

III KONGRES ZAGRANICZNYCH BADACZY DZIEJÓW POLSKI
DAWNA RZECZPOSPOLITA: HISTORIA-DZIEDZICTWO-PAMIĘĆ

11-14.10.2017 Kraków

DAWNA RZECZPOSPOLITA W EUROPIE. LOKALNA ODMIENNOŚĆ CZY EUROPEJSKI FENOMEN?

THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN EUROPE: LOCAL DISTINCTION OR EUROPEAN PHENOMENON?

MODERATORZY /CHAIRS: Marian Wolski i Patrice Dabrowski

14.10.2017 Aula Średnia A/ Medium Hall A

TAMARA BAIRAŠAUSKAITĖ (Litwa), Institut Historii Litwy

PRAWA I PRZYWILEJE SZLACHTY RZECZYPOSPOLITEJ WZORCEM USTAWODAWSTWA CESARSTWA ROSYJSKIEGO W II POŁOWIE XVIII I W POCZĄTKACH XIX WIEKU?

RIGHTS AND PRIVILEGES OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH'S NOBILITY AS A LEGISLATIVE MODEL FOR THE TSARDOM OF RUSSIA IN THE SECOND HALF OF THE 18TH CENTURY AND IN THE EARLY 19TH CENTURY

Wbrew twierdzeniom historiografii rosyjskiej, że źródłem Manifestu o wolnościach szlachty z 1762 i Gramoty szlacheckiej z 1785 r. było prawodawstwo szwedzkie oraz inflanckie, Autorka uważa, że władcy rosyjscy (Piotr III i Katarzyna II) wydając ustawy określające zakres wolności szlachty rosyjskiej wzorowali się również na prawach i przywilejach szlachty Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Manifest o wolności szlachty uwalniał ją od obowiązkowej służby państwowej i zasadniczo zmieniał relacje między władcą i stanem uprzywilejowanym. Katarzyna II umocniła status szlachty poprzez nadanie jej praw własności, osobistych i korporacyjnych. W ustawodawstwie cesarstwa brak wprowadził bezpośrednich wskazówek, które świadczyłyby o recepcji doświadczeń Rzeczypospolitej w dziedzinie prawno-społecznej. Porównanie jednak ustroju sejmików Rzeczypospolitej oraz Gramoty szlacheckiej z 1785 r. pozwala wskazać zmodyfikowaną wersję sejmiku szlacheckiego w ustroju samorządu szlachty rosyjskiej, która zresztą w wieku XIX została wprowadzona i na ziemiach b. Wielkiego Księstwa Litewskiego. W wersji rosyjskiej samorząd szlachecki przybierał cechy podobne do sejmików Rzeczypospolitej doby przedrozbiorowej poprzez wykonywanie funkcji wyborczych, możliwość oddziaływania na podejmowane decyzje społeczno-gospodarcze przez wyższą władzę, ukształtowanie samorządności lokalnej. W referacie zostanie także omówiony stosunek szlachty litewskiej do samorządu szlacheckiego w wersji rosyjskiej na początku XIX wieku, stanowiącego, jak wspomniano, jakby przeistoczenie (efekt „odwróconego lustra”) ustroju sejmików b. Wielkiego Księstwa Litewskiego.

ROBERT FROST (Wlk. Brytania), University of Aberdeen

THE PERFECT RENAISSANCE STATE. THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH AS A REPUBLIC

This paper will explore the nature of the republican constitution of the Polish-Lithuanian Commonwealth after 1569 in a comparative framework.

SATOSHI KOYAMA (Japonia), Graduate School of Letters, Kyoto University

OBRAZ DAWNEJ RZECZPOSPOLITEJ Z PERSPEKTYWY OSTATNIEJ JAPOŃSKIEJ HISTORIOGRAFII

THE IMAGE OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH FROM THE PERSPECTIVE OF JAPANESE HISTORIOGRAPHY

Rzeczpospolita polsko-litewska wchodzi powoli ale pewnym krokiem do wspólnej wiedzy, którą japońscy historycy dzielą. W 2013 r. rozpoczęto publikację serii pt. "Źródła historyczne do dziejów Polski", która prezentuje ważne źródła do historii Polski w japońskim tłumaczeniu z obszernymi komentarzami historycznymi. Dziś japońscy studenci mogą poznać teksty konfederacji warszawskiej z roku 1573, unii brzeskiej z lat 1595-96 oraz Konstytucji 3 Maja z roku 1791 w swoim języku i zrozumieć ich znaczenia na szerokim tle historycznym. Przede wszystkim wielowyznaniowa struktura i parlamentarna kultura polityczna dawnej Rzeczpospolitej interesują miłośników historii w naszym kraju. Z drugiej strony, ostatnio niektórzy historycy zwracają uwagę na złożony charakter nowożytnych państw europejskich jako jedną z specyfik historycznego rozwoju ustroju państwowego w Europie. W 2016 r. została publikowana praca zbiorowa pt. Europa jako konglomerat, która składa się z japońskiego tłumaczenia klasycznych artykułów przez trzech historyków z Europy (H. G. Koenigsberger, J. H. Elliott i H. Gustafsson) i esejów przez historyków z Japonii, łącznie ze mną. Ta książka wywołuje różne dyskusje wśród historyków studiujących historię Europy w naszym kraju. W tym kontekście Rzeczpospolita polsko-litewska po unii lubelskiej jest bardzo interesującym przykładem w tym znaczeniu, że nie dynastia ale konstytucja parlamentarna połączyła terytoria złożonego państwa. Z takiego punktu widzenia moglibyśmy zadać pytanie: czy możemy uważać dawną Rzeczpospolitą jako typowe państwo złożone (a composite state) w wczesnonowożytnej Europie? Albo to było jedynym w swoim rodzaju typem jako złożona rzeczpospolita szlachecka (a composite republic of nobles)?

KONSTANTIN ERUSALIMSKIY (Rosja), Rosyjski Państwowy Uniwersytet Humanistyczny

METAFORY STOSOWANE W HISTORIOGRAFII ROSYJSKIEJ DO RZECZPOSPOLITEJ OBOJGA NARODÓW NA PRZEŁOMIE 21 WIEKU

THE METAPHORS REGARDING THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH USED IN RUSSIAN HISTORIOGRAPHY AT THE TURN OF THE 20TH AND 21ST CENTURIES

Metafory są uniwersalnym narzędziem poznania historycznego, dzięki którym pojawiają się sposoby generalizacji faktów oraz buduje się optykę badawczą. Jako każdy obiekt narracyjny, Rzeczpospolita Obojga Narodów jest fikcją, aczkolwiek nie ma pewności, że jest to obiekt w ogóle aktualny jako taki w historiografii rosyjskiej naszych czasów. Więc, zapada pytanie, czy wśród historyków rosyjskich istnieje zgoda co do jego instrumentalizacji. W historiografii rosyjskiej metafory obejmujące okres I Rzeczpospolitej podlegają stałej od wieku konstrukcji, biorącej początek w percepcjach nauki uniwersyteckiej Imperium Rosyjskiego, a w szczególności pochodzącej z okresu powstania państwa Rosyjskiego i unii Korony z Litwą. Zarówno tej unii w Rosji, jak i jej skutków nigdy do końca nie przyznano. Konstrukcja nowożytnych stosunków rosyjsko-litewsko-polskich w historiografii rosyjskiej naszych czasów składa się z takich elementów, jako rosyjski Sonderweg polityczny vs. droga europejska Rzeczpospolitej, stałe dążenie do monarchii absolutnej w porównaniu z walką wszystkich przeciwko wszystkim oraz oligarchią, społeczeństwo ruskie jako monoetniczny konstrukt z centrum w Moskwie, któremu przeszkadza istnienie sztucznej polietnicznej unii Korony a Litwy. Innymi wersjami tej ostatniej tezy są krytyka koncepcji Obojga Narodów, ograniczającej zakres praw ludności ruskiej na terenach Rzeczpospolitej, i związane z nią sympatie do początków państwowości ukraińskiej i białoruskiej. Jest także zgoda, że na kształtowaniu się obu państw wzajemne zapożyczenia prawie w żaden sposób nie wpływały, a ich cechy polityczne, gospodarcze, kulturalne się nawzajem nie mieszały.

CURTIS MURPHY (USA), Georgetown University

DE IURE POLONICO IN JUS TEUTONICUM: PRAWO NIEMIECKIE A OBSZAR REPUBLIKANIZMU W EUROPIE ŚRODKOWEJ

DE IURE POLONICO IN JUS TEUTONICUM: GERMANIC LAW AND THE CIVIC REPUBLICAN CONTINUUM IN CENTRAL EUROPE

Prawo niemieckie dotarło w średniowieczu do Korony Polski i Litwy, przede wszystkim w kształcie ustroju politycznego i prawoznawstwa Magdeburgu saksońskiego. W czasach nowożytnych prawo magdeburskie sprzyjało u mieszczan środkowoeuropejskich wyrażnej kulturze politycznej, która przypominała republikańizm obywatelski włoskich miast w epoce humanizmu. Mimo zmian prawnych prawa magdeburskiego w Rzeczypospolitej, polonizacji mieszczan, oraz rosnącej przewagi szlachty, kultura polityczna mieszczan polsko-litewskich do XVIII w. nadal przypominała światopogląd obywateli miast w całej Europie środkowej. Tak zwane konserwatyzm i zacofanie mieszczan polskich i niemieckich w porównaniu z rewolucyjnym bourgeoisie francuskim przypisywać można faktowi, że pierwsi bardziej skutecznie walczyli przeciwko wtrąceniu monarchów oświeconych, którzy próbowali obalić samorząd miejski i powiększyć swoich prerogatyw w imieniu postępu.

Germanic urban law entered the Polish Crown and the Grand Duchy of Lithuania in the Middle Ages, primarily in the form of Saxon Magdeburg's model of political organization and jurisprudence. In the Early Modern period, Magdeburg Law fostered an articulate political culture for the burghers of central Europe, which resembled the civic republicanism of the Italian city states before the Renaissance. Despite the legal modifications made to Magdeburg Law in Poland-Lithuania, the Polonization of the burghers, and the growing dominance of the nobility, the political culture of the Polish-Lithuanian burghers continued to resemble to worldview of city citizens across Central Europe into the late eighteenth century. The so-called conservatism and backwardness of the Polish and German burghers in comparison with the revolutionary bourgeoisie in France can be explained largely by the fact that the former more successfully resisted the encroachments of enlightened monarchs, who sought to undermine local self-government and increase their own power under the slogan of progress.

FELICIA ROSU (Holandia), Leiden University

ELECTING KINGS WITH ALL MANNER OF FREEDOM: THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN CONTEXT

Monarchia elekcyjna nie występowała jedynie w Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Była to powszechna forma sukcesji w Europie Północnej oraz Środkowo-Wschodniej od późnego średniowiecza do siedemnastego wieku. System elekcyjny panował w Szwecji, Danii, Królestwie Czech, na Węgrzech oraz w średniowiecznej Polsce. Niemniej jednak, wybory w wczesnonowożytnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów różniły się od tych występujących wcześniej. Po pierwsze, nie przestrzegano zasad sukcesji dynastycznej, którymi kierowano się w większości europejskich monarchii dynastycznych. Podobnie wyglądało to tylko w Wenecji, Genui oraz Państwie Papieskim. Po drugie, liczba wyborców w Rzeczypospolitej Obojga Narodów była znacznie większa niż w innych miejscach. Święty Cesarz Rzymski był wybierany przez siedmiu elektorów, król Danii przez około dwudziestu radnych, Doża Wenecji przez czterdziestu jeden elektorów, a Papież przez około siedemdziesięciu kardynałów. Dla porównania, w wyborach w dawnej Rzeczypospolitej mogli wziąć udział wszyscy przedstawiciele szlachty. Nie każda osoba, która miała prawo głosu korzystała z niego, ale tysiące osób spędzały tygodnie debatując nad wyborem najlepszego kandydata, nie wspominając o okresach bezkrólewia, które mogły trwać dwa lata. Nigdzie w Europie wybory monarchy nie były przeprowadzane na taką skalę. Transylwania może jednak posłużyć do interesujących celów porównawczych. Pomimo tego, że jedynie setki wyborców brały udział w wyborach w Transylwanii, występuje dużo paralel pomiędzy dwoma systemami, na przykład wprowadzenie prawa oporu po wyborze nowego władcy. Tak naprawdę w Transylwanii opierano się na modelu węgierskim, a nie polsko-litewskim. Celem niniejszego referatu jest omówienie podobieństw i różnic pomiędzy tymi dwoma państwami w kontekście szerzej rozumianego fenomenu monarchii elekcyjnych w okresie wczesnonowożytnym.

Elective monarchy was not unique to the Polish-Lithuanian Commonwealth: it was the predominant form of succession in northern and east-central Europe from the late Middle Ages to the seventeenth century. Sweden, Denmark, Bohemia, Hungary, and medieval Poland had all been elective systems. However, elections in early modern

Poland-Lithuania were different from these earlier versions. First, they distanced themselves from the dynastic principle that guided most of Europe's elective monarchies. In that, they were only similar to Venice, Genoa, and the papal states. Second, Polish-Lithuanian voters were more numerous than elsewhere. The Holy Roman emperor was elected by seven electors, the Danish king by approximately twenty councilmen, the Venetian doge by forty-one electors, and the pope by about seventy cardinals. By contrast, Polish-Lithuanian elections were open to all members of the Polish-Lithuanian nobility. Not everybody who had a right to vote showed up, but the thousands who did spent weeks arguing about the best candidate, following interregna that could last two years. Nowhere else in Europe were royal elections conducted on this scale. Transylvania, however, provides an interesting comparison. Although only hundreds of voters participated in Transylvanian elections, other developments paralleled Polish-Lithuanian phenomena; for instance, the introduction of the right of resistance in the conditions of newly elected rulers. Transylvania was in fact following the Hungarian model, rather than the Polish-Lithuanian one. My paper will discuss the similarities and differences between the two countries while placing them within the broader phenomenon of early modern elective monarchy.

NATALIA STARCZENKO (Ukraina), Instytut Ukraińskiej Archeografii i Źródłoznawstwa NAN Ukrainy

LEGISLATIVE INITIATIVES OF THE LATE 16TH – EARLY 17TH CENTURY IN THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH AS AN ATTEMPT TO ESTABLISH A MONOPOLY ON LEGITIMATE VIOLENCE. BUT WHOSE?

W ostatnich dekadach szesnastego wieku w sferze prawa Rzeczypospolitej Obojga Narodów zaczęły pojawiać się próby dyscyplinowania poddanych oraz usprawniania procedur sądowych. Można do nich zaliczyć: wprowadzenie obowiązkowej inkarceracji za szereg przestępstw jako poena publica, rozwój placówek penitencjarnych, kryminalizacja prywatnych więzień szlachty oraz większy nacisk na utrzymanie porządku w sądach. Niektóre tradycyjne elementy życia szlachty, takie jak pojedynki i prawo zemsty, zostały uznane za niezgodne z prawem. Elementy postępowania śledczego zostały wprowadzone do procesu sądowego. Wskazuje to na zmianę w postrzeganiu przestępstw, które nie były już uważane jako jedynie szkoda poniesiona przez ofiarę przestępstwa, a tym samym sprawa prywatna, a zaczęto je traktować jako pogwałcenie podstawowych praw szlachty i pogwałcenie porządku publicznego, czyli jako wykroczenie przeciw społeczeństwu.

Tego typu procesy w Rzeczypospolitej Obojga Narodów odzwierciedlały w dużym stopniu procesy zachodzące w Europie Zachodniej, które niemniej jednak, interpretuje się jako próby wprowadzenia przez państwo monopolu legalnej przemocy fizycznej, a w rezultacie umocnienie władzy państwa i monarchy. Tym samym, cechy typowe dla danego państwa nie miały wpływu na podobne trajektorie rozwoju społecznego i podważały rolę władz centralnych w utrzymywaniu porządku. Możliwe jest to, że w okresie wczesnonowoczesnym porządek opierał się na publicznej zgodzie oraz osobistych koneksjach w dużo większym stopniu niż do tej pory uważano. Tym samym natura państw wczesnonowoczesnych wymaga ponownego oraz dokładnego zbadania. Może to pomóc wyjaśnić dlaczego Rzeczpospolita Obojga Narodów przetrwała aż do XVIII wieku.

In the late 16th century, the legal sphere of the Polish-Lithuanian Commonwealth saw an increase in attempts to discipline citizens and improve the judicial procedure. It included the introduction of mandatory incarceration as poena publica for a number of crimes, development of penitentiary facilities, criminalization of private incarceration of noblemen, and increased attention to maintaining order in court. Some traditional elements of noble culture, such as duels or declarations of revenge, were criminalized. Inquisitorial elements were introduced to litigation. This indicates a change in the perception of crimes: no longer an injury to the victim and, hence, essentially a private matter, crimes came to be treated as a violation of the basic gentry rights and an attack on the public order; therefore, as an offence to society as such.

These processes in the Polish-Lithuanian Commonwealth largely mirror similar processes in Western Europe, which, however, came to be interpreted as the state's attempt to establish monopoly on legitimate violence, and, therefore, as strengthening the state and royal authority. Therefore, similar trajectories of social development were unaffected by the particularities of any given state system and undermined the role of central authorities in upholding order. It is quite likely that, in the early modern era, the order relied on a public consensus and personal connections to a much larger degree than we previously assumed. It calls for a substantial reevaluation of the nature of early modern states. It might explain how the Polish-Lithuanian Commonwealth had survived late into the 18th century.

UNIE MIĘDZYPANSTWOWE W DZIEJACH DAWNEJ RZECZYPOSPOLITEJ

INTERSTATE UNIONS IN THE HISTORY OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH

MODERATORZY/CHAIRS: Wacław Uruszczak i Andrzej Zakrzewski

12.10.2017 Aula Średnia A/ Medium Hall A

MAREK HELENIAK (Australia), La Trobe University, Melbourne

WYBÓR KRÓLEWICZA WŁADYSŁAWA NA CARA MOSKWY – NIEMOŻLIWA UNIA

THE ELECTION OF PRINCE WŁADYSŁAW AS TSAR OF MUSCOVY – AN IMPOSSIBLE UNION

Wykład, jaki proponuję (oparty na mojej pracy doktorskiej) jest zatytułowany „Wybór królewicza Władysława na Cara Moskwy – niemożliwa unia”. W dziewiętnastym wieku polscy historycy, tacy jak Julian Niemcewicz (1758–1840), ukształtowali koncepcję zakładającą, że podczas szczytu kryzysu dynastycznego w Moskwie w latach 1610–11, panujące poglądy elity tak polsko-litewskiej, jak i moskiewskiej, opowiadały się za unią dynastyczną, którą zrealizować miało przez osadzenie na tronie moskiewskim królewicza Władysława. Zygmunt III miał rzekomo później podważyć „nominację” syna do czapki Monomacha na rzecz samego siebie. Kolejne pokolenia utrwały to przekonanie jako ‘fakt’. Od pokoleń ta perspektywa historyczna jest przekazywana uczniom w polskich szkołach i na wyższych uczelniach. Ponowna analiza źródeł dyplomatycznych Rzeczypospolitej i rękopisów polsko-litewskich magnatów nie potwierdza jednak tego poglądu. Źródła te wskazują na to, że istniał poważny opór elit, tak w Rzeczypospolitej, jak i w Carstwie Moskiewskim, do idei większej unii wschodniosłowiańskiej. Mój wykład pokazuje, jak ambicje osobiste, zróżnicowane poglądy, kultura polityczna i cele polityczne pomiędzy tymi dwiema monarchiami przekształciły perspektywę unii w cyniczną grę niemożliwości.

The presentation I propose (based my PhD thesis) is entitled “The election of Prince Wladyslaw as Tsar of Muscovy – an impossible union”. The prevailing Polish perceptions of the Rzeczpospolita’s union with Muscovy are that at the height of Muscovy’s dynastic crisis in 1610-11, Polish-Lithuanian and even Muscovite elites were both in favour of a dynastic union forged for Wladyslaw by his father, Sigismund III. The Vasa monarch is then supposed to have derailed Wladyslaw’s nomination in favour of his own candidacy for the Cap of Monomakh.

This view was first developed by Polish historians such as Julian Niemcewicz (1758-1841) in the nineteenth-century. Over subsequent generations this view has become ‘fact’ and taught in Polish schools and universities. However, a fresh analysis of the Rzeczpospolita’s diplomatic archive and Polish-Lithuanian magnate rekopis sources does not support this view. There was extensive opposition from elites within the Rzeczpospolita and the Tsardom of Muscovy to this idea of a greater East Slav union.

My presentation emphasises how personal ambitions and differences in, perceptions, political culture, and political aims between the two monarchies turned issues of union into a game of cynical impossibilities.

WIKTOR BRECHUNENKO (Ukraina), Instytut Archeografii i Źródłoznawstwa Nacionalnej Akademii Nauk Ukrainy

OD „OJCZYZNY MIŁEJ” DO PROTEKTORA HETMAŃSZCZYZNY: OBRAZ RZECZYPOSPOLITEJ W ŚWIADOMOŚCI KOZACZYNY XVII-XVIII WIEKU

FROM “BELOVED FATHERLAND” TO THE LIKELY PROTECTOR OF THE HETMANATE: THE IMAGE OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN THE COSSACKS’ WORLDVIEW IN THE 17TH AND 18TH CENTURIES

Procesowi kształtowania się tożsamości Kozaczyzny, najpierw jako stanu społecznego i pretendenta do odgrywania roli członka „narodu ruskiego”, a później jako elity Hetmańszczyzny, nieustannie towarzyszyło bardzo ważne zjawisko

wyobrażeń Kozaków o „ojczyźnie”. W pierwszej połowie XVII wieku powstanie kozackiego modelu „ojczyzny” ukazuje szczegóły ewolucji światopoglądowej kozackiej starszyny, zwłaszcza jej reakcję na funkcjonowanie w środowisku ruskiej szlachty politycznych i historycznych koncepcji na temat „ojczyzny Rzeczypospolitej”, starożytności i samodzielności Rusi, ciągłości jej dziejów od czasów Rusi Kijowskiej. Przebadanie procesu formowania nowej kozackiej wizji „ojczyzny” w okresie Hetmańszczyzny pozwala istotnie wzbogacić wiedzę o transformacji kozackich wartości, a co za tym idzie: o opracowanych przez starszynę ideologicznych strategiach wobec Moskwy, Warszawy, Turcji, Krymu. Przegląd korespondencji kozackiej z pierwszej połowy XVII wieku dostarcza dowodów, że Kozacy przejęli w spadku od ruskiej szlachty ideę „ojczyzny Rzeczypospolitej”. W swoich listach hetmani i pułkownicy ciągle używali takich zwrotów, jak: „ojczyzna miła Rzeczypospolita”, „Rzeczypospolita ojczyzna nasza wieczna” etc. Pojawienie się w połowie XVII wieku Hetmańszczyzny spowodowało ewolucję obrazu ojczyzny wśród kozackiej starszyny. Nastąpił proces odejścia od pojęcia „ojczyzny Rzeczypospolitej” ku „ojczyźnie Małej Rusi” a później „ojczyźnie Ukrainie”. Jednak wcześniejsza spuścizna ideowa oddziaływała aż do samego schyłku Hetmańszczyzny na światopogląd kozackich elit. Dostrzec ją można było zarówno w działaniach politycznych Kozaczyzny, jak też w sądownictwie, literaturze, historiografii. Jeszcze w latach 60. XVIII wieku Kozacy wyobrażali sobie Rzeczypospolitą jako wiarygodnego protektora Hetmańszczyzny

The notions about „fatherland” were a very important component of the identity of the Cossacks as an order and the claimant of the membership in the “Ruthenian nation” and later as an elite of the Hetmanate. The model of the “fatherland” created by Cossacks in the first half of the 17th century clearly indicates the evolution of the Cossacks world outlook under the influences of the Ruthenian elite’s intellectual conceptions related to the „Polish-Lithuanian Commonwealth as a fatherland”, the long-standing of the Rus’ history, the heritage of the Kievan Rus’. The research of the formation a new version of the Cossack “fatherland” in the period of the Hetmanate will enable to deep the scholars understanding about the transformation of the Cossacks’ values, the appearance of the “Cossack nation” and of the Cossacks’ ideological and political strategies regarding the Polish-Lithuanian Commonwealth, Muscovy, Ottoman Empire, and the Crimean Khanate.

The Cossacks’ documents for the first half of the 17th century clearly demonstrate that the Cossack elite inherited the Ruthenian gentry’s conception of the “Polish-Lithuanian Commonwealth as a fatherland”. The hetmans and officers presented themselves as defenders of this fatherland.

The appearance of the Hetmanate intended evolve the Cossacks’ image of the fatherland from the first version to the “Malorussian fatherland” and later to the “Ukrainian fatherland”. However the legacy of the former ideas and ideological conceptions influenced on the Cossack world outlook and political juridical, historiographical practices in the course of more than a century. The Cossack elite (“new gentry”) considered the Polish-Lithuanian Commonwealth as a potential protector of the Hetmanate even at the end of the 18th century.

RIMVYDAS PETRAUSKAS (Litwa), Vilnius University

GENEZA I POCZĄTEK UNII POLSKO-LITEWSKIEJ: CZY ZMIANA PARADYGMATU WE WSPÓŁCZESNEJ HISTORIOGRAFII?

THE GENESIS AND BEGINNINGS OF THE POLISH-LITHUANIAN UNION, OR A CHANGE OF THE PARADIGM IN MODERN HISTORIOGRAPHY?

Geneza unii polsko-litewskiej należy do „wielkich” tematów historiografii polskiej i litewskiej, który doczekał się mnóstwa badań szczegółowych i syntetycznych, publikacji źródłowych oraz artykułów polemicznych. Zostały opublikowane główne dokumenty dotyczące unii, aczkolwiek pojawiają się też nowe edycje, odpowiadające nowoczesnym wymaganiom naukowym. We współczesnej historiografii anachroniczne podejścia i tezy (litewski pogląd na unię, przedstawiający jej dzieje jako historię upadku dawnej Litwy, czy polski o tzw. „państwowej” inkorporacji) tracą aktualność. W historiografii rozpoznano ponadnarodową strukturę unii, a tym samym i polityczne miejsce Polski i Litwy w związku państwowym. W historiografii badającej sprawy początków unii polsko-litewskiej dominują nowe tematy: poglądy dynastii oraz „narodów politycznych” na unię, strukturalne zróżnicowanie społeczeństw Polski i Litwy w przededniu i we wczesnej fazie unii, przejęta z europejskich badań porównawczych nad ustrojem politycznym pojemna koncepcja „monarchii złożonej”, rola stosunków i związków personalnych między elitami obu krajów. W ostatnim dziesięcioleciu coraz częściej odbywa się konferencje i dyskusje nad różnymi tematami związanymi z unią, w których obok historyków polskich i litewskich uczestniczą też Białorusini i Ukraińcy. Wydaje się,

że główny nurt nowej historiografii spostrzega unię jako długotrwały i dynamiczny proces w kontekście dziejów politycznych późnośredniowiecznej Europy. Następuje zmiana paradygmatu, czyli odejście od sporów historiografii narodowych ku interpretacji polsko-litewskiej unii w ramach polityki dynastycznej („dynastyzacja”), a także patrzeniu na dzieje unii nie tylko przez pryzmat rozwoju struktur prawno-ustrojowy, lecz i kontaktów osobistych członków rodu panującego i możnowładców Polski i Litwy.

VITALIY MYKHAYLOVSKIY (Ukraina), Kijowski Uniwersytet im. Borysa Hrinchenki

OD KREWA DO LUBLINA. UNIE W UJĘCIU RUSI I ICH PREZENTACJA W HISTORIOGRAFII UKRAIŃSKIEJ

FROM KREW TO LUBLIN: UNIONS ACCORDING TO RUTHENIA AND THEIR REPRESENTATION IN UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY

Wizja i recepcja unii w ukraińskiej historiografii jest raczej negatywna. Przyczyną takiej akceptacji wydarzeń z końca XIV–XVI w. jest pragnienie historyków końca XIX–XX w., aby znaleźć własne miejsce dla Ukrainy/Rusi jak osobnego członka w umowach, które zawierane były pomiędzy Koroną Polską a Wielkim Księstwem Litewskim. Jednakże, poza unią w Lublinie w 1569 r., Rusini, którzy mieszkali w ruskich województwach i ziemiach na terenie współczesnej Ukrainy, prawie nie brali i nie mogli brać udziału w tych układach. Jeżeli unia w Krewie ze zrozumiałych przyczyn nie miała żadnego stosunku do Rusi, to jedna z kolejnych unii, a mianowicie w Horodle, stworzyła dualistyczny model układów, który wychodził z państwowego statusu Korony i Litwy, ich przynależności do Kościoła Katolickiego oraz elitarnego doboru uczestników. Brak własnego państwa, które mogło stać się prawną podstawą dla włączenia Rusi w postaci Wielkiego Księstwa Ruskiego lub Królestwa Ruskiego w powyższe układy, stał główną przyczyną tego, że ruskie ziemie w granicach współczesnej Ukrainy nie przejawiały prawie żadnego zainteresowania kwestią unii aż do połowy wieku XVI. Dopiero przyłączenie do Korony Wołynia, Kijowszczyzny i Bracławszczyzny w 1569 r. stało początkiem kształtowania wyobrażeń o własnej odrębności dla miejscowych elit, a długie „docieranie się” Rusi z resztą Korony przez dwa pokolenia wpłynęło na powstanie specyficznej koncepcji narodu ruskiego.

ALEKSANDR MUSIN (Rosja), Instytut Historii Kultury Materialnej, Rosyjska Akademia Nauk

LITEWSKO-POLSKO-NOWOGRODZKIE ZWIERZCHNICTWO NAD POŁUDNIOWYMI CZĘŚCIAMI ZIEMI NOWOGRODZKIEJ W XV WIEKU.

LITHUANIAN-POLISH-NOVGOROD SUPREMACY ON THE SOUTHERN PART OF THE NOVGORODIAN LAND IN THE 15TH CENTURY

W średniowieczu obszary pograniczne posiadać mogły specjalny status podwójnej zależności. Przykładem tego są ziemie przy granicy litewsko-nowogrodzkiej, w źródłach litewskich nazywane „czernokuństwem”. Obejmowały one nowogrodzkie gminy Mołwjatycy, Kuńsko, Bierzowiczy, Stierż, Moriewa, Żabno, Łopastycy, Bujcy, Łubokowo, Zaklinije i Rżewa. Na ziemiach tych wielcy książęta litewscy, a potem polscy królowie, pobierali poprzez swoich tywunów daniny pieniężne oraz dochody propinacyjne, nazywane „czarnymi kunami”, co dało nazwę temu regionowi. Druga część dochodów szła do Nowogrodu. Sądy na tych ziemiach, ulokowane w mieście Wielkie Łuki, sprawowali wspólnie litewscy i nowogrodzcy tywuni. Polska mediewistyka wspomina o czernokuństwie w związku z dyplomatyczną korespondencją Jagiellończyków z Iwanem III w latach 1484–1491. Fenomen czernokuństwa nie doczekał się do chwili obecnej pełnego wyjaśnienia (zob. prace F. Papée, J. Natanson-Leskiego, V. Janina). Głównymi kwestiami pozostają czas i przyczyny ukształtowania się podwójnej władzy w kontekście kształtowania międzypaństwowego związku Polski, Litwy i Nowogrodu. Na szczególną uwagę zasługują kwestie ekonomiczne, systemy administracyjne, a także wczesne dzieje wymienionych ziem. Dla wyjaśnienia tego problemu konieczne jest ponowne przestudiowanie średniowiecznych traktatów, korespondencji dyplomatycznej i kronik. Ważną przy tym rolę mogą odegrać moskiewskie opisy katastralne, a także materiały archeologiczne. Na dzień dzisiejszy można powiedzieć, że system podwójnej zależności był zapewne rezultatem kompromisu litewsko-nowogrodzkiego dotyczącego obszarów pogranicza.

In the Middle Ages frontier regions could have possessed a special status of double jurisdiction. An example of it is the land near the Lithuanian-Novgorodian border called in Polish-Lithuanian historical texts "chernokunstvo". It included several districts in the southern part of the Novgorodian land: the Molvyatitsy, Kunsko, Berezovichi, Sterzh, Moreva, Zhabno, Lopastitsy, Buytsy, Lubokovo, Zaklini'e and the Rzheva. The Grand Dukes of Lithuania, and then the Polish Kings received from them a monetary tribute and in-kind-incomes called "black marten", which gave the name to the region. The second part of the tax had been collected by the Novgorodian administration. The judicial jurisdiction on these lands had been exercised jointly by Lithuanian and Novgorodian officers, located in the town of Velikie Luki. Polish historians paid attention to the "chernokunstvo" only within the context of diplomatic correspondence between the Jagiellonians and the Prince of Muscovy Ivan III in the years 1484-1491. The phenomenon of "chernokunstvo" has not received a full explanation until today (see the works by F. Papée, J. Natanson-Leski, V. Yanin). The main questions are related to the time and the cause of formation of a joint jurisdiction of these lands, in the context of the formation of an interstate union between Poland, Lithuania and Novgorod, as well as economic situation, administrative systems and their early history. To clarify this problem, it is necessary to apply new approaches to the medieval treaties, diplomatic correspondence and chronicles. Important in this respect might be an retrospective analysis of the Muscovite cadastral descriptions of the 16th century, as well as archaeological materials. I suppose that the system of double administration could be linked to the Lithuanian-Novgorod compromise in the 14th-15th century.

ANDRZEJ RACHUBA (Polska), Instytut Historii PAN

CO ZREALIZOWANO Z TREŚCI UNII LUBELSKIEJ 1569 R. WIELKIE KSIĘSTWO LITEWSKIE W SKŁADZIE RZECZYPOSPOLITEJ.

THE PROVISIONS OF THE UNION OF LUBLIN OF 1569 AND THEIR FULFILMENT: THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA AS PART OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH

Celem mego wystąpienia jest zaprezentowanie, które z 16 postanowień Unii Lubelskiej z 1569 r. zostały zrealizowane i kiedy, a które pozostały jedynie martwym zapisem życzeń i co o tym zdecydowało. Badania Henryka Lulewicza pokazały, iż przez niemal dwadzieścia lat oba państwa-sygnatariusze unii docierały się w procesie ułożenia wzajemnych stosunków, dostosowywania pewnych rozwiązań ustrojowych do swych potrzeb i życzeń. Każda ze stron starała się bowiem po swojemu interpretować literę i ducha postanowień unijnych. Wykorzystując każdą nadarzącą się okazję litewskie kręgi decyzyjne wymuszały na władcach i Polakach ustępstwa ustrojowo-prawne, które poprawiały sytuację Wielkiego Księstwa wobec Korony Polskiej, korygując tym samym niekorzystne dla Litwinów postanowienia unijne. Proces ten, zapoczątkowany w znaczącym stopniu w 1588 r., poprzez przyjęcie przez Zygmunta III tzw. III Statutu Litewskiego i wydaniem wielu przywilejów dla Litwy, trwał jednak aż do upadku Rzeczypospolitej. Litwini uzyskali nie tylko potwierdzenie swej odrębności prawoadministracyjnej, uznanie funkcjonowania pewnych rozwiązań ustrojowych, utrzymanie własnych instytucji, prawa, skarbu, wojska, pieniądza, ale też podnieśli prestiż niektórych urzędów w stosunku do koronnych, a także zmienili pewne reguły funkcjonowania parlamentu. Mimo jednak owych korekt w stosunku do litery aktu unijnego, dopiero Postanowienie wzajemne Obojga Narodów zmieniło formalnie treść Unii i to na korzyść Litwy, potwierdzając dualistyczny charakter państwa, o co w gruncie rzeczy bezskutecznie walczyli Litwini przez ponad dwa wieki.

JERZY MALEC (Polska), Krakowska Akademia im. A. Frycza Modrzewskiego

OD UNII LUBELSKIEJ DO ZARĘCZENIA WZAJEMNEGO OBOJGA NARODÓW. Z DZIEJÓW EWOLUCJI PRAWNOUSTROJOWEJ PAŃSTWA POLSKO-LITEWSKIEGO W XVI-XVIII WIEKU

FROM THE UNION OF LUBLIN TO THE RECIPROCAL GUARANTEE OF TWO NATIONS: FROM THE HISTORY OF THE EVOLUTION OF THE LEGAL SYSTEM IN THE POLISH-LITHUANIAN STATE IN THE 16TH AND 18TH CENTURIES

Zagadnienie unii polsko-litewskiej w jej historycznym rozwoju stanowiło przedmiot licznych opracowań na przestrzeni dwóch ostatnich stuleci. Oceniano unię z różnych punktów widzenia i perspektyw. Dla historyka prawa szczególnie interesujący jest problem ewolucji regulacji prawnych kształtujących charakter związku Korony i Wielkiego Księstwa

Litewskiego. Poddając analizie kolejne akty unii możemy prześledzić zmiany zachodzące w strukturze prawnoustrojowej obu państw. Prowadzą one do następujących konkluzji. Unia zawarta w Lublinie w 1569 r., a także ustawodawstwo sejmowe z lat następnych, upodabniały ustrój Litwy i Korony tworząc dualistyczny od wewnątrz, lecz jednolity na zewnątrz twór państwowy – Rzeczpospolitą Obojga Narodów. Istotne znaczenie odegrała tzw. „Koekwacja praw” z 1697 r. prowadząca do dalszego zacieśnienia związku, zrównując w znacznym stopniu sądownictwo obu części Rzeczypospolitej oraz strukturę urzędów centralnych. W epoce stanisławowskiej pojawiać się poczęły postulaty unitarystyczne, tworzyć też poczęto nowe wspólne instytucje rządowe jak Rada Nieustająca czy Komisja Edukacji Narodowej. Sama Konstytucja 3 Maja pomijała wprowadzie milczeniem sprawę unii polsko-litewskiej, jednak uchwalone 20 października 1791 r. „Zaręczenie Wzajemne Obojga Narodów”, powołując się na istniejący związek unii, zabezpieczało prawa Litwinów w nowo tworzonych wspólnych magistraturach. „Zaręczeniu” nadano moc równą postanowieniom unii lubelskiej, stało się ono częścią Ustawy Rządowej. Uznane za „akt unii” Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego stanowiło zwieńczenie procesu ewolucji prawnoustrojowej obojga narodów.

The Polish-Lithuanian Union and its historical evolution has been the subject of numerous works over the past two centuries. The Union has been analysed from many different angles and points of view. For a law historian, evolution of the legal regulations, shaping the nature of the alliance between the Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Lithuania, is particularly interesting. Subjecting the consecutive Union acts to analysis, one might follow the structural changes that occurred within the the legal systems of both countries. They lead to the following conclusions. The Union, concluded in Lublin in 1569, and the Sejm legislative acts that followed in the later years, rendered the two legal systems similar, creating an internally dualistic, but externally uniform state, i.e. the Polish-Lithuanian Commonwealth. The so called “*coequatio iuris*” of 1697 played an important part in the process, leading to a further tightening of the union by equalling the judiciary and the structure of central offices in both parts of the Commonwealth. In the times of King Stanislaw August Poniatowski, first unitarist postulates emerged, and new joint governmental institutions were established, including Permanent Council and the Commission of National Education. The Constitution of May 3 itself remained silent about the issue of the Polish-Lithuanian Union, but the “Reciprocal Guarantee of Both Nations,” adopted on 20 October 1791, safeguarded the rights of Lithuanians in the newly established joint magistratures. The “Guarantee” was given the legal effect tantamount to that of the provisions of the Union of Lublin, and it became part of the Governmental Act. Believed to be the “act of union” of the Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Lithuania, it constituted a crowning achievem.

KARSTEN HOLSTE (Niemcy), Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg, Institut für Geschichte

ELITY W OKRESIE UNII POLSKO-SASKIEJ: INTENSYFIKACJA KONTAKTÓW A RETORYKA ODRĘBNOŚCI

THE ELITES AT THE TIME OF THE POLISH-SAXON UNION: THE INTENSIFICATION OF CONTACTS AND THE RHETORIC OF OTHERNESS

Unia personalna pomiędzy Elektoratem Saksońskim i Rzeczpospolitą polsko-litewską, istniejąca z krótkimi przerwami od 1697 do 1763 roku, nie cieszy się dobrą reputacją. Nie są w stanie tego również zmienić liczne opracowania historyczne dotyczące epoki, które w ostatnich dziesięcioleciach wniosły swój znaczący wkład w intensyfikację kontaktów na płaszczyźnie politycznej, gospodarczej i kulturalnej między Europą zachodnią i wschodnią. A to dlatego, iż jednocześnie nie można przeoczyć obecnych w ówczesnym życiu politycznym przeciwstawnych tendencji do silnej separacji „swojskiego” od „obcego” i odcięcia się od wpływów zewnętrznych. Poza tym zarówno z perspektywy polskiej, jak i niemieckiej historii narodowej zbyt jednoznacznie negatywny wydaje się być ówczesny rozwój wydarzeń politycznych. W kontekście aktualnej debaty nad ponadpaństwowymi powiązaniem politycznymi warto jednak spojrzeć nie z tego punktu widzenia, a z perspektywy unijnej i zadać pytanie o oczekiwania ówczesnych elit oraz formy ich mobilizacji przeciwko idei unii. Przy tym uwagę należy zwrócić najpierw na lata po wyborze saskiego elektora na króla Polski oraz na dziesięciolecie po jego przywróceniu na tron w roku 1709. Następnie dyskusji należałoby poddać spory o szanse i zagrożenia ze strony unii w kontekście elekcji 1734 roku oraz debat na temat reform państwa z lat 40. XVIII wieku. Na koniec warto się również przyjrzeć temu, jaką rolę odegrało wspomnienie o unii w sporach politycznych w pierwszych dziesięcioleciach po jej rozpadzie.

FELICIA ROSU (Holandia), Leiden University

OUR NEIGHBORS, THE HUNGARIANS: THE POLISH-TRANSYLVANIAN CONNECTION UNDER STEPHEN BÁTHORY, 1576-1586

Kiedy Stefan Batory został wybrany na tron polsko-litewski w 1575 roku, nie była to nowa sytuacja dla Polaków ponieważ ich doświadczenia z węgierskimi królami sięgały czternastego wieku. Niemniej jednak, tym razem wyglądało to inaczej ze względu na dwie kwestie. Po pierwsze, nowy władca pochodził ze znacznie mniejszych „Węgier” niż jego poprzednicy. Transylwania była dawną prowincją Węgier pod panowaniem otomańskim i jej status międzynarodowy i pozycja względem Węgier pod panowaniem Habsburgów nie były wcale jasne. Po drugie, panowanie Batorego nie doprowadziło do formalnej unii pomiędzy Transylwanią i Rzeczpospolitą Obojga Narodów. Oficjalnie starszy brat Batorego objął po nim tron Transylwanii kiedy ten wyruszył do Krakowa. Nieoficjalnie Stefan Batory wciąż miał dużo do powiedzenia w kluczowych sprawach dotyczących Transylwanii i dlatego też kancelaria ambasady znajdowała się w Krakowie. Celem niniejszego referatu jest omówienie tego jak doszło do zbliżenia pomiędzy tymi krajami w latach 1576-1586 (tylko by oddalić się jeszcze bardziej po śmierci Batorego) i czy przywrócenie przyjacielskich stosunków pomiędzy dwoma narodami może być postrzegane jako kontynuacja poprzednich węgiersko-polskich unii.

When Stephen Báthory was elected to the Polish-Lithuanian throne in 1575, the situation was not new for the Poles: their experience with Hungarian kings went back to the fourteenth century. This time, however, things stood differently for at least two different reasons. First, the new ruler came from a much smaller “Hungary” than his predecessors. Transylvania was a former Hungarian province under Ottoman suzerainty and its international status as well as its position vis-à-vis Habsburg Hungary was not altogether clear. Second, Báthory’s reign did not bring a formal union between Transylvania and the Commonwealth of Poland-Lithuania. Officially, his older brother replaced him on the Transylvanian throne after his departure to Cracow. Unofficially, Stephen Báthory continued to have a say in Transylvania’s most important affairs and he maintained a chancery in Cracow specifically for that purpose. My paper will discuss the ways in which the two countries were brought closer together between 1576 and 1586 (only to fall further apart after Báthory’s death) and whether this rapprochement could be seen as a continuation of earlier Hungarian-Polish unions.

ROBERT FROST (Wlk. Brytania), University of Aberdeen

UNION; REPUBLIC; STATE: DEFINING THE COMMONWEALTH OF THE TWO NATIONS

W opracowaniu rozważona zostanie natura unii polsko-litewskiej po Unii Lubelskiej na tle porównawczym.

This paper will consider the nature of the Polish-Lithuanian union after the Union of Lublin in a comparative framework.

SAMORZĄDNOŚĆ – OBYWATELSKOŚĆ W DAWNEJ RZECZYPOSPOLITEJ

SELF-ADMINISTRATION – CITIZENSHIP IN THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH

MODERATORZY/CHAIRS: Zdzisław Noga i Michał Zwierzykowski

12.10.2017 Aula Średnia B/ Medium Hall B

MARIAN BEDRII, ROMAN SHANDRA (Ukraina), Narodowy Uniwersytet imienia Iwana Franki we Lwowie

SĄDY I SĄDOWNICTWO NA PRAWIE RUSKIM (UKRAIŃSKIM) I WOŁOSKIM WE WSIACH DAWNEJ RZECZYPOSPOLITEJ

COURTS AND JUDICIARY UNDER RUTHENIAN (UKRAINIAN) AND WALACHIAN LAW IN THE VILLAGES OF POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH

Dawna Rzeczpospolita była państwem wielonarodowym i uznawała zasadę pluralizmu prawnego, co doprowadziło do różnorodności źródeł prawa. Szczególnie zauważalne było to na ukraińskich wsiach, w których istniały różne reżimy prawne – ruski (ukraiński), polski, niemiecki i wołoski. Każdy z nich posiadał specyficzny mechanizm ochrony sądowej. Najbardziej podobne w organizacji, ustroju i postępowaniu były sądy we wsiach prawa ruskiego i wołoskiego. Z tego względu przyciągają one pilną uwagę badaczy ukraińskich. Na wsiach prawa ruskiego postępowanie sądowe było prowadzone przez kopę – zgromadzenie ludowe. Ta tradycja była najwyraźniejsza na ziemiach ukraińskich, które zostały przyłączone do dawnej Rzeczypospolitej z Wielkiego Księstwa Litewskiego. Odpowiednie artykuły zostały zapisane już w Statutach Litewskich. Sądy kopne były formowane przez mieszkańców okręgów kopnych (kilka sąsiednich wsi), aby w razie potrzeby rozwiązać niektóre sprawy karne lub cywilne. Postępowanie kopne było prowadzone w trzech etapach: kopa gorąca (dochodzenie wstępne), kopa wielka (rozprawa sądowa) i kopa zawita (wykonanie wyroku). Na wsiach prawa wołoskiego organizacja sądowa była trzypoziomowa: sąd starosty wiejskiego (kniazia), sądy zborowe oraz sąd krajnika. Sądy wiejskie prawa ruskiego i wołoskiego miały wspólne cechy – kolegialny skład sądu, publiczność swoich posiedzeń, obowiązkowy udział wszystkich mieszkańców okręgu, charakter pojednawczy postępowania, zasady zbiorowej odpowiedzialności gromady, stosowanie analogicznych procedur. Wśród nich były również znaczące różnice – liczebność składu sądów, kolejność posiedzeń sądowych, procedura i sposób odwołań przeciwko wyrokom sądowym.

Polish-Lithuanian Commonwealth was a multi-national state and admitted the principle of legal pluralism which predetermined a diversity of sources of law. In particular, special attention should be paid to the fact that in Ukrainian villages various legal regimes existed – Rus (Ukrainian), Polish, German and Walachian. Each of them was characterized by a specific mechanism of judicial protection. The most similar to each other, in terms of establishment, arrangement and legal proceeding, were courts in villages of Rus and Walachian law. In this regard, they attract peculiar attention of Ukrainian scholars. In villages of Rus law a legal proceeding was conducted by kopa (shock) – public assembly. This tradition was highly adhered on Ukrainian lands which were attached to Polish-Lithuanian Commonwealth from Grand Duchy of Lithuania. Corresponding articles were included into Lithuanian Statute. Kopa courts were formed by residents of shock district (several neighboring villages) in case of necessity to be able to hear some criminal or civil cases. Kopa proceeding consisted of three stages: hot shock (preliminary examination), big shock (court hearing) and crimping shock (execution of sentence). In villages of Walachian law court establishment included three levels: court of a village chairman (duke), convocation courts and kraynyk court. Rural courts of Rus and Walachian law had common features – collective composition of court, openness (publicity) of trials, compulsory attendance of all residents of courts district, conciliatory nature of court hearing, principle of collegiate responsibility of citizens, use of analogous court procedures. They also had significant differences – numerosity of composition of court, order of trials, procedure and way of execution of court sentences.

TERESA MALINOWSKI (Francja), Université Paris Ouest, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

SEJMIKI RZECZYPOSPOLITEJ SZLACHECKIEJ W OCZACH FRANCUZÓW OD KOŃCA XVI DO SCHYŁKU XVIII WIEKU

LOCAL PARLIAMENTS (SEJMIKI) OF THE NOBLES REPUBLIC AS VIEWED BY THE FRENCH FROM THE END OF THE 16TH TO THE END OF THE 18TH CENTURY

Polska i Francja utrzymywały żywe kontakty kulturowe i polityczne od schyłku XVI do końca XVIII w., zaś ustrój Rzeczypospolitej szlacheckiej zwracał na siebie szczególną uwagę francuskich myślicieli i podróżników. Kwestia sejmików była przez nich także poruszana. Przez długi okres nie znajdowała się ona jednak w centrum ich refleksji na temat ustroju państwa polsko-litewskiego. W XVI w. tylko niektórzy autorzy wspominali o sejmikach poprzedzających sejm konwokacyjny i elekcyjny. Natomiast w XVII w. pojawiły się wzmianki o sejmikach przy okazji szerszych opisów polskiego parlamentaryzmu. Podkreślano ich rolę jako łącznika między szlachtą z prowincji a sejmem poprzez wybór posłów ziemskich. W drugiej połowie tego stulecia podróżnicy francuscy sformułowali również pierwsze uwagi krytyczne na temat funkcjonowania tych instytucji, a zwłaszcza zasady liberum veto, braku umiejętności dochowania tajemnicy obrad, pijaństwa, używania przemocy czy korupcji. Ta negatywna ocena przetrwała, a nawet nasilała się aż do końca XVIII w. Jednak podczas gdy siedemnastowieczni autorzy poprzestawali na krytyce, w wieku Oświecenia odezwały się głosy z propozycjami konkretnych reform. Wśród nich Mably i Rousseau odróżnili się docenieniem, a nawet pochwałą polskiej samorządności, na której m.in. chcieli oprzeć swoje projekty odnowy państwa szlachty polskiej. Radzili jednak przy tym wprowadzenie zmian, które sprecyzowałyby, ulepszyły, a nawet wzmocniły działanie

owej samorządności. Referat będzie miał na celu ukazanie ewolucji francuskiego obrazu sejmików w ciągu dwóch stuleci, od słabego rozumienia ich znaczenia, do docenienia ich zalet i woli naprawienia ich wad.

Poland and France maintained intense political and cultural contacts from the end of the 16th to the end of the 18th century. Through these contacts, the attention of French thinkers and travelers was attracted to the political system of the Republic of Nobles. Included among the issues they found of interest was the nature of local government but, for a long time, this was not the main focus of their considerations about the Polish-Lithuanian state. Indeed, during the 16th century, only a few French intellectuals talked about the convocation of local parliaments (sejmiki) which preceded each Convocation or Election Parliament (Sejm). In the 17th century however, the first mentions of local parliaments began to appear in larger descriptions of Polish parliamentarianism. These remarks underlined their role as an intermediary between the gentry and the sejm through the election of provincial deputies. In the second half of the century, French travelers also formulated their first criticisms of the functioning of these institutions. Their primary objections being the principle of the liberum veto, the lack of confidentiality and secrecy during deliberations, drunkenness, violence and corruption. This negative opinion continued and was even reinforced through to the end of the 18th century. During the 18th century however, a shift occurred. Whereas 17th century authors only criticized the Polish local government, now some voices proposed concrete reforms of it. Among these voices, Mably and Rousseau distinguished themselves by appreciating and even praising Polish self-government, on which they wanted to establish their projects for the regeneration of the Polish Republic. Along with the praise however, they also suggested to introduce changes which would specify, improve and strengthen the activity of this self-government. This paper aims at showing this evolution of the French image of Polish local parliament through two centuries, from a poor understanding of their purpose and meaning to the appreciation of their advantages and the will to correct their defects.

LESLIE CARR-RIEGEL (USA/Węgry), Central European University

PIWO I PLURALIZM PRAWNY W PÓŹNOŚREDNIOWIECZNYM KRAKOWIE, 1300-1550

BEER AND LEGAL PLURALISM IN LATE MEDIEVAL KRAKOW, 1300-1550

Intrygującym elementem średniowiecznych społeczności miejskich jest fakt, że żyjący obok siebie, na pozór tacy sami mieszkańcy, mogli podlegać diametralnie różnym kodeksom prawnym. W Krakowie istniało jednocześnie nie mniej niż siedem odrębnych systemów prawnych. Pomimo że wszyscy posiadający status obywateli miejskich byli sądzeni w sądach miejskich na prawie magdeburskim, to jednocześnie cechy rzemieślnicze cieszyły się znaczną samodzielnością i działały nierzadko jako sądy pierwszej instancji. Odrębną pod względem prawnym grupę stanowili Żydzi, którzy otrzymali specjalny status jako servi camerae króla. Jakakolwiek sprawa z udziałem szlachcica wychodziła całkowicie poza jurysdykcję miasta i musiała być rozpatrywana przez jeden z dwóch odrębnych sądów, ziemski lub grodzki. Mieszkańcy przedmieść, a także chłopci ze wsi należących do Krakowa mieli własne sądy. Liczne w Krakowie duchowieństwo podlegało sądom kościelnym. Sądy te były właściwe nie tylko dla kleru, ale również we wszelkich sprawach dotyczących bluźnierstwa lub herezji. Odrębne sądy miał Uniwersytet Krakowski, który był instytucją kościelną, ale sądem pierwszej instancji był sąd rektorski. Gdy dochodziło do spraw sądowych pomiędzy przedstawicielami różnych stanów czy grup społecznych, to kwestia właściwości sądu się komplikowała. To przez który sąd i na jakich prawach osoba będzie sądzona zależało od wielu czynników, pośród których nie bez znaczenia był status społeczny stron, rodzaju przestępstwa i miejsca jego popełnienia. Te nakładające się często na siebie jurysdykcje stanowiły pogmatwany i zawiły proces, prowadzący niekiedy do zaskakujących rezultatów. Praca ta jest krótkim przeglądem różnych systemów prawnych, które współistniały ze sobą w XV-wiecznym Krakowie, na wybranych przykładach spraw sądowych.

An intriguing feature of medieval urban communities is the fact that individuals living next door to one another might be judged under radically different legal codes. In Krakow, an individual might be tried under no less than seven different legal systems. All burgher citizens were adjudicated under Magdeburg Law and brought to the city court, yet at the same time, civic guilds adopted individual statutes binding to their members and often acted as courts of first instance. Jews, whatever their profession, were given special status as servi camerae of the king, and all members of Krakow University were similarly extended exceptional legal rights. Any case involving a Noble fell outside the jurisdiction of the city entirely, and had to be taken up before one of two separate courts on Wawel hill overseen by

the king. Peasants from the countryside meanwhile, were by the fourteenth century running their own Village courts modeled on that of Magdeburg. The Church of course, ran its own set of courts and had particular purview over its members and any cases involving blasphemy or heresy. Which court and what law a person would be judged under depended on three factors: the status of the parties involved, the type of crime, and where the affront took place. This contentious map of overlaying jurisdictions was a messy and convoluted process leading at times to surprising outcomes. In Krakow, depending on who was your landlord, you might have your property confiscated for failing to pay rent or wind up excommunicated. While in other cases, conflicts over latrine locations in one part of the city might end up before the city courts and in another be brought before the king himself. This work gives a brief overview of the various legal systems at play in fifteenth and early sixteenth century Krakow, based on the chosen examples of the juridical cases.

JÜRGEN HEYDE (Niemcy), GWZO LEIPZIG

SAMORZĄD ŻYDOWSKI W ŚREDNIOWIECZNEJ POLSCE. ASPEKTY KOMUNIKACJI TRANSKULTUROWEJ

JEWISH SELF-GOVERNMENT IN MEDIEVAL POLAND. ASPECTS OF transcultural COMMUNICATION

Tradycyjnie historiografia traktuje autonomię żydowską jako część historii wewnątrzżydowskiej, która nie ma wpływu na historię Polski poza samym faktem jej istnienia. Celem referatu jest ukazanie faktu, że rozwój żydowskich struktur samorządowych trzeba rozumieć na tle procesów komunikacyjnych i politycznych aspiracji elit polskich – zarówno miejskich, jak i szlachty oraz króla. W ten sposób wyłania się obraz samorządu żydowskiego jako integralnej części ładu politycznego dawnej Rzeczypospolitej.

Traditionally historiography treats Jewish autonomy as part of inner-Jewish history that – despite the fact of its existence – does not concern or interfere with Polish history. This paper argues that the development of Jewish self-government in Poland-Lithuania cannot be understood without analyzing the close communication with Polish political elites – taking into account local elites, such as municipalities as well as the nobility and the king. It shows that Jewish self-government developed as an integral part of the Polish political order in late medieval and early modern times.

VINNYCHENKO OLESIY (Ukraina), Lwowski Uniwersytet Narodowy im.I.Franki

REGIONALNE STRUKTURY POLITYCZNE I SAMORZĄDOWE ZIEM UKRAIŃSKICH RZECZYPOSPOLITEJ W LATACH 1572-1668

REGIONAL POLITICAL AND SELF-GOVERNEMENT STRUCTURES ON THE UKRAINIAN LANDS OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN THE YEARS 1572–1668

Hipoteza robocza referatu oparta jest na sformułowanym w historiografii europejskiej pojęciu „ogólnego kryzysu XVII wieku”. Według niego, po społecznej i politycznej modernizacji oraz wzroście gospodarczym minionego wieku, w latach 1560-1660 w Europie nastąpił okres stagnacji i regresu. Według historyków był to efekt niezgodności nowych sposobów gospodarki i starych form średniowiecznej struktury społecznej (opartych na feudalnych stosunkach) – wyższe stany zbyt łatwo i szybko nagromadziły bogactwa i nieracjonalnie je wykorzystywały. W rezultacie doszło do kryzysu politycznego, który przejawiał się w różnych regionach Europy w różny sposób (w zależności od specyfiki lokalnych instytucji politycznych i struktur społecznych) – głównie w postaci konfliktów między absolutyzmem i republikańską ideologią polityczną, między monarchą i poddanymi, między interesami i aspiracjami centrum a regionów. Stopniowo narastając w społeczeństwie, konflikty te prędzej lub później doprowadziły do paraliżu lub zniszczenia istniejących stosunków politycznych, społecznych i ekonomicznych, a następnie powodowały krajowy czy regionalny regres lub wyraźny krok naprzód w rozwoju społeczeństwa. W konsekwencji procesy te przyczyniły się do stworzenia struktur politycznych i społecznych, właściwych dla dzisiejszych europejskich państw demokratycznych. Ogólnym celem referatu jest próba wyjaśnienia czy w tym okresie zjawiska kryzysowe były typowe dla lokalnego życia politycznego Rzeczypospolitej, zwłaszcza dla struktur politycznych i samorządowych województw ukraińskich? Jaki był

charakter tych zjawisk i w jakiej formie się przejawiały? Jaki miały wpływ na rozwój ówczesnej świadomości politycznej? Czy na poziomie regionalnym doprowadziły do regresu lub postępu w rozwoju politycznym?

This paper seeks to apply the theory of “the Crisis of the 17th century” as worked out in Western historiography, to the case of the Polish-Ukrainian Commonwealth. As the theory suggests, between 1560–1660s, after a century long social-political modernization and economic raise, European countries experienced stagnation and recession. For historians, this downward trend has been connected to a contradiction between new modes of production and the medieval social structures of feudalism: upper strata of society had become rich too easy and quickly spending their money in irrational ways. As a result, a political crises arose in some regions of Europe exhibited in different ways, depending on local features in political and social structures. Most often, these conflicts manifested between absolutism and republican political consciousness, between monarchs and their subjects, the interests of the centre and regional aspirations, etc. Gradually deepening within a society, these conflicts inevitably resulted in paralysis or destruction of the existing political, social and economic relations that was followed by a general regress or progress in the development of society. Subsequently, these processes contributed to the appearance of the political and social institutions which constitute contemporary European democratic states. Proceeding from this theory, the general aim of our study is to answer the following questions: Did the similar crisis take place in that time local political life on the Ukrainian lands of the Polish-Ukrainian Commonwealth? If so, what was the nature and manifestations of its phenomena? What were its causes and effects and how it influenced that time political consciousness? Did the crisis lead to progress or regress in the development of society at regional level?

ANDREA MARIANI (Włochy/Polska), Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

PRZYGOTOWANIE DO ŻYCIA OBYWATELSKIEGO W SZKOŁACH JEZUICKICH DAWNEJ RZECZYPOSPOLITEJ

PREPARING FOR PUBLIC LIFE IN JESUIT SCHOOLS OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH

Tematem referatu jest rola, jaką szkoły jezuickie pełniły w przygotowywaniu szlacheckiej młodzieży do pełnienia aktywnej roli w życiu politycznym państwa polsko-litewskiego. Owa funkcja szkolnictwa zakonnego unaoczniała się nie tylko w sferze wartości, w przypadku której jezuici ściśle wiązali obowiązki publiczne z obroną katolicyzmu, ale też w programie nauczania oraz w praktyce życia szkolnego. Do ważnych pod tym względem instytucji należały bractwa i sejmiki szkolne. Pobożne stowarzyszenia stanowiły tylko częściowo wyraz życia religijnego. Cieszyły się one szeroką autonomią w organizacji posiedzeń oraz w obieraniu własnych urzędników. Wybory te przypominały formy życia sejmikowego, nawiązując wyraźnie do symboliki samorządu szlacheckiego. Podczas sejmików szkolnych ćwiczone wymowę, a niekiedy także omawiano zagadnienia społeczne i polityczne nurtujące szlachtę. Ponadto podręczniki szkolne dostarczały niezbędną wiedzę na temat dziejów i ustroju państwa polskiego na tle innych krajów europejskich. Przygotowywanie uczniów do pełnienia aktywnej roli w życiu publicznym nie ograniczało się do ćwiczeń szkolnych. Niekiedy młodzież studencka zjeżdżała się bowiem na sejmiki pod opieką jezuickich nauczycieli. W takich okazjach przedstawiciele najznakomitszych rodzin występowali niekiedy jako oficjalni posłowie królewscy. Bazę źródłową referatu tworzą takie materiały, jak kroniki domowe, inwentarze pokasacyjne, dokumentacja finansowa i piśmiennictwo jezuickie. Ich analiza pozwoli na porównanie aktywności jezuitów polskich oraz z innych krajów europejskich. Unaocznia się przy tym adaptacja jezuitów do lokalnych uwarunkowań dawnej Rzeczypospolitej, a także ich wkład w formację polityczną szlachty polsko-litewskiej.

In my paper I consider the role which Jesuit schools played in preparing young noblemen for an active role in the political life of the Polish-Lithuanian Commonwealth. The main aim of Jesuit political education consisted of identifying public responsibilities with a defense of Catholicism. This emerged in both teaching programs and the schools' everyday life. In this, both confraternities as well as school sejmiks can be regarded important components of Jesuit education. Pious associations were only partially an expression of religiousness. In fact, they possessed a great degree of autonomy in organizing meetings and electing their officials and in doing so, referred to the symbols of the nobility's self-government. During school sejmiks students trained their rhetorical skills by addressing political and social problems of great interest for the nobility. Moreover schoolbooks contained information about old-Polish history and political system. Preparing students for political activity was also not only limited to school training. Sometimes students attended real sejmiks together with their Jesuit teachers, and members of the most important families played on such occasions an active role as royal deputies. The source basis consists of manuscripts such as

house chronicles, financial documents and Jesuit writings. Their analysis allows for comparison of the activity of Polish Jesuits with those in other European countries. The results makes evident how deeply Jesuits adapted to the local context as well as their contribution to the political education of Polish-Lithuanian nobility.

CRISTIAN ANTIM BOBICESCU (Rumunia),

Jeden sejmik za daleko. Recepcja modelu ustrojowego Rzeczypospolitej w środowiskupropolskich elit mołdawskich drugiej połowie XVII wieku.

One Local Parliament (Sejmik) too far. The reception of the Polish-LithuanianCommonwealth institutions and political system by pro-polish Moldavian elites during thesecond half of the 17th Century

Brak ciągłości dynastycznej stanowi istotną cechę historii nowoczesnej Mołdawii. Stosunki tego państwa z polsko-litewską Rzecząpospolitą i jej elitami przeszły przez dwa wielkie okresy zbliżenia. Pierwszy nastąpił podczas panowań Mochyłów (1595-1634, z przerwami), a drugi w trakcie wojen polsko-osmańskich w drugiej połowie XVII w. W tych okresach wystąpiły przesłanki wprowadzania innowacji instytucjonalnych. Z drugiego z nich zachowały się różne prośby („suplika i żądanie”, „punkta desideriorum”, „desideria i punkta”, „żądania hospodara i boiarow”) pochodzące od hospodara Stefana Petriceicu i bojarów, kierowane do Michała Wiśniowieckiego, Jana Sobieskiego i/lub Rzeczypospolitej, jak również „przywilej protekctiey” przygotowany przez polskiego monarchę dla hospodara Konstantyna Kantemira i mołdawskich elit. W jednym z tych dokumentów – mołdawski projekt unijny między Rzecząpospolitą i Mołdawią, datowany przez wydawcę na 1689 r. – jest wzmiankowane zwołanie sejmików w Mołdawii, działanie połączone przez autorów projektu ze zwołaniem sejmu przez polskiego monarchę. W naszym referacie mamy zamiar podjąć się interpretacji tego dokumentu na tle innych żądań mołdawskich, jako wyrazu kultury politycznej spolonizowanych bojarów ze stronnictw propolskich, niektórzy z nich będąc indygenami, wykształconymi w Polsce, wykazywali cechy specyficzne wrażliwości szlacheckiej. Będziemy podkreślać znaczenie jej obecności w dynamice struktury państwa, proponowanej przez propolskie elity, obserwowanej na poziomie instytucjonalnym, między innowacją a tradycją, w drugiej połowie XVII w.

Dynastic discontinuity is an essential feature of pre-modern Moldavia. The relations between this polity and the Polish-Lithuanian Commonwealth and its elites are characterized by two major periods of rapprochement. The first takes place during the reign of the Mohila dynasty, from 1595 to 1634, with some interruptions, and the second one, during the Polish-Ottoman Wars during the second half of the XVII century. During these periods, the conditions for institutional innovation had occurred. From the second period are preserved various „requests” belonging to the prince Petriceicu and/or the boyars, addressed to Wiśniowiecki, Sobieski and the Republic, as well as the “privilege of protection”, prepared by the Polish monarch for Prince Cantemir and the Moldavian elite. In one of them – a Moldavian union project between the Republic and Moldavia from 1689 - there is a mention of the summoning of the sejmik assemblies in Moldavia, in connection with the convocation of the Parliament by the king. We discuss this document and the other Moldavian requests, as an expression of the political culture of the pro-Polish boyars, some of them Polish nobles (indygeniami), educated in Poland and presenting features of a Polish-Lithuanian noble. We emphasize the place of its presence in the dynamic structure of the principality, as it was proposed by the pro-Polish elite, observed from an institutional level, and placed between innovation and tradition.

ANDREI MACUK (Białoruś), Instytut Historii Akademii nauk Białorusi

SEJMIKI MŚCISŁAWSKIE ZA PANOWANIA AUGUSTA III

THE LOCAL PARLIAMENTS OF MSTISLAVL DURING THE REIGN OF AUGUSTUS III

Panowanie Augusta III jest uważane za okres kryzysu parlamentaryzmu Rzeczypospolitej. W tym czasie najczęściej spośród sejmików powiatowych na Litwie zrywano sejmik mściławski. Z 14 tamtejszych sejmików poselskich zerwano 8, z 28 sejmików wybierających deputata na Trybunał Wielkiego Księstwa Litewskiego zerwano 20. Sejmik mściławski budził słabe zainteresowanie magnatów. Pochodzący z niego deputat za panowania Augusta III nigdy nie został wybrany na funkcję marszałka trybunalskiego. Lepiej wyglądała sytuacja z wyborem deputatów mściławskich na pisarza kadencji ruskiej. Deputaci mściławscy byli dwukrotnie wybierani na ten urząd. Na sejmach Rzeczypospolitej za panowania Augusta III było tylko 12 posłów mściławskich. Jedynie dwaj posłowie byli wybierani więcej niż jeden raz. Jednocześnie wśród wybranych posłów mściławskich nie było żadnego magnata. Słabe zainteresowanie magnatów sejmikami mściławskimi w omawianym okresie potwierdza fakt, że nigdy nie uczestniczył w nich miejscowy wojewoda. W historiografii wiele pisano o negatywnym wpływie magnatów na funkcjonowanie sejmików powiatowych. Sejmik mściławski wręcz przeciwnie, jest oczywistym przykładem tego, że wśród przyczyn zrywania sejmików powiatowych była nie tylko walka stronnictw magnackich, ale również konflikty wśród lokalnej szlachty.

The reign of Augustus III is considered to be a period of crisis for the Polish-Lithuanian Commonwealth parliamentary system. The most often disrupted of the lithuanian sejmiks in this period was the sejmik of Mstislavl district – 8 out of 14 sejmiks electing sejm deputies were disrupted, as well as 20 out of 28 sejmiks electing the deputies for the Lithuanian Tribunal. Sejmik of Mstislav was of little interest for the magnates. Deputy from this sejmik during the reign of Augustus III was never elected for the president of the Grand Duchy of Lithuania Tribunal. A better situation was with the election of deputy from this sejmik for the ruthenic cadence scribe. Mstislav deputies were elected for this office twice. Only 12 sejm deputies elected by the Mstislav sejmik took part in the Polish-Lithuanian Commonwealth Sejm. Only two of them were elected more than once. At the same time no representative of magnate families was elected in Mstislav for the sejm deputy. Weak interest in Mstislavl sejmik can be confirmed by the fact, that local voivode (wojewoda) never appeared during its proceedings. In historiography it is often underlined the negative influence of magnates for the functioning of the local sejmiks. On the contrary, the Mstislavl sejmik can be the obvious example, that the main cause of sejmik disruption was not only the conflict between factions, but also conflicts among the local gentry.

WALANCIN HOLUBEU(Białoruś), Instytut Historii NAN Białorusi

WSPÓLNOTA WIEJSKA NA ZIEMIACH POLSKICH I BIAŁORUSKICH RZECZYPOSPOLITEJ W XVI–XVIII W.:CECHY OGÓLNE I SPECYFICZNE

THE RURAL COMMUNITY ON THE POLISH AND BELARUSIAN LANDS OF THE POLISH-LITHUANIANCOMMONWEALTH IN THE 16TH – 18TH CENTURIES. COMMON AND DISTINCTIVE FEATURES

Tak w Polsce jak i na Białorusi, na terenach wiejskich w XVI–XVIII w. wspólnota wiejska funkcjonowała wyłącznie jako organ samoorganizacji. Miała swoje cechy specyficzne w różnych regionach Polski (Pomorze, województwa centralne i wschodnie) oraz w zależności od formy własności (królewskiej, szlacheckiej i kościelnej). Rozwój wspólnoty wiejskiej odbywał się pod wpływem czynników zewnętrznych i tradycji lokalnych. Na ziemiach koronnych wspólnota wiejska w XVI–XVIII w. odgrywała większą rolę w życiu mieszkańców wiejskich, niż na wsi białoruskiej. Wspólnota wiejska na Białorusi od początku XVI w. coraz bardziej podlegała wpływom właścicieli ziemskich oraz państwa, zwłaszcza w związku z wprowadzeniem reformy agrarnej – pomiary włócznie. Jej rola była o wiele mniejsza, niż na polskich ziemiach Rzeczypospolitej. Mimo to wspólnota wiejska na terenie Białorusi przetrwała jako instytucja samoorganizacji chłopskiej i nie uległa całkowitej zależności od państwa, jak to się stało w sąsiedniej Rosji. Rola wspólnoty wzrosła w czasach wojen w drugiej połowie XVII w.

In both Poland and Belarus in the countryside in the 16th – 18th centuries, rural communities functioned as organs of peasant self-organization and self-government. The rural community had its own peculiarities in different regions of Poland, (Shlensk, Pomorie, Central and Eastern voivodeships (provinces) etc.) and in various forms of estate (state, private and church). Rural communities developed both under external influences, and on the basis of local traditions. In the territory of Poland, the rural community in the 16th – 18th centuries had a greater role in the life of the rural population than in Belarusian villages. The rural community in Belarus starting in the 16th century increasingly came under the influence of landowners and the state, especially at carrying out agrarian reform – volochnaja pomera.

While the landowners and state's role was considerably less in the Polish territories of the Polish-Lithuanian Commonwealth. However, rural communities in Belarus persisted as an institution of self-organization of peasants and did not become totally dependent on the state, as it did in neighboring Russia. The value of the community increased during the war times in the second half of the 16th century.

NATALIA SLIZH (Białoruś), Białoruski Instytut Prawoznawstwa

URZĄD MIEJSKI GRODZIŃSKI PO WOJNIE 1654-1667 R.

THE HRODNA TOWN COUNCIL AFTER THE WAR OF 1654-1667

Celem referatu jest przedstawienie działalności magistratu grodzieńskiego po wojnie 1654-1667 r. Temat ten nie został zbadany w historiografii. Najważniejsze źródła do historii miasta Grodna w XVII w. zachowały się w Archiwum Państwowym w Mińsku. W jego zbiorach znajdują się 4 księgi miejskie z lat 1639-1642, 1660-1676, 1659-1676, 1688-1696. Materiał nie zawsze daje możliwość przedstawienia wszystkich aspektów funkcjonowania urzędu miejskiego. Zbadane przez nas księgi z lat 1639-1642 r., pochodzące z sądów burmistrzowsko-radzieckiego i wójtowsko-ławniczego, wyraźnie pokazują podział kompetencji między sądami. Pierwszy sąd zajmował się sprawami administracyjnymi, podatkowymi, a drugi – majątkowymi, kryminalnymi itp. Podobnie jak cała Rzeczpospolita, również Grodno przetrwało wojnę 1654-1667 r. z wielkimi stratami ludzkimi i materialnymi, co wywarło wpływ na prace urzędu miejskiego. Magistrat pracował podczas okupacji, jednak nieregularnie. Wznowienie normalniej działalności zaczęło się, kiedy miasto zostało wyzwolone po raz drugi. Na dzień 9 września 1660 r. wyznaczono wybory burmistrzów. Z powodu braku urzędników rada i ława odbywały sesji ogólne. Skład magistratu zmniejszono. Był to pierwszy problem, który zmuszał urzędników do działania w sytuacji nadzwyczajnej, co powodowało naruszanie przepisów prawa magdeburskiego. Drugi problem był natury ekonomicznej. Miasto znajdowało się w runie. Zniszczony był nawet ratusz. Magistrat z wielkim trudem był w stanie zbierać podatki, spłacać długi. Proces naprawy miasta miał trwać więcej niż 10 lat, ale pod koniec XVII w. ratusz nadal nie był odbudowany.

The matter of the article is to present the activity of Hrodna magistrate after the war in 1654-1667. The topic has not been studied yet in historiography. The main sources connected to the history of Hrodna in the seventeenth century are kept in the National Archive of Belarus in Minsk. It possesses four books of 1639-1642, 1660-1676, 1659-1676 and 1688-1696. The materials not always allow for complex studies of the activity of the town council. Analyses of the record book of 1639-1642 from the council court (rada) and the bench (ława) court shows the division of the cases between these two institutions. The first structure heart cases were connected with administration system of the town, taxes etc., the second one dealt with criminal, property and other cases. As in the whole country Hrodno survived the war of 1654-1667 r. with huge human and material loss, which affected greatly on the functioning of the magistrate. The town council worked during Russian occupation, but not regularly. The reasumption of its normal activity started after the second liberation. The election of burgomasters was provided on September 9, 1660. Because of the lack of many officials two courts worked together. The staff of the magistrate became smaller. It was the first issue that forced officials to work in an extraordinary situation. As the result it was an infringement of Magdeburg Law. The second problem was connected with the economy of the town. It was ruined after the war, even a town hall. It was hard work for the magistrate to collect taxes, pay debts etc. It needed more than 10 years to renew the town, but even at the end of the seventeenth century a town hall was not rebuilt.

ZMIANY CYWILIZACYJNE W DAWNEJ RZECZYPOSPOLITEJ

CIVILISATIONAL CHANGES IN THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH

MODERATORZY /CHAIRS: Bożena Popiołek and Cezary Kukło

ALIAKSANDR KRAUTSEVICH (Polska/Białoruś)

TWARZĄ DO ZACHODU. ZMIANA ORIENTACJI CYWILIZACYJNEJ ZIEM BIAŁORUSKICH W XIV-XVIII WIEKU.

FACING THE WEST: THE SHIFT OF THE CIVILIZATION'S ORIENTATION OF THE BELARUSIAN LANDS BETWEEN THE 14TH AND 18TH CENTURIES

W IX – XII w. ziemie białoruskie rozwijały się pod wpływem chrześcijaństwa wschodniego i kultury bizantyjskiej. Od połowy XIII w. z powodu rozluźnienia powiązań z bizantyjskim centrum cywilizacyjnym (osłabienie Bizancjum, najazd mongolski) oraz zwiększenia wpływów zachodnioeuropejskich (za pośrednictwem Polski, Węgier i szczególnie Państwa Zakonu Krzyżackiego) zaczyna się proces zmiany orientacji cywilizacyjnej ziem białoruskich z bizantyjskiej na zachodnioeuropejską, którego cezurę chronologiczną można określić pomiędzy 1340 (pogrom Kijowa przez Mongołów) oraz 1385 r. (Unia polsko-litewska w Krewie). W dziedzinie kultury materialnej: gotyckie baszty z połowy XIII w. (w Brześciu, Turowie, Kamieńcu, Grodnie, Nowogródku); od XIV w. zamki – kasztele wzorcem krzyżackim (w Lidzie, Krewie, Miednikach, Wilnie); nowe materiały budowlane: cegła, dachówka, kafle; wzorce uzbrojenia itd. W dziedzinie polityczno-religijnej: chrzest pierwszego wielkiego księcia litewskiego Mendoga w Nowogródku, budowa pierwszych kościołów katolickich pod koniec XIII w. (w Nowogródku, Połocku), regularne składanie deklaracji przyjęcia katolicyzmu przez gospodarów litewskich, realizowane przez Jagiełłę w 1387 r. Od końca w. XIV zaczyna się proces nadawania miastom białoruskim prawa magdeburskiego. Od XV w. ziemie białoruskie już są częścią zachodnioeuropejskiego obszaru cywilizacyjnego, mianowicie regionu Europy Środkowo-Wschodniej. Od drugiej połowy XVI do końca XVIII w. ziemie białoruskie przeżywały poważny kryzys, związany nie tylko z ogólnym upadkiem gospodarczym oraz politycznym Rzeczypospolitej, lecz również z dobrowolną polonizacją szlachty oraz mieszczaństwa ruskiego. Język białoruski utracił swoje znaczenie. W tym okresie kultura białoruska została ograniczona przeważnie do warstwy chłopskiej, która nadal przechowywała podstawowe cechy ludowej kultury, przede wszystkim język narodowy.

FILIP WOLAŃSKI (Polska), Uniwersytet Wrocławski

KSZTAŁTOWANIE MODELU RODZINY I WZORCÓW OSOBOWYCH PRZEZ KAZNODZIEJSTWO STAROPOLSKIE (XVI-XVIII WIEKU). O TRWAŁOŚCI I ZMIANIE PROMOWANYCH NORM SPOŁECZNYCH

ESTABLISHING A FAMILY MODEL AND PERSONALITY PATTERNS BY OLD POLISH PREACHING (IN THE 16TH-18TH CENTURIES): ON THE DURABILITY AND VARIABILITY OF THE PROMOTED SOCIAL NORMS.

W kulturze społeczeństwa staropolskiego kaznodziejstwo było jednym z najważniejszych rodzajów przekazu normatywnego, to za jego pośrednictwem kształtowano aksjologię wiernych. Wśród wielu tematów poruszanych z „ambony” za szczególnie istotny dla ówczesnych mieszkańców Rzeczypospolitej należy uznać rodzinę. System norm kreowanych przez Kościół katolicki w związku z rodziną trzeba traktować, jako przekaz sankcjonujący i sakralizujący porządek społeczny. Obecny w dyskursie kaznodziejskim model rodziny i wpisane w niego wzory osobowe miały promować ład moralny postulowany przez instytucję Kościoła i akceptowany przez państwo z jego porządkiem prawnym. W ten sposób uzasadniano nie tylko powinności wobec sfery sacrum, ale również wobec społeczeństwa stanowego z jego podziałami i wynikającymi z nich rolami społecznymi. Powstaje jednak pytanie na ile, w konserwatywnym z natury dyskursie kaznodziejskim, przywołane modele i wzory pozostawały trwałe na przestrzeni od XVI do XVIII w., a na ile i w jakich aspektach podlegały zmianom? Istnienie tego rodzaju procesów wydaje się być faktem, choć wiąże się nie z gwałtowną zmianą, ale raczej ewolucją pojęć i wyobrażeń oraz zmianami w formach przekazu kaznodziejskiego. Czynnikiem wpływającym na ten proces były m. in. cele stawiane przed kaznodzieją w okresie konkurencji z wyznaniem protestanckim i prawosławiem, reakcja na zmiany zachodzące w społeczeństwie Rzeczypospolitej zwłaszcza na przestrzeni XVIII w., wreszcie wpływy przemian w sposobie rozumienia roli retoryki kaznodziejskiej w relacji do jej odbiorców. Przedmiotem referatu będzie próba ukazania tych zjawisk.

In the culture of the Old Polish society the preaching was one of the most important types of normative communication, as it shaped the axiological background of the believers. Among many topics talked over by the preachers, family is to be considered as particularly important for the inhabitants of the Polish Lithuanian Commonwealth. The standards and patterns created by the Catholic Church concerning family relations should be treated as a way of sanctioning and sacralisation of the social order. The family model and personal patterns presented in preachers' discourse were promoting the moral order put forward by the Church and accepted by the State in its legal order. In this way, not only the duties to the sacred sphere were justified, but also duties to the hierarchical society with its divisions and social roles. Considering the conservative nature of preachers' discourse a question that arises is to prove how stable were the recalled models and patterns over the sixteenth and the eighteenth century as well as which subjects and to what degree did evolve during that period. The existence of such changing processes seems to be a certain fact, although it results from an evolution of concepts and ideas and changes in the communication forms of preaching. This process was influenced by factors like variable targets set for the preacher during the competition with Protestant and Orthodox churches, the response to social changes in the Polish Lithuanian Commonwealth – especially in the eighteenth century, and finally the changes in the way of understanding the role of preaching rhetoric in relation to its audience. The subject of the speech is an attempt to present the mentioned phenomena.

LYNN LUBAMERSKY (USA), Boise State University

KOBIETY RADZIWIŁÓW I ICH ZARZĄD MAJĄTKAMI RODZINNymi W XVIII WIEKU

THE RADZIWIŁL WOMEN OF THE 18TH CENTURY AND THEIR MANAGEMENT OF THE FAMILY FORTUNE

W swoich badaniach zajmuje się następującą tematyką: procesy kształtowania i wymiany elit, klientelizm oraz przemysł rodzinny w gospodarkach wiejskich i latyfundialnych.

W osiemnastowiecznej Rzeczypospolitej Obojga Narodów fortuny wielu rodzin były powiększane poprzez zawieranie małżeństw ze spadkobierczyniami, a rodzina Radziwiłłów nie była w tym wyjątkiem. Małżeństwa zawierane przez Radziwiłłów w osiemnastym wieku przyniosły im znaczne połacie ziemi, ale co najistotniejsze, członkami rodziny stawały się zaradne kobiety, które wpłynęły na przyszłość rodu.

Niczym nadzwyczajnym było to, że w wczesnonowożytnej Europie kobiety jako spadkobierczynie wnosły w posagu ziemię do nowych rodzin szlacheckich, niemniej jednak kobiety należące do tej rodziny różniły się od innych kobiet tej epoki. Niełatwo stwierdzić jak wyglądał podział dochodów na ziemiach Radziwiłłów ponieważ ich ziemię dzieliły się na majorat, alodium, królewską oraz ziemię, które były arendowane. Ziemię Radziwiłłów były również w posiadaniu kilku głównych linii rodu, co utrudnia ukazanie jak wyglądał podział dochodów rodzinny jako jednej jednostki. Wiadomo jednak, że najbardziej dochodowym źródłem dochodów w osiemnastym wieku było dzierżawienie dóbr królewskich, które były w posiadaniu rodziny, jak miało to również miejsce w przypadku rodu Zamoyskich. Możliwości dorobienia się wynikały z tego, że rodzina otrzymywała urzędy a wraz z nimi ziemię. W swoich badaniach zajmuję się zarządzaniem posiadłościami przez kobiety, jak również zakładaniem przez nie hut szkła, tkalni jedwabiu oraz persjarni, które przynosiły dochody rodzinie i powiększały jej fortunę. Fortuna ta została zgromadzona w toku osiemnastego wieku przez dwie przedsiębiorcze kobiety: Barbarę z Zawiszów Radziwiłłównę oraz Annę z Sanguszków Radziwiłłównę.

My research relates to the following topics: the process of shaping and sharing elites, "clientelism" and family industry in the agricultural and latifundia economy

In the Polish Lithuanian Commonwealth of the eighteenth century, many family fortunes were made through marriage to heiresses, and the Radziwił family was no exception. The Radziwił marriages in the eighteenth century brought a great deal of land into the family, but more importantly, they linked capable women to the family who changed the course of the family's future.

It was not unusual for women in early modern Europe to bring land into noble families as heiresses, but the women of this family acted rather differently than other women of the time. It is difficult to get a precise picture of the distribution of income on Radziwił lands because their lands were divided among the entailed land, allodial land, crown land, and land that was leased out. Radziwił lands were also in the possession of a few main lines of the family so it is difficult to make general statements about the distribution of family income as a whole. But it can be

established that during the eighteenth century one of the most lucrative sources of income came from renting out the family's crown lands, as in the case of the Zamoyski entail. This opportunity for profit came because the family received offices and the land that came with it. My research examines women's estate management, as well as their establishment of glass, silk, and belt factories, they brought great profit to the family and increased its fortune. This fortune was accumulated over the course of the eighteenth century by resourceful women, by Barbara z Zawiszów Radziwiłłowa and Anna z Sanguszków Radziwiłłowa.

NATALIA STARCZENKO, Instytut ukraińskiej archeografii i źródłoznawstwa NAN Ukrainy

„SFORMALIZOWANE NIEFORMALNE” ALBO USTERKI W SYSTEMIE? O SYSTEMIE KLIENTELISTYCZNYM

“FORMALIZED INFORMALITY” OR GLITCHES IN THE SYSTEM?: ON THE CLIENTELISTIC SYSTEM

W moim referacie skupiam się na kilku aspektach klientelizmu (z samej definicji nieformalnej struktury władzy) odnoszącego się, między innymi, do sfery sądownictwa, która jest postrzegana jako ucieleśnienie państwowego monopolu legalnej przemocy fizycznej. Moje badania opierają się na aktach sądowych z województwa wołyńskiego pochodzących z drugiej połowy XVI wieku do początku wieku XVII.

1. Jak postrzegali się urzędnicy grodzcy, których legitymizacja jako klientów lub urzędników starostów była gwarantowana przez Statut Litewski: jako klienci starostów, jako „przedstawiciele” państwa/monarchy, jako „urzędnicy” lokalnej społeczności szlacheckiej, której ślubowali służbę? Jakie sytuacje urzeczywistniały ich tożsamość i jak radzili sobie z konfliktami lojalności? Jakie czynniki wpływały na wielorakie lojalności urzędników grodzkich wobec należących do lokalnej szlachty sądów grodzkich? Tym samym, czy system klientelistyczny był nieformalną strukturą władzy, niezależną od władz centralnych, czy był to kolejny „normalny”/legalny instrument jego wprowadzenia?

2. Kariery regionalnych przywódców szlachty z poszczególnych regionów są analizowane przez pryzmat relacji patron-klient, po części dlatego, że ten kierunek badań ma ugruntowanie w materiałach źródłowych takich jak źródła epistolarne oraz w mniejszym stopniu pamiętniki. Niemniej jednak, istnieją powody wskazujące na to, że awans społeczny mógł być uzależniony nie tylko od wsparcia wpływowego patrona, ale też od rozległych sieci rodzinnych oraz znajomych, zasadniczo horyzontalnych więzi.

3. Natura władzy, przeważnie określona w kategoriach bezpośredniej dominacji i podporządkowania się, pozostaje do końca niewyjaśniona. Badacze w mniejszym stopniu zwracają uwagę na symboliczny wymiar władzy, zakorzenionej w osobistym autorytecie, szacunek do kluczowych wartości społeczności, służbę ochotniczą, lojalność oraz poczucie obowiązku. Opór przybierał z kolei formę utraty respektu lub zaufania.

My presentation focuses on several aspects of clientelism (an informal power structure by its very definition) pertaining, among others, to the judiciary sphere, which is traditionally perceived as an embodiment of state monopoly on legitimate violence. My analysis is based on Volhynian Voivodeship court records of the latter half of the 16th through the early 17th century.

1. How did castle (grodzki) office holders, whose legitimacy as clients or servants of starostas was underwritten by the Statute of Lithuania, perceive themselves: as starosta's clients, as state/king's "agents," as "servants" of the local gentry community they swore in to? What situations actualized their identity, and how did they process conflicts of loyalty? What factors underpinned multiple loyalties of the office holders of the local gentry self-governing courts? Accordingly, was the clientary system an informal power structure independent of the central authorities, or was it another "normal"/legitimate instrument of its implementation?

2. The careers of gentry regional leaders are traditionally analyzed through the lens of patron-client relations, in part because this vector of research is supported by the principal sources for such studies, namely, epistolary documents and, to a lesser degree, memoirs. However, there are reasons to believe that social advancement could rely not only on the support of an influential patron but also on the extensive network of familial or familiar, essentially horizontal ties.

3. The nature of power, usually conceptualized in the category of straightforward domination and submission, remains not fully examined. Scholars pay less heed to the symbolic dimension of power, entrenched in personal authority, respect for the key values of the community, voluntary service, loyalty and the sense of duty; resistance, meanwhile, took shape of withdrawing respect or trust.

RITA REGINA TRIMONIENE (Litwa), Uniwersytet w Szawlach,

MIĘDZYNARODOWA RODZINA SZLACHECKA W WIELKIM KSIĘSTWIE LITEWSKIM W DRUGIEJ POŁOWIE XVI – NA POCZĄTKU XVII W.

TRANSNATIONAL FAMILIES OF NOBLES IN THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA IN THE SECOND HALF OF THE 16TH AND THE BEGINNING OF THE 17TH CENTURY.

Do dnia dzisiejszego powstało wiele opracowań, poruszających kwestie dotyczące historii rodziny, zwłaszcza jeżeli chodzi o szlachtę lub niższe warstwy społeczne (mieszczan, chłopów), zamieszkałe przeważnie na terenach Korony. W niewielkim z kolei stopniu badania objęły WKL. Podobna sytuacja zachęca do spojrzenia na niektóre problemy historii rodziny szlacheckiej w WKL, głównie na Żmudzi. Księstwo Żmudzkie – to jeden z najbardziej wyróżniających się pod względem administracyjnym i kulturowym regionów WKL, którego społeczeństwo długo przebywało w swoistej izolacji. Przedmiotem badania jest międzynarodowa rodzina szlachecka (związki małżeńskie między Żmudzinami (Litwinami) oraz Polakami, Niemcami i przedstawicielami innych narodowości, przybyłymi do WKL). Podstawę dociekań stanowi zespół źródeł, takich jak Metryka Litewska, księgi sądowe, różne dokumenty majątkowe, literatura XVI–XVII w. Badania międzynarodowej rodziny pozwalają spojrzeć na nowo na strategie małżeńskie, więzi rodzinne w obrębie kilku pokoleń, dynamikę zmian w strukturze rodziny (pojęcie małej i dużej rodziny), przekraczającej granice narodowe i terytorialne, kształtowanie się formy komunikacji, problemy identyfikacji z linearną rodziną, nazwiskiem, centralną figurą rodziny, przynależność państwową i narodową, lojalność etniczną czy akulturację. Ponadto dane badawcze świadczą o dominacji migracji łańcuchowej (chain migration), polegającej na osiedlaniu się na tym samym terenie szeregu członków rodziny (braci i innych krewnych). Metoda mikroanalizy pozwala ukazać rzeczywisty wizerunek rodziny (przykłady średniej i drobnej szlachty), kształtujące się praktyki rodzinne, cyrkulację majątku (przybyłych członków rodziny i tubylców), jak też integrację odrębnych osób w lokalne społeczeństwo.

VOLHA ZABRODSKAYA (Białoruś), Miński Państwowy Uniwersytet Lingwistyczny

PUBLICZNY MODEL-PORTRET PRZEDSTAWICIELA ELITY: DYNAMIKA ZMIAN W POEZJI WESELNEJ DRUGIEJ POŁOWY XVI - PIERWSZEJ POŁOWY XVII W.

PUBLIC MODEL-PORTRAIT OF THE ELITE CLASS MEMBER: DYNAMIC IN THE WEDDING POETRY OF THE SECOND HALF OF THE XVI - THE FIRST HALF OF THE XVII CENT.

Studium ukaże zmieniający się charakter kreacji wzorców osobowych w zależności od rozwoju sytuacji politycznej i kulturalnej w portrecie członków elitarnego społeczeństwa w polsko-łacińskiej poezji epitalamiowej drugiej połowy XVI – pierwszej połowy XVII wieku. Wiersze ślubne w tym okresie funkcjonowały jako konkretna realizacja szlacheckiej kultury duchowej, a mianowicie kwestii samoidentyfikacji członków elity, demonstracji wielkości rodziny, pobożności, przejaw pamięci historycznej, wartości i cech moralnych, dzięki czemu tworzony był model (portret) przedstawiciela elity szlacheckiej. Poeci odzwierciedlali te role społeczne za pomocą utworów literackich i artystycznych. Członek elity jest reprezentowany jako: 1) odważny obrońca polityki społecznej – w sferze politycznej; 2) osoba publiczna, konsument sztuki, instytucji patronackich, uczestnik i sponsor wyjazdów edukacyjnych – w życiu społecznym i kulturalnym; 3) aktywny, szczery zwolennik religii, hojny mecenas – w odniesieniu do religii; 4) głowa rodziny, ojciec, mąż – na poziomie rodziny. Oto kilka przykładów: 1) w pracach ślubnych napisanych w okresach powojennych pan młody jest zwykle opisany jako dzielny obrońca-wojownik, z jego specyficzną cechą (cnota), odwagą (męstwo, fortitudo); 2) w 1564 roku (w przeddzień 1569) panna młoda opisana jako „germine triplice propago” ‘potomek potrójnej krwi (Polaków, Litwinów, Rusinów)’ (I. Mylius); 3) w 1590–1620 (kiedy podróże edukacyjne były bardzo popularne wśród arystokratów) instytucje edukacyjne, gdzie pan młody się uczył, zawsze były wspomniane itd.

I'd like to express the changing character of the accent display of the social portrait of the élite society members depending on political and other developments in Polish and Latin wedding works, written in the second half of the XVI – the first half of the XVII cent.

The representatives of the privileged class closely connected with social institutions of the country, where they performed specific roles. As the wedding poems of that period had been functioned as the aristocratic spiritual culture realization, namely the issue of self-identity the élite society members, demonstration of family grandeur, antiquity and religious piety, manifestation of the historical memory, display of values and moral characteristics, so in them model (portrait) of the privileged class representative was created. Poets reflected these social roles by literary and artistic resources.

Thus the privileged class member presented as a: courageous defender of the state policy – in the political sphere; public figure, art production consumer, patron of institutions, participant and sponsor of educational trips – in social and cultural life; active, sincere supporter and spreader of religion, generous patron – with regard to religion; head of the family, the father, the husband – on the family level.

Here are a few examples, 1) in the wedding works, written after wars, bridegroom usually described as a young brave defender-warrior, with his specific feature courage (fortitudo); 2) in 1564 (on the eve of 1569) bride described as "germine triplice propago" 'descendant threefold blood (Poles, Lithuanians, Rusyns)' (I. Mylius); 3) in 1590–1620, when the study tours were extremely popular among aristocrats, educational institutions, where the bridegroom had studied, were always mentioned, etc.

JIRÍ KUBEŠ (Czechy), Univerzita Pardubice

PRZEOBRAŻENIA SZLACHTY W CZECHACH I AUSTRII POD WPŁYWEM GRAND TOUR W PIERWSZEJ POŁOWIE XVIII WIEKU. NOWA RECEPTA NA WZMOCNIENIE PAŃSTWA.

THE TRANSFORMATION OF THE GRAND TOUR OF CZECH AND AUSTRIAN NOBILITY IN THE

FIRST HALF OF THE 18TH CENTURY: A NEW RECIPE FOR STAYING POWERFUL

W niniejszym referacie przedstawię kwestię zmiany w Grand Tour praktykowanej przez szlachtę Królestwa Czech, Moraw oraz Austrii w okresie od wygaśnięcia dynastii hiszpańskich Habsburgów (1700 r.) do objęcia tronu wiedeńskiego przez Marię Teresę (lata 40. XVIII w.). Moje badania opierają się na analizie około 30 „Länderreisen” i mam zamiar omówić zmiany jakie zachodziły w tym sposobie kształcenia i wychowywania szlachty, które można określić jako odejście od klasycznej, „długiej” grand tour z XVII wieku, której podstawą było studia et exercitia, do nowoczesnego Grand Tour składającego się z dwóch elementów: 1) dogłębnego studiowania prawa, historii oraz innych nauk ścisłych na jednym z prestiżowych uniwersytetów 2) krótszej grand tour zagranicą. Skupię się na kilku aspektach tej zmiany: 1) nowym ideale szlachcica (służba dla władcy kontra służba dla ojczyzny) 2) zmianach odnoszących się do placówek edukacyjnych (stare uniwersytety na katolickich ziemiach + szlacheckie akademie we Włoszech i Francji kontra nowe uczelnie w krajach protestanckich—wzrost popularności holenderskiej Lejdy lub saksońskiego Lipska) 3) zmiany, które dotyczyły odwiedzanych państw (Włochy, Francja lub Hiszpania kontra Zjednoczone Prowincje, Lotaryngia, Rzesza—tak zwany ruch patriotyczny). Nowy rodzaj Grand Tourów przygotowywał nowe elity na wyzwania nowych czasów—szlachta ta pomogła Marii Teresie i jej małżonkowi Franciszkowi I zreformować i zmienić austriacką monarchię po stratach poniesionych w wyniku wojny o austriacką sukcesję.

In my paper I will deal with the transformation of the grand tour of Bohemian, Moravian and Austrian nobility between the extinction of the Spanish Habsburgs (1700) and the beginning of the rule of Maria Theresa in Austrian monarchy (1740s). My research is based on the analysis of circa 30 Länderreisen and I will try to show the changes of this means of noble education and upbringing that could be described as a shift from classic „long” grand tour of the 17th century composed from so called studia et exercitia to the modern two-part grand tour consisting from 1) thorough university studies of law, history and other sciences at one concrete outstanding university and 2) a shorter grand tour through the foreign lands. There are several aspects of this transformation I would like to focus on: 1) The change of the noble ideal (service for an emperor vs. service for the home country); 2) The change of educational institutions (old universities in the Catholic lands + noble academies in Italy and France vs. new universities in the

Protestant countries – the growth of the popularity of Dutch Leiden or Saxon Leipzig) and 3) The change of the visited countries (Italy, France or Spain vs. the United Province, Lorraine, the Reich – so called patriotic movement). The new kind of grand tours prepared the new elite for the new times – these nobles helped Maria Theresa and her husband Francis I to reform and re-arrange the Austrian monarchy after the territorial loss during the Wars of Austrian succession.

BOHDANA PETRYSHAK, Centralne Państwowe Archiwum Ukrainy we Lwowie

ELITY MIEJSKIE LWOWA W CZASACH PÓŹNOŚREDNIOWIECZNYCH I NOWOŻYTNYCH: KSZTAŁTOWANIE

THE URBAN ELITES OF LVIV IN THE LATE MEDIEVAL AND EARLY MODERN PERIOD: THEIR EMERGENCE AND DEVELOPMENT

Jeżeli mówimy o elitach miejskich Lwowa, to zauważymy, że mówimy o elitach miasta, które zawsze należało do kategorii miast wielkich, więc można się odwołać do badań nad wymianą elit takich miast, jak Kraków, Wilno, Poznań lub Gdańsk. Ale w porównaniu z wymienionymi ośrodkami Lwów miał swoje osobliwe cechy. Nasze konstruowanie wiedzy o elitach Lwowa będzie z jednej strony weryfikacją i braniem pod uwagę badań przedwojennych (nie bardzo licznych), a także analizą badań współczesnych badaczy Ukrainy i Polski. W omawianym okresie można wyróżnić 2 odcinki czasowe, na których będziemy skupiać uwagę: pierwszy obejmuje lata 1520-te, kiedy reformuje się cały system dostępu do władzy. Rada miejska powiększa się do 12 członków (z 6) i nabywa dożywotności. Podobna reorganizacja zrobiła rajców lwowskich prawie zamkniętą oligarchiczną instytucją. Drugim ważnym odcinkiem będzie połowa XVII wieku, kiedy spostrzegamy upadek rodzin znanych lwowskich patrycjuszów, który nasuwa się na tło ówczesnej ruiny, spowodowanej wojnami i konfliktami drugiej połowy XVII w. Patrząc na to, z jakich ludzi kształtowała się elita miejska Lwowa, widzimy, że była reprezentowana przez bogatych kupców, rzadziej przez bogatych rzemieślników (złotników, mieczników, rzeźników). Jednak w porównaniu z innymi miastami odczuwamy brak naprawdę wielkiego kapitału i obrotów finansowych na dużą skalę, może z powodów ryzyka handlowego, bardzo odczuwalnego w handlu wschodnim. Stosunkowo bezpieczną lokatą kapitału natomiast było kupno domów w mieście lub na przedmieściach, majątków ziemskich lub małżeństwa ze szlachtą. Posiadanie tytułów szlacheckich jednak nie było długo ambicją mieszczan lwowskich.

If we are talking about urban elites of Lviv, we notice that we are talking about the elite of the city, which always belonged to the category of great cities, so we can use the theories of exchange elite in cities such as Cracow, Vilnius, Poznan and Gdansk. But compared these centers with Lviv shows its peculiarities. Our construction of the knowledge of urban elite of Lviv will be on the one hand verification and study the pre-war studies (not very many), as well as an analysis of studies of modern scholars of Ukraine and Polish.

This period can be divided into two time periods, where we will focus our attention: the first covers the years 1520th, when reforming the whole system of access to power. The office of councillor expands to twelve members (rather than six) and became life-long. Such re-organisation made the council of Lviv a closed oligarchic institution. The second major section will be half of the seventeenth century, when we see the collapse of known patricians families of Lviv, on the backgrounds of contemporary ruins, caused by wars and conflicts in the middle of seventeenth century.

Looking what people shaped the urban elite of Lviv, we see that it was represented by wealthy merchants, rarely by rich craftsmen (goldsmiths, swordfish, butchers). However, compared with other cities we feel the lack of a really big capital and financial turnover on a large scale, perhaps for reasons of commercial risks, very noticeable in the eastern trade. Relatively secure capital investment on the other hand was the purchase of houses in the city or in the suburbs and estates. Having a title of nobility, however, did not was in a long time the ambition of townspeople.

NATALIA BIŁOUS (Ukraina), Instytut Historii Ukrainy NANU

KLIENTELA TOMASZA ZAMOYSKIEGO W WOJEWÓDZTWIE KIJOWSKIM (W ŚWIELE KORESPONDENCJI

Z LAT 1619–1637)

THE CLIENTAGE OF TOMASZ ZAMOYSKI IN THE KIEV VOIVODSHIP (BASED ON THE CORRESPONDENCE FROM 1619 TO 1637)

Kwestie klienteli i patronatu Tomasza Zamoyskiego w województwie kijowskim dotychczas nie były rozpatrywane w historiografii. Kariera polityczna syna słynnego kanclerza Jana Zamoyskiego – T. Zamoyskiego (1594-1638) – zaczęła się na terenach ukraińskich: 11 marca 1619 r. został on mianowany na urząd wojewody kijowskiego (niedługo przed tym – na urząd wojewody podolskiego). Tak więc mając zaledwie 23 lata młody magnat zdobył krzesło w senacie, stał się ważną osobistością południowo-wschodniej części Rzeczypospolitej – Kijowszczyzny. Dostała się mu w spadek klientela poprzedniego wojewody kijowskiego – Stanisława Żółkiewskiego, którą pod czas swego urzędowania ciągle uzupełniał przez rekrutację nowych ludzi. Specyfika pogranicza i pragmatyka polityczna wymagały podtrzymywania dobrych kontaktów z elitą miejscową w ich własnym interesie. T. Zamoyskiemu udało się nawiązać takie kontakty ze szlachtą miejscową, elitą miejską, wodzami kozackimi, osobami duchownymi różnych konfesji. Jego umiejętność pozyskiwania sobie przyjaciół i klientów wśród przedstawicieli różnych stanów i konfesji przyniosła mu znaczne owoce. Był on sprawnym patronem nie tylko dla szlachty miejscowej, a i dla urzędników miejskich, którzy dostarczali mu regularnie należne opłaty, prezenty, również listy z informacją (t. zw. „nowiny”) o najważniejszych wydarzeniach w województwie. Warto zauważyć, że podobne stosunki były wyjątkowym i rzadkim zjawiskiem w tamtych czasach w tym regionie. Sprawując urząd podkanclerzego koronnego w latach 1629-1635 T. Zamoyski nie zapomniał o swoich klientach i przyjaciółach z województwa kijowskiego. Zwracali się do niego nadal z różnymi prośbami o protekcję i pomoc w procesach sądowych, sprawach rodzinnych i osobistych. Zachowana korespondencja (AGAD, Archiwum Zamoyskich; BOZ) demonstrowa także emocjonalny charakter związków nieformalnych między patronem i jego podopiecznymi. Przy wsparciu podkanclerzego błyskotliwe kariery zrobili Stefan Chmielecki, który otrzymał urząd wojewody kijowskiego w 1630 r. oraz Adam Kisiel (kolega ze studiów w Akademii Zamojskiej), który w 1633 r. otrzymał urząd podkomorzego czernihowskiego, aby w 1649 r. zostać również wojewodą kijowskim. Wśród innych licznych klientów T. Zamoyskiego można wymienić takich znanych w danym regionie osób: Hawryło Hojski, który awansował na kasztelanią kijowską, Teodor Jelec – na urząd chorążego kijowskiego, a później – podwojewodzę, Teodor Proskura – pisarz ziemski kijowski, Łukasz Witowski – podsędek ziemski kijowski, Janusz Tyszkiewicz – wojewoda kijowski, Filon Woronicz – podkomorzy kijowski, Stefan Aksak – sędzia ziemski kijowski, Wojciech Ryłski – pisarz grodzki kijowski. Z przeanalizowanych źródeł wynika, że T. Zamoyski był przeciwnikiem ekstremalnych rozwiązań w polityce wyznaniowej i w konfliktach. Zdążył on trzymać bilans między różnymi siłami politycznymi w regionie oraz wybudować udany system klientalny.

ŁUKASZ WRÓBEL (Polska), Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

SZLACHTA INFLANCKA I JEJ ROLA W ŻYCIU POLITYCZNYM I KULTURALNYM RZECZPOSPOLITEJ W XVIII STULECIU.

LIVONIAN NOBILITY AND ITS ROLE IN THE POLITICAL AND CULTURAL LIFE OF THE EIGHTEENTH-CENTURY POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH

Szlachta inflancka u początku XVIII wieku składała się z dwóch grup: pierwszą były rodziny polskie, litewskie i ruskie osiadające na tym terytorium od drugiej połowy XVI wieku, drugą – inflanckie rody niemieckie przybyłe na te tereny jeszcze z Zakonem Niemieckim w XII, XIII stuleciu. Po pokoju oliwskim sejm Rzeczypospolitej w 1677 roku nadał z pozostałemu przy Rzeczypospolitej skrawkowi Inflant (tzw. Inflant Polskich) status województwa z odrębnym sejmikiem, szlacheckim sądownictwem oraz hierarchią urzędniczą. Tamtejsza szlachta włączyła się w życie polityczne kraju, dochodząc w czasach saskich do znaczenia politycznego. Awans ten dotyczył Borchów, Platerów, Tyzenhauzów, Weyssenhoffów czy Hylzenów, spośród których przedstawiciele poszczególnych/kolejnych pokoleń osiągnęli status magnacki. Istotnym wątkiem w moich podjętym w moich rozważaniach będzie również specyfika samych Inflant jako części Rzeczypospolitej, a zarazem swoistego kondominium, w którym mieszały się interesy dworu i opozycji, a bliskość do Imperium Rosyjskiego rzutowała na postawy i kariery tamtejszej szlachty i magnaterii.

Livonian nobility at the beginning of the eighteenth century consisted of two groups: the first were Polish, Lithuanian and Ruthenian families settling in this territory since the second half of the sixteenth century, the second - Livonian German families who came to the area with Teutonic Order in the twelfth, thirteenth century. After the Peace of Oliwa Polish-Lithuanian parliament in 1677 gave the Livonia (ie., Livonia Polish) the status of the province with a separate Regional Council, noble judiciary and clerical hierarchy. The country's nobility joined the political life of the

country, coming in Saxon times to the political significance. Promotion concerned the families of Borch, Plater, Tyzenhauz, Weyssenhoff or Hylzen, among which representatives of various / successive generations have achieved the significant status. An important theme in my considerations will also be specificity of Livonia as part of the Republic, and also a kind of condominium, where mingled interests of the court and the opposition, and the proximity to the Russian Empire guided by their attitudes and career of the local nobility and aristocracy.

TOMASZ WIŚLICZ (Polska), Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN

POETYKA ZACOFANIA. GŁÓWNE WSKAŹNIKI HISTORYCZNEGO WARTOŚCIOWANIA MIEJSCA RZECZYPOSPOLITEJ OBOJGA NARODÓW W CYWILIZACJI EUROPEJSKIEJ

THE POETICS OF UNDERDEVELOPMENT: KEY INDICES OF HISTORICAL EVALUATION OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH'S POSITION IN THE EUROPEAN CIVILISATION

Referat stanowi próbę syntetycznej analizy głównych narracji historycznych na temat losów Polski we wczesnonowoczesnej Europie. Upadek polsko-litewskiego państwa w okresie Oświecenia w następstwie rozbiorów dokonanych przez sąsiadujące mocarstwa nie tylko spowodował szok i niekończące się rozważania polskich elit intelektualnych i politycznych, lecz również służył za argument w ogólnoeuropejskich dyskusjach ideologicznych na temat postępu, modernizacji i przemian cywilizacyjnych. Ideologie i poglądy polityczne wpływały również na historyków, którzy badali, opisywali i wartościowali rozmaite aspekty dziejów Rzeczypospolitej. Polityczne sukcesy Polski po 1989 roku i jej historyczny akces do Unii Europejskiej wydawał się schłodzić temperaturę dyskusji na temat polskiej winy lub ofiary w utracie państwowości u schyłku XVIII w. Jednak w ostatnich latach historia, także ta dawniejsza, znów stała się tematem publicznej dyskusji i przedmiotem tzw. Polityki historycznej. Dlatego też jest najwyższy czas, aby podsumować dotychczasowe narracje na temat miejsca Rzeczypospolitej Obojga Narodów w cywilizacji europejskiej, ukazać ich polityczne i ideologiczne uwarunkowania, i skonfrontować je z najnowszymi wynikami badań zarówno polskich, jak i obcych historyków. Główne wskaźniki w historycznym wartościowaniu historii wczesnonowoczesnej Polski należą do trzech podstawowych zakresów: (1) ustrój polityczny i prawny Rzeczypospolitej, (2) struktura społeczna i system gospodarczy, (3) kultura i mentalności. Wszystkie te trzy zakresy zainteresowań służyły jako rezerwuariat argumentów dla wytworzenia zróżnicowanych narracji na temat przeszłości Polski. Pomimo ich odmienności, wszystkie te narracje za podstawowy problem uznawały niedorozwój, zacofanie lub jakąś inną odrębność cywilizacyjną Rzeczypospolitej. Postaram się ukazać, że jakkolwiek narracje te bazowały na założeniach ideologicznych lub wynikały z emocjonalnych uwarunkowań (w czym nie odróżniały się od innych historii narodowych), to jednak ich największym grzechem było podstawowe założenie wyjątkowości dziejów Polski i brak perspektywy porównawczej w skali europejskiej.

The paper is an attempt at a synthesis of main narratives concerning the "Polish question" in Early Modern Europe. The fall of Polish-Lithuanian state partitioned by neighbouring powers in the Age of Enlightenment caused not only the shock and never-ending deliberations of Polish elites on the cause of the statehood's failure, but also served as an argument in pan-European ideological discussions on progress, modernisation and civilizational change. Ideologies and political opinions also affected the way historians described and evaluated different aspects of Polish-Lithuanian Commonwealth and created narratives about the Polish past. Political success of Poland after 1989 and its historical accession to the European Union seemed to cool down the arguments about the Polish innocence or guilt of peculiarity, but now the history is becoming again a question of public concern and historical policy, so it is important to summarize existing narratives on the position of Polish-Lithuanian Commonwealth in the European civilisation, to show their political and ideological determinants, and to confront them with the state-of-the-art of Polish and European historical research. Key indices in evaluation of early modern Polish history belong to three main areas of interest. They are: (1) state political and legal system of the Commonwealth, (2) social structure and economic system, (3) culture and mentalities. All these three areas served as a resource of arguments for creating the different narratives about Polish past. Although contrasting, all these narratives identified underdevelopment, backwardness or any other civilizational peculiarity as a main problem.

I argue that in spite of the fact, that many of those narratives were based on ideological premises or emotional grounds, their main hindrance was an assumption of Polish peculiarity in European history and lack of comparative perspective.

PARLAMENTARYZM DAWNEJ RZECZYPOSPOLITEJ

PARLIAMENTARIANISM OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH

MODERATORZY/CHAIRS: Wacław Uruszczak i Jolanta Choińska Mika

13.10.2017, Sala na Wydziale Prawa i Administracji UJ, ul. Krupnicza 33A

JŪRATĖ KIAUPIENĖ (Litwa), Lietuvos istorijos institutas

PARLAMENTARYZM W KULTURZE POLITYCZNEJ WIELKIEGO KSIĘSTWA LITEWSKIEGO (DO POŁOWY XVII WIEKU)

PARLIAMENTARISM IN THE POLITICAL CULTURE OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA (UNTIL THE MIDDLE OF THE 17TH CENTURY)

Celem referatu jest przedstawienie kultury parlamentarnej Wielkiego Księstwa Litewskiego jako tworu narodu politycznego Wielkiego Księstwa Litewskiego, jako części składowej stworzonej przezeń kultury politycznej. Ukazane zostaną w wystąpieniu treści i środki wyrazu kultury parlamentarnej, a także propagowany system szlacheckich wartości politycznych i państwowych. Zaproponowana zostanie teza, że kultura parlamentarna Wielkiego Księstwa Litewskiego może być dowodem, iż unia lubelska 1569 r. oznaczała tylko początek tworzenia się wspólnej kultury politycznej i parlamentarnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów.

The goal of this paper is to present the parliamentary culture of the Grand Duchy of Lithuania as a creation of the political nation of the Grand Duchy of Lithuania, and as a constituent part of the political culture it has created. We will show the contents and the means of expression of the parliamentary culture, system of political values and attitudes towards the state it has promoted. We will state the premise that the parliamentary culture of the Grand Duchy of Lithuania could be regarded as an evidence, that the Union of Lublin of 1569 meant only the very beginning of creation of a common political and parliamentary culture of the Commonwealth of Two Nations.

RAMUNĖ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ (Litwa), Instytut Historii Litwy

ŻYCIE PARLAMENTARNE NA LITWIE W OSTATNICH LATACH ISTNIENIA RZECZYPOSPOLITEJ OBOJGA NARODÓW

PARLIAMENTARY LIFE IN LITHUANIA IN THE LAST YEARS OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH

W ostatnich latach istnienia Rzeczypospolitej Obojga Narodów dokonano dwóch reform podziału administracyjnego. Pierwsza z nich, rozpoczęta u schyłku roku 1791 i zakończona na początku 1792, wynikała z dążenia Sejmu Czteroletniego do uregulowania zarządzania państwem poprzez utworzenie trzech proporcjonalnej wielkości jednostek administracyjnych Rzeczypospolitej: Wielkopolski, Małopolski i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Druga reforma wiązała się z rozbiorem Rzeczypospolitej polsko-litewskiej w 1793 r. W obliczu rozbiorów ugrupowanie króla Stanisława Augusta usiłowało na sejmie grodzieńskim przygotować okrojone państwo do dalszego istnienia poprzez reformy w jego zarządzaniu. Jedną z części składowych reform były zmiany administracyjne, jakie zaczęto wprowadzać na początku 1794 r. W ramach i jednej, i drugiej reformy utworzono w Wielkim Księstwie Litewskim nowe ośrodki administracyjne z głównymi instytucjami samorządu szlacheckiego – sejmikami. W latach 1791 i 1793 uchwalono też dwie ważne konstytucje sejmowe regulujące działalność sejmików: prawo o sejmikach z 24 marca 1791 r. i 23 listopada 1793 r. Realizacja reform administracyjnych oraz funkcjonowanie sejmików litewskich w okresie 1792–1794 nie były dotychczas szerzej omawiane. Celem referatu jest analiza regulowanej przez ustawy z 1791 i 1793 r. kwestii wyboru i przygotowania miejsca na sejmiki oraz ustalenie, w oparciu o uchwały sejmikowe wszystkich powiatów litewskich i korespondencję polityczną z tego okresu, przemian w życiu parlamentarnym szlachty powiatowej w ostatnich latach istnienia Rzeczypospolitej polsko-litewskiej.

Two important reforms of administrative division were implemented in the final years of existence of the Polish-Lithuanian Commonwealth. The first reform was driven by the attempts of the Four-Year Diet (1788–1792) to regulate public administration by establishing three proportionally sized administrative units of the Commonwealth: Greater Poland, Lesser Poland and the Grand Duchy of Lithuania. The second reform was concerned with the Second Partition of the Commonwealth. In the face of the partition, at the 1793 Grodno Diet the political faction of King Stanisław August sought to prepare the partly partitioned state for its further existence by maintaining as many reforms adopted by the Four-Year Diet as possible. The reform of administrative division implemented in 1794 was one of them.

In the framework of the first and the second reform, new administrative units were created in the Grand Duchy of Lithuania with the institutions of noble self-government – dietines – functioning in them. The Four-Year Diet and the Grodno Diet passed two important laws governing the activities of dietines: the Law on Dietines adopted on 24 March 1791 and the Law on Dietines passed on 23 November 1793.

The implementation of the reforms and the activities of dietines in the period 1792–1794 have not been thoroughly researched. The aim of the paper is to analyse the issue of selecting the place for the dietine and its appropriate set-up in the districts of the Grand Duchy of Lithuania under the laws of 1791 and 1793 and to reveal the changes taking place in the parliamentary life of the district nobility in the final years of existence of the Commonwealth as reflected in the documents on the activities of dietines and the political correspondence of that time.

ANDREI RADAMAN (Białoruś), Akademia Ministerstwa spraw wewnętrznych Białorusi

PRAWO PARLAMENTARNE WIELKIEGO KSIĘSTWA LITEWSKIEGO W LATACH 1565–1632

PARLIAMENTARY LAW IN THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA, 1565-1632

Podstawami prawnymi działalności sejmików i sejmu w Wielkim Księstwie Litewskim w latach 1566–1569 były: przywilej wileński wydany 30 grudnia 1565 r. na prośbę stanów, II Statut z 1566 r. (III, 5, 6), uchwały sejmów grodzieńskich z 6 stycznia 1567 r. i z 10 lipca 1568 r. Urzędnicy powinni być brać udział w sejmiku tego powiatu, którego urzędy sprawowali, zaś szlachcice mogli uczestniczyć w sejmikach tych powiatów, w których mieli majątki, wedle własnego wyboru. Ci, którzy przyjeżdżali na sejmik w trakcie posiedzenia, nie mogli protestować przeciwko decyzjom podjętym w czasie ich nieobecności. Uchwała sejmu grodzieńskiego z 6 stycznia 1567 r. przewidywała pociągnięcie nieobecnych na sejmiku („bez przyczyn słusnych”) do odpowiedzialności. Panowie Rada podlegać mieli grzywnie 300 gr. lit., urzędnicy ziemscy i powiatowi zaś: grzywnie w wysokości 120 gr. lit. Ustalono kolejność zasiadania i czas trwania sejmiku na 3 dni. Przywilej z 11 sierpnia 1569 r. stanowił, że sejmiki w Wielkim Księstwie Litewskim powinny obradować według zwyczaju. Po r. 1569 prawo parlamentarne Wielkiego Księstwa Litewskiego ulegało stopniowej ewolucji, która znajdowała odbicie w uchwałach sejmików i zjazdów stanów w czasach bezkrólewia oraz panowania Stefana Batorego i Zygmunta III, jak też w konstytucjach sejmowych. Obok tego nieprzewidziane okoliczności tworzyły nieraz precedensy. III Statut 1588 r. zatwierdził kompetencje i zasady działalności sejmiku relacyjnego (III, 9), jak również przedsejmowego sejmiku generalnego w Słonimiu (III, 8), przedłużał czas trwania posiedzeń sejmikowych do 4 dni, wprowadzał nową hierarchię urzędników, a także likwidował odpowiedzialność finansową za nieobecność na sejmikach (III, 6). Wyboru posłów winien był dokonać sejmik jednomyślnie (1566, III, 5; 1588, III, 6), jednak konstytucja sejmu zwyczajnego 1613 r. wprowadziła wybór posłów większością głosów (VC, III, 1, 143).

MICHAŁ ZWIERZYKOWSKI (Polska), Instytut Historii UAM

MIEDZY SEJMEM A SAMORZĄDEM TERYTORIALNYM. KONSEKWENCJE USTROJOWE FUNKCJONOWANIA SEJMIKÓW DAWNEJ RZECZYPOSPOLITEJ

BETWEEN THE SEJM AND THE TERRITORIAL SELF-GOVERNMENT: THE CONSTITUTIONAL CONSEQUENCES OF THE SEJMIKS AND THEIR FUNCTIONING IN THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH

System parlamentarny dawnej Rzeczypospolitej był niezwykle skomplikowany. Wynikało to nie tylko z faktu funkcjonowania w nim instytucji centralnej - sejmu oraz sejmików z mocno zróżnicowanych pod wieloma względami części państwa, ale również z tego, że sejmiki stanowiły ważny organ samorządu terytorialnego. Rozszerzające się uprawnienia, jakie zdobywały lokalne zgromadzenia szlacheckie, dotyczące bardzo rozmaitych spraw z podległego im terytorium, powodowały konieczność rozbudowy struktur. Jednocześnie narastające konflikty polityczne w ramach systemu parlamentarnego, w połączeniu ze słabością władz centralnych i dość znaczną decentralizacją kraju, powodowały liczne problemy funkcjonalne. Paraliż jaki wywołało pojawienie się w obradach sejmu zasady liberum veto, dotykał coraz częściej w 2. połowie XVII i 1. połowie XVIII w. również sejmików. Powodowało to oczywisty kryzys również instytucji samorządowych.

Istotne było znaczne zróżnicowanie powstających oddolnie rozwiązań ustrojowych w strukturach sejmików - co uzależnione było od wielu czynników: rozmiarów terytorium, jego zaludnienia, specyfiki ekonomicznej, położenia w pobliżu zagrożonych wojną granic. Te czynniki wpływały z kolei na stanowisko polityczne i rolę sejmików w systemie parlamentarnym.

Ewolucja ustrojowa sejmików w XVII i XVIII w. wykazywała oddolne dążenia do budowy lokalnych elementów władzy terenowej. Proces ten został mocno ograniczony w 1717 r., a zredukowany niemal całkowicie na początku reform stanisławowskich w latach 1764-1766. Pod koniec tego okresu (1788-1792) powrócono jednak do wielu rozwiązań funkcjonujących przed 1717 r., umieszczając je w na nowo skonstruowanym systemie państwowym, obok zreformowanej bardzo poważnie władzy centralnej. Zmiany te były jednak znacznie spóźnione.

MARTIN FABER (Niemcy), Uniwersytet Freiburg

CO TO BYŁO LIBERUM RUMPO?

WHAT WAS LIBERUM RUMPO?

Pojęcie liberum rumpo pojawia się często w tekstach na temat liberum veto w Rzeczypospolitej Szlacheckiej. Ma to być nadużycie obowiązującej zasady liberum veto, czyli jednomyślności w sejmie. Natomiast zarówno w źródłach z epoki, jak i w nowoczesnej literaturze historycznej, krążą najrozmaitsze definicje co do prawdziwej istoty liberum rumpo. W związku z tym można też znaleźć najrozmaitsze dane o tym, kiedy liberum rumpo było po raz pierwszy zastosowane. Według Michaela Müllera liberum rumpo było zerwanie sejmu przed obiosem marszałka, czyli według niego pierwsze liberum rumpo zostało zastosowane w r. 1688. Według Izabeli Lewandowskiej-Malec było to zrywanie sejmu przed końcem jego 6-tygodniowej kadencji, czyli zdarzyło się po raz pierwszy w r. 1669. Natomiast według Urszuli Augustyniak pierwsze rumpo miało miejsce już w 1652 r., czyli było identyczne z liberum veto w zwykłym rozumieniu. Podobnie Wojciech Kriegseisen pisze, że liberum rumpo było „prawo do zrywania sejmów i niszczenia dorobku ustawodawczego poprzez pojedynczy protest”. Stąd już blisko do najbardziej rozpowszechnianej (zwłaszcza w internecie) interpretacji, według której liberum rumpo polegało na tym, że sprzeciw w jednej sprawie spowodował niedojście do skutku całego sejmu. Jednak ten fenomen pojawił się nawet już pod koniec XVI w., tylko że za sprawą sprzeciwu mniejszości, a jeszcze nie pojedynczego posła. Jeśli się jednak patrzy na stosowanie pojęcia w XVIII w., to można zaobserwować, że za liberum rumpo uchodziły jeszcze inne rzeczy. Dla Stanisława Konarskiego liberum rumpo było każde unicestwienie choćby pojedynczej uchwały sejmowej przez pojedynczego posła. Prawdziwym liberum veto było dla niego tylko prawo do wyrażania odmiennego poglądu podczas debat. Po drugiej stronie byli też autorzy, którzy twierdzili, że rumpo to wcale nie było nadużycie, lecz ius rumpendi, tak samo jak ius vetandi, wynikało z dobrych praw stworzonych przez cnotliwych przodków (Jan Poniński). Co ciekawe, nie było i nie ma żadnej dyskusji między przedstawicielami tych różnych i sprzecznych poglądów na ten temat. Przygotowywany wykład, przeciwstawiając ich, chce nareszcie do takiej dyskusji doprowadzić. Zdaniem autora, niepewność co do istoty nadużycia liberum veto wynika w ostateczności z niepewności co do istoty jego prawnego użycia, i to zarówno wśród współczesnych, jak i wśród dzisiejszych historyków.

IZABELA LEWANDOWSKA-MALEC (Polska), Uniwersytet Jagielloński

PARLAMENTARYZM I RZECZYPOSPOLITEJ JAKO PRZEJAW DEMOKRACJI DELIBERACYJNEJ

PARLIAMENTARISM OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH AS A MANIFESTATION OF DELIBERATIVE DEMOCRACY

W I Rzeczypospolitej deliberowanie nad zagadnieniami, będącymi przedmiotem zainteresowania organów władzy oraz opinii publicznej, było podstawowym sposobem ich dogłębnego zbadania przed podjęciem rozstrzygnięcia. Problematyka, poddawana deliberacji, odnosiła się do sfery publicznej, którą oddzielano od płaszczyzny dominacji interesów prywatnych. W sferze tej najwyższą wartością było dobro wspólne – res publica. W trakcie publicznej debaty obowiązywała zasada równości oraz ekskuzywności, a poszczególne problemy poruszano w zasadzie bez stosowania jakichkolwiek ograniczeń. Prowadzenie dysputy wymagało od jej uczestników właściwego zachowania, szacunku dla interlokutorów, a także adwersarzy. Szczególna rola przypadała w udziale osobie, kierującej debatą, jednak ograniczała się ona do funkcji moderatora, tonującego nadmierne emocje, udzielającego głosu, dbającego o porządek zgromadzenia. Dyskusja polegała na rzeczowej wymianie poglądów; niezwykle rolę odgrywały argumenty (ratio). W przypadku rozbieżności, niemożności dojścia do porozumienia, próbowano znaleźć właściwe medium, a zatem środek do rozwiązania sporu. Deliberacja w efekcie powinna prowadzić do zbliżenia stanowisk, nawet jeśli jedynym rozwiązaniem była propozycja zawieszenia dysputy i wznowienia jej w terminie późniejszym (reces). W takich razach dochodzono do wniosku, że dyskutanci nie dojrżeli jeszcze do ostatecznego rozwiązania danej kwestii. Jeśli jednak zarysowała się możliwość konsensusu w drodze dalszej żmudnej, czasochłonnej debaty powoli przybliżano się do satysfakcjonującego rozstrzygnięcia. Nie przewidywano głosowania na zasadzie większości. Racjonalność propozycji, do której przychylali się uczestnicy debaty, powodowała, że nawet sceptycznie nastawieni, ostatecznie nie decydowali się podnieść sprzeciwu czy w inny sposób okazać swojego niezadowolenia. Tym sposobem osiągano zgodę powszechną. Miała ona wydźwięk edukacyjny i wręcz terapeutyczny, powodując wielką radość deliberujących z tego, że byli zdolni do porozumienia. Na powyższych zasadach funkcjonował staropolski sejm walny.

MONIKA KONRÁDOVÁ (Czechy), Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

PARLAMENTARYZM POLSKI OCZYMA DYPLOMATÓW CESARSKICH W DRUGIEJ POŁOWIE XVII WIEKU

POLISH PARLIAMENTARISM IN THE EYES OF IMPERIAL DIPLOMATS IN THE SECOND HALF OF THE 17TH CENTURY

Przedstawiany referat będzie omawiał działania sejmowe Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVII wieku oczyma dyplomatów cesarskich. Przedstawi on funkcjonowanie dyplomacji cesarskiej podczas obrad sejmowych. Problem, który będzie omawiany, dotyczyć będzie kwestii ceremoniału dyplomatycznego podczas audiencji dyplomatów na sejm, czy to osobno u króla, czy też królowej. Ceremoniał i traktowanie posłów cesarskich ze strony Rzeczypospolitej można także porównać z obchodzeniem się z dyplomatami cesarskimi ze strony Rosji, ponieważ niektórzy z nich pełnili pozycję dyplomatów cesarskich w Polsce i później także w Moskwie (np. Jan Krzysztof Fragstein). Dla obserwacji funkcjonowania sejmu bardzo ważnym źródłem jest korespondencja i komunikacja pomiędzy dyplomatami cesarskimi w randze rezydenta, który mieszkał na dworze królewskim od wielu lat, z tymi w randze ambasadora, którzy zostawali wysłani tylko dla jednego określonego wydarzenia, cechując się jednak większym dostojemstwem. Takimi parami korespondencyjnymi są np. rezydent J. K. Fragstein oraz ambasador Franciszek Paweł Lisola, rezydent Jan Krzysztof Zierowski oraz ambasador Krzysztof Leopold Schaffgotsch, rezydent Jerzy Schiemunski oraz ambasador Krzysztof Wacław Nostic czy rezydent Karel Julius Sedlnický z Choltic oraz ambasador Jan Filip Lamberg. Referat został napisany na podstawie korespondencji powyższych dyplomatów i odwołuje się do źródeł zdeponowanych w archiwach czeskich (Státní oblastní archiv Třeboň, oddělení Český Krumlov; Státní oblastí archiv Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuka), polskich (Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Archiwum Główne Akt Dawnych) i austriackich (Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien).

The presented paper will discuss the sessions of the Sejm of the Polish-Lithuanian union in the second half of the seventeenth century through the eyes of the imperial diplomats. It will introduce the functioning of the imperial diplomacy during the session of the Sejm. The problem that will be also discussed, will address the issue of diplomatic ceremony during an audience of diplomats at parliament or separately with the king and queen. A substantial part of the work will than address the issue of comparison of diplomatic ceremonial and the court ceremonial and a manner of acting with imperial diplomats generally in the Rzeczpospolita and in the Russia. This comparison is important because some of the imperial diplomats held

the office in Poland and later in Moscow (eg. Johann Christoph Fragstein). The very important source for the observation of parliamentary negotiation is correspondence and communication between diplomats with the rank of

imperial resident, who lived at the royal court for many years, with the diplomats with rank of ambassador, who attended only to a certain event, but had more dignity. Such corresponding pairs are for example resident J. K. Fragstein and ambassador Francis Paul Lisola, a resident Johann Christoph Zierowski and ambassador Christoph Leopold Schaffgotsch, resident Georg Schiemunski and ambassador Christoph Wenzel Nostic or resident Julius Sedlnický of Choltice and ambassador Jan Filip Lamberg. The work will be written based on the source of the abovementioned correspondence of diplomats and will contain sources deposited in the state archives of the Czech Republic (Státní oblastní archiv Třeboň, oddělení Český Krumlov; Státní oblastí archiv Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuka), Poland (Archiwum państwowe we Wrocławiu, Archiwum główne akt dawnych) and Austria (Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien).

CATHERINE MCKENNA (USA), Georgetown University

LIBERUM VETO I KRYZYS USTROJOWY RZECZYPOSPOLITEJ, 1661–1674

LIBERUM VETO AND THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH'S CONSTITUTIONAL CRISIS, 1661-1674

Większość narracji historycznych o polsko-litewskiej Rzeczypospolitej zrzuca znaczną część winy za rozbiory państwa na instytucję liberum veto. Niewiele z nich wyjaśnia, że aż do lat 60. XVII w. liberum veto było używane rzadko i zwykle bez poważniejszych konsekwencji. Do tego czasu był to polityczny chwyt, używany w celu wymuszenia porozumienia, a gdy i to było niemożliwe, do odłożenia negocjacji na bardziej sprzyjający czas. Praktyka ta stała się szkodliwa dla państwa dopiero wtedy, gdy król Jan Kazimierz i jego francuska małżonka rozpętali ośmioletnią kampanię w celu obalenia mieszanego ustroju Rzeczypospolitej i zastąpienia jej monarchią we francuskim stylu. Ta zaciekle kampania rozbiła obywateli na dwa niedające się pogodzić obozy, które nie były w stanie rozstrzygnąć swego sporu ani na sejmach, ani na polach bitew. Poszukując prądródeł paraliżu instytucji parlamentarnych Rzeczypospolitej nie powinniśmy winić irracjonalnego przywiązania szlachty do liberum veto, lecz raczej zgłębić problematykę kryzysu ustrojowego lat 60. i 70. XVII w. oraz szczególnie skomplikowany problem obrony wolnego głosu w ustroju demokratycznym.

OLGA MOROZOWA (Ukraina), Czarnomorski uniwersytet narodowy

USTRÓJ PARLAMENTARNY RZECZYPOSPOLITEJ OBOJGA NARODÓW I TWORZENIE PARLAMENTARYZMU

NA ZIEMIACH UKRAIŃSKICH

THE PARLIAMENTARY SYSTEM OF THE COMMONWEALTH OF THE TWO NATIONS AND THE FORMATION OF PARLIAMENTARY SYSTEM THE UKRAINIAN LANDS

Słowa kluczowe: Rzeczpospolita, ustrój parlamentarny, historyczne dziedzictwo Rzeczypospolitej, współczesna historiografia.

Artykuł poświęcony jest analizie wyników badań współczesnych historyków w przedmiocie parlamentaryzmu Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz osiągnięć i dziedzictwa Rzeczypospolitejw historii Ukrainy.

Proces analizy historii, która w przebiegu dziejów obrosła licznymi mitami i stereotypami, zachęca do głębokiego przemyślenia tego dziedzictwa. Istnienie pewnych uprzedzeń, niejasnych momentów w oświetleniu przeszłości prowadzi do nieporozumień między państwami, jest przeszkodą do otwartego i twórczego dialogu między nimi. Tematyka stosunków ukraińsko-polskich jest szczególnie aktualna dziś, dlatego autorka stawia sobie za cel analizę i ocenę nowych podejść współczesnej historiografii do parlamentaryzmu w Rzeczypospolitej Obojga Narodów, osiągnięć i dziedzictwa Rzeczypospolitejw historiografii Ukrainy.

Ustrój Rzeczypospolitej można scharakteryzować jako elekcyjną monarchię o porządku mieszanym lub parlamentarnym. To znaczy, że czołowe miejsce w strukturach władzy państwowej zajmowały instytucje parlamentarne, reprezentujące naród polityczny. Mieszkańcy państwa mogli za pośrednictwem tych instytucji brać udział w sprawowaniu władzy.

Charakterystyczna dla Rzeczypospolitej była bardzo duża (8-10% społeczeństwa) liczebność stanu szlacheckiego i jego wysokie uprzywilejowanie. Ustrój parlamentarny gwarantował narodowi szlacheckiemu udział we władzy państwowej.

Współczesna historiografia prezentuje różne poglądy na ustrój parlamentarny Pierwszej Rzeczypospolitej. Artykuł poświęcony jest analizie wyników studiów współczesnych badaczy w problematyce parlamentaryzmu Rzeczypospolitej Obojga Narodów, a także osiągnięć i dziedzictwa Rzeczypospolitej w historii Ukrainy.

WYZNANIA I KULTURY RELIGIJNE. TOLERANCJA – MIT HISTORIOGRAFICZNY CZY ELEMENT RZECZYWISTOŚCI?

RELIGIOUS DENOMINATIONS AND CULTURES. TOLERANCE – A HISTORIOGRAPHICAL MYTH OR AN ELEMENT OF REALITY?

MODERATORZY/CHAIRS: Adam Kaźmierczyk i Waldemar Kowalski

12.10.2017, Sala konferencyjna/ Conference room

YVONNE KLEINMANN (Niemcy), Martin-Luther-Universitaet Halle-Wittenberg, Institut für Geschichte

COOPERATION FOR THE SAKE OF THE TOWN: TOLERANCE AS A NON-TOPIC BETWEEN CATHOLICS, JEWS AND PROTESTANTS IN RZESZÓW (17TH-18TH CENTURIES)

Zagadnienie tolerancji religijnej było regulowane we wczesnonowoczesnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów jedynie na kilku poziomach: w 1573 roku mając na uwadze kwestię integralności państwa w okresie bezkrólewia, zgromadzona szlachta Rzeczypospolitej uchwaliła akt konfederacji warszawskiej, aby „zaprzestać rozlewowi krwi wynikającemu z różnic wyznaniowych”. Tolerancja religijna wobec żydowskich społeczności oraz pojedynczych osób była gwarantowana poprzez królewskie oraz szlacheckie przywileje, z kolei tolerancja na przykład wobec wyznawców prawosławia pozostawała nieuregulowana. Co więcej, uregulowania prawne nie miały odzwierciedlenia w życiu codziennym. W moich badaniach skupiam się na lokalnej społeczności Rzeszowa, średniej wielkości miasta pod panowaniem magnatów Lubomirskich. Około roku 1700 w wyniku wzmożonej migracji ludność żydowska obok katolików stanowiła prawie połowę mieszkańców miasta. Również nieliczna grupa protestantów piastowała stanowiska w radzie miasta, jak i na zamku oraz garnizonie szlachty. Pragnę zbadać przypadek Rzeszowa jako przykład wielowyznaniowej społeczności miejskiej, w której utrzymanie tolerancji religijnej było prawdziwym wyzwaniem. Opierając się na źródłach odnoszących się do społeczności mieszczan, żydowskiej społeczności, archiwach wspomnianych już magnatów, jak i lokalnych klasztorów, chcę zaprezentować złożony obraz politycznych, prawnych, ekonomicznych oraz religijnych interakcji. Punktem wyjścia moich badań jest to, co łączyło wszystkie grupy, a mianowicie sprawne funkcjonowanie i dobrobyt ich miasta. Z tej perspektywy praktykowanie tolerancji religijnej może być postrzegane jako czysta konieczność, niemniej jednak również jako antagonizm teologiczny. Zgłębię zagadnienie odnoszące się do płaszczyzn życia miejskiego w których odrębność religijna była tłumiona i niekiedy stanowiły one kwestię bitwy ideologicznej.

The question of religious toleration was regulated in early modern Poland-Lithuania only on some levels: In 1573, the assembled nobility of the Commonwealth agreed in the Warsaw Confederation act to “spread no blood out of disaccord in religious matters”, having in mind the integrity of the state during the interregnum. Religious toleration towards Jewish communities and individuals was enshrined mainly in royal and noble privileges, whereas, for example toleration towards Greek Orthodox inhabitants remained precarious. In addition, legal regulations were not necessarily mirrored in daily practice. In my research, I focus on the local community of Rzeszów, a medium-sized town under lordship of the magnates Lubomirski. Around 1700, due to intense migration, the Jewish population, next to Roman Catholics, made up almost half of the town’s inhabitants. Also a small group of Protestants held important town offices, as well as positions in the noble castle and garrison. I therefore examine the case of Rzeszów as an example of a religiously mixed town community that posed a specific challenge in terms of toleration. Based on sources of the burgher community, evidence from the Jewish community, from the archives of the aforementioned magnates as well as of local monasteries, I will present a complex picture of political, legal, economic and religious interactions. My point of departure is the common interest of all groups involved: the functioning and well-being of

the town as such. From this perspective the practice of religious toleration can be seen as a pure necessity, theological antagonism notwithstanding. I will therefore delve into the question in which fields of urban life religious dissent was silenced and in which rare cases it was a matter of ideological battle.

NATALIIA SINKEVYCH (Niemcy), Uniwersytet Tuebingen

OSTATNI PATRIOTA RZECZYPOSPOLITEJ NA KIJOWSKIM TRONIE METROPOLITARNYM – SYLWESTER KOSSÓW I JEGO SPOJRZENIA POLITYCZNE I WYZNANIOWE

THE LAST PATRIOT OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH AS THE HEAD OF THE KYIV METROPOLIA – SYLVESTER KOSIV AND HIS POLITICAL AND RELIGIOUS VISION

Białorusin z pochodzenia, wykształcony w polskich kolegiach jezuickich, Sylwester (Stefan) Kossów obejmował kijowski tron metropolitalny w jednym z najtrudniejszych dla metropolii okresów – w czasie wojny Chmielnickiego. Rozpatrując działalność Kossowa, który do końca pozostawał zwolennikiem dyplomatycznego porozumienia z Warszawą, z perspektywy trudnej sytuacji politycznej, w jakiej znalazł się prawosławny metropolita, jak również biorąc pod uwagę jego bogaty dorobek pisarski, możemy bez przesady stwierdzić, że był jednym z najwybitniejszych dyplomatów, a zarazem przywódców kościelnych i intelektualistów nowego czasu. W dotychczasowej historiografii jego sylwetka zawsze znajdowała się w cieniu działań poprzednika – Piotra Mohyły. W przypadku historiografii radzieckiej antymoskiewska postawa spowodowała pewną niechęć do Kossowa. Również w teraźniejszej historiografii rosyjskiej i ukraińskiej wzmianki o Kossowie są raczej fragmentaryczne; nieco więcej uwagi, poświęcono poszczególnym jego dziełom. Natomiast znacznie więcej uwagi biografii metropolity poświęcili polscy i białoruscy badacze. Głównym celem tego referatu jest zaprezentowanie nowego spojrzenia na działalność metropolity kijowskiego w kontekście jego wizji rozwiązania problemu tolerancji wyznaniowej w Rzeczypospolitej. Odnaleziona przez nas w Bibliotece Czartoryskich instrukcja z prośbami do polskiego króla ułatwia to zadanie. Oprócz tego dokonano analizy innych prac tego autora, jak również wzmianek o nim jemu współczesnych.

Belarusian by origin, educated in Polish Jesuit colleges, Sylvester (Stefan) Kossow obtained Kiev metropolitan throne in one of the most difficult periods of Ukrainian history - during the war of Khmelnytsky. Looking at the Kossow's activity from the perspective of the difficult political situation in which was the Kyiv Orthodox Metropolitan, who remained a consequent supporter of the Polish-Lithuanian Commonwealth, and focusing on his rich intellectual heritage, it is clear that he was one of the greatest diplomats, church leaders and intellectuals of early modern times. Besides, he has always stayed in the shadow of his predecessor Peter Mohyla. Kossow's strong anti-Moscow position resulted in Soviet historiography's reluctance to his achievements. Contemporary Russian and Ukrainian historiographies treat Kossow rather fairly, more attention, however, has been paid so far to his intellectual works. Kossow's biography is studied extensively, however, by Polish and Belorussian scholars. This paper intends to shed more light on his approach to the issue of religious toleration in the Polish-Lithuanian Commonwealth. Kossow's petitions to the Polish king that have been found recently in the Library of the Czartoryski Princes make this task easier. In addition, other works of this author, as well as opinions about him left by his contemporaries are also analyzed.

ANAT VATURI (Izrael), Univeristy of Haifa

PRACTICAL TOLERATION: JEWS AND PROTESTANTS IN EARLY MODERN CRACOW

W swojej prezentacji poddam analizie zaniedbywaną do tej pory kwestię codziennych kontaktów pomiędzy Żydami i protestantami żyjącymi wśród większości katolickiej w wczesnonowoczesnym Krakowie, wieloetnicznej i wielowyznaniowej stolicy Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Koncentrując się głównie na kontaktach ekonomicznych pomiędzy członkami obu sąsiadujących ze sobą mniejszości, zaprezentuję typologię kontaktów zakorzenioną w dzieleniu wspólnych przestrzeni miejskich oraz ekonomicznych i rozciągającą się od „znajomych nieznanym” do partnerów biznesowych. Wykorzystując metodę analizy kontekstualnej oraz studium przypadku, wskażę jak wspólna przestrzeń miejska i chęć wzbogacenia się prowadziły do różnego rodzaju kontaktów pomiędzy dwoma mniejszościami. Omawiając charakter kontaktów i ich znaczenie dla grupowego zachowania i nastawienia, postaram się wskazać, że codzienne stosunki pomiędzy Żydami i protestantami podążały generalnie tą samą ścieżką

pragmatycznej tolerancji, która była praktykowana w kontaktach pomiędzy Żydami i katolikami, a przy tym międzywyznaniowe więzy handlowe współistniały wraz wrogim postrzeganiem partnerów biznesowych. W rezultacie, postaram się odpowiedzieć na pytania odnoszące się do znaczenia geografii oraz przynależności religijnej w nawiązywaniu kontaktów w drobnym handlu i doborze partnerów biznesowych. Mam nadzieję, że mój referat nie tylko pomoże nam lepiej zrozumieć stosunki pomiędzy Żydami i protestantami, ale wzbogaci naszą wiedzę na temat natury i znaczenia różnic wyznaniowych w życiu codziennym, które występowały w pluralistycznej Rzeczypospolitej Obojga Narodów, znanej w historiografii jako „państwo bez stosów” (J. Tazbir).

My lecture will examine the so-far neglected subject of the everyday encounters between Jews and Protestants living among the Catholic majority in early modern Cracow - the multi-ethnic and multi-religious capital of the Polish-Lithuanian Commonwealth. While concentrating primarily on economic contacts between members of the two neighboring minorities, I will present a typology of encounters rooted in sharing of a common urban and economic space and ranging from "familiar strangers" to business partners. Through a contextual analysis and case studies, I will show how both the common urban space as well as pursuit of profit brought the two minorities to a variety of contacts. While discussing the character of the encounters and their significance for group attitudes and behavior, I will claim that every-day Jewish-Protestant relations generally followed the same pattern of practical toleration practiced in Catholic-Jewish encounters, and the interfaith commercial tides often coexisted with hostile images of business partners. Consequently, I will raise questions regarding the significance of geography and religious affiliation in small market acquaintance and in choice of business partners. Hopefully, my lecture will contribute not only to our familiarity with Jewish-Protestant relations, but it will also enrich our understanding of the nature and significance of confessional differences in everyday life in the pluralistic Polish-Lithuanian Commonwealth known in historiography as ("state without stakes", J. Tazbir).

MARGARITA KORZO (Rosja), Institute of Philosophy Russian Academy of Sciences

WROGA KONFESJA CZY ŹRÓDŁO INSPIRACJI? O POLSKICH ŹRÓDŁACH PIŚMIENICTWA PRAWOSŁAWNEGO W WIEKU XVII

A HOSTILE CONFESSION OR A SOURCE OF INSPIRATION?: ON THE POLISH SOURCES REGARDING RUSSIAN ORTHODOX WRITING IN THE 17TH CENTURY

XVII stulecie w Rzeczypospolitej cechuje ciągła konfrontacja wyznawców prawosławia z Kościołem katolickim. W dziedzinie piśmiennictwa religijnego owa konfrontacja znajduje swój wyraz w zawziętej polemice wokół podstawowych dogmatów chrześcijańskich i praktyk religijnych. Wzajemnej wrogości towarzyszyły procesy oddziaływania polskiego piśmiennictwa katolickiego na dorobek piśmienniczy prawosławnych. Niechęć do „wymysłów łacinników” bynajmniej nie przeszkadzała teologom prawosławnym w sięganiu po dzieła, które powstały we wrogim obozie konfesyjnym. Chodziło o wykorzystanie utworów katolickich jako pewnego źródła inspiracji (katechizmy jezuitów wzorcem dla wczesnych katechizmów prawosławnych), o przerabianie kazań wzorcowych i pouczeń o sakramentach dla potrzeb prawosławnej indoktrynacji wiernych (katechezy Hieronima Powodowskiego z Agendy 1591 r. źródłem katechez dla lwowskiego Trebnika z 1645 r.), o dosłowne przekłady prac katolickich na język cerkiewnosłowiański (Pokój z Bogiem człowiekowi, 1669) archimandryty ławry Kijowsko-Pieczerskiej Innocentego Gizela jako kompilacja z dzieł dominikanina polskiego Mikołaja z Mościsk). Nawet na gruncie prawosławia moskiewskiego, które w XVII w. wiele zawdzięcza absolwentom Akademii Mohylańskiej, przejawom wrogości i nietolerancji wobec katolików towarzyszyły procesy zapożyczenia z katolickiego piśmiennictwa religijnego (szereg prac z zakresu teologii dogmatycznej Symeona Połockiego jako opracowanie kompendium Hortus pastorum belgijskiego teologa Jakuba Marchantiusa), jedną zaś z wielu dróg, którymi katolickie idee teologiczne przedostawały się do siedemnastowiecznej myśli prawosławnej, tworzyła właśnie polska tradycja.

LARYSA DOVGA (Ukraina), Ass. Prof. of History & Theory of Culture Department at NU "Ryiv-Mohyla Academy"

TOLERANCJA JAKO OTWARTOŚĆ NA INNEGO: DOSWIADCZENIE KIJOWSKIEJ PRAWOSŁAWNEJ SZKOŁY TEOLOGICZNEJ W XVII WIEKU

TOLERANCE AS OPENNESS TO THE OTHER: A CASE STUDY OF THE ORTHODOX SCHOOL OF THEOLOGY IN KIEV IN THE 17TH CENTURY

Pozostanie w drugiej połowie XVI – na początku XVII wieku ziem ukraińskich w składzie Rzeczypospolitej (nawet mimo represji, które dotknęły Cerkiew Prawosławną Metropolii Kijowskiej w wyniku Unii Brzeskiej) stało się dla Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej unikatowym doświadczeniem pod względem funkcjonowania w warunkach wieloetnicznej oraz wielowyznaniowej przestrzeni politycznej. Owe doświadczenie zmuszało ukraińskich hierarchów prawosławnych do porzucenia hermetycznego zamknięcia się w obrębie własnej tradycji oraz dogmatycznego tradycjonalizmu. Skłoniło ich do większego otwarcia na świat i do zapoznania się ze stwierdzeniami katolickich oraz protestanckich teologów po to, aby wejść z nimi w dialog i przedstawić własną (wschodnią) spuściznę teologiczną jako element zróżnicowanego świata chrześcijańskiego. Kategorie przesłania Iwana Wyszyńskiego „nie kusić się na chytre doktryny łacińskie” zastąpiło podejście, wprost wypowiedziane przez Innocentego Gizla („u obcych autorów również powinniśmy się uczyć tego, co by było dla nas pożyteczne”), oraz apel Łazarza Baranowicza do katolików oraz prawosławnych, aby zapomnieć o starych waśniach i zjednoczyć się dla zachowania pokoju oraz w obliczu tureckiej agresji. Recepcja idei tolerancji oraz dialogu międzywyznaniowego w środowisku teologów prawosławnych drugiej połowy XVII w. zostanie rozpatrzona w oparciu o utwory Joanicjusza Galatowskiego, Innocentego Gizla oraz Łazarza Baranowicza.

Staying of the Ukrainian lands in the Polish - Lithuanian Commonwealth during the second half of the 16th - early 17th century, despite the harassment suffered by the Orthodox Church after the signing of the Union of Brest, gave the Ukrainian Orthodox Church of Kiev Metropolis the unique experience of affirmation and survival in a multi-ethnic and multi-religious political space. This experience prompted representatives of Ukrainian Orthodox clergy to go beyond the hermetic closure and traditionalism, to be open to the processes taking place in the outside world, discover Catholic and Protestant theologies, start a dialogue with them and present their own confessional heritage as part of the diverse Christian world. Instead of the exhortation of Ivan Vyshehensky in which he asked Ukrainians not to be tempted by "deceitful Latin cognition", there came the formula openly declared by Innocentiy Gisel: "even from alien authors we should learn things that are good for us", and Lazarus Baranovych call to Catholics and Orthodox to forget old rivalries and unite to preserve peace. The reception of ideas of tolerance and interfaith dialogue by Ukrainian theologians in second half of the XVII C. will be explored focusing on texts of Iohannys Galatovs'kyi, Inokentiy Gisel and Lazar Baranovych.

TOMASZ KEMPA (Polska), Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

TOLERANCJA I NIETOLERANCJA WYZNANIOWA W WILNIE W XVI-XVII WIEKU.

RELIGIOUS TOLERANCE AND INTOLERANCE IN VILNIUS IN THE 16TH AND 17TH CENTURIES

W referacie postaram się wskazać na te czynniki, które budowały atmosferę tolerancji wyznaniowej w Wilnie, a z drugiej strony określić przyczyny i pobudki prowadzące do zaognienia wzajemnych relacji między poszczególnymi wspólnotami religijnymi. Jednocześnie ukazę na różnych przykładach fenomen tego miasta w zakresie relacji międzykonfesyjnych, w porównaniu z podobnymi (jeśli chodzi o formę własności i wielkość) ośrodkami miejskimi w dawnej Rzeczypospolitej. W referacie omówię pokrótce sytuację wszystkich grup wyznaniowych w mieście, a także wskażę na dynamikę zmian ich położenia w XVI-XVII stuleciu. Z racji wiodącej tematyki panelu (i 500 rocznicy reformacji) główną uwagę skupię jednak na protestantach: kalwinistach i luteranach. Istotnym zagadnieniem będzie również ukazanie związków wileńskich wspólnot religijnych z ich współwyznawcami poza Wielkim Księstwem Litewskim i w innych miastach Litwy, a wreszcie także współudział szlachty w tworzeniu tych wspólnot. To także w jakimś stopniu stanowiło o specyfice wielokulturowego i wielowyznaniowego Wilna. Chciałbym też wskazać na trudności interpretacyjne w odniesieniu do źródeł ukazujących spory wyznaniowe w Wilnie (podobnie zresztą było w innych miejscach) i w tym kontekście zwrócić uwagę na wątpliwości dotyczące wysuwania kategorycznych wniosków i ocen na temat tolerancji wyznaniowej lub jej braku. Na koniec pokuszę się o wysunięcie pewnych ogólniejszych tez dotyczących tematyki panelu.

ALEXANDR OSIPIAN (Ukraina), Taras Shevchenko National University of Kyiv

ADVENAE EXOTICI CZYLI SUBDITI FIDELI: DYSKURSY O DIASPORZE ORMIAŃSKIEJ WE Wczesnonowoczesnym Królestwie Polskim

ADVENAE EXOTICI OR SUBDITI FIDELI: DISCOURSES ON THE ARMENIAN DIASPORAS IN THE EARLY MODERN KINGDOM OF POLAND

Głównym celem niniejszego referatu jest omówienie jaki wpływ na dyskursy na temat tolerancji i nietolerancji miały pragmatyczne cele różnych stanów społecznych. Dodatkowo, zostanie wskazane jak wykorzystywano racjonalne i nieracjonalne lęki w konstrukcji retorycznej grup, które nie powinny być tolerowane. Armeńscy kupcy byli zatrudniani jako królewscy tłumacze, dyplomaci lub szpiegzy, którzy byli na usługach monarchy, a przy tym byli chronieni przez polskich królów. Po wygaśnięciu dynastii Jagiellonów, diaspory handlowe—Żydów, Ormian i Szkotów—zaczęły stopniowo nawiązywać bliższe kontakty z przedstawicielami arystokracji, którzy stawali się ich protektorami i partnerami biznesowymi. Na przełomie szesnastego i siedemnastego wieku, kiedy współpraca pomiędzy arystokracją i armeńskimi kupcami stała się powszechna, pojawiły się dwa odmienne dyskursy: pozytywny, propagowany przez szlachtę, oraz negatywny, stworzony przez katolicki kler oraz mieszczan. Szlachta generalnie postrzegała handel z Ormianami jako pozytywny fenomen, szczególnie, że ormieńscy handlarze dostarczali jej orientalnych produktów, których ci potrzebowali aby potwierdzić swoją sarmacką tożsamość. Katolicki kler oraz przedstawiciele miejskiej inteligencji piętnowali orientalne produkty luksusowe i społeczny egoizm szlachty, a przy tym potępiali współpracę ekonomiczną tego stanu z niekatolickimi diasporami handlowymi. Podczas gdy armeńscy handlarze wykorzystywali różne strategie aby zintegrować się ze społecznością przyjmującą, katolicy hierarchowie polskiego kościoła oraz miejscy intelektualiści potępiali „heretyckich” Ormian i postrzegali ich na równi ze znienawidzonymi Żydami, Cyganami oraz Szkotami. Anty-ormiański dyskurs katolickiego kleru z Polski i mieszczan znacznie odbiegał od prób katolickich misjonarzy—głównie Włochów i Francuzów—wysłanych przez Congregatio Propaganda Fide, aby zintegrować Ormian z kościołem katolickim.

The main purpose of this paper is to analyse how the discourses on tolerance and intolerance were influenced by pragmatic goals of various social estates. It will also examine how rational and irrational fears were employed in the rhetorical construction of a group which should not be tolerated. Armenian merchants were employed as royal interpreters, diplomats or spies on the royal service, and were protected by the Polish kings. After the end of Jagiellonian dynasty, the trading diasporas – Jews, Armenians and Scots – gradually established closer ties with aristocrats as their new protectors and business partners. At the turn of the sixteenth and the seventeenth centuries, when the alliance of aristocracy and Armenian merchants became evident, two rivalry discourses emerged – positive, expressed by the nobility, and negative, developed by the Catholic clergy and townspeople. The noblemen ordinarily described Armenian trade as a positive phenomenon since Armenian merchants supplied them with the oriental commodities they needed to affirm their Sarmatian identity. Catholic clergy and urban intellectuals radically blamed oriental luxury along with nobility's social egoism and they criticized the economic cooperation of that stratum with non-Catholic trading Diasporas. While Armenian merchants employed various strategies to integrate themselves into the host society, Polish Catholic hierarchs and urban intellectuals decried the “heretic” Armenians and put them in line with the well-discredited Jews, Gypsies, and Scots. This anti-Armenian discourse of Polish Catholic clergymen and burghers was in sharp contrast with the efforts of the Catholic missionaries – mostly Italians and Frenchmen – sent by the Congregatio de Propaganda Fide to unite Armenians with the Roman Church.

LEONID TYMOSZENKO (Ukraina), Uniwersytet pedagogiczny w Drohobyczu im. I. Franki

KATOLICYZM I PRAWOSŁAWIE – KULTURY RELIGIJNE RZECZYPOSPOLITEJ (OKRES UNII BRZESKIEJ): KONFLIKT CZY POROZUMIENIE?

CATHOLICISM AND ORTHODOXY: THE RELIGIOUS CULTURES OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH (AT THE TIME OF THE UNION OF BREST): A CONFLICT OR CONCILIATION?

We współczesnej literaturze dotychczas pokutuje przekonanie o «imperializmie kulturowym» rzymskich-katolików wobec chrześcijaństwa wschodniego. Nie bierze się pod uwagę faktu, że Rzeczpospolita pełniła rolę tłumacza kultury łaćnińskiej do obszaru Slavia Orientalis. Istnieją jednakże badania, w których pokazano inną perspektywę. Można

znaleźć wiele przykładów nietolerancji katolików, jak konflikt dookoła reformy kalendarzowej z lat 80-tych, antyprawosławne postanowienia synodu metropolii lwowskiej 1593 r., jednostronne poparcie unitów po soborze brzeskim 1596 r. Z drugiej strony, w prawosławiu pojawiła się też antylacińska literatura polemiczna. Dowodem wzajemnej nietolerancji była konieczność ponownego chrztu przy zmianie wyznania. Z drugiej strony niektórzy katolicy tolerowali prawosławnych, podobnie jak znajdziemy przykłady bronienia dogmatów katolickich przez prawosławnych przeciw protestantom (patriarcha Jeremiasz). Na Wołyniu w 1. poł. XVII w. katolicka szlachta wspierała również świątynie prawosławne, podobnie prawosławni kościoły katolickie. Dobrze udokumentowane są wpływy oświaty katolickiej, zwłaszcza jezuickiej, na szkoły prawosławne. W 2 poł. XVI w. w kulturze prawosławnej Rzeczypospolitej pod wpływem tekstów katolickich pojawiają się nowe odmiany katechizmów, kazań, testamentów, panegiryki, wzorce literatury pogrzebowej, modlitwy etc. Kaznodzieje katolicycy wywarli wpływ na wielu prawosławnych pisarzy. Zwłaszcza styl polemiczny literatury prawosławnej ukształtował się pod wpływem katolików. Zdaniem niektórych badaczy, co raz liczniejsze konwersje z prawosławia na katolicyzm nie miały charakteru przymusowego. W moim przekonaniu, koncept J. Tazbira «Państwo bez stosów», pozostaje aktualnym również odnośnie stosunków z prawosławnymi.

RICHARD BUTTERWICK-PAWLIKOWSKI (Wielka Brytania/Polska), Kolegium Europejskie

DYSKURSY O TOLERANCJI I NIETOLERANCJI RELIGIJNEJ NA SEJMIE WIELKIM

DISCOURSES CONCERNING RELIGIOUS TOLERANCE AND INTOLERANCE AT THE GREAT SEJM

Reformy uchwalone przez Polską Rewolucję, czyli Sejm Wielki lat 1788-1792, są czasem postrzegane jako kulminacja spóźnionej konfesjonalizacji Rzeczypospolitej, a z drugiej strony jako ważny etap w procesie jej dekonfesjonalizacji. Dobrze znana jest treść pierwszego artykułu Konstytucji 3 Maja 1791 r. pt. „Religia panująca”, w tym odnośnie praw innowierców do swobody wyznania, ale także względem utrzymania zakazu konwersji z katolicyzmu do innych wyznań. Problem powstawania i redakcji tego tekstu został opracowany przez Emanuela Rostworowskiego. Sejm Czteroletni natomiast zajmował się problematyką konfesyjną w różnych kontekstach, nie tylko Ustawy Rządowej. Podniesiona była m.in. w czasie paniki o „buntach” na Rusi wiosną 1789 r., w sprawie ustanowienia krajowej hierarchii prawosławnej w maju 1792 r., czy w trakcie debat o reformie miejskiej w kwietniu 1791 r. oraz podczas dyskusji wokół praw kardynalnych w sierpniu i wrześniu 1790 r. Łączyła się również z kwestią statusu Żydów. Dyskusjom sejmowym towarzyszyły spory publicystów. Ze starć o dokładny zakres praw i przywilejów przysługujących innowiercom wyłaniają się charakterystyczne formuły dyskursywne oraz różne koncepcje tolerancji, oparte na innych aksjomatach. Nieraz posługiwano się argumentami historycznymi – prekursorskimi w stosunku do późniejszej historiografii – aby uzasadniać poszczególne rozwiązania. Celami referatu jest naszkicowanie granic dopuszczalnego dyskursu o tolerancji i nietolerancji religijnej podczas Sejmu Wielkiego oraz ukazanie zmian postaw, które dokonały się w tym czasie.

The reforms passed by the Polish Revolution, or Great Sejm (parliament) of 1788-1792, are sometimes viewed as the culmination of the delayed confessionalization of the Commonwealth, but on the other hand as an important stage in the process of its deconfessionalization. The content of the first article of the Constitution of 3 May 1791 ‘The dominant Religion’, is well known. This includes its provisions regarding the rights of the heterodox to free worship, but also regarding the maintenance of the prohibition on conversion from Catholicism to other confessions. The problem of the drafting and editing of this text was researched by Emanuel Rostworowski. However, the Four Years’ Sejm dealt with confessional questions in various contexts, not only the new Constitution. Such problems were raised, for example, during the panic about ‘rebellions’ in Ruthenia in the spring of 1789, in the question of establishing a domestic Orthodox hierarchy in May 1792, in the course of debates on the urban reform in April 1791, and during discussions of the Cardinal Laws in August and September 1790. They were also connected with the question of the status of Jews. Discussions in the parliamentary forum were accompanied by polemics among pamphleteers. The clashes over the exact rights and privileges belonging to the heterodox yield both characteristic discursive forms and different concepts of tolerance or toleration, based on different axioms. Sometimes historical arguments were used to justify particular solutions. The aim of the paper is to sketch the boundaries of acceptable and unacceptable discourse on religious tolerance and intolerance during the Great Sejm and to indicate changes in attitudes that took place at this time.

GERSHON HUNDERT (Kanada), MCGILL UNIVERSITY

THE FRAMES OF REFERENCE OF AN EIGHTEENTH-CENTURY MERCHANT: A CASE STUDY BASED ON THE WRITINGS (KNOWN AND UNKNOWN) OF DOV BER BIRKENTHAL OF BOLECHÓW (1723-1805)

Birkenenthal był autorem dwóch książek, obie pozostały w rękopisie. Znalazłem również informacje na jego temat w licznych zbiorach archiwalnych. Niniejszy referat opiera się głównie na tych źródłach. Omawiana postać była handlarzem wina oraz przywódcą społecznym, który jest głównie znany w historii jako tłumacz Rabbi'ego Hayyima Rapoport, który musiał odpowiedzieć na zarzuty Frankistów przeciwko Żydom we Lwowie w 1759 roku. Napisał on pamiętnik oraz jeszcze jedną książkę na temat mesjanizmu Żydów. Pomimo tego, że fragmenty obu publikacji zostały opublikowane, jego twórczość pozostaje mało znana. Mam nadzieję omówić w swoim referacie te materiały w świetle pytań związanych z jego społecznymi i ekonomicznymi sieciami; wpływu przyswojenia przez niego różnych języków, w tym polskiego i niemieckiego; jego doświadczenia z hegemonią; oraz to co wydaje mi się być tak zwaną proto-ortodoksją w jego religijnych poglądach oraz paradoksalny konserwatyzm w jego nastawieniu kulturowym. Prawie wszystkie z tych kwestii, przynajmniej częściowo, odnoszą się do zagadnienia poglądów Birkenthala na temat polskiego państwa oraz jak postrzegał to miejsce lub jego brak w Rzeczypospolitej. Przy tym poglądy Birkenthala na te tematy okazują się całkiem skomplikowane, jeśli nie sprzeczne. Na przykład, wyrażał on zadowolenie z chaosu wynikającego z konfederacji barskiej, która według niego doprowadziła do zaborów, co postrzega jako karę za zlikwidowanie Sejmu Czterech Ziem. Z drugiej strony, elokwentnie bronił polskich dążeń niepodległościowych wobec rosyjskiego generała podczas konfederacji barskiej.

Birkenthal was the author of two books, both of which remain in manuscript. I have also found traces of him in a number of archival collections. My presentation is based substantially on these sources. The subject was a wine merchant and communal leader who is known to history for his role as translator for Rabbi Hayyim Rapoport who had to answer the charges of the Frankists against the Jews in Lwów in 1759. He wrote a memoir and another book on the history of Jewish messianism. Although some parts of both have been published, much of the writing is unknown. In my paper I expect to examine these materials in light of questions related to his social and economic networks; the effect of his acquisition of languages including Polish and German; his experience of hegemony; and what seems to me to be a kind of proto-orthodoxy in his religious outlook and a paradoxical conservatism in his cultural attitudes. Virtually all of these issues turn, at least in part, on the question of Birkenthal's ideas about the Polish state and his perception of his place, or lack of place, in the Commonwealth. And Birkenthal's thinking on these matters turns out to be quite complex if not contradictory. For example, while he expresses satisfaction at the chaos of the Confederacy of Bar that led, in his view, to the partition of the country, which he sees as just punishment for the disestablishment of the Council of Four Lands; on the other hand, he quotes himself eloquently defending Polish longing for freedom before a Russian general during the Bar Confederacy

SARMATYZM W DAWNEJ RZECZYPOSPOLITEJ I W EUROPIE

SARMATISM IN THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH AND EUROPE

MODERATORZY/CHAIRS: Piotr Borek i Stanisław Roszak

12.10.2017, Aula Duża A/ Large Lecture Hall A

DIMITROV DIMITAR YORDANOV (Bułgaria), Veliko Tarnovo University

THE ANCIENT SARMATIANS AND "SARMATISM" IN MODERN EASTERN EUROPE

Jak podają starożytni pisarze, Sarmaci przybyli w starożytności ze stepów na północ od Morza Kaspijskiego i Morza Czarnego. Byli oni w pewnym stopniu „konfederacją” plemion, w skład których wchodził również dawny Scytowie. Sarmaci byli prawdopodobnie dominującym plemieniem, w związku z czym dali nazwę całej konfederacji rozciągającej się, od wczesnych wieków po narodzeniu Chrystusa, od Wisły do Wołgi na wschodzie do dolnego Dunaju na południu. Można również znaleźć informacje o „niewolnikach Sarmatów” (servi Sarmatorum), co wskazuje na podział na dominującą elitę, zwaną argaragantes, i limigantes, podporządkowanych pracowników lub „niewolników”, którzy się buntowali. Ammianus Marcellinus podał dokładne informacje na temat konfliktu pomiędzy dwoma grupami. Po tym

jak Konstancjusz II podbił „wolnych” Sarmatów (liberis..Sarmatas) w latach 357-358, pozwolił im zamieszkać na obszarze pomiędzy Dunajem a Cisą, blisko rzymskiej granicy. Rzymianie musieli zmagać się również z limigates, których pokonali. Jednak w roku 359 limigates prawie zabili cesarza w pobliżu Acimincum (Slankamen w dzisiejszej Serbii, blisko Nowego Sadu) krzycząc „marna, marha” (co prawdopodobnie oznacza: „zabić go” lub „śmierć”). Ostatecznie zostali pokonani i zmasakrowani. Całe zajście zainspirowało słowackiego poetę doby romantyzmu Samo Chalupka (1812-1883) do napisania sławnego poematu „Mor ho”. W duchu romantycznego panslawizmu w XIX wieku, limigantes zostali przedstawieni jako słowiańscy wojownicy przepełnieni dumą, przodkowie Słowaków, ale także Czechów, Serbów, Słoweńców oraz Chorwatów, którzy desperacko walczyli z Rzymianami o wolność. Ich okrzyk został zinterpretowany jako starosłowacki termin o znaczeniu „zabij go” lub „zniszcz go” (mor ho). Również w Polsce panowała moda na sarmatyzm, który był szczególnie popularny wśród szlachty w okresie od XVI do XIX wieku. Polscy szlachcice postrzegali się jako potomkowie sarmackich wojowników i dlatego też chcieli podążać za—w dużej mierze wymyśloną—modą na fryzury, ubiorem oraz ogólnym zachowaniem przypisywanym sarmatom. Sarmatyzm dominował wśród polskiej szlachty w XVIII wieku, ale dotarł również na ziemie habsburskie. Po raz pierwszy wskazano na powiązania pomiędzy słowacką tożsamością z Sarmatami już w XVII wieku. Idea sarmatyzmu na ziemiach słowackich została użyta później nie tylko jako przeciwwaga dla wiodących teorii węgierskiej szlachty w tym czasie, ale również jako kolejny sposób promowania panslawizmu wraz z teorią o Ilirach. Również romantyzm oraz historycyzm w Europie Wschodniej nie wywodził się z niczego. W dzisiejszych czasach wciąż istnieje tendencja do doszukiwania się „narodzin” Słowian (Sklawinowie, Sclavi w źródłach rzymskich i bizantyjskich) wśród tych grup etnicznych Europy Centralno-Wschodniej, również limigantes, ludzi, którzy zostali podbici przez „wolnych” Sarmatów. Limigantes, którzy zostali opisani przez Ammianusa, zamieszkiwali rejon generalnie znany dzisiaj jako Wojwodina i Banat. Mieszkali w prostych chatkach postawionych z trzciny i drewna blisko rzek oraz moczarów, gdzie chowali się w przypadku zagrożenia. Używali również łodzi wykonanych z jednej części dużego drzewa, znanego w greckich źródłach jako monoxyla i walczyli głównie jako piechota. Wszystkie te cechy limigantes w IV wieku przypominają w dużym stopniu co napisali o Słowianach w VI wieku Prokopiusz z Cezarei i Jordanes. Co więcej, F. Dvornik zapoczątkował debatę na temat genealogii Antów, którzy byli postrzegani w literaturze jako Słowianie, którymi rządziły sarmackie elity, lub po prostu jako słowiańsko-sarmacka (lub raczej alańska) mieszanka. Kwestia ta wciąż pozostaje otwarta, szczególnie biorąc pod uwagę typologię migracji, zmiany polityczne oraz w etnogenezie Europy Centralno-Wschodniej w późnym Antyku i generalnie skomplikowany obraz przeobrażenia etniczno-społecznego.

The Sarmatians appeared in Antiquity from the steppes north of the Caspian and Black Sea, as we know from the ancient authors. They were a kind of “confederacy” of tribes who presumably incorporated the older Scythians as well. Sarmatians were probably one of the dominant tribes which gave its name to the confederacy stretching in the early centuries after Christ from river Vistula to Volga in the east and to the Lower Danube to the south. There was also mentioning of the “slaves of the Sarmatians” (servi Sarmatorum), thus stressing in the division between the dominant elite, called argaragantes, and the limigantes, the subdued workers, or “slaves”, who revolted against them. Ammianus Marcellinus gave detailed data about the conflict between them. When Constantius II subdued the “free” Sarmatians (liberis..Sarmatas) in 357-358, the Emperor allowed them to inhabit the region between Danube and Tisza, close to the Roman border. The Romans had to deal with the limigantes, too, the latter being defeated. In 359, however, the limigantes nearly killed the Emperor near Acimincum (Slankamen in Serbia, close to Novi Sad) with cries “Marha, marha” (probably: “kill him”, or “death”), but were finally defeated and butchered. This incident was used by the Slovak Romantic poet Samo Chalupka (1812-1883) for his famous poem “Mor ho”. In the spirit of the Romantic Pan-Slavism of the XIX century, those limigantes were presented as proud Slavic warriors, ancestors of the Slovaks, but also of Czechs, Serbians, Slovenians, and Croatians, who were fighting the Romans desperately for their freedom. Their cry was interpreted as the old Slovak “kill him” or “destroy him” (mor ho). In Poland there was a kind of fashion and inclination called Sarmatism, too, popular mostly among the nobility from the XVI to the XIX century. Polish nobles viewed themselves as descendants of the Sarmatian warriors and that is why they wanted to imitate their – to a great extent invented – style in hair-cut, dressing and general behavior. Sarmatism was dominant among Polish nobility in the XVIII century, but it spread to the Habsburg lands as well. The first connections of the Slovak identity with Sarmatians was done as early as the XVII century. The idea of Sarmatism in the Slovak lands was later used as a counterweight to the leading theories of the Hungarian nobility at the time, but also another channel for promoting Pan-Slavism along with the Illyrian theory. The spirit of Romanticism and Historicism in Eastern Europe in the last centuries was moreover not coming out of nothing. There is still nowadays the temptation to search for the “birth” of the Slavs (Sclavenoi, Sclavi of the Roman/Byzantine sources) among those ethnic groups in Central Eastern Europe, including the limigantes, the people subdued to the “free” Sarmatians. The limigantes, described by Ammianus, who inhabited the region generally known as Voivodina and Banat today, used to live in simple huts, made by reed or

wood, close to rivers and marshes, where they hide themselves when danger appeared. They used also boats from one piece of a huge tree, known as monoxyla in the later Greek sources, and used to fight predominantly as infantry. All these features of lifestyle of the limigantes in the IV century to a great extent coincide with what Procopius and Jordanes have written about the Slavs in the VI century. Moreover, there is a discussion, starting at least from F. Dvornik, considering the genealogy of the Antes, who were perceived in the literature as Slavic people, ruled by a Sarmatian elite, or simply as a Slavic-Sarmatian (or rather Alanic) mixture. The question is by all means still open, especially when having in mind the typology of migration, political and ethnogenetic developments in Eastern and Central Europe in Late Antiquity and the generally complicated picture of ethno-social remodeling.

ARVYDAS PACEVICIUS (Litwa), Uniwersytet Wileński

SARMATYZM - ROZUMIENIE ZJAWISKA W LITEWSKIEJ TRADYCJI SZLACHECKIEJ I NARODOWEJ

SARMATISM—COMPREHENDING THE PHENOMENON IN THE ARISTOCRATIC AND NATIONAL TRADITION OF LITHUANIA

Sarmatyzm jako ideologia i styl życia w historiografii litewskiej najczęściej jest utożsamiany ze szlachecko-polską kulturą i filozofią życia, którą waloryzuje się negatywnie (w oparciu o stereotypy pierwszej połowy XX wieku). Jest oczywiste, że w Rzeczypospolitej Obojga Narodów szlachta litewska włączyła się do tak zwanego „narodu politycznego”, a w procesie polonizacji arystokracja dostosowała renesansową legendę o rzymskich korzeniach Litwinów do ideologii sarmatyzmu. Z drugiej strony w końcu XVIII wieku naród polityczny w Rzeczypospolitej nie przybrał ostatecznego kształtu. Zauważalne są różnice między społecznościami szlacheckimi Polski i Litwy, i to jest chyba najważniejszy argument w tłumaczeniu postawy Litwinów w Sejmie Czteroletnim i w pojawieniu Zaręczenia Wzajemnego Obojga Narodów z 20 października 1791 roku. Warto postawić pytanie, jak sarmatyzm był rozumiany przez nowoczesną szlachtę litewską, jeśli w XIX wieku kultura sarmacka i modele zachowań były systemem znaków dominujących, zauważalnych na Żmudzi i historycznej ziemi Pana Tadeusza – specyficznym „rezerwacie mentalności sarmackiej” (wg. słów Tomasa Venclovy)? W komunikacie w oparciu o egodokumenty, zachowane księgozbiory szlacheckie i inne źródła, podjęta zostanie próba omówienia sarmatyzmu litewskiego jako przejawu stereotypowej izolacji prowincjalnej, przywiązania do dawnych tradycji, demokratyzmu konserwatywnego, pobożności egzaltowanej, warstwy „wybranej” między szlachtą i przychodzącą generacją „litwomianów”.

JÖRG HACKMANN (Niemcy/Polska), Uniwersytet Szczeciński. Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych

PRUSACY JAKO SARMACI? MITY PIERWOTNOŚCI WE WCZESNONOWOŻYTNYCH PRUSACH

PRUSSIANS AS SARMATIANS? ORIGIN MYTHS IN EARLY MODERN PRUSSIA

Po koronacji elektora brandenburskiego Fryderyka III jako „król w Prusach” Fryderyka I w Królewcu w roku 1701 historyk J.P. Ludewig przedstawił tezę, że pierwszy mityczny król pruski Waidewutus był suwerennym władcą i więc prekursorem nowego króla. Taka argumentacja pokazuje, jak ważne były interpretacje mitycznych początków dla legitymacji systemów politycznych. Pozycja Ludewiga jednak też zaznaczy zasadniczą zmianę w Prusach: dotychczas historycy patrzyli na mityczne początki Prus(ak)ów w regionie styku Sarmacji i Germanii, od końca XVIII w. jednak zaczynają dominować interpretacje wyłącznie germańskie. Celem tej prezentacji jest po pierwsze przedstawienie wątków sarmackich w dyskusjach nad origo Borussorum od Enei Silvio Piccolomini i Szymona Grunaua aż do Gotfryda Lengnicha. Po drugie prezentacja zanalizuje funkcje polityczne tych mitów pruskich, przede wszystkim u Erasmusa Stella i Christopha Hartknocha, u których nie kwestionowano przynależności Prus do regionu Sarmacji. Po trzecie będą dyskutowane alternatywne ramy tych mitów, tu przede wszystkim mit gotyckiego pochodzenia Prusów. Po czwarte te mity pruskie będą skonfrontowane z poglądami w ówczesnej historiografii polskiej. Jako zakończenie krytycznie przedstawione będą negatywne oceny tych poglądów wczesnonowożytnych w historiografii niemieckiej w XIX i pierwszej połowy XX w.

GIUSEPPE COSSUTO (Włochy/Rumunia), The Institute of Turkish and Central Asia Studies-Cluj Napoca-Romania

A POLITICAL AND LEGITIMISTIC USE OF SARMATISM OUTSIDE OF THE POLISH LANDS: THE TATAR GENEALOGY OF PRINCE DIMITRIE CANTEMIR OF MOLDAVIA

Dimitrie (Dymitr) Cantemir (1673-1723) był znany jako mołdawski mąż stanu, humanista i mędrzec. Jego ojciec, Konstantyn Kantemir, był niepiśmiennym Mołdawianinem w którym nie płynęła czysta błękitna krew i który podczas służby w osmańskiej armii został najpierw mianowany na Serdara (naczelnik danego miejsca, szczególnie na obrzeżach Imperium), a po tym osmańscy władcy uczynili go hospodarem Mołdawii.

Dimitrie uczył się Greki, Łaciny oraz kultury, głównie w Konstantynopolu, u jednych z najbardziej poważanych uczonych tego okresu. Stał się bardzo znanym erudytą zarówno w chrześcijańskiej Europie, jak i Imperium Osmańskim.

Niestety, dla przedstawicieli tradycyjnej arystokracji pozostał on parweniusem bez rodowodu i którego tytuł hospodara był niekompatybilny z jego pochodzeniem.

Dobrze wykształcony Dimitrie poświęcił bardzo dużo czasu na badania po to by udowodnić swój tatarski rodowód. Wskazywał, że jego rodzina wywodziła się od dobrze znanego (w tym czasie), należącego do szlachty Tatarów nogajskich, Kantemira Mirzy, owianego sławą od Krymu do Polski, od Imperium Osmańskiego do ziem rumuńskich.

Jasnym jest, że wykorzystano legitymistycznie i politycznie „sarmackie zasady” w genealogii Cantemira. Tatarzy byli postrzegani przez polską szlachtę (oraz przez osoby zamieszkujące obszary kulturowo zbliżone) jako sobie równi i Kantemir Mirza, domniemany przodek Dimitrie, był bardzo poważanym księciem. Celem niniejszego referatu jest omówienie „tatarskiej” genealogii Dimitrie Cantemira przez pryzmat „sarmatyzmu” w jego pracach, co było odzwierciedlone w jego życiu i co pokazuje nam całkiem odmienny od zachodniego przyjęty styl życia.

Dimitrie (Demetrius) Cantemir (1673–1723), has been a well known Moldavian, statesman, literate and wise man. His father, Constantin Cantemir, was an illetterate moldavian without clear nobiliar ancestry that, during his service in Ottoman Army, became firstly Serdar (head of a place, specially on the borders of Empire) and after was created Voivoda of Moldavia (1685) by his Ottoman overlords. Dimitrie was educated, mainly in Constantinople, by some of the most esteemed scholars of his time in Greek and Latin languages and culture. His fame of erudite was well known both in Christian Europe and Ottoman Empire. Unfortunately, for the traditional Moldavian aristocracy he remains as a parvenue without ancestry and his title of Voivoda was incompatible with his lineage. Then, the well-educated Dimitrie dedicated a lot of his time, study, research and works for demonstrate his Tatar lineage. According to him, his family descends from a well-known (in his period) Nogay Tatar Nobleman of Bujak, Kantemir Mirza, very famous in a huge territory from Crimea to Poland, and from the Ottoman Empire to Romanian Lands. Clearly, there was a legitimistic and political use of “Sarmatistic rules” in Cantemir's genealogy. Tatars were considered by Polish Nobles (and by some peoples living around their cultural range) as pairs, and Kantemir Mirza, the asserted forefather of Dimitrie, was a very important prince. The aim of the present study is to analyze the “Tatar” genealogy of Dimitrie Cantemir under the focus of “Sarmatism” in his works that, reflecting his real life, show us a totally different, from the Occidental system, applied way of life.

OLEH DIACHOK (Ukraina), University of Customs and Finance

BADANIA NAD ŻYCIEM I TWÓRCZOŚCIĄ KRONIKARZA ALEKSANDRA GWAGNINA OD POŁOWY XX WIEKU (POLSKA, UKRAIŃSKA I ROSYJSKA HISTORIOGRAFIA)

RESEARCH ON THE CHRONICLER ALEKSANDER GWAGNIN'S LIFE AND WORK SINCE THE MIDDLE OF THE 20TH CENTURY (POLISH, UKRAINIAN AND RUSSIAN HISTORIOGRAPHY)

Kronika Sarmacyjej Europejskiej Aleksandra Gwagnin od dawna przyciągała uwagę badaczy. Jednak w różnych czasach i w różnych krajach zainteresowanie pracą było nierównym. Po jego spadku w latach od 20. do 50. XX wieku zainteresowanie zwiększa się ponownie, co spowodowało zmiany jakościowe w wiedzy o biografii kronikarza oraz analizie samej Kroniki, jej źródeł i wpływu na inne dzieła. Nowe fakty z życia A. Gwagnin ujawnili badacze polscy (W. Budka i A. Wyrobisz). J. Macurek przeanalizował pierwsze tłumaczenie części łacińskiego wydania Kroniki na język

czeski (1590). Znaczące zmiany w ocenie dzieła jako źródła do historii Moskowni zdarzyły się także wśród badaczy rosyjskich. W historiografii ukraińskiej znaczny postęp badań nad Kroniką jako źródłem historycznym i historiograficznym zawdzięczamy takim uczonym jak: W. M. Zajcew i I. S. Slabiejew, D. S. Nalywajko, M. P. Kowalskyj (biografia autora, treść, rękopiśmienne tłumaczenia), Ju. A. Mycyk i Ju. P. Kniażkow (wpływy na ukraińskie i rosyjskie latopisarstwo), O. O. Diaczok. Odbicie historii Litwy w Kronice analizował M. Jučas. Tematykę turecką na stronach dzieła omówił amerykański badacz D. C. Wauch.

MARTIN FABER (Niemcy), Uniwersytet Freiburg

O ZAPRZECZANIU NIEBEZPIECZEŃSTWA ROZBIORÓW W PIŚMIENNICTWIE XVIII WIEKU

ON THE DENYING OF THE DANGERS REGARDING THE PARTITIONS IN EIGHTEENTH-CENTURY WRITING

Możliwość rozbiorów państwa była już dostrzegana przez polskich autorów w XVI w. Znacznie bardziej uobecniata była jednak od początku wieku XVIII, po wyborze Augusta II na tron wbrew woli znacznej ilości szlachty i po tym, gdy Rzeczpospolita okazywała się prawie bezbronna wobec nawału zagranicznych wojsk (w trakcie Wielkiej Wojny Północnej). Wtedy wielu zdawało sobie sprawę ze słabości państwa i z możliwości jego podzielenia między mocarstwami sąsiednimi, o ile nie dojdzie do wzmocnienia Rzeczypospolitej przez gruntowne reformy. Z drugiej strony sarmatyzm polegał na dążeniu do utrzymania istniejącego systemu politycznego i dominującej roli szlachty w państwie. Wtedy wśród szlachty powstały różne rodzaje argumentacji, które miały przekonywać, że jednak rozbiory Polsce nie grożą. Najbardziej rozpowszechniony był argument, według którego mocarstwa sąsiednie rywalizowałyby między sobą i zazdrościłyby sobie nawzajem panowania nad Polską. Ta argumentacja zresztą przez wiele dziesięcioleci zawierała sporo prawdy. Szlachta też twierdziła, że Rzeczpospolita jest niezbędna dla innych państw w Europie, bo służy im jako antemurale wobec Turków, a w dodatku one są zależne od dostaw zboża z Polski. Zresztą z faktu, że tradycja prognozowania upadku Rzeczypospolitej sięgała tak daleko, często wnioskowali, że ten upadek już tak wiele razy był przepowiadany i nigdy nie nastąpił, że chyba też nie nastąpi w przyszłości. Dla sankcjonowania powyższych sądów stosowano zwłaszcza argumentację o charakterze irracjonalnym i ponadnaturalnym. Słynne powiedzenie, że "Polska nierządem stoi" zwracało się przeciw krytykom, którzy żądali reform, aby wzmocnić państwo wobec zagrożeń z wewnątrz i z zewnątrz. Według tego sposobu myślenia istnienie Polski nie opierało się na tych samych fundamentach co inne państwa. Często można spotkać opinię, że Rzeczpospolita jest szczególnie kochana przez Boga z powodu jej wolności i że Bóg dlatego nie dopuści do jej zagłady. Z tej perspektywy reformy byłyby nawet szkodliwe, bo pozbawiałyby podstaw miłości Boga do Polski. W badaniach nad XVIII w. w Polsce historycy zwykle bardziej skoncentrowali się na autorach, którzy dążyli do reform w państwie. Referat ten ma nieco zmienić tę perspektywę.

DMYTRO VYRSKYI (Ukraina), Instytut Historii Ukrainy Akademii nauk Ukrainy

RECEPCJA SARMATYZMU W UKRAINIE WCZESNONOWOŻYTNEJ: TEKSTY I ZNACZENIA

THE RECEPTION OF SARMATISM IN EARLY MODERN UKRAINE: TEXTS AND MEANINGS

Sarmatyzm – część dziedzictwa wczesnonowoczesnej Ukrainy.

Pomimo słabszego poziomu ukraińskich sił intelektualnych okresu XVI-XVIII w. w porównaniu do polskich ośrodków kultury sarmackiej, sarmatyzm ukraiński stał się znanym lokalnym zjawiskiem kulturowym (choć nigdy nie osiągnął tego poziomu „opanowania mas”, co w Polsce). Roksolaństwo i chozaryzm były oryginalnymi wersjami sarmatyzmu na Ukrainie (1 – wariant bardziej szlachecki, 2 – wariant bardziej kozacki). W tym kontekście zbadano wybrane źródła ukraińskie dla sarmatyzmu w ogóle (praojczyzna Sarmatów, kwestia dziedzictwa na wschodzie i agresji w tym kierunku) oraz sarmackie genealogie wczesnonowoczesnej tożsamości ukraińskiej. Ogładowi poddano dorobek takich pisarzy jak: Stanisław Orzechowski, Jan Szczesny Herbert i mazepińcy (Jan Ornowski, Pilip Orlik etc. przedstawieni w roli klasyków sarmatyzmu ukraińskiego).

MIŁOS REZNIK (Czechy/Polska), Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie

SARMATYZM W WERSJI CZESKIEJ

THE CZECH FORM OF SARMATISM

Chociaż w Czechach nie doszło do stworzenia podobnej sarmackiej formacji kulturowej, ideowej i tożsamościowej jak w Polsce, to jednak można zauważyć rolę sarmatyzmu jako mitu pochodzenia Czechów i Słowian w czeskiej kulturze humanistycznej. Referat będzie dotyczył tożsamościotwórczej roli tego mitu zarówno w stosunku do pojęcia "czeskości" w rozumieniu etniczno-językowym, jak i w kontekście tworzenia się patriotyzmu stanowego. Druga część wystąpienia poświęcona zostanie prześledzeniu tego zagadnienia w wybranych dziełach erudytych barokowych.

MARIA BARBARA TOPOLSKA (Polska)

KULTUROWE DZIEDZICTWO NARODÓW I RZECZPOSPOLITEJ OBOJGA NARODÓW

THE CULTURAL HERITAGE OF THE NATIONS OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH AND THE CONTENTIOUS MEMORY REGARDING IT

W mojej książce (Historia wspólna czy rozdzielna. Polacy, Litwini, Białorusini, Ukraińcy w ich dziejowym stosunku (XV-XX w.), Toruń 2015) wskazuję na przeszkody w rozpowszechnianiu wspólnego dorobku cywilizacyjnego w duchu zachodnim w XVI-XVIII w. Obejmuje on zwłaszcza piśmiennictwo, oświatę, Kościół rzymskokatolicki i greckokatolicki, rolę elit, architekturę i sztukę. Podzielona o tym pamięć spadkobierców Rzeczypospolitej Obojga Narodów od końca XIX w. trwa nadal, także w Polsce w programach szkół i uczelni, mediach itp. Ważnym powodem jest źródłowo udokumentowany proces rozpowszechniania tego dorobku w j. polskim, w najbardziej komunikacyjnym dla wszystkich. Wszak to Korona Polska była najbliższą Zachodowi i przemianą zachodnioeuropejskiej cywilizacji, tak różne od Rosji, stały się udziałem narodów od Bugu do Naddźwinia i Naddnieprza. O ich sile zaświadcza, że grożąca Rzeczypospolitej Rosja, już po wojnach połowy XVII w., a zwłaszcza w po zaborach w XIX w. w swym rozwoju i modernizacji wiele czerpała z owych przemian. Po raz pierwszy w Rosji za Aleksandra I powstało szkolnictwo, na wzór istniejącego – dzieła Komisji Edukacji narodowej i funkcjonował do 1831 r. (wybuch powstania) Wileński Okręg Szkolny w j. polskim. O znaczeniu kulturowego dziedzictwa świadczy także spis ludności imperium carskiego z 1897 r. Jego dane z 9 zachodnich, zagrabionych guberni przeczą „przymusowej” polonizacji, podając stałe siedziby etniczne Żmudzinów, Litwinów, Białorusinów, Ukraińców. Pośród nich natomiast porozrzucane były (dwukrotnie więcej w guberniach litewskich i białoruskich, niż w ukraińskich) osoby podające w spisie jako język ojczysty – polski. I z pewnością pośród autochtonów znajdowało się sporo spolonizowanych, skoro liczba wyznawców Kościoła rzymskokatolickiego w 9 zachodnich guberniach wynosiła ok. 19,5%, zaś polskojęzycznych 4,5% ogółu spisanych w 1897 r. Uznanie wspólnych zasług w tworzeniu kulturowego dziedzictwa mogłoby być powodem do dumy, świadczącej o stałym uczestnictwie czterech narodów w Europie. Pomimo trudnego okresu tworzenia się państw narodowych, okrutnych cierpień ludności w czasie dwóch wojen światowych i sowieckiej dominacji do 1990 r. Historiografie narodów – państw i pamięć historyczna uległy stereotypom i dewastacji. Wspólne losy, dziedzictwo kulturowe od epoki Odrodzenia i Reformacji były i są widziane inaczej przez spadkobierców I Rzeczypospolitej. Niekiedy stają się kartą przetargową w traktowaniu polskiej mniejszości. Ten stan zmienia się powoli dopiero w XXI w. Na Litwie już przyznaje się że polonizacja była ceną europeizacji choć słowa „rozdzielona pamięć” cytowane są w tłumaczeniach tekstów na j. polski. My nie jesteśmy wolni od zawłaszczeń jako Polaków hetmanów, magnatów – działaczy kulturalnych, ludzi pióra, a tematyka Kresów nie służy wyjaśnianiu czterowiekowej wspólnoty kulturalnej.

IMIGRANCY W DAWNEJ RZECZPOSPOLITEJ

IMMIGRANTS IN THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH

MODERATORZY/CHAIRS: Stefan Gąsiorowski i Jacek Wijaczka

13.10.2017, Aula Mała/ Small Hall

DOVILE TROSKOVAITE (Litwa), Vilnius University, Universiteto g. 7, Vilnius, Lithuania

PRÓBA RACJONALIZACJI TRADYCYJNYCH POGLĄDÓW KARAIMÓW NA TEMAT ICH (I)MIGRACJI DO WIELKIEGO KSIĘSTWA LITEWSKIEGO W ŚREDNIOWIECZU

AN ATTEMPT TO RETHINK THE KARAITES' TRADITIONAL VIEWS ON THEIR (I)MIGRATION TO THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA IN THE MIDDLE AGES

Na temat osiedlenia Karaimów w Wielkim Księstwie Litewskim (dalej - WKL) i Królestwie Polskim istnieją znikome informacje. Według jednej z legend, znanej wśród ludności polskiej, litewskiej i karaimejskiej, Karaimi zostali sprowadzeni na te tereny przez księcia Witolda po zwycięskich wyprawach wojennych z Tatarami na Krymie w latach 1397-1398. Witold miał zabrać wówczas ze sobą około 400 rodzin karaimejskich i osiedlić je na Litwie. Niestety nie zachowały się bezpośrednie źródła opisujące migrację Karaimów na ziemię WKL i w związku z tym niektórzy historycy w oparciu o tę właśnie legendę przedstawiają początek osiedlenia Karaimów na Litwie. W referacie zostanie przedstawiona próba weryfikacji zachowanych źródeł dotyczących migracji Karaimów w konfrontacji z karaimejską tradycją na ten temat rozpowszechnioną w XIX-XX w. Już na samym początku tych badań można stwierdzić, że: 1) w karaimejskich źródłach nie ma wzmianki o jakiejś konkretnej ojczyźnie czy smutku, żalu i tęsknocie do niej; 2) emigracja Karaimów nie została spowodowana przyczynami natury negatywnej (wojny, głód itp.) i nie została przyjęta jako złe doświadczenie, wręcz przeciwnie; 3) Karaimi opuścili swą ojczyznę z inicjatywy nowo przybyłego władcy, ale to nie była przymusowa migracja.

Not much is known about the arrival of the Karaites into the territory of the Grand Duchy of Lithuania (further – GDL) and the Kingdom of Poland. The legend, which became widespread in the dominating Polish and Lithuanian societies and in the Karaite community itself, states that Karaites arrived to this territory after the military action of Lithuanian grand duke Vytautas (Witold) in Crimean peninsula and his successful battle with the Golden Horde in 1397. After his victory, Vytautas brought nearly four hundred Karaite families to the Grand Duchy and settled them in his domain. There are no direct sources describing Karaite migration to this region and the above mentioned legend is considered by the scholars to be the beginning of Karaite settlement in the GDL. Nevertheless, its plot and various retellings that began to spread in the community and outside of it, especially in the 19th – 20th century, can be used to examine the rationalization of Karaite immigration to the GDL.

After examination of different versions of this story and the context they appear in, it can be argued that: a) contrary to what can be expected in the emigration stories, Karaite arrival legend neither provide any details about the Homeland, nor demonstrates pity, sadness or yearning about it; b) though emigration might have been provoked by negative causes, like war, but the legend never stress that and shifting to the GDL was not considered to be a bad experience, rather contrary; c) Karaites left their home for a new country on the initiative of newcomer ruler, but it was not forced migration.

The presentation will present the textual analysis of Karaite immigration legend and its context. The main attention will be paid to the variations of the legend in the Karaite community, rational expl

MYROSLAV VOLOSHCHUK (Ukraina), Przykarpacki Narodowy Uniwersytet imienia Wasylija Stefanyka

PODSTAWY FORMOWANIA DAWNEJ RZECZYPOSPOLITEJ: ŚREDNIOWIECZNY RUSKI POMIAR. STUDIA PROZOPOGRAFICZNE

THE FORMATION OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH: A SURVEY OF MEDIEVAL RUSSIA. A PROSOPOGRAPHICAL STUDY.

Genezy powstania Rzeczypospolitej Obojga Narodów należy szukać w średniowieczu, zwłaszcza w bardzo skomplikowanych stosunkach Królestwa Polskiego z sąsiednimi księstwami ruskimi oraz na tle aktywnych procesów migracyjnych. W XI–XIV w. około 17 kobiet z dynastii Rurykowiczów zostało wydanych za Piastów. Warto również wspomnieć o polskich mariażach setek osób z grona ruskiej szlachty, duchowieństwa, mieszczaństwa i chłopstwa. Od XV w. ich ilość znacznie się powiększyła po podporządkowaniu przez króla Kazimierza Wielkiego i jego następców ziem ruskich. Po 1434 r. w dość specyficzny, często trudny sposób, prawosławna ruska szlachta, (w tym głównie halicka)

uznała swoim panem i dziedzicem ziem ruskich polskiego króla. Wyglądało to podobnie jak w przypadku unii węgiersko-chorwackiej w 1102 r., węgiersko-halickiej w 1214 r. lub węgiersko-polskiej w 1370 r., kiedy tron w Krakowie na podstawie wcześniejszych umów uzyskał Ludwik I Węgierski.

Uczestnictwo ruskiej ludności w życiu społecznym Polski w okresie panowania Piastów, Andegawenów i pierwszych Jagiellonów (setki osób różnego stanu, wyznania i mentalności) zostało dobrze udokumentowane (już od XI w.), ale nadal jeszcze nie zbadane przez historyków. Nadal brakuje naukowego przedstawienia obrazu życia społecznego Rusinów w Polsce średniowiecznej i czasach nowożytnych. Pierwszym krokiem do jego opisania jest odnalezienie (poprzez badania prosopograficzne) w zachowanych źródłach wszystkich osób zamieszkujących tereny Królestwa Polskiego, które używały przydomka Ruthenus, a następnie wydzielenie z nich tych, którzy przyłączyli się do formowania fundamentów Rzeczypospolitej jeszcze od czasów średniowiecznych, powstałej na mocy unii lubelskiej, niestety, tylko obojga narodów.

The foundation of the Polish-Lithuanian Commonwealth have started in the Middle Ages period, especially in common very complicated contacts with neighboring Ruthenian principalities in the period of active migration. Around 17 princess from the Rurik dynasty were married with Polish Piasts, don't speaking about the hundreds of the nobility, clergy, merchants, inhabitants of large and small towns, villages, which were documented in the sources like Ruthenians. The number of them has grown since XV century, when Polish king Casimir III and his successors occupied the neighboring lands of Kingdom of Rus'. Ruthenian, especially halician orthodox, nobility recognized the Polish king as a ruler of Rus' before 1434. It was like a previous Hungarian-Croatian union in 1102, Hungarian-Halician union in 1214 or Hungarian-Polish union in 1370, when Louis I from Anjou dynasty was a Polish king.

The role of Ruthenians in the life of Poland (periods of Piasts, Anjou, Jagiellonian dynasties) is expressis verbis documented since XI century. But, from another side, we haven't any image about the social life of Ruthenians in Poland during the medieval and modern history. But prosopographical studies could help to determine all peoples, which using the nickname Ruthenus, took part in the building of the Polish-Lithuanian Commonwealth since Medieval ages, finally constituted in Lublin 1569, but unfortunality only for two nations.

OLEH DUKH (Ukraina), Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki we Lwowie

TRZY POKOLENIA LWOWSKICH LANGISZÓW – GRECY/RUSINI/POLACY

THE THREE GENERATIONS OF THE LANGISZES OF LVIV—GREEKS/ RUTHENIANS/POLES

Lwów, jeden z głównych politycznych, gospodarczych i kulturowych ośrodków Rzeczypospolitej, był miastem, w którym od czasów średniowiecza mieszkali obok siebie przedstawiciele różnych wspólnot etnicznych i wyznaniowych. Jeszcze książęta halicko-włodzimierscy byli zainteresowani osiedleniem się tutaj rzemieślników i kupców zarówno z Zachodu, jak i ze Wschodu. Ta różnorodność kulturowo-religijna w okresie nowożytnym tylko się pogłębiła. W ówczesnych źródłach coraz częściej wspomina się też Greków. Emigranci greccy we Lwowie, z których większość zajmowała się handlem, byli nieliczną, lecz bardzo zamożną wspólnotą etniczną. Będąc prawosławnymi, również aktywnie współdziałali z prawosławnymi Rusinami, a we lwowskim bractwie stauropigialnym obejmowali niejednokrotnie nawet czołowe urzędy.

Wśród greckich rodzin Lwowa warto wymienić Langiszów. Protoplastą ich lwowskiej gałęzi był Marek Langisz, który przybył do Polski w połowie XVI w. Jeden z dwóch jego synów, Bartosz, przyjął polską tożsamość i umarł, nie pozostawiając potomków. Inny, Gabriel, najbardziej znany przedstawiciel tej rodziny, wybrał tożsamość ruską. Ożenił się z miejscową Rusinką, był członkiem bractwa stauropigialnego, a później nawet został jego kierownikiem. Do trzeciego pokolenia lwowskich Langiszów należał jedyny syn Gabriela, Marcjan, który umarł bezpotomnie w młodym wieku oraz sześć córek. Jedne z Langiszówien wyszły za mąż za synów miejscowych kupców pochodzenia greckiego, inne za polskich szlachciców, a pozostałe związały swój los z życiem monastycznym. W referacie zostaną omówione dzieje trzech pokoleń tej znanej greckiej rodziny, ich rola w historii Lwowa, strategię życiowe i wybory tożsamości.

Lviv, one of the major political, economic and cultural centers of The Polish–Lithuanian Commonwealth, was a city in Poland where representatives of various ethno-confessional communities who lived together from the Middle Ages. Even the rulers of The Principality of Galicia–Volhynia were interested in resettling of artisans and merchants here both from the West and East. This cultural and religious diversity only deepened in the early modern period. The sources of that time mentioned Greeks more frequently. Greek emigrants, most of them were engaged in trade, were small but very wealthy ethnic community in Ukraine. However, being Orthodox, they also collaborated with Orthodox Ruthenians and often occupied key positions in Stauropegic Lviv Brotherhood.

The Langisz should be distinguished among other Greek families of Lviv. Protoplast of its Lviv branch was Mark Langisz, who came to the territory of Poland in the middle of the XVI century. One of his two sons, Bartosz adopted Polish identity and died, without leaving descendants. Another son, Gabriel, best known representative of this family, chose Ruthenian identity. He married a local Ruthen, became a member of Stauropegic Lviv Brotherhood and even led it later. The third generation of the Langiszes from Lviv included the only son Marcian, who died childless at a young age, and six daughters, one married local merchants of Greek origin, others - representatives of the Polish nobility, and others - became Orthodox nuns. Three generations of this notable Greek family, their role in the life of Lviv, about life strategy and the choice of identities will be discussed in this article.

PIRUZ MNATSAKANYAN (Armenia), Matenadaran-Institut Dawnych Rękopisów im. św. Masztoca

MIGRACJE ORMIAŃSKIE NA TERENIE DAWNEJ RZECZYPOSPOLITEJ: ICH PRZYCZYNY I KIERUNKI ORAZ STRUKTURA ZAWODOWA MIGRANTÓW

ARMENIAN MIGRATIONS IN THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH: THEIR CAUSES AND DIRECTIONS AS WELL AS THE OCCUPATIONAL STRUCTURE OF THE MIGRANTS

Rodowody Ormian w dawnej Rzeczypospolitej nigdy nie były jednolite. Fale migracyjne ludności ormiańskiej napływały stale i różniły się w zasadzie tylko liczebnością. Przybywali oni nie tylko z Armenii, ale także z różnych ośrodków diaspory ormiańskiej. Gminy ormiańskie nie były więc monolityczne, ale tworzyły pewną mozaikę. Jej elementy różniły się od siebie w zależności od wspomnianych fal migracyjnych. Każda z nich wносиła do tej mozaiki swoje rozumienie „ormiańskości”, często bardzo odmienne. Do tej pory nie badano kultury tych różnorodnych fal, ale rozpatrywano to zjawisko łącznie i opisywano pod ogólnym terminem „ormiańskości”.

W referacie zjawisko migracji ormiańskich zostanie opisane w trzech aspektach: 1) przyczyn migracji Ormian na ziemię dawnej Rzeczypospolitej, 2) ośrodki osadnictwa Ormian w dawnej Rzeczypospolitej, 3) struktura zawodowa migrantów.

Wskazane wyżej problemy zostaną przedstawione na podstawie dorobku historiografii ormiańskiej. Szczególne miejsce zostanie poświęcone kulturze gmin ormiańskich, a zwłaszcza zabytkom piśmiennictwa, które powstawały na terenie dawnej Rzeczypospolitej.

The origin of the Armenian Diaspora in the Polish - Lithuanian Commonwealth has never been homogenous. New groups of Armenian immigrants flowed steadily and were different basically in their number. Armenians came here not only from the lands of historical Armenia, but also from various centers of the Armenian Diaspora. Armenian community was not so monolithic, but formed a lot like a mosaic, parts of which differed from each other depending on the migrations group. Each of those groups brought its perception on the "Armenian", often very different from each other. So far there are no researches on the culture of these different migration groups. This phenomenon was studied in general within the issue of "Armenians".

The phenomenon of Armenian migrations will be discussed under three aspects: 1) the causes of Armenian migrations in the Polish - Lithuanian Commonwealth, 2) the centers of settlements for Armenian population, 3) the professional structure of those migrants.

The above mentioned issues will be presented on the basis of Armenian historiography. A special place will be given to the culture of Armenian community, especially the Armenian literacy from the Polish - Lithuanian Commonwealth.

JURGITA VERBICKIENE (Litwa), Vilnius University

CASES OF EXPULSION OF JEWS FROM THE TOWNS OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA: STRATEGIES OF BURGHERS AND JEWS

Przypadki wyrzucania Żydów z miast Wielkiego Księstwa Litewskiego (WKL) są znanymi faktami w historiografii. Niemniej jednak, strategie oraz dynamika dwóch grup nie zostały zbadane. Zasadnicze pytanie dotyczy ewolucji zachowania żydowskiej społeczności w przypadku sytuacji wyrzucenia z miasta oraz kroków podejmowanych przez mieszczan przy wprowadzaniu zmian—miasta bez Żydów. Taka struktura mieszkańców miast była uważana za idealną przez mieszczan. Aby zaprezentować ten fenomen, poddam analizie trzy przypadki z prywatnych miast wielkiego księcia. Następujące miasta zostały zorganizowane na wzór prawa magdeburskiego: Troki, Merecz oraz Kowno. Miasta te wyróżniają się w kontekście wyrzucania Żydów z miast WKL i posiadają cechy charakterystyczne, których nie znajdziemy nigdzie indziej. Zbadane przypadki są odpowiednimi przykładami dynamiki tego fenomenu i zmian zachowania oddziałujących na siebie grup—mieszczan i Żydów. Proces wyrzucania Żydów z miast i wykorzystywane do tego strategie (np. w przypadku Kowna była to zacięta obrona przez Żydów prawa do życia w mieście na drodze prawa) pozwalają nam powoli zmienić zdanie na temat tego procesu oraz zmieniają jego znaczenia z wyrzucania w WKL w XVI-XVII wieku do opartej na prawie i stopniowej oraz skutecznej eksmisji pod koniec wieku XVIII.

Cases of expulsion of Jews from Towns of Grand Duchy of Lithuania (thereinafter GDL) are known facts in historiography, however the strategies of both groups and dynamic was not analyzed. The main question is evolution of behavior of Jewish community in the situation of expulsion from town and actions of burghers in the establishing of new situation – a town without Jews. Such structure of town's inhabitants was understood as ideal for the burghers. For the presentation of this phenomenon I will analyze three cases from private towns of Grand duke. These towns were organized by the Magdeburg law: Trakai (Troki), Merkinė (Merecz) and Kaunas (Kowno). These cases in the context of expulsions of Jews from towns of GDL are exclusive, have special features which are not relatable for another cases. Analyzed cases are reasonable examples of the dynamic of phenomena and changing of behavior of acting groups – burghers and Jews. Gradually the process of expulsion of Jews from towns and used strategies (ex. in the Kaunas case it was the strong legal defending of rights to live in the town from Jews) allow us to change attitude for this process and change the meaning of it from expulsion in 16-17th centuries GDL to legally based and step by step accomplished eviction in the end of 18th century.

WOJCIECH TYGIELSKI (Polska), Uniwersytet Warszawski, Wydział Historyczny

CZY POTRAFIMY SKONSTRUOWAĆ MODEL KARIERY WŁOCHA W XVII-WIECZNEJ RZECZYPOSPOLITEJ?

IS IT POSSIBLE TO CONSTRUCT A CAREER MODEL OF AN ITALIAN IN THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH ?

Można zapewne zgodzić się z ewentualnym zastrzeżeniem, że tytułowy termin, czyli „model kariery”, został tu użyty nieco na wyrost. W naukach społecznych oznacza on bowiem schemat dość powszechnie obowiązujący, a przynajmniej odzwierciedlający dominującą tendencję. Tymczasem nasza wiedza na temat zjawiska włoskiej imigracji do Rzeczypospolitej jest bardzo nierównomierna, a w pewnych ważnych zakresach zaskakująco ułomna. Po pierwsze bowiem, brakuje podstawowych danych liczbowych określających skalę zjawiska; po drugie, istnieje uzasadnione podejrzenie, że znaczna część włoskich przybyszów, którym nie udało się osiągnąć zakładanych celów i którzy relatywnie szybko powrócili w rodzinne strony, nie pozostawiła w źródłach świadectw swojej w Rzeczypospolitej obecności.

Istnieje jednak także długa tradycja badań nad aktywnością Włochów w Polsce, które zaowocowały licznymi i bardzo niekiedy cennymi rezultatami, w postaci ujęć biograficznych i analiz wybranych sfer włoskiej aktywności. Warto do tych dokonań nawiązywać i je wykorzystywać. Stąd propozycja przyjrzenia się kilku wybranym postaciom, pod kątem ich życiowych aspiracji i strategii związanych z pobytem w Rzeczypospolitej, a także analizy czynników ułatwiających i utrudniających realizację emigracyjnych planów, w nadziei, że obserwacja ta pozwoli na pewne uogólnienia, a te z kolei staną się podstawą skonstruowania „modelu kariery”.

Do opisu omawianego zjawiska wybrano następujące osoby: Girolamo Pinocci, Tito Livio Burattini, Giovanni Battista Gisleni, Agostino Locci, Francesco Gratta i Giovanni Battista Jacobelli. Wśród nich znajdziemy sekretarza królewskiego, wydawcę, kupca, uczonego, przedsiębiorcę, architekta, pocztmistrza, śpiewaka i duchownego. Są więc to postacie zróżnicowane, także, jeśli idzie o zakres i charakter naszej wiedzy na ich temat.

The term „career-model” used in the title of this paper might be treated as an exaggeration, because such a research aim cannot be easily reached. Our knowledge about the Italian immigrants to the Polish-Lithuanian Commonwealth in many areas as well as in the individual cases suffers from the lack of both individual and group-based studies. We have insufficient statistical sources, which would allow us to estimate the number of Italians in Early Modern Poland and we need to remember that many of them found the new conditions of life unsatisfactory, left the country and went back home without leaving any traces of their stay in the primary sources.

On the other hand significant research has been carried out on the different areas and forms of Italian activities in Poland-Lithuania, mainly in the 16th and 17th centuries. There is a group of individuals, whose *res gestae* have been studied carefully. We would like to relate, at least in part to those research results and analyze the life strategies of six carefully chosen individuals: Girolamo Pinocci, Tito Livio Burattini, Giovanni Battista Gisleni, Agostino Locci, Francesco Gratta and Giovanni Battista Jacobelli.

In consequence such socially important positions and professions as a king's secretary, a scientist, a publisher, a merchant, an entrepreneur, an architect, a singer and a priest will be reflected upon. What helped them in realizing their plans, what kind of obstacles did they meet in Early Modern Poland-Lithuania will also be taken into consideration. It is hoped that the draft of the “career-model” of the group will be a final result of the study.

ARNAUD PARENT (Litwa), Mykolas Romeris University

THE KEY ROLE PLAYED BY FRENCH PHYSICIANS IN LITHUANIAN MEDICAL SCIENCE IN THE LAST QUARTER OF THE 18TH CENTURY

Wśród imigrantów, którzy dotarli do Rzeczypospolitej Obojga Narodów byli również Francuzi. Przybyli tutaj z różnych powodów i imali się różnych zajęć: otwierali własne interesy, uczyli francuskiego w arystokratycznych rodzinach lub tworzyli dzieła sztuki dla magnatów. Również Jezuici, których zakon został zakazany we Francji, oraz oficerowie będący weteranami wojny siedmioletniej znaleźli tutaj zatrudnienie. Kilku wzięło udział w próbie reformy szkolnictwa zapoczątkowanej przez Komisję Edukacji Narodowej, która została powołana w 1773 roku. Wśród francuskich imigrantów znaleźli się trzej lekarze, którzy przybyli do Wielkiego Księstwa Litewskiego, aby pomóc utworzyć podwaliny do nauczaniu medycyny.

Dr Jean-Emmanuel Gilibert przybył w 1775 roku do Grodna, aby prowadzić pierwszą szkołę medyczną na Litwie. Podczas swojego pobytu sporządził listę chorób na które się natknął i sposobów, które wykorzystał by je wyleczyć oraz napisał wyjątkowy opis życia litewskich chłopów. Przebywając jeszcze we Francji, w roku 1783 będąc bliskim znajomym króla Stanisława Augusta, wykazywał zainteresowanie sprawami Rzeczypospolitej. W roku 1768 do Wilna, aby pracować jako lekarz prywatny przybył Nicolas Regnier. W roku 1781, kiedy wydział medycyny został otwarty na Uniwersytecie Wileńskim, był kierownikiem katedry położnictwa, a przy tym prowadził pierwszą klinikę położnictwa w mieście. W 1777 roku przyjechał do Wilna Jacques Briotet, aby pomagać N. Regnierowi i kierować pierwszą katedrą anatomii na uczelni. Był również pierwszą osobą w Europie Wschodniej, która prowadziła wykłady na temat szczepienia na ospę. Zarówno N. Regnier, jak i J. Briotet byli zaangażowani w uczenie medycyny na Litwie do swoich ostatnich dni.

Ucząc w obcym kraju trzej lekarze musieli zmagać się z takimi problemami jak: nowe środowisko akademickie, przestarzałe metody leczenia oraz uprzedzenia wobec nauczania medycyny. Ich praca na Litwie była owocna i wychowali oni nową generację lokalnych specjalistów. Działania trzech lekarzy są dowodem na udaną współpracę pomiędzy naukowcami z Francji i Rzeczypospolitej.

Among the immigrants who came to the Polish-Lithuanian Commonwealth, were French citizens. They came for very different reasons and were active in different fields such as setting up businesses, teaching French in aristocratic

families, or produce works of art for magnates. Jesuits when their order was suppressed in France, and officers when the Seven Years' War was over, also found employment there. A few equally came to join in the effort of the renewal of education initiated by the Commission of National Education in 1773. Among them, three French physicians came to the Grand Duchy of Lithuania to help lay down foundations of medicine teaching.

Dr Jean-Emmanuel Gilibert came in 1775 to Grodno to run the first school of medicine created in Lithuania. During his stay he wrote a list of maladies he encountered and the way he cured them, as well as a unique description of the way of life of Lithuanian peasants. Back in France in 1783, being a close friend of King Stanislaw August, he remained interested in the Commonwealth affairs. In 1768 Nicolas Regnier arrived in Vilnius to work as private doctor. In 1781, when the Faculty of Medicine was opened at Vilnius University, he held the first Chair of Obstetrics while running the first clinic of obstetrics in the town. In 1777 Jacques Briotet came to Vilnius to assist N. Regnier and hold the first Chair of Anatomy at the university. He also was the first in Eastern Europe to give lectures about smallpox vaccination. Both N. Regnier and J. Briotet were dedicated to teaching medicine in Lithuania until the end of their days.

Teaching in a foreign country the three physicians had to cope with difficulties such as new academic environment, old fashioned medical practices and prejudices about medicine teaching. But their work in Lithuania was sustainable and they raised a new generation of local specialists. The activities of these physicians are evidence of a successful cooperation between French and Commonwealth's scientists.

STEPAN ZAKHARKEVICH (Białoruś), Państwowy Uniwersytet W Mińsku

STRUKTURA I FUNKCJONOWANIE SPOŁECZNOŚCI SZKOCKIEJ W DAWNEJ RZECZYPOSPOLITEJ.

THE STRUCTURE AND FUNCTIONING OF THE SCOTTISH COMMUNITY IN THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH

Szkoci w Rzeczypospolitej stanowili małą grupę społeczną, obliczoną na kilkaset osób. Przybyli tam z powodów ekonomicznych i religijnych w połowie XVI w. (na Litwę w XVII w.) drogą morską i lądową. Społeczność ta była zdominowana przez mężczyzn, którzy często brali ślub z miejscowymi kobietami. Dzięki temu mogli się lepiej zaadaptować w nowym miejscu, ale podlegali przez to również szybszej asymilacji i stopniowo tracili swoją szkocką tożsamość. Warto dodać, że miejscowa ludność wyraźnie identyfikowała Szkotów, co można sprawdzić w zachowanych dokumentach omawianej epoki.

Szkoci trudnili się w Rzeczypospolitej zwykle handlem obwoźnym, ale także zaciągali do wojska. Wielu z nich utrzymywało stały kontakt z krajem urodzenia poprzez korespondencje przekazywaną drogami handlowymi. W referacie zostanie zaprezentowana ich struktura społeczna i działalność ekonomiczna, w tym szczególnie na Litwie.

The Scots in the Rzeczpospolita were rather small social group, about several hundred people. They migrated there by sea and across the continent in the middle of the XVI century (XVII ct. in The Grand Duchy of Lithuania) for economic and religious reasons. This community was dominated by men, who are often married local women. This allowed them, on the one hand, to adapt to the new environment better, but on the other hand, they were quickly assimilating and gradually losing their Scottish identity. It is worth noting that the local population clearly identified them as the Scots, which can be seen in various documents from the time.

The Scots in the Rzeczpospolita usually were engaged in itinerant trade and mercenary. Many of them stayed in constant contact with their homeland through mail correspondence, organized by the trade routes. This paper presents the social structure of the Scots community and their economic activities, particularly in The Grand Duchy.

OBRAZ EUROPY W RZECZYPOSPOLITEJ/ OBRAZ RZECZYPOSPOLITEJ W EUROPIE

THE IMAGE OF EUROPE IN THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH / THE IMAGE OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN EUROPE

MODERATORZY/CHAIRS: Rafał Szmytka i Joanna Partyka

ANNA KALINOWSKA (Polska), Zamek Królewski w Warszawie

A KINGDOME DIFFERING FROM OTHER OF EUROPE... RZECZPOSPOLITA OBOJGA NARODÓW W SIEDEMNASTOWIECZNYCH TEKSTACH ANGLOJĘZycznych

"A KINGDOME DIFFERING FROM OTHER OF EUROPE...": THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN SEVENTEENTH-CENTURY ENGLISH TEXTS

Mimo iż relacje pomiędzy Rzeczpospolitą a Wyspami Brytyjskimi nie należały do bardzo ożywionych, tamtejsza opinia publiczna posiadała dość rozległą wiedzę na temat naszego kraju. Często wiedza ta okazywała się dość schematyczna, jednak nie ulega wątpliwości, że teksty przygotowywane przez podróżników, dyplomatów i naukowców, a z czasem także przekaz prasowy na temat wydarzeń w Rzeczpospolitej, przyczyniały się do utrwalenia obrazu kraju, który pod wieloma względami różnił się od innych państw europejskich. Różnice te jawiły się najwyraźniej w kwestiach ustrojowych, funkcjonowania najważniejszych instytucji państwowych, struktury społecznej, ale także różnic kulturowych i np. technologicznych.

Celem proponowanego referatu jest zaprezentowanie w jaki sposób autorzy tacy jak m.in. John Peyton, George Abbot, sir Thomas Roe, Peter Mundy, Fines Moryson, Robert Bargrave, Robert Smith czy Bernard Connor definiowali specyfikę Rzeczpospolitej i jakie czynniki decydowały o ich sposobie postrzegania i opisywania państwa polsko-litewskiego. Jako źródło uzupełniające zostanie wykorzystana angielska prasa seryjna i periodyczna.

Omówienie sposobu prezentowania Rzeczpospolitej powinno pozwolić na ustalenie, jak anglojęzyczni odbiorcy mogli umiejscawiać ją na mentalnej mapie Europy i jak umiejscowienie to mogło przekładać się na relacje pomiędzy Wyspami Brytyjskimi a naszym krajem.

ELENA VALCHUK (Białoruś), Centrum Badań Kultury, Języka i Literatury Białoruskiej Narodowej Akademii Nauk Białorusi

EUROPA I EUROPEJCZYCY NA KARTACH DIARIUSZA JUWENALISA CHARKIEWICZ

EUROPE AND EUROPEANS IN JUWENALIS CHARKIEWICZ'S DIARY

W 1768 r. prowincjał litewski bernardynów, Juwenalis Charkiewicz by wziąć udział w Kapitulie Generalnej zakonu w hiszpańskiej Walencji, a następnie złożyć wizytę w Rzymie i uczestniczyć w audiencji u głowy Kościoła katolickiego, udał się w podróż po Europie, podczas której zwiedził ziemie Rzeczypospolitej, Czechy, Austrię, Bawarię, Francję, Hiszpanię i Włochy. Wrażenia z podróży oraz zgromadzona w jej trakcie wiedza, uzupełniona o informacje zaczerpnięte z różnych źródeł książkowych, w tym z kompendium Świat we wszystkich swoich częściach... W. Łubieńskiego, zostały umieszczone na kartach Diariusza. W dziele tym między innymi została przedstawiona specyfika architektury sakralnej odwiedzonych krajów i terytoriów oraz zawarte zostały informacje o relikwiach chrześcijańskich znajdujących się w kościołach i klasztorach. Autor omówił także warunki klimatyczno-przyrodnicze i przedstawił zarys flory i fauny odwiedzonych krajów. Podróż po Europie, zapoznanie z tradycją, obyczajami, i życiem codziennym mieszkańców różnych ziem pozwoliło Charkiewiczowi scharakteryzować poszczególne narody. Charkiewicz podkreślał podobieństwa w mentalności Czechów i ludności Rzeczypospolitej Obojga Narodów pochodzenia słowiańskiego, zwraca uwagę na skłonność Niemców do porządkowania oraz na niedbalstwo i nieroztropność Hiszpanów. Wskazuje

na przejawy słabnącego autorytetu Kościoła we Włoszech, a także na bluźnierstwa i lekceważenie religii w zachowaniach Francuzów, będące, według niego, skutkiem rozprzestrzeniania się idei Oświecenia. Dziwi go bardzo brak gościnności wobec braci-chrześcijan ze strony francuskich duchownych. Relacje Juwenalisa Charkiewicza z wielkiej podróży po Europie stanowią nie tylko zabytek literatury pamiątkarsko-podróżniczej, lecz także są ciekawą próbą stworzenia panoramicznego obrazu życia XVIII-wiecznej Europy oraz specyfiki jej odbioru przez mieszkańca wielokulturowej Rzeczypospolitej Obojga Narodów.

In 1768. J. Charkievič, Provincial of the Lithuanian Province Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary of the Order of Friars Minor, went on journey through Europe, visiting Poland, Czech, Austria, Bavaria, France, Spain and Italy. The aim of this journey was the participation in the General Chapter of the Order in Valencia, Spain, and then paying a visit to Rome and get an audience with the head of the Catholic Church.

Experience and knowledge accumulated during traveling, were supplemented with information from various sources, including a compendium *The World in all their parts ...* by W. Łubieński, and were represented in the pages of *The Diary*. Charkievič described the specificity of the architecture of various sacred objects in the countries and territories he had visited; he also included different information about Christian relics which were kept in churches and monasteries. The author also presented the conditions of climate and nature, gave an overview of the flora and fauna of the visited regions.

The travel through Europe, exploring a different nationalities, their life, traditions, customs, economic life and daily activities allowed J. Charkievič to present in his diary the specifics of the national character of Europeans. For example, he emphasized the similarities in the mentality of the Czechs and the Slavic citizens of The Polish-Lithuanian Commonwealth, noticed the Germans' love to the order and their tendency to be organized. He also opened that Spaniards mismanaged and were reckless etc. The author of *The Diary* payed attention on manifestations of weakening the authority of the Church in Italy, as well as blasphemy and contempt of religion in the behavior of the French which, according to Charkievič, became a result of spreading the ideas of the Enlightenment. Charkievič was appalled by the lack of hospitality to brothers-Christians on the part of the French clergy.

The *Diary* created by J. Charkievič after his great trip to Europe is not only an important example of memorial and travel literature. It is also an interesting attempt to create a panoramic image of European life in XVIII century and to present the specificity of receipt Europe by the inhabitant of the multicultural Polish-Lithuanian Commonwealth.

DIRK G. VAN WAELDEREN (Belgia), KU Leuven

THE AUSTRIAN HABSBURGS AND THE POLISH LITHUANIAN COMMONWEALTH – ALLIES AGAINST THE OTTOMANS IN PAMPHLETS AND COURANTS OF THE SPANISH NETHERLANDS.

After September 1683, the news of the victory against the Ottomans by the allied armies of the Holy League at Vienna was announced in Western Europe through prints and public celebrations. In the Habsburg Netherlands, ruled by the Spanish branch of the Habsburgs, the victories became a welcome news item in desperate times. The leaders of the Holy League like the Habsburg Emperor Leopold I (r. 1657-1705) and the Polish King John III Sobieski (r. 1674-1696) were portrayed as war heroes defending the Catholic faith. The portrayal of the Ottomans and their adversaries was done in a colored language supporting the governmental, urban and religious elites in the Spanish Netherlands.

This portrayal existed in the Spanish Netherlands already before 1683. At the start of the seventeenth century, there were regular news reports in cities like Antwerp. The Polish Lithuanian Commonwealth was portrayed as a victim of the Ottoman barbarous aggression. These news reports by publishers emphasized the Habsburg tradition as a defender of the Catholic faith. After 1683, pamphlets and courants continued to report in the Spanish Netherlands on the role of the Polish Lithuanian Commonwealth as one of the opponants of the Ottomans as a common enemy. During the

Russian – Ottoman war in 1710-1711, news reports of Maxiliaen Graet (and heirs) in the Habsburg Netherlands clarified the involvement and the ambiguous situation of the Polish Lithuanian Commonwealth and the Kings August II (r. 1697-1706 and 1709-1733) and Stanislaus I Leszczyński (r. 1704/5-1709).

The portrayal of the Ottomans in the Spanish Netherlands was marked by a religious and an antagonistic perspective. How exactly was the portrayal of the Ottomans and the Polish Lithuanian Commonwealth in the Spanish Netherlands?

ALEKSEY MARTYNIUK (Białoruś), Wydział Historyczny, Białoruski Państwowy Uniwersytet

SPOJRZENIE ZE WSCHODU: HISTORIA POLSKI I LITWY W MINIATURACH SZESNASTOWIECZNEJ MOSKIEWSKIEJ KRONIKI ILUSTROWANEJ

A LOOK FROM THE EAST: THE HISTORY OF POLAND AND LITHUANIA IN THE MINIATURES OF MOSCOW'S ILLUSTRATED CHRONICLE OF THE 16TH CENTURY

Moskiewska kronika ilustrowana uznawana jest dziś za wyjątkowy, historyczny i literacki zabytek Rusi średniowiecznej. Powstała w pod koniec XVI wieku na zlecenie Iwana IV Groźnego jako oficjalny latopis carstwa moskiewskiego. Do naszych czasów zachowało się dziesięć tomów Kroniki, które zawierają ponad 10 000 barwnych miniatur ilustrujących dzieje Rusi w latach 1114–1567. Unikatowy charakter Kroniki przyniósł jej zasłużoną sławę „encyklopedii historycznej średniowiecznej Rusi”. Poszczególne wydarzenia, jak walki książęce, wojny z wrogami zewnętrznymi, stosunki z obcymi władcami ujęte zostały w obszernie „powieści” rządzące się wewnętrzną strukturą i retoryką. Częściom tym towarzyszą dziesiątki, a czasami nawet setki miniatur. Jedną z takich wielkich „powieści” jest ta przedstawiająca kontakty państwa moskiewskiego z jego zachodnimi sąsiadami – Wielkim Księstwem Litewskim oraz Królestwem Polskim, które zjednoczyły się tworząc Rzeczpospolitą Obojga Narodów dokładnie w tych samych latach, w których powstawała Kronika. Tym samym fakt ten pozwala na dokonanie rekonstrukcji spojrzenia moskiewskich elit drugiej połowy XVI wieku na dzieje Polski i Litwy.

The outstanding historical and artistic monument of medieval Rus' – the Facial Chronicle Corpus – was created in the 3rd quarter of the 16th century by the order of Tsar Ivan the Terrible (Ivan IV Vasilyevich) as the official chronicle of Muscovia. It has survived 10 volumes of the Corpus that contain more than 10,000 colourful thumbnails on the history of Rus' 1114–1567. The unique character of the Corpus brought him well-deserved reputation as the «encyclopaedia of historical knowledge of medieval Rus'».

Certain events in the history of Rus' form the extensive narrative cycles in the Corpus (for example, princely feuds, wars against external enemies, relations with foreign rulers, etc.) that have their own internal unity and traced over tens, and sometimes hundreds of miniatures. One of these narrative cycles is a history of relations between the Moscow state and its western neighbours – the Grand Duchy of Lithuania and the Kingdom of Poland, which were united in the Commonwealth of Poland and Lithuania (Rzeczpospolita) just in those years, when the Facial Chronicle Corpus was created. This makes it possible to reconstruct the perception of the history of Poland and Lithuania from the Moscow point of view at the end of the 16th century. The present report will focus on the reconstruction and presentation of unique miniatures with the Polish and Lithuanian stories.

VITALIY MYKHAYLOVSKIY (Ukraina), Kijowski Uniwersytet imienia Borysa Hrinchenki

KONIEC/POCZĄTEK EUROPY NA DNIEPRZE. NOWOŻYTNA RZECZPOSPOLITA I EUROPA W RECEPCJI MIESZKAŃCÓW RUSKICH WOJEWÓDZTW XVI-XVIII WIEKU

EUROPE'S END/BEGINNING ON THE DNIEPER RIVER: THE RECEPTION OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH AND EUROPE BY THE INHABITANTS OF RUSSIAN VOIVODESHIPS IN THE 16TH-18TH CENTURIES

Zanim nowożytni mieszkańcy Starego Kontynentu odkryli większość znanego nam dzisiaj świata, najpierw musieli ustalić obraz samej Europy i tworzących ją krain. W odkryciach tych miejsce ukraińskich ziem przypadło na wschodnich kresach kontynentu. Według pierwszych map dalej na wschód, tam, gdzie ciągnęły się stepy Azji, mieli żyć tylko

Tatarzy. Wzajemne poznawanie się mieszkańców Wschodniej i Zachodniej Europy odbywało się w tradycyjny dla tego czasu sposób: poprzez handel, podróże i wojny. Przeciętny mieszkaniec ziem żyjący w XVI-XVIII wieku dobrze orientował się w nazwach i rodzajach towarów, które napływały tak z Zachodu jak i ze Wschodu, a wielu młodych ludzi odbywało kształcące podróże pomiędzy europejskimi uniwersytetami, popularyzując przy okazji informacje o odległych krainach leżących na Wschodzie. Jednocześnie, po powrocie do ojczyzny osoby te stawały się źródłem wiedzy o odwiedzonych terenach. Opisy wschodnich krańców Rzeczypospolitej, które znane były w Europie Zachodniej dzięki opublikowanym historiom Królestwa Polskiego, choćby takich autorów jak Marcin Kromer, relacjom nuncjuszów apostolskich, opisom podróży posłów, dziariuszom cudzoziemców przebywających na służbie króla i magnatów, ukształtowały swoisty obraz Ukrainy/Rusi na długie lata. Był on obecny w licznych kompendiach wiedzy powstających na przestrzeni XVII-XVIII wieku. Mimo to wielu problemów może nastęrczać próba scharakteryzowania z ruskiej perspektywy państwa, w którym przyszło żyć mieszkańcom ruskich województw. Podczas gdy dla koronnych województw Rzeczpospolita była starą Ojczyzną, to dla tych przyłączonych po roku 1569 stała się ona nową, w której przez pokolenia podejmowano próby „zadomowienia się”. Taką „idyllę” zniszczyli Kozacy. Dla nich Rzeczpospolita paradoksalnie stała się głównym źródłem wyobrażeń o ich własnym państwie, które pragnęli stworzyć na lewym brzegu Dniepru w XVIII wieku.

VITALIY NAGIRNYI (Polska), Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego

OBRAZ SPOŁECZEŃSTWA RZECZYPOSPOLITEJ W LATOPISIE HUSTYŃSKIM

THE IMAGE OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH'S SOCIETY IN LATOPIS HUSTYŃSKI

W pierwszej połowie XVII wieku w klasztorze w Hustyni, leżącym w granicach ówczesnego województwa czernichowskiego, powstała ruska kronika, która dziś znana jest jako Latopis hustyński. Źródło to przekazuje wiedzę nie tylko o lokalnej historii ale obejmuje również opis wydarzeń w szerszej perspektywie Europy Środkowej i Wschodniej od czasów chrystianizacji Rusi aż po koniec XVI wieku. Najdokładniejszą jest ostatnia część utworu, która obejmuje lata 1492-1597. Latopis hustyński zawiera wiele cennych uwag na temat szesnastowiecznej Rzeczypospolitej i zamieszkujących jej obszar narodowościach, jak o: Polakach, Litwinach, czy Kozakach. Zebrane informacje można uporządkować według czterech kategorii: dane o charakterze geograficznym; wieści o wydarzeniach politycznych na ziemiach polskich, litewskich i ruskich; Uwagi na temat religijności poszczególnych narodowości; charakterystyka obyczajów i tradycji. Opisy zawarte w Latopisie hustyńskim nie są pozbawione stereotypów dotyczących poszczególnych narodowości. Ich obecność szczególnie jest zauważalna w ostatnich dwóch powyżej przedstawionych grupach. Mimo to autorowi udało się trafnie uchwycić rzeczywiste różnice kulturowe dzielące narodowości zamieszkujące ówczesną Rzeczpospolitą.

ANNA GRZEŚKOWIAK-KRWAWICZ (Polska), Instytut Badań Literackich PAN

SAMOTNA WYSPA, CZY ARCHIPELAG WOLNOŚCI? OBRAZ WOLNYCH REPUBLIK W DYSKURSIE POLITYCZNYM RZECZYPOSPOLITEJ OBOJGA NARODÓW

A LONE ISLAND OR AN ARCHIPELAGO OF FREEDOM: THE IMAGE OF FREE REPUBLICS IN THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH'S POLITICAL DISCOURSE

Przedstawiając szlachecką kulturę Rzeczypospolitej Obojga Narodów szczególnie w wieku XVII i XVIII zwykle zwraca się uwagę na jej zamknięcie, na przekonanie szlachty, że żyje w kraju wyjątkowym, niemającym sobie równych ani podobnych w Europie. Rzeczpospolita jawiła się jako swego rodzaju wolnościowa wyspa utopia. Jest wiele prawdy w takim obrazie. Jednak jest też prawdą, że w oceanie despotyzmu, który ich zdaniem zalewał Europę, szlacheccy uczestnicy życia publicznego dostrzegali, miejsca, które zdołały zachować wolność, mimo zamachów absolutystycznych własnych i obcych monarchów. Do ich przykładów odwoływano się w sporach politycznych,

traktując je czasem jak wzór dla własnej Rzeczypospolitej, częściej jako potwierdzenie przekonania o zaletach wolności, a zawsze odczuwając z nimi pewną wspólnotę. Od wieku XVI po XVIII polsko-litewscy „obywatele” włączali swój kraj w dość elitarną wspólnotę republik europejskich, do których w XVI wieku zaliczano republiki włoskie, w wieku XVII dodano Holandię i stany helweckie, a w wieku XVIII Szwecję i z pewnymi oporami Anglię. Od XVI wieku do tych właśnie państw odwoływano się, gdy chciano zaproponować jakieś zmiany w organizacji własnej wspólnoty. Pod koniec wieku XVIII znalazło się tu jeszcze miejsce dla nowopowstałej Rzeczypospolitej Prowincji Amerykańskich, a wreszcie dla rewolucyjnej Francji. Analiza obrazu tych właśnie państw w dyskursie politycznym Rzeczypospolitej Obojga Narodów jest interesująca już choćby dlatego, że pokazuje, co o nich wiedzano, jak kreślono ich obraz, co szlacheccy obserwatorzy byli w stanie w nich dostrzec, a co umykało ich uwagi. Przyjrzenie się wizerunkom państw wolnych, jak je wówczas zwano, wpisuje wypowiedzi polsko-litewskie w szerszy kontekst dyskusji politycznych toczących się w całej Europie. Pozwala obserwować, jak ich uczestnicy odnosili się do europejskich mitów politycznych, jak choćby mitu *Virgo intacta* – Wenecji, odwiecznej republiki, czy osiemnastowiecznego mitu Anglii – idealnej realizacji monteskiuszowskiej koncepcji *balance of power*.

ALIAKSANDR HRUSZA (Białoruś), Yakub Kolas Central Scientific Library of the National Academy of Sciences of Belarus

FRANCISK SKORINA IN KRAKOW

Franciszek Skaryna (1490?-1551/1552) był znanym wschodniosłowiańskim naukowcem, który przetłumaczył i wydał w Pradze w latach 1517-1519 oraz w Wilnie około roku 1522 i w 1525 roku tomy Biblii. Skaryna pochodził z białoruskiego Połocka. Kraków był miastem, które odegrało istotną rolę w jego życiu. Otrzymał tam tytuł bakałarza nauk wyzwolonych (1506 r.), a następnie doktora sztuk wyzwolonych. Kiedy w roku 1512 Skaryna przybył do Padwy, aby podejść do egzaminów na stopień doktora medycyny, był już wyedukowany w tej dziedzinie na Uniwersytecie Jagiellońskim. Jak zamiary miał Białorusin w Krakowie? Jak doszło do tego, że Skaryna przybył do Krakowa? W Krakowie, Skaryna specjalizował się w obszarze kultury łacińskiej, studiował osiągnięcia Antyku i zachodnioeuropejskiej nauki. Jak przebiegała kariera Skaryny w Krakowie?

Zakładamy, że okres edukacji Skaryny w Krakowie miał kluczowe znaczenie w jego życiu. Był to czas kiedy jego intelektualne i duchowe poszukiwania wzmożyły się, uformowały się jego moralne i społeczne zasady, jak i idee na temat grup społecznych, których opinie były dla niego cenne i autorytatywne. W okresie tym zostały zdefiniowane główne wartości dla Skaryny: wiedza o Bogu oraz nieśmiertelna pamięć o jego własnym imieniu. Następnie, wyklarowały się jego cele: służenie Bogu poprzez służenie człowiekowi, prostym ludziom. Podane motywy i wartości pomogły mu wybrać przyszły zawód. Postanowił zostać lekarzem ratującym życia ludzi, pomagającym uśmierzyć ból, tortury i cierpienie, a przy tym naukowcem, który drukował książki edukacyjne dla zwykłych ludzi, które pomagały w ich zbawieniu duchowym.

Zasady, kluczowe motywy, cele, które zrodziły się podczas pobytu w Krakowie doprowadziły do tego, że nie identyfikował się z żadną warstwą społeczną Wielkiego Księstwa Litewskiego, nie odnajdował w nim miejsca dla siebie, nie definiował swojej pozycji społecznej poprzez status swojego posiadania. Miał wysokie mniemanie o sobie. Tym samym udało mu się uczynić swój zawód, jak i status społeczny oraz prestiż naukowca i nauczyciela bardziej poważanymi. Poprzez swoje wykształcenie i działalność podniósł rangę swojego zawodu. Skaryna przyswoił łacińską kulturę, ale zachował przy tym swoją etniczną tożsamość. Co kryło się za tym fenomenem?

Frantsisk Skorina (1490?-1551/1552) is famous East Slavic educator who translated and printed in 1517-1519 in Prague, about 1522 and in 1525 in Vilnius the books of the Bible. Skorina was the native of belarusian Polotsk. Krakow played a considerable role in his life. There he became the Bachelor of Arts (1506), then the doctor of Arts. When in 1512 Skorina arrived in Padua as the competitor of the degree of Doctor of Medicine, he was already prepared in the field of medicine at Krakow University. What purpose led the East Slavic in Krakow? Why was possible the travel of Skorina in Krakow? In Krakow Skorina socialized at Latin cultural environment, studied the achievements of antique and West European science. How did proceed the socialization of Skorina in Krakow?

We assume that the period of Skorina training in Krakow were decisive in his life. It was the time when his intellectual and spiritual searches became more active, his moral and social values formed as well as the ideas about that social group whose opinion for him was valuable and authoritative. During this period main vital motives of Skorina were defined: knowledge of God, a man, immortal memory of his name. Then his purposes were generated: service of God

through service of a man, native common people. The given motives and purposes induced him to the choice of future employment. He chose the employment of the doctor rescuing people from death, relieving their from physical pain, tortures and sufferings, and then the educator who printed books for education of common people and for their spiritual salvation.

The values, vital motives, the purposes which were generated in his stay in Krakow, led to that he did not express the connection with this or that social stratum of the Grand Duchy of Lithuania, did not find the place for himself in social structure, did not define the social status through the status of his estate. Skorina positioned himself as the person of special employment. He expressed high self-rating. By means of the given self-rating he highly lifted the estimation of his employment, the social status and prestige of the man of science and the teacher. Through his education and activity he raised his service in the rank of high service.

Skorina joined to Latin culture, but thus he kept his ethnic identity. What was underlay the given phenomenon?

DZIEDZICTWO DAWNEJ RZECZYPOSPOLITEJ W PERSPEKTYWIE XIX WIEKU

THE LEGACY OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH THROUGH THE PERSPECTIVE OF THE 19TH CENTURY

MODERATORZY/CHAIRS: Kazimierz Karolczak i Krzysztof Makowski

12.10.2017, Aula Mała/Small Hall

PETR KALETA (Czechy), Univerzita Karlova

GMINY KARAIMSKIE W XIX WIEKU JAKO DZIEDZICTWO RZECZYPOSPOLITEJ OBOJGA NARODÓW

KARAITE COMMUNITIES IN THE 19TH CENTURY AS A HERITAGE OF THE POLISH–LITHUANIAN COMMONWEALTH

W ostatnim dwudziestolecu wyraźnemu ożywieniu uległy badania karaimoznawcze, pojawiło się wyspecjalizowane czasopismo naukowe „Almanach Karaimski”, regularnie ukazuje się kwartalnik karaimski „Awazymyz”, wydano niektóre dokumenty karaimskie, opublikowano ważne monografie, np. Stefana Gąsiorowskiego Karaimi w Koronie i na Litwie w XV–XVIII wieku (Kraków - Budapeszt 2008). Dotychczasowe badania w minimalnym stopniu obejmują jednak wiek XIX, a właśnie wtedy w gminie karaimskiej doszło do znacznych zmian. W tym okresie gminy karaimskie na Litwie (główna znajdowała się Trokach) oraz na Wołyniu (główna w Łucku) znalazły się w zaborze rosyjskim mogły nawiązać intensywniejsze kontakty z tradycyjnymi gminami karaimskimi na Krymie. Z kolei karaimska społeczność w Haliczu, po przyłączeniu do Austrii, została odizolowana od swych współplemieńców. W konsekwencji w karaimskich gminach w zaborze rosyjskim nastąpiło stosunkowo szybkie przejście od wspólnoty religijnej wyznającej karaimizm do grupy etnicznej, którą obecnie nazywamy Karaimami, natomiast w odizolowanej karaimskiej gminie w Haliczu tożsamość religijna została na długo zachowana. W pamięci ludności karaimskiej przez długi czas pozostały wspomnienia dawnych swobód Rzeczypospolitej Obojga Narodów. W zaborze rosyjskim do połowy XIX wieku wielu Karaimów używało języka polskiego, a dopiero potem częściej posługiwano się językiem rosyjskim. Kolejną istotną zmianą tożsamości karaimskiej w XIX wieku było coraz wyraźniejsze oddalanie się od judaizmu, a zbliżenie do tożsamości tureckiej, na co znaczący wpływ miało kilka znanych osób karaimskiego pochodzenia, z Abrahamem Firkowiczem na czele.

Karaim research studies have achieved a notable growth in the past two decades. A new specialized scholarly publication Almanach Karaimski was born. Other publishing efforts included Karaim documents and important monographs, for example Stefan Gąsiorowski's Karaimi w Koronie i na Litwie w XV–XVIII wieku (Kraków – Budapest 2008). Awazymyz is a regularly published Karaim quarterly. Most of the contributions do not cover the 19th century when Karaim society experienced significant changes. It is important to note that Karaim communities in Lithuania (the main one being in Troki) and in Volhynia (the main community being in Luts'k), could establish stronger ties with traditional Karaim communities in the Crimea after they became part of the Russian Partition. In the meantime, the Karaim community in Halych became isolated from the rest of the Karaim population during its time in Austria.

Karaims in areas in the Russian Partition quickly transformed from Karaim religious communities to the ethnic group that represents the Karaims of today. In the Karaim community in Halych, traditional religious identity was preserved thanks to the aforementioned isolation of this particular community. Recollections of past liberties of the Polish–Lithuanian Commonwealth lingered as a sentiment in the Karaim collective memory. In the Russian Partition many Karaims continued using the Polish language for a long time, only in the mid 19th century did the use of Russian become more commonplace. Another important change in the Karaim identity that took place in the 19th century was the shift from Judaism to a Turkic identity. Several leading Karaims, Abraham Firkowich being one of the most influential, inspired these changes.

ALEKSANDRA KMAK-PAMIRSKA (Polska), Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie

ZAPOMNIANA TOLERANCJA – DZIEWIĘTNASTOWIECZNA WIZJA NARODU I NIEPODLEGŁEJ POLSKI

THE FORGOTTEN TOLERANCE: THE NINETEENTH-CENTURY VISION OF A NATION AND INDEPENDENT POLAND

Celem referatu jest znalezienie odpowiedzi na pytanie jak kształtowała się wizja niepodległego narodu i państwa polskiego w XIX wieku. Analizie zostanie poddana literatura piękna, ego-dokumenty i świadectwa historyczne z terenu Królestwa Polskiego, tzw. centrum – Warszawy i regionu peryferyjnego – Podlasia, na którego obszarze krzyżowały się kultury i tradycje litewskie, polskie, tatarskie (biało)ruskie. Czy wykreowany obraz wspólnoty uwzględniał nie tylko swobody klas wyższych, ale i wielokulturowość i wieloetniczność ziem byłej Rzeczypospolitej? Czy centro-peryferijny dyskurs niepodległościowy i narodowy pozwalał na asymilację wyznawców prawosławia, islamu, czy judaizmu? Czy kształtująca się wspólnota oparta na duchu niepodległości przewidywała miejsce dla odmiennych od „polskiej” tradycji kulturowych? Czy może jednak ukierunkowanie na jedność, naród i niepodległą Polskę, spowodowały, że pewne tradycje, religie, kultury, zostały wyparte poza marginesy tzw. polskości XIX wieku? Analiza źródeł archiwalnych, pamiętników i literatury pięknej z XIX wieku w odniesieniu do kwestii likwidacji kościoła unickiego, pozwala stwierdzić, że Ci, którzy nie identyfikowali się z maksymą Polak – Katolik, zostali wyparci poza główny nurt ideowy. Henryk Sienkiewicz w „Potopie” ukazuje wspólną walkę o państwo polskie, obronę Polaków i Litwinów przed Szwedami, jednakże tylko Ci przedstawiciele społeczeństwa, którzy byli katolikami, zasługiwali na miano dobrego obywatela i Polaka, natomiast wyznawcy pozostałych konfesji i religii byli heretykami, wykluczonymi z głównego dyskursu. Celem referatu będzie krytyczne spojrzenie na przeszłość polskiego narodu i sposób uwzględnienia „Innego”, a zarazem wskazanie tych, którzy zostali wykluczeni z ogólnego dyskursu.

SAYAKA KAJI (Japonia), Iwate University

POJĘCIE NARODU I PAMIĘĆ DAWNEJ RZECZYPOSPOLITEJ W MANIFESTACH POLITYCZNYCH Z PIERWSZEJ POŁOWY XIX WIEKU

THE CONCEPT OF A NATION AND THE MEMORY OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN THE POLITICAL MANIFESTOS OF THE FIRST HALF OF THE 19TH CENTURY

Autor podejmuje problematykę pojęcia narodu i pamięci dawnej Rzeczypospolitej wyrażonych w manifestach, odezwach i innych tekstach propagandowych w okresie walk niepodległościowych. Wojna z Rosją w 1812 r. była pierwszą okazją zdobycia niepodległości na całym terytorium dawnej Rzeczypospolitej, która formalnie złożona była z Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Konfederacja Generalna Królestwa Polskiego zorganizowana w Warszawie po wybuchu wojny ogłosiła jednak niepodległość Królestwa Polskiego jako państwa, które miało objąć cały dawny teren. Rząd Tymczasowy Litwy powołany przez Napoleona w Wilnie nie stworzył oddzielnej konfederacji, a wysłał akces do Konfederacji Generalnej w Warszawie. W manifestach, odezwach i innych tekstach obu organizacji czyniono wzmianki o różnych heroicznych wydarzeniach z przeszłości, braterstwie i honorze szlachty polsko-litewskiej przed rozbiorami, a pomijano lub wręcz potępiano epizody, które doprowadziły do anarchii, wojny domowej i rozbiorów ojczyzny. Deputacja Rządu Tymczasowego Litwy do Warszawy wzmiankowała odrębną historię Wielkiego Księstwa i wspólną tradycję po Unii Lubelskiej. Obie organizacje nazywały całość przyszłego państwa nie Rzeczpospolitą, ale Królestwem Polskim, czemu przed rozbiorami kategorycznie sprzeciwiała się szlachta litewska. Nazwa „Rzeczpospolita” nie była używana nawet w odniesieniu do okresu przedrozbiorowego. Niektóre fakty z

dziejów dawnej Rzeczypospolitej już wtedy ulegały zapomnieniu, a inne przywoływano jako dobre lub złe przykłady wspólnej historii. Ciekawie wygląda też porównanie w stosunkach polsko-litewskich sytuacji z roku 1812 i z czasów powstania listopadowego.

SIARHEI TOKTS (Białoruś), Białoruski Instytut Prawa

SAMORZĄD SZLACHECKI W GUBERNIACH BIAŁORUSKICH W XIX WIEKU

THE NOBILITY'S SELF-GOVERNMENT IN THE BELARUSIAN GOVERNORATES IN THE 19TH CENTURY

W ostatnim czasie dużym zainteresowaniem badaczy cieszy się historia szlachty na ziemiach białoruskich. Wcześniej problem ten pojawiał się jedynie marginalnie w badaniach białoruskich historyków sowieckich. Szlachta odgrywała ważną rolę w imperialnym systemie administracyjnym na Białorusi na początku XIX wieku. Ziemiaństwo aktywnie uczestniczyło w działalności samorządu stanowego, przedstawiało swoich kandydatów na stanowiska sędziów i komisarzy policji, a przedstawiciele miejscowej arystokracji zajmowali nawet kluczowe stanowiska gubernatorów. Gubernialny korpus urzędniczy niższego szczebla rekrutował się głównie z przedstawicieli drobnej szlachty, której ogromna ilość na ziemiach byłego WKL niepokoiła władze imperium rosyjskiego. Po powstaniu listopadowym rząd rosyjski radykalnie ograniczył prawa samorządu szlacheckiego w guberniach „zachodnich”, a na najwyższe urzędy gubernialne powoływano przeważnie Rosjan. Od 1831 r. szlachta nie wylegitymowana przechodziła do grup „jednodworców” i „obywateli”. Za panowania Aleksandra II ziemiaństwo guberni białoruskich i litewskich domagało się autonomii dla ziem litewsko-białoruskich, odrodzenia polskiego uniwersytetu w Wilnie, wprowadzenia języka polskiego do nauczania szkolnego. Radykalna część inteligencji, wywodząca się przeważnie z drobnej szlachty zagrodowej, chciała radykalnych reform społecznych i zdecydowanej walki przeciwko imperium rosyjskiemu, co dokonało się ostatecznie w 1863 r. Po powstaniu urzędników pochodzenia szlacheckiego (katolików) zastępowano w gubernialnym aparacie administracyjnym czynownikami przysyłanymi z głębi Rosji. Samorząd szlachecki faktycznie zlikwidowano, szlachtę izolowano od ludności chłopskiej, ograniczono jej wpływ na różne dziedziny życia społecznego i kulturalnego na ziemiach białoruskich.

Last great interest of researchers brings the story of the nobility in the territory of Belarus. Previously, however, the problem was on the sidelines of research Belarusian Soviet historians. Nobility played a very important role in the administrative system in Belarus at the beginning of the nineteenth century. Landowners actively participated in the activities of state and local government. Nobility represented their candidates for the posts of judges and officials. Representatives of the local aristocracy took key positions. Lower-level officials were recruited mainly from representatives not rich nobility. However, the problem of existence on the territory of the former Republic of the crowd of poor nobles worried the authorities of the Russian Empire from the beginning of the integration of the eastern part of the former Republic.

After the November Uprising in 1830 the Russian government drastically restricts the rights of the local nobility in the provinces of "western". The highest positions are mainly Russians. Nobility, who has not yet proved their rights, has been relegated to groups taxed.

However, most provincial officials were representatives of the local nobility. At the turn of 1850-1860-ch nobility province of Belarusian and Lithuanian lands demanded autonomy Lithuanian-Belarusian revival of Polish University in Vilnius, the introduction of the Polish language in the education system. The radical part of the intelligence derived mainly from the petty nobility, needed a radical social reforms and led a decisive struggle against the Russian Empire. The outbreak of the January Uprising in 1863, meant the realization of a radical scenario.

After suppressing the uprising importance of the local nobility in the activities of the local administrative apparatus has changed radically. Most of the officials of the Catholic religion and the noble origin were deprived of their positions. In their place were Russians sent from the internal province of the Russian Empire. Self-government of the nobility was abolished. Marshals of the nobility were government officials. In the second half of the nineteenth century, the Russian government has a policy of isolation of the nobility. State authorities limited the possibilities of action of the nobility in the various fields of social and cultural life.

OŁENA ARKUSZA (Ukraina), Instytut Ukrainoznawstwa im. I. Krypjakewycza Narodowej Akademii Nauk Ukrainy

„OCZEKUJECIE OD NAS POWAGI WOBEC SZLACHECKIEJ PRZESZŁOŚCI”? ROZWAŻANIA INTELEKTUALISTÓW UKRAIŃSKICH O ROLI DZIEDZICTWA RZECZYPOSPOLITEJ W KSZTAŁTOWANIU NOWOCZESNEGO NARODU UKRAIŃSKIEGO NA PRZEŁOMIE XIX I XX WIEKU

“DO YOU EXPECT US TO TREAT THE NOBLES’ PAST WITH SOLEMNITY”? THE DELIBERATIONS OF UKRAINIAN INTELLECTUALS ABOUT THE ROLE OF THE LEGACY OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN THE FORMATION OF THE MODERN UKRAINIAN NATION AT THE TURN OF THE 19TH AND 20TH CENTURIES

Intelektualiści ukraińscy tworzyli nowoczesną tożsamość narodową w ciągłym dialogu z Polakami, w którym dziedzictwo Rzeczypospolitej było na nowo odczytywane w zależności od sytuacji politycznej. W tym sensie historiografia miała zostać „nauką we własnym stroju narodowym” (S. Tomaszewski). Ukraińcy tworzyli wersję dziejów w oparciu o Ruś Kijowską, poszukując tam „czystego ducha narodowego”, za którym rzekomo tęsknili, pragnąc wrócić, jak stwierdził ks. W. Podoliński, „do samych siebie”. W konsekwencji czasy dawnej Rzeczypospolitej ukazywali jako zejście z drogi, podbój Rusi. Według W. Antonowicza przeszłość szlachecka przyniosła tyle nieszczęścia ludowi ukraińskiemu, że wyjątki pozytywne tego nie zmieniały. Innym wątkiem są różnice w ukraińskiej i polskiej literaturze nurtu romantycznego, dotyczące bohaterów narodowych i kozaczyzny. Pisarze polscy, dążąc do utrzymania duchowej całości utraconej Rzeczypospolitej, apelowali o pamięć dla obrońców kresów (Mohort W. Pola), natomiast ukraińscy uważali kozaczyznę za ruch przeciwko samowoli szlacheckiej. Według M. Kostomarovy było to „nasze bohaterskie stulecie, okres rycerstwa, dzielności i poezji”. W Galicji na opinię intelektualistów ukraińskich wobec dziedzictwa Rzeczypospolitej wpływał krytycyzm historycznej szkoły krakowskiej. Dyskurs ukraiński, wybiegając w przyszłość, rozważał możliwość współżycia Polaków i Ukraińców jako braci, w związku federacyjnym, oraz integrację szlachty polskiej ze społeczeństwem ukraińskim na zasadzie naprawienia błędów dziejowych (W. Antonowicz, W. Lipiński). Motywy te odnajdujemy w inspirującej ruch narodowy twórczości Szewczenki („Polska upadła i was zmiażdżyła”), nawołującego „z czystym sercem” i „w imieniu Chrystusa” do odnowienia odebranego przez wspólnych wrogów „cichego raju”.

CLAUDIA KRAFT (Niemcy), Uniwersytet Siegen

STWORZENIE KANONU HISTORYCZNEGO PRZEZ DYCHOTOMIZACJĘ. NARRACJE HISTORYCZNE O DAWNIEJ RZECZYPOSPOLITEJ I KATEGORIA PŁCI W XIX WIEKU

CREATING THE HISTORICAL CANON THROUGH DICHOTOMIZATION: HISTORICAL NARRATIVES ABOUT THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH AND THE CATEGORY OF GENDER IN THE 19TH CENTURY

Niniejszy referat skupia się na sposobach narracji historycznej w XIX wieku na polskich ziemiach pod zaborami. Pierwszą kwestią, którą chcę podkreślić w moich rozważaniach jest to, że kategoria płci odgrywa niezmiernie istotną rolę w konstruowaniu narracji historycznych, szczególnie w okresie tworzenia się państw narodowych. W związku z tym, że Polska nie istniała jako niepodległe państwo przez ponad 120 lat oraz ludność zamieszkująca w tym czasie wcześniejsze (jak i przyszłe) polskie ziemie nie była w żadnym wypadku homogeniczna, prowadzi to do bardzo podstawowych pytań odnośnie relacji pomiędzy statutem państwa a państwowością oraz pomiędzy językowo i religijnie odmiennymi grupami. W badaniach z zakresu płci wielokrotnie wskazywano na fakt, że przypisywanie tożsamości kulturowej płci było często wykorzystywane w procesach budowania narodów oraz jako integralna część charakterystyki politycznych oraz narodowych tożsamości. W moim referacie poddam analizie dyskursy historyczne na ziemiach polskich w okresie rozbiorów, aby pokazać jak dyskursy dotyczące płci były wykorzystywane do tworzenia oraz modyfikowania poglądów na temat statusu państwowego i państwowości. Zbadam narracje historyczne (nakreślone zarówno przez polityków i historyków) na temat dziedzictwa Rzeczypospolitej Obojga Narodów skupiając się na pracach takich autorów jak: Józef Ignacy Kraszewski, Hugo Kołłątaj, Władysław Smoleński, Józef Szujski, Michał Bobrzyński, Roman Dmowski oraz Zygmunt Balicki. Postaram się naświetlić to jak kategoria płci może pomóc w rozszyfrowaniu różnych podejść do porządku społecznego i etnicznej kompozycji tego ogromnego imperium. Teksty na temat Rzeczypospolitej zawsze były nacechowane stygmatyzacją i retoryczną organizacją, które poprzez przypisywanie tożsamości kulturowej płci podkreślały hierarchię. Interesującym jest to, że przypisywanie to nie odnosiło się tylko do relacji pomiędzy kobietami i mężczyznami, ale było również wykorzystywane w przypadku społecznych hegemonii w odniesieniu do klas społecznych lub wspólnot religijnych. Tym samym, definicja społeczności nie może zostać zbadana bez wykorzystania perspektywy tożsamości kulturowej płci.

The paper focuses on the modes of historical narration during the 19th century in the lands of partitioned Poland. The initial point of my considerations is the observation that the category of gender is of huge importance for the construction of historical narratives especially during the period of emerging nation states. The fact that Poland did not exist for more than 120 year as an independent state and that the population living during this time on former (and future) Polish territory had been by no means homogenous, evokes some very general questions in regard to the relationship both between statehood and nationhood and between linguistically and religiously different groups. Gender research had repeatedly hinted at the fact, that gender ascriptions had been used excessively in processes of nation-building and as an integral part of the description of political and national identities. In my paper I am going to analyze historical discourses on the Polish lands during the period of partition in order to show how gendered discourses were used in order to create or to modify notions of nationhood and statehood. Focusing on important authors as for example Józef Ignacy Kraszewski, Hugo Kołłątaj, Władysław Smoleński, Józef Szujski, Michał Bobrzyński, Roman Dmowski, and Zygmunt Balicki I am going to analyze historical narratives (both sketched by historians and politicians) about the legacies of the Rzeczpospolita Obojga Narodów. I am going to elucidate that the category of gender can help us to decipher the different attitudes towards the social order and the ethnic composition of this huge empire. Historical texts about the Rzeczpospolita always contained forms of stigmatization and rhetoric organizations into hierarchy constantly using gendered ascriptions. Interestingly enough these ascriptions applied not only to the relation between men and women but also had been used in order to create social hegemonies also in regard to ethnicities, social classes or religious communities. Thus the definition of community cannot be analyzed without a gendered perspective.

CHRISTOPH AUGUSTYNOWICZ (Austria), Institut für Osteuropäische Geschichte, Universität Wien

MIASTO SANDOMIERZ POD PANOWANIEM AUSTRIACKIM (1795-1809) JAKO DZIEDZICTWO RZECZYPOSPOLITEJ OBOJGA NARODÓW

SANDOMIERZ UNDER THE AUSTRIAN RULE (1795-1809) AS A LEGACY OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH

Sandomierz w dziejach Polaków zajmował wyjątkowe miejsce, był przez kilka stuleci centrum ziemi sandomierskiej, odgrywającej niepoślednią rolę w dawnej Rzeczypospolitej. Położony na ruchliwym szlaku handlowym przyciągał kupców i rzemieślników z różnych krajów europejskich, tworzących z czasem specyficzną, zróżnicowaną etnicznie i wyznaniowo społeczność miejską, będącą swego rodzaju pograniczem kulturowym. Po trzecim rozbiórce Rzeczypospolitej miasto znalazło się w Monarchii Habsburskiej, w strukturze tzw. Królestwa Galicji Zachodniej (1795-1809), będąc tam siedzibą cyrkułu i okręgu. Po zjednoczeniu obydwóch Galicji w 1803 roku Sandomierz stracił swoją centralną pozycję na rzecz Radomia. W swoich rozważaniach autor wychodzi od ogólnego przedstawienia nowej prowincji na tle całej monarchii, a następnie szczegółowo zajmuje się analizą społeczeństwa miejskiego, skupiając się przede wszystkim na relacjach władz (urzędników) z mieszkańcami, współżyciem różnych grup społecznych i etnicznych. Próbuje pokazać na przykładzie Sandomierza tak dziedzictwo, jak i zmiany zachodzące w strukturze społeczeństwa miejskiego w pierwszym okresie po rozbiorach.

DOMININKAS BURBA (Litwa), Litewski uniwersytet edukacyjny

WYMIANA ELITY POLITYCZNEJ WIELKIEGO KSIĘSTWA LITEWSKIEGO W LATACH 1795-1812

THE EXCHANGE OF THE POLITICAL ELITE OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA, 1795-1812

Wymiany elit w społeczeństwie są rzeczą naturalną, permanentną i stałą. Elita Wielkiego Księstwa Litewskiego na przełomie XVIII i XIX w. musiała pożegnać się z własną państwowością. Represje i emigracja polityczna objęły sporo rodzin szlacheckich i magnackich, jako że polityka caratu nie ograniczała się tylko do kontroli i narzucania swoich

interesów. W okresie 1796-1812 nie były jednak prowadzone masowe represje. Część elit (Michał Kleofas Ogiński) powróciła z emigracji i nawet podjęła służbę w administracji wyższej cesarstwa rosyjskiego, ale ich wpływy (także Adama Czartoryskiego) nie były zbyt duże. Powstanie 1794 r. było ciosem dla rodziny Massalskich, która przestała istnieć w elicie. Osłabli Kossakowscy, ale utrzymali wpływy dzięki ambitnemu biskupowi Janowi Nepomucenowi. W trudniejszej sytuacji znaleźli się Radziwiłłowie, ale nadal liczyli się jako rodzina, chociaż sporo ich majątków pozostało poza kordonem pruskim. Na awans rodziny Tyszkiewiczów, nie należących wcześniej do liczącej się elity, zapracował przede wszystkim marszałek szlachty guberni wileńskiej, Ludwik Tyszkiewicz, przewodniczący deputacji hołdowniczej Wielkiego Księstwa do Katarzyny II. Na swój awans czekali dopiero Ogińscy, Zabiełłowie, Sapiehowie, Brzostowscy, Platerowie, Tyzenhauzowie, Romerowie i inne rodziny byłego Księstwa. Można więc stwierdzić, że większość zmian w elicie byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego w latach 1795-1812 była raczej naturalna, a nie spowodowana represjami. Czy to oznacza, że większość elity byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego stanowili targowiczanie? Nie ma na to jednoznacznej odpowiedzi, chociaż takie stwierdzenie ma swoją podstawę. Ludzie zaliczani do ówczesnych elit nie byli zawsze wierni imperium i ideałom konserwatyzmu.

DAWNA RZECZPOSPOLITA WE WSPÓŁCZESNEJ LITERATURZE, TEATRZE I SZTUKACH WIZUALNYCH (1945-2017)

REPRESENTATIONS OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN CONTEMPORARY LITERATURE, THEATRE AND VISUAL CULTURE, 1945-2017

MODERATORZY/CHAIRS: Barbara Klich-Kluczevska i Katarzyna Stańczak-Wiślicz

13.10.2017, Sala Konferencyjna/Conference room

JOANNA ORZEŁ (Polska), Uniwersytet Łódzki, Instytut Historii

KULTURA SARMACKA CZY SPÓR O KULTURĘ SARMACKĄ – OBRAZ RZECZYPOSPOLITEJ OBOJGA NARODÓW W POLSKIEJ KINEMATOGRAFII

SARMATIAN CULTURE OR A DISPUTE OVER SARMATIAN CULTURE: THE DEPICTION OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN POLISH CINEMATOGRAPHY

W filmach fabularnych i dydaktycznych, których akcja osadzona jest w XVI–XVIII wieku, twórcy obrazów próbują zaprezentować bogactwo kultury szlacheckiej. Najczęściej jednak pokutują w nich czarno-biała wizja dziejów, schematyzm i liczne uproszczenia. Wydaje się, że w wytworach współczesnej kultury wciąż prowadzona jest dyskusja polityczna na temat sporów Sarmatów z przedstawicielami oświecenia, w której kultura sarmacka służy jako argument. Odbiorca jest zdezorientowany, jaki cel przyświecał twórcom obrazów, a czasem bywa znużony walką o sarmatyzm, prowadzoną niemalże od drugiej połowy XVIII wieku. Co zatem i w jaki sposób można by prezentować, w czym szukać uniwersaliów, aby odbiorca, także zagraniczny, otrzymał nie tylko jak najbardziej obiektywny, lecz także interesujący obraz kultury szlacheckiej?

Creators of feature and teaching movies, which action takes place in 16th–18th centuries, try to present the richness of the noble culture. Most often they fail to do that, presenting a black-and-white view of history that is schematic and simplified. It seems that nowadays political discussion on disputes between Sarmatian and Enlightenment representatives is still present in products of culture and Sarmatian culture is used as an argument. The viewer is confused about the movie authors' goals and sometimes the viewer is bored with struggle for sarmatism that's been present in cinematography since the second half of the 18th century. So what should be presented; where should one look for universals that provide not only the most objective, but also interesting vision of the noble culture to both domestic and foreign recipients?

HANNA BARVENAVA (Białoruś), Instytut Sztuki, Etnografii i Folkloru Narodowej Akademii Nauk Białorusi

GLORYFIKACJA WIELKIEGO KSIĘSTWA LITEWSKIEGO ORAZ RZECZYPOSPOLITEJ W BIAŁORUSKIM TEATRZE I KINIE

THE GLORIFICATION OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA AND THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN BELARUSIAN CINEMA AND THEATRE

W białoruskim teatrze i kinie problem gloryfikacji dawnej Rzeczypospolitej pojawił się w połowie XX wieku. Następnie z różnych powodów tendencja ta zniknęła na wiele lat, by odżyć z nową siłą po odzyskaniu przez Białoruś niepodległości w 1991 roku. W referacie analizuję twórczość białoruskiego teatru dramatycznego i muzycznego, przedstawienia telewizyjne oraz filmy, próbując znaleźć odpowiedź na pytania o: dynamikę zwrotu ku dziejom Wielkiego Księstwa Litewskiego i dawnej Rzeczypospolitej jako całości, wątki, które w sposób szczególny poruszają twórców (Władimira Karatkieвича i in.); sceniczne interpretacje klasycznych utworów literatury polskiej i białoruskiej (Adam Mickiewicz "Dziady", "Pan Tadeusz", Wincenty Dunin-Marcinkiewicz "Szlachta pińska" i in.); kreację bohaterów i antybohaterów w przedstawieniach teatralnych i filmowych; różnice w prezentacji tego samego utworu w teatrze białoruskim i polskim; powrót na scenę teatralną dzieł wieku XVIII (Franciszka Urszula Radziwiłłowa, Antoni Henryk Radziwiłł, Maciej Radziwiłł); współczesny Festiwal teatralny w zamku Radziwiłłów w Nieświeżu; wreszcie - powiązanie gloryfikacji dawnej Rzeczypospolitej i współczesnego rozwoju Białorusi.

In the Belarusian theater and cinema the subject of glorification of the Old Polish-Lithuanian Commonwealth appeared in the middle of the XX century, disappeared for many years for many reasons, rethought and with a new force begun to live after restoration of independence of Belarus in 1991. Creativity of the Belarusian drama, musical theaters, television statements, cinema is considered. Questions brought up in the report: dynamics of the appeal to a subject of history of Grand Duchy of Lithuania, Old Polish-Lithuanian Commonwealth; what subjects most concern authors and performers (Vladimir Korotkevich, etc.); scenic judgment of works of classics of the Polish and Belarusian literatures (Adam Mickiewicz of "Dziady", "Pan Tadeush", Vincent Dunin-Martsinkevich "The Pinsky shliakhta", etc.); heroes and anti-heroes and their representing in theatrical and cinema statements; difference instatements of one work on the Belarusian and Polish theatrical scenes; returning to a stage of theatrical performances of the 18th century (Franciszka Urszula Radziwichchowa. Anthony Heinrich Radzivill, Maciej Radzivill); a modern theater festival in the Radzivill lock in Nesvizh; connection between glorification of the Old Polish-Lithuanian Commonwealth and today's development of Belarus.

MARGRETA GRIGOROWA (Bułgaria), Uniwersytet Im. św. Cyryla i św. Metodego

POLSKIE DOŚWIADCZENIE HISTORYCZNE A SŁOWIAŃSKA PERSPEKTYWA PISARSKA EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ. HISTORIA – TRADYCJA – BIOGRAFIA WSPÓŁCZESNA (CZESŁAW MIŁOSZ, MILAN KUNDERA, DANILO KIŠ)

POLISH HISTORICAL EXPERIENCE AND THE SLOVAKIAN WRITING PERSPECTIVE OF EAST-CENTRAL EUROPE: HISTORY-TRADITION-MODERN BIOGRAPHY (CZESŁAW MIŁOSZ, MILAN KUNDERA, DANILO KIŠ)

Niniejszy referat jest poświęcony analizie porównawczej poglądów Czesława Miłosza, Milana Kundery i Danila Kiša na temat Europy Środkowo-Wschodniej. Szczególna uwaga zostanie poświęcona relacjom między biografią pisarza i skomplikowaną historią kraju jego pochodzenia (oraz obszarów pogranicznych). Bardzo ważny kontekst rozważań stanowić będzie proces kształtowania się tożsamości autorów oraz ich subiektywna ocena relacji między przednowoczesną Europą Środkową i współczesną historią krajów narodowych w regionie. Dla Miłosza dawna Rzeczypospolita była przykładem organizmu państwowego, zniszczonego w konsekwencji dramatycznych wydarzeń XX wieku. Dla Kundery podstawowym kulturowym i politycznym dramatem było wchłonięcie Zachodu przez sowiecki Wschód. Danilo Kiš z kolei to pisarz pochodzenia chorwackiego-węgierskiego, który w swoich „Wariacjach na tematy środkowoeuropejskie” (1989) prowadził dialog z Bruno Bauerem, Robertem Musilem, Józefem Rothem, Miroslawem Krleżą, by wskazać na efemeryczność Europy Środkowej i jej niedookreślone Centrum.

RADOSŁAW PRZEDPEŁSKI (Polska/Irlandia), Trinity College Dublin, School of Languages, Literatures and Cultural Studies

SARMATO-FUTURISM AS 'A NEW WORLD, YET UNKNOWN TO US'. BECOMING-STEPPE OF THE POLISH NEO-AVANTE-GARDE IN THE ART-WORK OF MAREK KONIECZNY

Osnową referatu jest wnikliwa analiza Moniki Szwajewskiej, która w latach osiemdziesiątych XX wieku odbierała strategię artystyczną Koniecznego jako 'zapowiedź przyszłego, nieznanego nam jeszcze świata'. Rozwijając logikę Szwajewskiej, moja prezentacja rozpatruje praktykę artystyczną Koniecznego z punktu widzenia Gillesa Deleuze'a i Félix'a Guattariego. Deleuzoguattariański punkt widzenia pozwala na uchwycenie u Koniecznego wizji funkcjonowania sztuki poza wymiarem ideologicznym, przedstawieniowym oraz figuratywnym jako simondonowskie modulacje sił materialnych. To kontinuum materii i jej sił uwidacznia się w reliefach miedzianych Stażewskiego z lat sześćdziesiątych XX wieku czy też już w futurystycznej teorii sztuki Marinettiego, gdzie artysta staje się metalurgiem wyczuwającym „oddech, wrażliwość i instynkty metali, kamieni, drewna, itd.”. Paralelna logika funkcjonuje w asemblażach Debory Vogel czy we wspólnym projekcie artystycznym Brunona Schulza i Eggi van Haardt. U Koniecznego ta simondonowska metalurgia ulega dalszej komplikacji poprzez kontakt ze sztuką i kulturą Rzeczypospolitej Obojga Narodów, z której wydobywa potencjalności metaliczne, krzywoliniowe, nerwowe, embrionalne i kosmo-polityczne (w ujęciu Isabelle Stengers). Koniecznego interesuje przede wszystkim sztuka jako zmiana jakościowa, tj., innymi słowy, sztuka oraz jej potencjał inicjowania przemiany. Artysta wyzwala metamorfozy poprzez schizoidalno-artystyczną praktykę delirium odnoszącego się do historii (ludów) świata (*délire historico-mondial*), którą Deleuze i Guattari widzą u Nietzschego, Artauda, Jakoba Michaela Reinholda Lenza oraz Daniela Paula Schrebera. W tym światowo-historycznym delirium figury geograficzne lub historyczne odpowiadają jedynie przekraczaniu progów intensywności.

Ten nowy niewczesny sarmatyzm wykluwa się u Koniecznego jako produktywnie stawanie-się-stepem polskiej neoawangardy. Owo stawanie-się-stepem wiąże materialne kompozycje czasu sarmato-baroku (asemblaże metaliczne, fibularne oraz ludzkozwierzęce; portrety trumienne, zakrzywiona broń, buńczuki) z produktywną fabulacją stepowego czy środkowoazjatyckiego koczowniczego pochodzenia, które wyzwala Nietzscheańskie „moce fałszu” (*die Mächte des Falschen*). Nowy świat artystyczny Koniecznego powstaje jako intensywny, energetyczny step zaludniony przepływami deleuzoguattariańskiej „różnicującej się materii” (*matière en variation*). W ten sposób Konieczny przychylił się do nieesencjonalistycznego rozumienia sarmatyzmu zaproponowanego w 1946 roku przez Tadeusza Mańkowskiego, które rozwija artystycznie jako nieokreślone wydarzenie i kształtująca się emergentną mnogość (*multiplicité*). Różni się to od ujęcia sarmatyzmu przez Tadeusza Ulewicza z 1950 roku w sztywne ramy fenomenu dyskursywnego, sekwencyjnego oraz ideologicznego. To drugie sformułowanie sarmatyzmu zostało przyjęte na przykład przez socjologa Jana Sowę, który dekonstruuje sarmatyzm w duchu psychoanalizy lacanowsko-żiżkowskiej jako „zespół struktur Symbolicznych i Wyobraźniowych” zakrywający Realne postrzegane jako otchłań konstytutywnego braku oraz wydarzenie poza-ontologiczne. Niniejszy referat oferuje odmienne rozumienie sarmatyzmu jako praktyki onto-estetycznej. Praktyka onto-estetyczna wychodzi poza krytykę w duchu Kanta, Lacana oraz Žižka, poza krytykę opartą na negatywnej ontologii braku, która rozbrzmiewa choćby w „krytyce fantazmatycznej” Marii Janion. W strategiach artystycznych Koniecznego do głosu dochodzi riegłowska „wola twórcza” (*Kunstwollen*) jako stepowa fala, która porywa artystę, jak też i odbiorców, zabierając ich w podróż możliwą poprzez przekroczenie pewnego progu intensywności. Tego rodzaju sarmato-futuryzm cechuje również podróż Kapitana Ahaba w *Moby Dicku* Melville'a. Think Crazy Koniecznego afirmuje sztukę jako miejsce oporu i wolności, zarówno wyrażając, jak i konstruując rzeczywistość. Pod tym względem, Think Crazy przywołuje afro-futurystyczny manifest zawarty w *Niewidzialnym człowieku* Ralpha Ellisona z 1952 roku.

Following Monika Szwajewska's 1986 characterisation of Konieczny's practice in terms of 'the intimation of a new world, yet unknown to us', the paper investigates the artist's practice from the Deleuzoguattarian point of view as putting forward a vision of art as non-ideological, non-representational and non-figurative Simondonian matter-force modulations. This continuum of matter-force in Konieczny—something that can be already seen in Stażewski's copper reliefs from the 1960s or Marinetti's evocation of the artist as a metallurgist attending to 'the breath, the sensibility, and the instincts of metals, stones, woods, and so on'—is furthermore complicated by his engagement with the art and culture of the Polish-Lithuanian Commonwealth whence it extracts metallic, curvilinear, neural, cosmopolitical (in the sense of Isabelle Stengers) and embryonic potentialities. If Konieczny's central preoccupation is with art as qualitative change—or, in other words, art and its potential for effectuating metamorphosis—this is achieved through what Deleuze and Guattari identified as the schizo-artistic practice of the world-historical delirium, modelled after Nietzsche, Lenz, Artaud and Daniel Paul Schreber, whereby the crossing of intensive thresholds is identified with geographical and historical designations.

New Sarmatism surfaces in Konieczny as a productive becoming-steppe of the Polish neo-avant-garde that conjoins the material compositions of Sarmato-Baroque (metallic, fibular and humananimal assemblages; coffin portraits, weaponry, tug banners, etc.) with the productive fabulation of the Central Asian nomadic lineage that activates the Nietzschean 'powers of the false'. My argument is that Konieczny's new world is an intensive steppe peopled by passages of what Deleuze and Guattari designate as 'matter-in-variation'. In this way, Konieczny affirms Mańkowski's 1946 non-essentialist characterisation of Sarmatism as an inchoate event and unfolding, emergent multiplicity. Such an understanding runs counter to Ulewicz's subsequent 1950 capture of Sarmatism as a discursive, sequential and ideological phenomenon. The latter formulation of Sarmatism is espoused, for example, by the sociologist Jan Sowa who deconstructs Sarmatism as a Symbolic-Imaginary complex covering up the real seen as a site of the essential lack and as an extra-ontological event. The following presentation offers an alternative understanding of Sarmatism as an onto-aesthetic practice that goes beyond the Kantian-Lacanian-Žižekian critique based upon the negative ontology of lack and resounding in Maria Janion's 'phantasmatic critique'. Konieczny's practice gives voice to Riegl's *Kunstwollen* by making the artist and the audience embark on a passage through a limit. Such Sarmato-futurism finds its analogue in the journey of Captain Ahab in Melville's *Moby Dick*. Konieczny's *Think Crazy* affirms art as a site of resistance and freedom that at once expresses and constructs the real. In this respect, it echoes Ellison's 1952 Afro-futurist manifesto, *The Invisible Man*.

DIETLIND HUECHTKER (Niemcy),GWZO

REPRESENTATIONS OF KRESY AND ZIEMIE ODZYSKANE IN POLISH FILMS DURING SOCIALISM

W roku 1967 ukazała się pierwsza część znanej komediowej trylogii. *Sami swoi* opowiadają historię dwóch sąsiadujących rodzin z Kresów, które po drugiej wojnie światowej zostają przesiedlone na Ziemię Odzyskaną, na Śląsk. Komedia ta ukazuje historię dwudziestowiecznej Polski poprzez historię rodziny. Wojna, przemoc, przymusowe przesiedlenia, tęsknota za starym i poszukiwanie nowego porządku są osadzone w przestrzeni tych dwóch rodzin. Film ten stał się ważną częścią polskiej kultury popularnej już w okresie socjalizmu. Celem niniejszego referatu jest omówienie roli historii oraz kultury popularnej w socjaliźmie. Przeanalizowane zostanie to jak ukazywano stare i nowe ziemie polskie oraz jak odnosiło się to do formułowania socjalistycznej polityki kulturalnej. Pod uwagę zostaną wzięte recenzje filmowe oraz inne znane debaty na temat pamięci zbiorowej analizujące znaczenie polskich ziem. Tezą referatu jest to, że kultura popularna była (i wciąż jest) polem do negocjowania norm, tematów oraz granic społecznych zachowań.

In 1967, the first part of a comedy trilogy came out. *Sami swoi* is the story of two neighbour families from the kresy, which were replaced in the *ziemie odzyskane*, in Silesia after World War II. The comedy represents Polish history of the 20th century as a family story. War, violence, forced resettlement, longing for old, and looking for new order were situated in the space of two families. The film became a high light in Polish popular culture already during socialism. The presentation will discuss the role of history and popular culture during socialism. It analyses how old and new Polish lands were represented and will discuss the representations in the framing of socialist cultural politics. It will include film reviews and other popular debates of public history to analyze the meanings of Polish lands. The presentation follows the theses that popular culture was (and is) a field of negotiating norms, topics and borders of social behavior.

BORIS SOKOLOV, Russian PEN-Centre Moscow

THE IMAGE OF THE HISTORICAL POLAND IN THE SOVIET UNION, 1922-1991

Polska w okresie międzywojennym (1919-1939), która dopiero co zdołała odzyskać niepodległość, była jednym z głównym przeciwników Związku Sowieckiego. Była postrzegana jako główna przeszkoda w sowieckich planach wywołania rewolucji w Europie. Tym samym obraz Polski i Polaków był bardzo negatywny w sowieckich filmach, sztukach, mediach, literackiej fikcji oraz literaturze faktu. Polska i Polacy byli ukazywani w pozytywnym świetle tylko przez krótki okres, w latach 1941-1943, zanim doszło do zbrodni katyńskiej. Potem przedstawiano pozytywnie jedynie polskich komunistów oraz osiągnięcia nowej Polski socjalistycznej. Niemniej jednak, historyczna Polska i Polacy byli ukazywani dosyć negatywnie, szczególnie wieki XVI-XIX, kiedy główna część Rzeczypospolitej Obojga Narodów była

okupowana przez imperialną Rosję. Tym samym Związek Radziecki kontynuował imperialną tradycję. Najważniejszymi okresami w formowaniu negatywnego wizerunku Polski i Polaków były: wojny inflanckie, interwencja polska w Rosji na początku XVII wieku, polsko-rosyjskie walki na Ukrainie i powstanie Chmielnickiego oraz rola polskiej szlachty w Rosyjskim Imperium w wiekach XVIII-XIX. Kontynuacją tej tradycji jest film *Taras Bulba*, wyprodukowany przez Vladimira Bortko we współczesnej Rosji. Ten negatywny obraz Polaków korelował z teorią marksistowską ponieważ Polacy na ziemiach białoruskich oraz litewskich byli postrzegani jako ciemiężcy. Głównymi środkami wykorzystywanymi do propagowania pejoratywnego wizerunku historycznej Polski i Polaków były filmy, powieści i popularne dzieła historyczne. Co ciekawe, wcześniejszy okres historii Polski, wieki X-XV, nie był wykorzystywany do tworzenia negatywnego obrazu Polski. Sowieccy historycy podkreślali wspólną walkę Polaków i Rosjan przeciwko Niemcom w tym okresie.

During the inter-war period of 1919-1939 Poland, which had just reestablished its independence, was one of the main enemies of the Soviet Union. It was considered as the main obstacle to the Soviet plans of the revolution in Europe. So the image of the Poles and Poland was very negative in the Soviet films, plays, media, fiction and non-fiction. The short period of the positive image of the Poles and Poland was in 1941-1943, before the Katyn scandal. Then positively was portrayed only the Polish Communists and the achievements of a new socialist Poland. But the historical Poland and Poles was portrayed quite negative, especially in the period of XVI-XIX centuries, when the main part of the Polish - Lithuanian Commonwealth was occupied by Imperial Russia. Here the Soviet Union succeeded the imperial tradition. The most important historical periods for formation of the negative image of the Poles and Poland was the Livonian war, the Polish Intervention in Russia at the beginning of XVII Century, the Russian-Polish fighting for Ukraine and Bogdan Hmelnytsky uprising, and the role of the Polish nobleman in the Russian Empire of XVIII-XIX centuries. The continuation of this tradition is film 'Taras Bulba', produced by Vladimir Bortko in modern Russia. This negative image of the Poles correlated with the official Marxist theory, because the Poles on the territory of Byelorussia and Lithuania were treated as exploiters. The main means of formation of the negative image of the historical Poland and the Poles were movies, novels and popular historical works. It's interesting that the earlier Polish history of X-XV Centuries was not used for the negative Polish image. The Soviet historians stressed the common Russian-Polish struggle against Germans during that period.

MADELEINE BROOK, Universität Stuttgart

THE REVIVAL OF JÓZEF IGNACY KRASZEWSKI'S "SAXON TRILOGY" IN THE GERMAN DEMOCRATIC REPUBLIC

W późnym wieku dziewiętnastym, płodny pisarz polski Józef Ignacy Kraszewski (1812-87), który należał do szlachty i był wygnańcem politycznym, napisał serię powieści ukazujących okres od późnego wieku siedemnastego do połowy wieku osiemnastego, w którym Polska znajdowała się pod panowaniem królów saskich. Kilka z tych powieści, wraz z trzema, które uznawane są jako „trylogia saska” (Gräfin Cosel/Hrabina Cosel; Brühl/Brühl; Aus dem Siebenjährigen Krieg/Z siedmioletniej wojny) zostały przełożone na język niemiecki w latach pięćdziesiątych XX wieku w socjalistycznym NRD, prawie pięćdziesiąt lat po ukazaniu się polskich wydań. W okresie kiedy NRD było zwrócone na wschód i poszukiwano tam bodźca do kształtowania „nowej” kulturowej, społecznej, politycznej oraz historycznej tożsamości odróżniającej to państwo od zachodniej Republiki Federalnej Niemiec, tłumaczenia te były zwiastunem początku utrzymującego się zainteresowania w nowym państwie wspólnymi aspektami historii osiemnastowiecznej Polski w czasach saskich. Kulminacją tego zainteresowania było powstanie popularnego w latach osiemdziesiątych XX wieku telewizyjnego miniserialu, *Sachsens Glanz und Preußens Gloria* (Blask Saksonii i chwała Prus). Niemniej jednak, społeczne oraz historyczne konteksty oryginalnych tekstów wciąż stanowiły problem dla nowego kraju socjalistycznego. Celem niniejszego referatu jest przybliżenie odbioru niemieckich tłumaczeń „saskich” dzieł Kraszewskiego oraz analiza obrazu wspólnej historii czasów saskich, z jednej strony ukazanych w oryginalnych tekstach, a z drugiej w nowym, niemieckim kontekście ich tłumaczeń. Tym samym, w referacie zostanie przeanalizowane to do jakiego stopnia praca Niemców nad polskimi tekstami ujawnia niektóre z napięć nieodłącznie związanych ze stosunkiem NRD do przeszłości, kiedy kraj starał się odnaleźć własną tożsamość.

In the late nineteenth century, the prolific Polish author, member of the szlachta nobility and political exile Józef Ignacy Kraszewski (1812-87) penned a series of novels depicting the period from the late seventeenth to the mid-

eighteenth century, in which Poland was ruled by Saxon kings. A number of these novels, including the three that came to be known as the 'Saxon Trilogy' (Gräfin Cosel/Hrabina Cosel; Brühl/Brühl; Aus dem Siebenjährigen Krieg/Z siedmioletniej wojny) were translated into German for the first time in the 1950s in the socialist GDR, over seventy years after their original publication. These translations at a time in which the GDR looked eastwards for the impetus to shape a 'new' cultural, social, political and historical identity separate from that of the Federal Republic of Germany in the west heralded the beginning of a sustained interest in the shared aspects of eighteenth-century royal Saxon-Polish history in the young state, which culminated in the popular TV mini-series in the 1980s, Sachsens Glanz und Preußens Gloria. Nevertheless, the social and historical contexts of the original texts were not entirely unproblematic for the new Socialist country. This paper will therefore outline the reception of Kraszewski's 'Saxon' works in their German translation and will investigate the image of the shared Saxon-Polish past on the one hand as it is conveyed within the texts themselves and on the other as it was conveyed in the new, German, context of translation. In doing so, this paper will examine the extent to which German engagement with these Polish texts reveals some of the tensions inherent in the GDR's relationship with the past as it sought to establish an identity for itself.

DZIEDZICTWO DAWNEJ RZECZYPOSPOLITEJ W MYŚLI I PRAKTYCE POLITYCZNEJ XIX-XXI WIEKU

THE LEGACY OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN THE POLITICAL PRACTICE AND THOUGHT OF THE 19TH-21ST CENTURIES

MODERATORZY/CHAIRS: Jan Jacek Bruski i Łukasz Adamski

12.10.2017, Aula Duża B/Large Lecture Hall B

ALIAKSANDR SMALIANCZUK (Polska), Instytut Sławistyki PAN

„LITWA” I „RUŚ” W WIZJI HISTORII „KRAJOWCÓW” Z POCZĄTKU XX WIEKU (NA PRZYKŁADZIE TEKSTÓW ROMANA SKIRMUNTA Z LAT 1904-1905)

“LITHUANIA” AND “RUTHENIA” IN THE VISION OF HISTORY OF THE “KRAJOWCY” OF THE EARLY TWENTIETH CENTURY (BASED ON RAMAN SKIRMUNT’S WRITINGS OF 1904-1905)

„Ideologia krajowa” narodziła się na Białorusi i Litwie na początku XX wieku w kręgach „Polaków litewskich”, zaniepokojonych rozwojem nacjonalizmów litewskiego i polskiego w wersji etnokulturowej. Krajowcy stwierdzali, że wszyscy rdzenni mieszkańcy historycznej Litwy, niezależnie od ich etnicznej i stanowej przynależności, należą do jednego „narodu Litwinów”. Wystarczy tylko być patriotą Litwy historycznej. W wielkim stopniu krajowość kształtowała się na fundamencie pamięci o przynależności białoruskich i litewskich ziem do Wielkiego Księstwa Litewskiego (WKL). Jednym z głównych ideologów krajowości był ziemianin z Pińszczyzny Roman Skirmunt (1868-1939), który już na początku XX wieku w pracach „Nowe hasła w sprawie odrodzenia narodowości litewskiej” (Lwów, 1904) i „Głos przeszłości i potrzeba chwili” (Lwów, 1905) sformułował główne postulaty idei krajowej. W odróżnieniu od innych krajowców (przykładem Konstancja Skirmuntt) uważał, iż najważniejsze miejsce w dziejach „Litwy historycznej” zajmuje historia „Rusi”. Dla Romana Skirmunta „Ruś litewska” – to ziemie współczesnej mu Białorusi, a „Rusini” – to przodkowie Białorusinów. Działacz ten konstatował kulturową dominację „Rusinów” w dziejach WKL, nierozłączność ich historii z dziejami Litwinów i Polaków, jedność krwi i pochodzenia „polskiej szlachty” i „ruskiego ludu”, pisał o wspólnych walkach w obronie granic WKL przed Carstwem Moskiewskim, o „historycznym braterstwie” Litwy, Rusi i Polski. Roman Skirmunt polemizował z rosyjskimi historykami i politykami, którzy utożsamiali „Ruś” i „Rosję”, traktowali miejscową ludność prawosławną jako „swoją” i burzyli jedność historyczną rdzennych narodów WKL. Dla niego jako ideologa krajowości pamięć o dziejach Litwy historycznej – to głównie pamięć o jedności Polaków, Litwinów i Rusinów (Białorusinów).

“Krajowaś ideology” was developed in Belarus and Lithuania at the beginning of the twentieth century among the community of “Lithuanian Poles” concerned about the development of the Lithuanian and Polish nationalisms in an ethnocultural version. “Krajowcy” stated that all the indigenous people of the historical Lithuania, regardless of their ethnic or estate character belong to one “nation of Lithuanians”. One only need to be a patriot of the historical

Lithuania. To a great extent "krajowaść" was based on the memory that Belarusian and Lithuanian lands had belonged to the Grand Duchy of Lithuania (GDL). One of the main ideologists of "krajowaść" was a noble from Pińsk region Roman Skirmunt (1868–1939), who at the beginning of the twentieth century expressed key demands of the national idea in his books "Nowe hasła w sprawie odrodzenia narodowości litewskiej" ("New ideas on the revival of Lithuanian nationality") (Lviv, 1904) and "Głos przeszłości i potrzeba chwili" ("The voice of the past and the need of the hour") (Lviv, 1905). Unlike other "krajowcy" (e.g. Konstancja Skirmuntt), he gave the most important place in his treatment of the history of the historic Lithuania to the history of Ruthenia. Roman Skirmunt used the term "Lithuanian Ruthenia" (Ruś) for the territory of Belarus contemporary to him, and the term "Ruthenians" for the ancestors of Belarusians. He emphasized the cultural domination of "Ruthenians" in the history of the GDL, the indivisibility of their history with the history of Lithuanians and Poles, and unity of blood and origin of the "Polish nobility" and "Ruthenian people." He also wrote about common warfare to defend the borders of the GDL against the Muscovy, and about the "historical brotherhood" of Lithuania, Ruś and Poland. Roman Skirmunt polemised with Russian historians and politicians who equated "Ruś" and "Russia", treated the local Orthodox population as "theirs" and destroyed historical unity of indigenous peoples of the GDL. Being a "krajowość" ideologue, he understood memory of the history of the historical Lithuania first of all as memory of the unity of Poles, Lithuanians and Ruthenians (Belarusians).

HENRYK GŁĘBOCKI (Polska), Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego

DZIEDZICTWO I RZECZYPOSPOLITEJ W POLSKIEJ MYŚLI PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

THE LEGACY OF THE POLISH–LITHUANIAN COMMONWEALTH IN THE POLISH THOUGHT AFTER WORLD WAR II

Referat podejmuje główne kierunki refleksji nad dziedzictwem I Rzeczypospolitej w polskiej myśli politycznej po II wojnie światowej, szczególnie w środowiskach emigracji niepodległościowej i opozycji antykomunistycznej. Wśród kluczowych zagadnień znajduje się problem ciągłości kulturowo-politycznej i polskiej tożsamości związanej z republikańskim dziedzictwem I Rzeczypospolitej oraz próby modernizacji tej tożsamości, jej przemyślenia, zachowania lub całkowitego odrzucenia. Innym centralnym zagadnieniem dyskutowanym w tej epoce było dziedzictwo Kresów Wschodnich symbolizowane przez dylemat akceptacji lub odrzucenia granic ustalonych na konferencji w Jałcie 1945 oraz koncepcje poszukiwania sojuszników w walce z sowiecką dominacją wśród narodów - sukcesorów I Rzeczypospolitej – Ukraińców, Litwinów, Białorusinów.

The paper undertakes mainly reflection on the legacy of the Polish-Lithuanian Commonwealth in the Polish political thought after World War II, especially in the milieu of pro-independence émigrés and anti-communist opposition. The problems of cultural-political continuity, Polish identity related to the republican heritage of the Polish-Lithuanian Commonwealth and the attempts to modernize this identity and its thoughts, behaviours or total rejection constitute the key issues of interest. Another central issue discussed in this period was the heritage of the Eastern Borderlands symbolized by the dilemma of accepting or rejecting the borders established at the Yalta conference in 1945 and the concepts of search for allies in the fight against the Soviet domination among nations - the successors of the First Republic - Ukrainians, Lithuanians, Belarusians.

MARIYA SENYCH (Ukraina), Przykarpacki Narodowy Uniwersytet im. W. Stefanyka

TRADYCJE DAWNEJ RZECZYPOSPOLITEJ W WIZJI ZESPOŁU PARYSKIEJ "KULTURY"

TRADITIONS OF THE OLD RZECZYPOSPOLITA IN PARISIAN "KULTURA'S" TEAM VISION

W historii Polski okres powojenny związany jest z dążeniami polskich emigrantów, aby odzyskać niepodległość Polski oraz zmienić architekturę bezpieczeństwa rejonu obejmującego Europę Centralno-Wschodnią. Paryski miesięcznik „Kultura”, po redakcją J. Giederojca, odegrał kluczową rolę w tym procesie. Komentatorzy polityczni oraz felietoniści byli zaangażowani w retrospektywne poszukiwania schematów interetnicznych stosunków, które zachodziły w przeszłości—w czasach Rzeczypospolitej Obojga Narodów i II Rzeczypospolitej. Poddawali również refleksji zmarnowane okazje. Poprzez docenianie roli oraz znaczenia dziedzictwa I Rzeczypospolitej zespół redakcyjny „Kultury” starał się dać odpowiedź temu czy wprowadzanie zasad z tamtych czasów miało sens w drugiej połowie XX wieku. Tym

samym zbadano tradycje oraz dziedzictwo I Rzeczypospolitej w publikacjach: Jerzego Giedroyc, Juliusza Mieroszewskiego, Józefa Łobodowskiego, Włodzimierza Bączkowskiego, Jerzego Stempowskiego i innych. Celem referatu jest analiza ich punktu widzenia oraz dzisiejszego odbioru myśli politycznej zawartej na łamach „Kultury”.

Post-war period in the Polish history was traced by endeavours of Polish émigrés aiming at regaining Polish independence and changing the security architecture of the region of the East Central Europe. Parisian monthly magazine "Kultura", headed by the editor J. Giedroyc, played a key role in this process. Political thinkers and columnists carried out there retrospective search for patterns of interethnic relations in the past - in the period of the Polish-Lithuanian Commonwealth and the Second Polish Republic. They also reflected on missed opportunities. Appreciation of role and importance of I Rzeczypospolita's heritage by "Kultura's" team aimed at giving answers whether implementation of principles of those times was feasible in the second half of the 20th century. Hence traditions and legacy of I Rzeczypospolita were analyzed in publications of Jerzy Giedroyc, Juliusz Mieroszewski, Józef Łobodowski, Włodzimierz Bączkowski, Jerzy Stempowski, and others. The paper will analyse their view and today's reception of "Kultura" political thought.

DARIUS STALIŪNAS (Litwa), Lithuanian Institute of History

IDEA UNII JAGIELLOŃSKIEJ NA LITWIE W KOŃCU XIX-NA POCZĄTKU XX WIEKU

THE IDEA OF THE JAGIELLONIAN UNION IN LITHUANIA AT THE END OF THE 19TH AND THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

W niniejszym referacie omówię koncepcję Polski, która była charakterystyczna w polskim dyskursie politycznym w późnym okresie imperialnej Rosji. Jak wiadomo, dominującą koncepcją był powrót Polski „do granic z 1772 roku”. Jednak, pojawiały się również inne wizje, takie jak propozycje Czesława Jankowskiego z 1914 roku, które zostaną również przeanalizowane w referacie. Koncepcja „granic z 1772 roku” nie cieszyła się pozytywnym odbiorem w rodzącym się nacjonalizmie litewskim, w którym również wykorzystywano historyczne argumenty do poparcia programu politycznego, ale w zupełnie inny sposób. W drugiej części referatu odniosę się do idei „rekonstrukcji” Wielkiego Księstwa Litewskiego: idei, która cieszyła się poparciem niektórych polskich oraz białoruskich grup na Litwie oraz Białorusi, ale która nie została poważnie wzięta pod uwagę przez litewską inteligencję.

In this paper I will discuss the concept of Poland that was typical for the Polish political discourse in the late imperial Russia. As is well known, the dominant concept was the re-establishment of Poland „in 1772 borders”. Yet, there were some exceptions to this, like Czesław Jankowski's proposals in 1914 which also will be analyzed in this paper. The concept of „1772 borders” could not find any positive feedback from the emerging Lithuanian nationalism which also used historical arguments to support its political program but in a very different way. The Jewish political elite in Lithuania was also not interested in such kind of projects. Second part of the paper will address the idea of the „reconstruction” of the Grand Duchy of Lithuania: the idea that was supported by some Polish and Belarusian political groups in Lithuania and Belarus being however never seriously considered by the Lithuanian intelligentsia

MONIKA SIPELYTE (Litwa), Lithuanian Institute of History

LITHUANIAN ÉMIGRÉS IN SWITZERLAND DURING THE FIRST WORLD WAR AND THEIR ALTERNATIVES

TO THE CONCEPT OF NATIONAL LITHUANIAN STATE

Szwajcaria w okresie I wojny światowej była schronieniem dla wielu wygnańców z różnych krajów europejskich. Starając się zachować swoją tożsamość kulturową powołali oni do życia szereg organizacji. Fryburg wraz z znajdującym się tam uniwersyteciem był w tym czasie głównym ośrodkiem skupiającym litewskich emigrantów, którzy tam studiowali, a później dołączyli do litewskiego ruchu niepodległościowego. Ich pierwszym krokiem było utworzenie litewskiego stowarzyszenia studentów, które wkrótce podzieliło się na dwie oddzielne organizacje: Komitet na Rzecz Ratowania Ofiar Wojny oraz Litewską Radę Państwową. Są one postrzegane jako organizacje społeczne jak i polityczne. W latach 1916-1918 w Szwajcarii odbyło się kilka konferencji, w których wzięli udział litewscy delegaci z

różnych krajów. Ich celem było ustalenie charakteru przyszłego państwa litewskiego, jak i tego jakie środki należało podjąć aby odzyskać państwowość. Poprzez komunikowanie się ze szwajcarskimi oraz innymi intelektualistami z Europy Zachodniej, niedużej litewskiej społeczności w Szwajcarii udało się sformułować kilka propozycji odnoszących się do przyszłej państwowości. Koncepcje te przechodziły od federacji narodów do litewskiej monarchii konstytucyjnej. Litewscy intelektualiści w Szwajcarii rozwinęli w szczególności koncepcję „Wielkiej Litwy” (jako przeciwieństwo „Wielkiej Polski”), której zadaniem było zapewnienie stabilności w rejonie pomiędzy Niemcami a Rosją. Rzeczywistość, która nadeszła po deklaracji niepodległości Litwy w 1918 roku znacznie odbiegała od tych planów.

Switzerland during the First World War was a shelter for many émigrés from various European countries. Trying to preserve their cultural identity, they brought to life a number of organizations. At this time Fribourg with its university was the main center of Lithuanian emigrants who studied there and later joined the Lithuanian independence movement. Their first step was to create a Lithuanian student association, which developed soon into two separate bodies: the Committee for the Rescue of War Victims and the Lithuanian National Council. They might be perceived both as social and political organizations. In 1916-1918 several conferences took place in Switzerland with participation of Lithuanian delegations from various countries. Their goal was to determine the character of the future Lithuanian state as well as means to achieve the statehood. By communication with Swiss and other Western European intellectuals, a rather tiny Lithuanian community in Switzerland managed to develop several approaches towards the future statehood. Those concepts varied from an idea of federation of nations to constitutional Lithuanian monarchy.. In particular, Lithuanian intellectuals in Switzerland developed a concept of "Great Lithuania" (as an opposition to "Great Poland") which had to ensure the stability in the region between Germany and Russia. But the reality which was to come after the Declaration of Lithuanian Independence of 1918 differed completely from all those plans.

UŁADZIMIR SNAPKOUSKI (Białoruś), Białoruski Uniwersytet Państwowy

BIAŁORUŚ W POLSKIEJ POLITYCE WSCHODNIEJ 1918-1921

BELARUS IN POLISH EASTERN POLICY 1918-1921

Dziedzictwo dawnej Rzeczypospolitej dość mocno wpływało na koncepcje polityczne kierownictwa odrodzonej Polski, jak również na koncepcje elit pozostałych narodów sukcesyjnych dawnej RP, w tym elit białoruskich. Polityka polska na Wschodzie opierała się na dwóch podstawowych zasadach: zapewnienia państwu polskiemu ochrony przed Rosją Radziecką dzięki przesunięciu granic jak najdalej na wschód; zachowania w strefie polskich wpływów wszystkich ziem dawnej Rzeczypospolitej. Rozstrzygnięcie kwestii białoruskiej polscy przywódcy, przede wszystkim Józef Piłsudski, uzależniali od rozstrzygnięcia kwestii ukraińskiej i litewskiej. Plany federalistyczne Piłsudskiego zakładały utworzenie państwa litewsko-białoruskiego w ścisłej federacji z Polską bądź narodowo-kulturalnej autonomii białoruskiej w składzie Polski. W końcu zwyciężyła koncepcja inkorporacyjna, zrealizowana przez Polskę w ryskim traktacie pokojowym. Aktywność białoruskich sił politycznych w latach wojny przejawiała się w działaniach dwóch antagonistów – Białoruskiej Republiki Ludowej (BRL) i Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Rad (BSRR). BRL, mimo swojej „efemeryczności”, próbowała rozmawiać z Polską jak równy z równym, domagając się politycznego uznania niepodległości Białorusi i udziału w rozmowach pokojowych, protestowała przeciw podpisaniu pokoju ryskiego. Wszystkie te wysiłki, nie poparte rzeczywistą siłą polityczną, okazały się bezowocne. Jeśli chodzi o BSRR, to Polska nie uważała jej za państwo niepodległe, nazywając ją fikcją albo terytorium z miejscowym samorządem, sterowanym z Moskwy. Jednak ryski traktat pokojowy okazał się pierwszym aktem międzynarodowo-prawnym XX w., który zagwarantował Białorusi i narodowi białoruskiemu szereg ważnych atrybutów państwowości i prawa narodowe.

The legacy of the former Rzeczpospolita (the Polish-Lithuanian Commonwealth) quite heavily influenced on the concepts of the political leadership of the reborn Poland, as well as the elites of other "succession nations" of the former Rzeczpospolita, including the Belarusians. Poland's eastern policy was based on two fundamental principles: its goal was ensuring the security of the Polish state endangered by Soviet Russia by extending Poland's borders as far eastwards as possible, and retaining Poland's influence over all the lands of the former Rzeczpospolita. Polish leaders, primarily Józef Piłsudski, made the settlement of the Belarusian question dependent upon the solution of the Ukrainian and Lithuanian questions. Piłsudski planned to create a Lithuanian-Belarusian state closely federated with Poland or to establish a Belarusian national-cultural autonomy within Poland. Finally, the so-called incorporation

concept prevailed and was implemented in the Riga peace treaty. The activity of Belarusian political forces during the war period manifested itself in the activities of two antagonists - the Belarusian People Republic (BNR) and the Belarusian Soviet Socialist Republic (BSSR). BNR, despite its "ephemeral" character tried to negotiate with Poland as equal with equal, demanding the recognition of the political independence of Belarus and the right to participate in the peace talks. It also protested against the signing of the peace of Riga. All these efforts proved vain since they were not backed by the real political power. As for the BSSR, Polish leaders did not consider it as an independent state, calling it fiction or territory of the local self-government, controlled from Moscow. However, Riga peace treaty was the first legal act in the XX century, which recognized Belarus and provided a number of important signs of statehood and national rights for Belarus and the Belarusian people.

ANDRZEJ TICHOMIROW (Polska/Białoruś), Instytut Historii Nauki PAN

WIELKIE KSIĘSTWO LITEWSKIE W MYŚLI „ZACHODNIORUSKIEJ” (XIX – POCZĄTEK XX WIEKU)

THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA IN „WEST-RUSSIAN” THOUGHT (19TH AND EARLY 20TH CENTURIES)

"Zachodniorusizm" w XIX - na początku XX wieku był jednym z ważniejszych nurtów ideowych na ziemiach białoruskich, litewskich i ukraińskich w granicach Cesarstwa Rosyjskiego. Wpływ tej idei jest odczuwalny we współczesnej Białorusi do dziś. Historycy i publicyści związani z tym nurtem wiele uwagi poświęcali problematyce Wielkiego Księstwa Litewskiego. Bazując na rosyjskiej narracji historycznej (głównie w wersji historyka Nikołaja Ustriałowa), historycy "zachodnioruscy" dokonali swoistej reinterpretacji historii Wielkiego Księstwa Litewskiego. Michaił Kojałowicz, Płaton Żukowicz, Konstanty Charłampowicz oraz inni byli przekonani o dominacji słowiańskiej w Wielkim Księstwie Litewskim oraz dążyli do symbolicznego włączenia jego historii w ramy historii Rosji. Koncept geograficzno-polityczny "Rosji zachodniej", którym posługiwali się ci autorzy, w istocie był przestrzenią dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. "Rosja zachodnia" w tej narracji stawała się "odwróconym" Wielkim Księstwem Litewskim, a samo państwo często nazywano "litewsko-ruskim" lub nawet "rusko-litewskim". W swoim wystąpieniu chciałbym zwrócić uwagę na geografie symboliczną Wielkiego Księstwa Litewskiego w pracach autorów "zachodnioruskich", wskazać na kwestie etnograficzne oraz sposoby udowodnienia przynależności tych terenów do "przestrzeni rosyjskiej". Ważnym zagadnieniem jest również postrzeganie Litwy etnicznej w rozumieniu historyków "zachodnioruskich", która to jawiła się jako teren gotowy na pełną asymilację z Rosją. Sposób postrzegania historii Wielkiego Księstwa Litewskiego w narracji "zachodnioruskiej" istotnie wpłynął na późniejszą historiografię białoruską oraz na współczesną pamięć historyczną na Białorusi.

"West-Rus'ism" in the nineteenth - early twentieth century was one of the major ideological currents in Belarusian, Lithuanian and Ukrainian territories of the Russian Empire. The impact of this idea is felt in modern Belarus today. Historians and journalists associated with this movement devoted much attention to the problems of the Grand Duchy of Lithuania. Based on the Russian historical narrative (mainly its version by a historian Nikolai Ustrialov) West-Rus'ian historians made a kind of reinterpretation of the history of the Grand Duchy of Lithuania. Mikhail Koialovich, Platon Zhukovich, Konstantin Kharlampovich and others were convinced of the Slavic dominance in the Grand Duchy of Lithuania and sought to integrate its history in the framework of the history of Russia. The concept of geo-political "Western Russia" that was developed by these authors, in fact, concerned the space of the former Grand Duchy of Lithuania. "Western Russia" in this narrative became the "reversed" Grand Duchy of Lithuania, and the state itself was often called the "Lithuanian-Russian" or even "Russo-Lithuanian". In his speech, I would like to draw attention to the symbolic geography of the Grand Duchy of Lithuania in the work of West-Rus'ian authors, pay attention to the ethnographic issues and ways to prove the belonging of these lands to the "Russian space". An important issue is also the perception of ethnic Lithuania within the meaning of the West-Rus'ian historians, which appeared as an area ready for full assimilation with Russia. The perception of the history of the Grand Duchy of Lithuania in the West-Rus'ian narrative significantly influenced the subsequent Belarusian historiography and contemporary historical memory in Belarus.

IRYNA ADAMSKA (Ukraina), Kijowski Uniwersytet Narodowy im. Tarasa Szewczenki

WIDMO ODBUDOWY RZECZYPOSPOLITEJ W KIJOWSKIEJ PUBLICYSTYCE Z LAT 50-70 XIX WIEKU

THE SPECTRE OF THE RECONSTRUCTION OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN THE KIEV PRESS, 1850S-1870S

„Wiosna sewastopolska” – okres liberalnych reform w Cesarstwie Rosyjskim po klęsce w wojnie krymskiej i śmierci Mikołaja I – była również katalizatorem dyskusji opinii publicznej o pożądanym kształcie państwa, w tym o właściwej polityce wobec Polaków stale aspirujących do niepodległości. Powstanie Styczniowe tylko zwiększyło zainteresowanie tą kwestią. Ważnym ośrodkiem intelektualnym, w którym prowadzono takie debaty, był Kijów. Miasto zamieszkiwali Ukraińcy, Polacy, Rosjanie i Żydzi, w związku z tym dyskusje na tematy polskie toczyły się ze szczególną intensywnością. Odbływały się one na łamach takich pism jak „Kijewskij Tielegraf”, „Kijewlanin”, „Kijewskije Gubernskije Wiedomosti”, „Kijewskije Jeparchialnyje Wiedomosti”, „Wiestnik Jugo-Zapadnoj i Zapadnoj Rossii”, a także w broszurach i innych drukach. Przedmiotem analizy będą poglądy na sprawy polskie, w tym oceny przedrozbiorowego państwa polskiego i dążeń do jego odbudowy, zawarte w rosyjskojęzycznych wydawnictwach Kijowa i głoszone przez kijowskich publicystów. Zostaną porównane opinie różnych autorów, zarówno tych o tożsamości rosyjskiej, z których część uważała się za Małorusinów, jak i działaczy o orientacji proukraińskiej. Omówione będą między innymi zapatrywania Ksenofonta Goworskiego, Michaiła Juzefowicza, Mychajła Drahomanowa. W ten sposób analiza wykaże zbieżności i rozbieżności poglądów odnośnie do zagadnienia polskiego, przejawiające się u zwolenników dwóch konkurujących ze sobą ideologii narodowych – ogólnoruskiej i ukraińskiej. Cezurę końcową tekstu stanowi rok 1876, kiedy wyszedł ukaz emski, hamujący rozwój ukraińskiego ruchu narodowego na trzy kolejne dziesięciolecia.

JAN PISULIŃSKI (Polska), Instytut Historii Uniwersytetu Rzeszowskiego

KONCEPCJE FEDERACYJNE W II RZECZYPOSPOLITEJ

FEDERAL CONCEPTS IN THE SECOND POLISH REPUBLIC

Koncepcje federacyjne były próbą pogodzenia pragnienia odtworzenia świetności Rzeczypospolitej w granicach sprzed 1772 r. w nowych realiach, tj. w obliczu tworzenia się własnej tożsamości narodowej narodów kresowych: Białorusinów, Litwinów i Ukraińców. Odwoływały się one do wspólnej dla tych społeczności tradycji Polski Jagiellońskiej i Rzeczypospolitej Obojga Narodów jako wspólnoty ponadetnicznej. Zarazem sięgano do argumentów strategicznych, przekonując, że pomiędzy Niemcami a Rosją nie ma miejsca na małe organizmy państwowe i nie przetrwają one w takim otoczeniu. Koncepcje te poniosły klęskę przynajmniej z trzech powodów. Nie szukano właściwie partnerów do realizacji federacji po stronie wspomnianych narodów kresowych, a liderzy tych narodów byli niechętni planom federacji. Wreszcie brakowało poparcia dla federalizmu w samym społeczeństwie polskim.

ALEKSANDER WABISZCZEWICZ (Białoruś), Uniwersytet Państwowy im. A.Puszkina

DZIEDZICTWO RZECZYPOSPOLITEJ W BIAŁORUSKIEJ MYŚLI OKRESU MIĘDZYWOJENNEGO (1918–1939)

THE LEGACY OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN THE BELARUSIAN THOUGHT OF THE INTERWAR PERIOD, 1918–1939

Myśl białoruska okresu międzywojennego była połączeniem myśli narodowo-demokratycznej i narodowo-romantycznej. Brak warunków do prowadzenia bardziej gruntownych badań naukowych nie przeszkodził podjęciu próby konceptualizacji kluczowych zagadnień historii Wielkiego Księstwa Litewskiego (WKL) oraz I Rzeczypospolitej jako całości. Celem tego tekstu jest zaprezentowanie wybranych ujęć koncepcyjnych międzywojennej białoruskiej refleksji nad dziedzictwem Rzeczypospolitej. Przedmiot analizy stanowią monografie, prace zbiorowe i artykuły, opublikowane w białoruskich czasopismach okresu II Rzeczypospolitej („Szlach Moładzi”, „Studenckaja Dumka”, „Kałosjcie”, „Chryscjanskaja Dumka” i in.), a także materiały archiwalne z archiwów Białorusi, Polski i Litwy. Analiza

wymienionych źródeł przekonuje, że wśród białoruskich elit okresu międzywojennego dominowało postrzeganie Wielkiego Księstwa Litewskiego jako państwa wieloetnicznego (białoruskiego-litewskiego), choć część radykalnych działaczy (J. Stankiewicz i inni) uważało je po prostu za państwo białoruskie. Ważnym elementem było przekonanie o złotym wieku kultury białoruskiej w XVI stuleciu. Negatywnie oceniano Unię Lubelską i kościelną Unię Brzeską, które doprowadzić miały do upadku znaczenia Wielkiego Księstwa Litewskiego. Negatywnie odnoszono się jednak również do rozbiorów Rzeczypospolitej. Do końca lat dwudziestych podobne poglądy prezentowali historycy Białorusi Sowieckiej (U. Ihnatouski, M. Dounar-Zapolski i in.). Postępująca w latach trzydziestych XX w. stalinizacja życia społecznego doprowadziła jednak do powrotu koncepcji przedrewolucyjnej historiografii rosyjskiej, która Rzeczpospolitą traktowała jako państwo obce, o interesach sprzecznych z interesami Białorusinów.

RZECZPOSPOLITA W EUROPEJSKIEJ PAMIĘCI KULTUROWEJ I HISTORIOGRAFII

THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN EUROPEAN CULTURAL MEMORY AND HISTORIOGRAPHY

MODERATORZY/CHAIRS: **Marcin Jarząbek i Gregor Feindt**

14.10.2017, Aula Średnia B/ Medium Hall B

RÜDIGER RITTER (Niemcy), TU Chemnitz

ONE STATE, THREE NATIONS: THE RZECZPOSPOLITA IN THE BELARUSIAN, LITHUANIAN AND POLISH HISTORICAL MEMORIES

Na terenie dawnej Rzeczypospolitej znajdują się niektóre z dzisiejszych niepodległych państw. W szczególności dla trzech z nich (Białorusi, Litwy i Polski), Rzeczpospolita stanowi część narodowej historii. Zbieżności pomiędzy ich własną przeszłością a dziejami sąsiadów są tak bliskie, że bardzo ciężko rozróżnić historię „naszą” od tej „ich”. Tradycyjne modele narodowe wykorzystywane do opisywania przeszłości są skazane na porażkę z powodu na te zbieżności. Niemniej jednak, do roku 1795 podjęto szereg prób, aby uczynić Rzeczpospolitą integralną częścią „ich” własnych narracji historycznych, jak np. w przypadku polskiego modelu wcielenia lub białorusko-rosyjskiego modelu zachodniego rusinizmu (ang. Westrussicism). Dzieje Rzeczypospolitej są studium przypadku (nie-)możliwego do opisanego wieloetnicznego i historycznego fenomenu wraz z modelem paradygmatu narodowego.

Nie były to jednak tylko akademickie dysputy. W konfliktach pomiędzy Polską, Litwą i Białorusią w trakcie prawie całego XX wieku, poszczególne interpretacje Rzeczypospolitej służyły jako uzasadnienie działań wojskowych, np. Polaków, Sowieców oraz Litwinów po I wojnie światowej. Zachodni rusinizm był ideologią polityczną, która była nie tylko użyteczna dla Imperium Rosyjskiego, ale również dla Związku Sowieckiego. Od tamtej pory historia Rzeczypospolitej była wykorzystywana jako argument w procesach kształtowania własnej tożsamości. W referacie przedstawię ogólny zarys najważniejszych trendów odnoszących się do Rzeczypospolitej w historiografii białoruskiej, litewskiej oraz polskiej. Skupię się przy tym na niektórych kluczowych danych historycznych, które są ciągle wykorzystywane jako podstawy interpretacji, jak i ich zaprzeczenia, jak na przykład Unia w Krewnie z 1385 roku lub Unia lubelska z 1569 roku. Referat został przygotowany na podstawie zakończonego jakiś czas temu projektu badawczego na Uniwersytecie w Bremie we współpracy z partnerami z Mińska, Wilna, Białegostoku oraz Warszawy.

On the territory of the former Rzeczpospolita we find nowadays some independent states. Especially for three of them (Belarus, Lithuania, Poland), the Rzeczpospolita is part of their national history. The intersections of the own past with the neighbors' pasts are so intensive that it is hardly possible to define the "own" against the "other". Traditional national models of describing the past are condemned to fail because of these intersections. Nevertheless, since 1795 a variety of attempts were made to include the Rzeczpospolita as an integral part into the "own" historical narrative, as e. g. the Polish incorporation model or the Belarusian-Russian Westrussicism model. The history of the Rzeczpospolita is a case study for the (im-)possibility to describe a multi-ethnic historical phenomenon with the framework of the nationalist paradigm.

But these were not only academic quarrels. In the conflicts between Poland, Lithuania and Belarus during almost the whole 20th century, exclusive interpretations of the Rzeczpospolita served as a justification for militaristic actions e.g.

by Poles, Soviets and Lithuanians after the First World War. Westrussicism was a political ideology not only useful for the Russian Empire, but also for the Soviet Union. The history of the Rzeczpospolita ever since was used as an argument for processes of own identity-building. In my paper, I will give an overview on the most important trends of historiography in Belarus, Lithuania, and Poland towards the Rzeczpospolita with a focus on some crucial historical data which are constantly used for foundations and rejections of interpretations, as e. g. the Krewo act of 1385 or the Union of Lublin of 1569. The paper is based on a meanwhile finished research project at the university of Bremen with partners in Minsk, Vilnius, Białystok, and Warszawa.

TIBOR GERENCSÉR (Węgry), Uniwersytet im. Loránda Eötvösa w Budapeszcie

PRZYWRACANIE DO ŻYCIA MINIONEGO ŚWIATA: STEFANY BATORY I JAN III SOBIESKI NA WĘGRZECH W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM W PAMIĘCI KULTUROWEJ I HISTORIOGRAFII

REVIVING THE PAST WORLD: STEPHEN BÁTHORY AND JOHN III SOBIESKI IN INTERWAR HUNGARY IN CULTURAL MEMORY AND HISTORIOGRAPHY

Na Węgrzech w okresie międzywojennym funkcjonował szczególny kult dwu władców Rzeczypospolitej: Stefana Batorego i Jana III Sobieskiego. Jak wiadomo, Stefan Batory był nie tylko królem Polski, lecz także księciem Siedmiogrodu. Z kolei Sobieski, dowodząc w zwycięskiej bitwie pod Parkanami i przyczynił się do zdobycia Ostrzyhomia w 1683 r. W 1933 r. obchodzono 400. rocznicę urodzin Batorego oraz 200. rocznicę odsieczy wiedeńskiej, a tym samym początku wyzwolenia Węgier z rąk tureckich. Rok ten został ustanowiony na Węgrzech Rokiem Pamięci Batorego i Sobieskiego, a w ramach obchodów zrealizowano szereg przedsięwzięć, m.in. prezentację wystawy poświęconej pamięci obu królów w Muzeum Narodowym w Budapeszcie, odsłonięcie pomników: Batorego w Salgótarján i Sobieskiego w Ostrzyhomiu. Oficjalną wizytę w Polsce złożyła delegacja węgierska z prymasem Węgier Jusztiniánem Serédim oraz ministrem rolnictwa Miklósem Kállayem. Na Węgry natomiast wraz z kilkusetosobową delegacją udał się prymas Polski August Hlond. Powstało również szereg prac naukowych, popularno-naukowych i pseudo-naukowych traktujących o Batorym.

W moim wystąpieniu zamierzam przedstawić przesłanki oraz przebieg Roku Pamięci Batorego i Sobieskiego na Węgrzech w 1933 r. w szerszym kontekście znaczenia pamięci o dawnej Rzeczypospolitej i wspólnych wątkach polsko-węgierskiej przeszłości dla międzywojennego państwa węgierskiego. Zwracam uwagę na to jak kontekst polityczny i kulturowy wpływał na interpretację przeszłości, skupiając się też na aktorach tego procesu, którymi – oprócz polityków i historyków – były często organizacje pozarządowe (to one wyszły z inicjatywą obchodów Roku Pamięci). Na koniec postaram się znaleźć odpowiedź na pytanie, dlaczego kult Batorego i Sobieskiego na Węgrzech miał szczególne znaczenie właśnie w okresie międzywojennym.

MIŁOSZ CYBOWSKI (Polska/Wielka Brytania), niezależny naukowiec

POLISH HISTORY IN NINETEENTH CENTURY BRITAIN

W okresie długiego wieku dziewiętnastego, w Wielkiej Brytanii, w odróżnieniu od Francji, Polska i jej historia nie cieszyły się zbyt dużym zainteresowaniem. Niemniej jednak, od czasu do czasu zagadnienie niepodległości Polski pojawiało się i wzbudzało duże zainteresowanie opinii publicznej i politycznej. Miało to miejsce podczas drugiego oraz trzeciego rozbioru Polski, podczas kongresu wiedeńskiego, po wybuchu powstania listopadowego, aneksji Krakowa w 1846 roku oraz podczas powstania styczniowego. We wszystkich tych przypadkach historia Polski, a w szczególności historia Rzeczypospolitej Obojga Narodów, odegrała istotną rolę w pro-polskiej retoryce na łamach prasy i poza nią.

Celem niniejszego referatu jest przyjrzenie się temu jak historia Polski była wykorzystywana i promowana w Wielkiej Brytanii w długim wieku dziewiętnastym. Zostało to wykorzystane w sławnej broszurze, w której broniono praw Polski podczas kongresu wiedeńskiego i odegrało to ważną rolę w promowaniu sprawy Polski w trzech dekadach po powstaniu listopadowym. Ostatecznie, kiedy okres polskich powstań zakończył się w latach sześćdziesiątych XIX wieku, Brytyjczycy przestali się interesować historią Polski. W referacie zostanie również przeanalizowane to jak brytyjska opinia publiczna postrzegała Polskę i jej historię w ówczesnym i historycznym kontekście europejskim. Kiedy

wszechobecne wsparcie dla sprawy Grecji w latach dwudziestych XIX wieku oraz dla Włochów w latach pięćdziesiątych XIX wieku można wytłumaczyć powszechnym zainteresowaniem historią i kulturą tych krajów, kwestia Polski (która był odległa geograficznie i kulturowo) była wyjątkowa.

In the long nineteenth century Britain, unlike France, did not express great interest in Poland and Polish history. However, there were times when the question of Polish independence did reappear, attracting a lot of public and political attention. It happened during the second and third partitions of Poland, at the time of the Congress of Vienna, after the outbreak of the November Uprising, annexation of Cracow in 1846 and, finally, during the January Uprising. In all these cases history of Poland, particularly history of the Polish-Lithuanian Commonwealth, played a significant role in pro-Polish rhetoric used in the press and beyond.

This paper looks at the ways in which history of Poland was used and promoted in Britain throughout the long nineteenth century. It appeared in the famous pamphlet defending the rights of Poland during the Congress of Vienna and played significant role in promoting the cause of Poland in three decades which followed the November Uprising. Eventually, when the era of Polish uprisings came to an end in the 1860s, so did British interest in Polish history.

Finally, this paper will analyse the ways in which British public opinion perceived Poland and Polish history in contemporary and historical European context. While widespread support for the cause of Greece in the 1820s and for Italians in the 1850s and 1860s can be explained as a result of universal interest in history and culture of those countries, the case of Poland (distant both geographically and culturally) was unique.

DMITRIY KARNAUKHOV (Rosja), Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny w Nowosybirsku

POLSKIE RENESANSOWE KONCEPCJE ETNOGENEZY „NARODÓW RUSKICH” W MYŚLI HISTORYCZNEJ

KRAJÓW EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

THE POLISH RENAISSANCE CONCEPTS OF THE ETHNOGENESIS OF THE “RUSSIAN NATIONS” IN THE HISTORICAL THOUGHT OF THE EASTERN AND CENTRAL EUROPEAN COUNTRIES

Na przełomie średniowiecza i epoki nowożytnej jednym z najbardziej interesujących zagadnień, na które zwracali uwagę autorzy dzieł historycznych, były kwestie pochodzenia narodów europejskich. W polskiej historiografii tych czasów temat ten poruszany był przez wybitnych polskich dziejopisarzy: J. Długosza, M. Miechowitę, B. Wapowskiego, M. Kromera, M. Strykowskiego i innych. Stworzyli oni koncepcje pochodzenia narodów słowiańskich, w których w sposób szczególny były rozpatrywane kwestie pochodzenia "narodów ruskich", w tym Rusinów i Moskowitów (tj. mieszkańców Wielkiego Księstwa Moskiewskiego). Dzięki szerokiemu rozpowszechnieniu polskich dzieł historycznych, wydawanych w języku łacińskim oraz tłumaczeniach na języki narodowe były one znane w Austrii, Niemczech oraz Czechach, np można dostrzec wzajemnego wpływu poglądów etnogenetycznych polskich i europejskich historyków w tym Zygmunta Herbersteina, Jana Matiaša ze Sudetu oraz chorwackiego publicysty Juraja Križanića. W XVII w. w myśli historycznej ziem wschodniosłowiańskich doszło do recepcji polskich koncepcji pochodzenia narodów ruskich. Przykładem był Sinopsis - pierwsza drukowana książka historyczna wydana w języku ruskim, oparta m.in. na wiadomościach kroniki Strykowskiego oraz liczne tłumaczenia fragmentów dzieła tego historyka. W XVIII w. koncepcje etnogenetyczne polskich historyków spotkały się z krytyką ze strony rosyjskich i czeskich naukowców, którzy oskarżali je o nadmierną mitologizację przeszłości. Natomiast w XIX w. w Rosji te koncepcje były krytykowane głównie ze względów ideologicznych, ponieważ podważały one promowane przez „oficjalną” historiografię rosyjską teorii pochodzenia Rusi.

SIMON LEWIS (Niemcy), Freie Universität Berlin

THE LANDS BETWEEN: POLAND’S ‘EASTERN BORDERLANDS’ BETWEEN NATIONALISM AND COSMOPOLITANISM

W trakcie XIX oraz XX wieku, na byłych obszarach Rzeczypospolitej Obojga Narodów stopniowo ukształtowały się oddzielne etnolingwistyczne społeczności, które konkurowały ze sobą o supremację, często zajmując przy tym te same

przestrzenie. Proces ten nasilił się szczególnie we wschodnich częściach Rzeczypospolitej, które znane są w języku polskim jako Kresy. Do początku XX wieku, białoruskie, litewskie, polskie i ukraińskie etnolingwistyczne nacjonalizmy stały się tam dominującymi ideologiami. W tych narodowych narracjach przednarodowa oraz wieloetniczna przeszłość została dopasowana tak, aby służyła ich własnym potrzebom w konstruowaniu historii narodowych.

Niemniej jednak, były również godne uwagi wyjątki: pisarze i myśliciele, którzy postrzegali Rzeczypospolitą oraz Wielkie Księstwo Litewskie jako polifonię kultur. Wychodzili oni z twierdzeniami na temat tożsamości, które odrzucały paradygmatyczne etnonacjonalizmy i komplikowały tym samym co znaczyło (lub mogło znaczyć) być Polakiem, Litwinem, Białorusinem lub Ukraińcem. To wyrażanie pamięci oraz tożsamości można zbadać z powodzeniem jako prekursorsy narracji, która łączy wielonarodową Rzeczypospolitą i kosmopolityczną ideę Europy. Adam Mickiewicz był jednym z pierwszych, który w swoim wierszu „Do Joachima Lelewela” (1822 r.) pochwalał otwarte pojęcie europejskiej tożsamości. W wierszu: *Żeś znad Niemna, żeś Polak, mieszkaniec Europy*, nakreśla on jasną trajektorię pomiędzy lokalnymi, narodowymi oraz ponadnarodowymi więzami społeczności. Polsko-litewski wieszcz był inspiracją dla tradycji wyrażania dialogowych, niepolonocentrycznych kwestii pamięci i tożsamości, zainspirowanych Rzeczypospolitą. W niniejszym referacie poruszony zostanie stosunek pomiędzy ideą Europy i kosmopolityczną tradycją w polskim piśmiennictwie. Skupię się na Mickiewiczu, Marianie Zdziechowskim oraz Czesławie Miłoszu i ich wizjach Rzeczypospolitej Obojga Narodów jako części wielokulturowej Europy.

In the course of the 19th and early 20th centuries in the former territory of the Polish-Lithuanian Commonwealth gradually emerged separate ethnolinguistic communities that vied for supremacy, frequently claiming the same spaces. This process was particularly heated in the eastern parts of the Commonwealth, which subsequently came to be known in Polish as the Kresy. By the early 1900s, Belarusian, Lithuanian, Polish and Ukrainian ethnolinguistic nationalisms were mainstream ideologies there. These nationalist narratives aligned the territory's pre-national and multi-ethnic past with their own needs to construct national histories.

Nonetheless, there were notable exceptions: writers and thinkers who saw the Commonwealth and the Grand Duchy of Lithuania as a polyphony of cultures. They made identity claims that countered the paradigmatic ethnonationalisms, and thereby complicated what it meant (or could mean) to be Polish, Lithuanian, Belarusian or Ukrainian. These articulations of memory and identity can be fruitfully analysed as precursors of a narrative that links the multinational Commonwealth to the cosmopolitan idea of Europe. Adam Mickiewicz was among the first to praise an open concept of European identity, in his poem ‘Do Joachima Lelewela’ (1822). In the line *Żeś znad Niemna, żeś Polak, mieszkaniec Europy*, he draws a clear trajectory between the local, national and supranational bonds of community. The Polish-Lithuanian bard inspired a tradition of articulating dialogic, non-Polonocentric modes of memory and identity that take the Commonwealth as inspiration. This paper considers the relationship between the idea of Europe and the cosmopolitan tradition in Polish-language writing. It focuses on Mickiewicz, Marian Zdziechowski and Czesław Miłosz and their visions of the Polish-Lithuanian Commonwealth as part of a multicultural Europe.

NATALIA NOWAKOWSKA (Wielka Brytania), Oxford University

CZY ISTNIEJE PAMIĘĆ REGIONALNA JAGIELLONÓW?

IS THERE A REGIONAL MEMORY OF THE JAGIELLONIANS?

U szczytu ich panowania, około roku 1500, Jagiellonowie panowali nad największym terytorialnie blokiem „dynastycznym” w przednowoczesnej Europie. Rozciągał się on od Smoleńska do Pragi oraz od Gdańska do Belgradu. W okresie nowożytnym, cztery średniowieczne państwa pod rządami Jagiellonów zostały podzielone na nie mniej niż 13 dzisiejszych państw narodowych, każde ze swoją pamięcią kulturową o tej dynastii: niektóre bardziej wyraźne niż inne. To jak pamięta się dynastię Jagiellonów wzdłuż tej dużej części Europy może dostarczyć ciekawych porównań oraz kontekstu względem szerzej zakrojonej europejskiej pamięci o jej następcy, Rzeczypospolitej Obojga Narodów (1569-1795)

W pierwszej części referatu zostaną zarysowane (panoramicznie) kluczowe motywy narracyjne w szerzej zakrojonej europejskiej pamięci o Jagiellonach w Polsce oraz na Litwie, jak i w tradycji węgierskiej, czeskiej, niemieckiej, skandynawskiej, białoruskiej, ukraińskiej oraz innych—np. jako zdrajcach, architektach narodowej zagłady, twórców złotego wieku kultury, polskich ciemieńców, zagranicznych imperialistów lub odległych i nieznaczących władcach. Zostanie wzięty pod uwagę cały wachlarz nośników, które były i są wykorzystywane do komunikowania i kształtowania

tej pamięci, między innymi: badania historyczne, literatura, podręczniki szkolne, obchody okolicznościowe oraz sztuka. Następnie, pamięć o Jagiellonach z XIX, XX oraz XXI wieku zostanie przedstawiona w kontekście dzisiejszych debat na temat splątanej pamięci (ang. entangled memory) oraz pamięci regionalnej. Jagiellonowie służą jako odpowiednie studium przypadku dla pamięci regionalnej ponieważ wśród sławnych dynastii doby Renesansu są wyjątkowi w tym, że panowali nad kilkoma sąsiadującymi (graniczącymi) terytoriami. W referacie postawione zostanie pytanie co złożony okres, który nastąpił po panowaniu Jagiellonów, może nam powiedzieć o użyteczności pamięci regionalnej jako koncepcji.

At their height, circa 1500, the Jagiellonians ruled one of the largest territorial 'dynastic' blocs seen in pre-modern Europe, stretching from Smolensk to Prague, from Danzig/Gdańsk to Belgrade. In the modern period, the four pre-modern polities ruled by the Jagiellonians have split into no fewer than 13 present-day nation states, each with its own cultural memory of the dynasty: some vocal, others more muted. The way in which the Jagiellonian dynasty is remembered across this large part of Europe can offer an interesting comparison to, and context for, wider European memories of its successor, the Polish-Lithuanian Commonwealth (1569-1795).

The paper will first outline (panoramically) the key narrative motifs in wider European memory of the Jagiellonians, in Poland and Lithuania, but also in Hungarian, Czech, German, Scandinavian, Belorussian, Ukrainian and other traditions – e.g. as traitors, architects of national destruction, authors of a cultural golden age, Polish oppressors, foreign imperialists, or distant and irrelevant overlords. It will stress the wide range of media in which these memories have been conveyed and shaped, including historical scholarship, literature, schoolbooks, commemorations and art. Secondly, the paper will relate these 19th, 20th and 21st century memories of the Jagiellonians to current interdisciplinary debates on entangled memory and regional memory. The Jagiellonians are a good case-study for regional memory, because they are unique among the celebrated dynasties of the Renaissance in having ruled a set of neighbouring (contiguous) territories. The paper will ask what the complex afterlife of the Jagiellonians can tell us about the utility of regional memory as a concept.

DAWNA RZECZPOSPOLITA: DZIEDZICTWO, KTÓRE ŁĄCZY CZY DZIELI?

THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH: A LEGACY WHICH UNITES OR DIVIDES?

MODERATORZY/CHAIRS: Michał Kopczyński i Igor Kąkolewski

14.10.2017, Aula Mała/Small Hall

TARAS HRYNEVYCH (Ukraina), Uniwersytet Narodowy

WPŁYW IDEOLOGII POLITYCZNEJ II RZECZPOSPOLITEJ NA INTERPRETACJE HISTORII STOSUNKÓW POLSKO-UKRAIŃSKICH W CZASACH PAŃSTWA POLSKO-LITEWSKIEGO

THE INFLUENCE OF THE SECOND POLISH REPUBLIC'S POLITICAL IDEOLOGY ON THE INTERPRETATION OF THE HISTORY OF THE POLISH-UKRAINIAN RELATIONS AT THE TIME OF THE POLISH-LITHUANIAN STATE

Relacje między narodami polskim i ukraińskim odcisnęły ważne piętno na dziejach państwa polskiego w okresie międzywojennym. Istotny wpływ na nie miał obraz Ukraińca w świadomości Polaków, który kształtował się przez pod wpływem sposobu przedstawiania historii relacji obu narodów.

Koncepcje historiograficzne w II Rzeczypospolitej kształtowały się pod wpływem ideologii właściwej dla różnych nurtów politycznych. Najbardziej wpływowe wśród nich reprezentowali zwolennicy narodowej demokracji oraz zwolennicy marszałka Piłsudskiego.

Historycy przychylni endecji w swoich pracach bronili idee budowy monoetnicznego państwa i asymilacji innych narodowości. Podnosili też znaczenie Kościoła katolickiego w polskiej ekspansji kulturowej. Podkreślali również znaczenie „polskiego pług” w zasiedlaniu Ukrainy, a odnosząc się do czasów im bliższych opowiadali się za bardziej radykalnymi często siłowymi, rozwiązaniami kwestii ukraińskiej.

Uczeni zwolennicy obozu piłsudczykowskiego głosili ideę federalizmu i podkreślali, że naród polityczny dawnej Rzeczypospolitej tworzyli członkowie różnych narodowości. Poglądy te były częścią składową tzw. idei jagiellońskiej, akcentującej wschodni wektor rozwoju Polski i jej kluczowe znaczenie w dziejach Europy Wschodniej. Badacze ci uznawali Polskę za swoistego Prometeusza, który niesie innym narodom wysoką zachodnią kulturę i broni ich przed wschodnią despotią i barbarzyńskimi najeźdźcami ze stepu. Niektórzy uczeni podjęli próbę rewizji historii stosunków polsko-ukraińskich, zarzucając swym poprzednikom nadmiar nacjonalizmu i mitologizację przeszłości. Idee te miały służyć zbliżeniu między obu narodami i pokojowemu rozstrzygnięciu drażliwych kwestii.

Relations between Poles and Ukrainians have exerted an important influence on the history of Polish state in the interwar period. A concept of a Ukrainian in Polish opinion was shaped under the influence of the way Polish-Ukrainian relations in the past had been presented.

Historiographic ideas were influenced by ideology of various political factions. The most influential were National-Democrats and followers of marshal Piłsudski. In their works historians close to the National-Democrats defended the idea of a mono-ethnic state and the assimilation of national minorities. They also valued the role of the Catholic Church in the Polish cultural expansion. They also stressed the importance of "the Polish plough" in the settling of Ukraine. In their view of more recent times they supported more radical, or even violent, solutions of the Ukrainian problem.

The supporters of Józef Piłsudski professed the idea of federalism and claimed that the political nation of the Old Commonwealth consisted of members of different national groups. Those views were part of the so called Jagiellonian idea, stressing the eastern direction of history of Poland and Poland's key role in the history of Eastern Europe. In their opinion Poland was considered a kind of Prometheus, who brings high Western culture to other nations and protects them against Oriental despotism and barbarian invasions from the steppes. Some scientists resorted to revaluation visions of history of Polish-Ukrainian relations and criticized their opponents for excessive nationalism and mythologization of the past. Such ideas were intended to serve as a convergence of the two nations and the peaceful resolution of conflict issues.

SIMONAS TESKEVICIUS (Litwa), Vilnius University, Faculty of History

W POSZUKIWANIU MODELI WSPÓŁCZESNEJ TOŻSAMOŚCI LITEWSKICH POLAKÓW. MIEJSCE DAWNEJ RZECZYPOSPOLITEJ W PAMIĘCI KULTUROWEJ ELIT LITEWSKICH POLAKÓW

IN SEARCH OF MODELS OF MODERN POLISH-LITHUANIAN IDENTITY: THE PLACE OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN THE CULTURAL MEMORY OF LITHUANIAN-POLISH ELITES

Autor stoi na stanowisku, że od ogłoszenia Niepodległości Litwy w 1990 do dziś utrzymuje się ideologiczny spór między litewskim etnocentrycznym nacjonalizmem a wielopoziomową polską tożsamością lokalną. Podczas gdy litewska pamięć kulturowa nadal hołduje wielu stereotypom na temat Polaków i wspólnej historii, nowe elity kulturalne litewskich Polaków, podobnie jak niektóre postacie życia publicznego, próbują poszukiwać modeli tożsamości, które odwołują się do przeszłości i otwierają dialog pomiędzy obu grupami etnicznymi.

W tych okolicznościach pamięć o Rzeczypospolitej Obojga Narodów staje się centralnym punktem odniesienia dostarczającym przykładów tożsamości obywatelskiej oraz współzycia narodów o różnym profilu etniczno-językowym. Autor twierdzi, że część współczesnej polskiej elity na Litwie buduje odrębną narrację historyczną, w której centralną rolę gra Rzeczpospolita Obojga Narodów, a szczególnie Wielkie Księstwo Litewskie. W odróżnieniu od narracji litewskiej, koncepcja ta rozszerza pojęcie litewskości poza wąskie ramy etniczności i języka.

Elity litewskich Polaków budując swą tożsamość nawiązują do myśli tzw. krajowców z początku XX wieku, którzy swą tożsamość opierali na dziedzictwie dawnej Rzeczypospolitej. Autor opisuje jak pamięć i tożsamość służyły jako ideowe narzędzie oporu w początku XX wieku i jak w XXI wieku zostały ponownie zaadoptowane do bieżących potrzeb i współczesnego rozumienia europejskości.

This paper suggests that after Lithuanian Independence in 1990 there was and still exist ideological confrontation between ethno-centric Lithuanian nationalism and many-layer local Polish identity. While Lithuanian formulas of a

cultural memory still carry strong historical stereotypes about Poles and a common history, newly-born cultural circles of Lithuanian Polish elites and separate public figures try to search of identity models that would stress their historicity and would open a dialog between both ethnic groups.

In these circumstances memory of a Commonwealth becomes a central point of reference as it represents civic identity formulas and the example of cohabitation between different nations that were not bound by the ethno-linguistic categories of identity. This paper claims that certain part of contemporary Polish elites form a distinct historical narrative where Commonwealth and particularly Grand Duchy of Lithuania as a part of it plays a central role. It contrasts with dominating Lithuanian narrative since it expands a notion of „Lithuanian“ beyond the ethnic and linguistic boundaries.

However, Lithuanian Polish elites ground their identification formulas on the ideas of the beginning of the twentieth century thinkers, particularly on those promoted by krajowcy who tried to keep and shape their memory on a basis of Commonwealth. This paper explores how memory and identity of a Commonwealth was used as a tool of ideological resistance in the beginning of the twentieth century and how similarly once again these ideas are adopted and re-used in the twenty first century according to a present-day needs and in relation to the Europeaness.

ALFREDAS BUMBLAUSKAS (Litwa), Uniwersytet Wilenski

HISTORIA LITWY: LITEWSKIE I POLSKIE „TRUMNY“ HISTORIOGRAFICZNE

LITHUANIAN HISTORY: THE “GHOSTS” IN LITHUANIAN AND POLISH HISTORIOGRAPHY

Jerzy Giedroyc w ostatnim wywiadzie (1999) powiedział: „Polską rządzą nadal dwie trumny – Piłsudskiego i Dmowskiego”. Jednym zdaniem powiedziano tak wiele, że od razu można mówić o alternatywie dla dominujących narracji. Dzięki temu litewscy historycy też mogli inaczej spojrzeć na historię Litwy i szukać u siebie analogicznych trumien.

Historiografia litewska nadal jest zależna od koncepcji Maironisa (1906) oraz „Historii Litwy” Adolfa Šapoki (1936). Ich koncepcje nazywam Wielką Narracją, czyli „trumną” Smetony. Historia Litwy według tej „trumny” trwała do śmierci wielkiego księcia Witolda. Później Litwa pozostawała uśpiona. To „uśpienie” to okres związków z Polską i dominacji kultury polskiej, czyli kilkaset lat „nocy bez zorzy”, a istotą tej „nocy” była właśnie polonizacja.

Walka z „trumną” Smetony w historiografii litewskiej dopiero się rozpoczyna, a pionierem w tym dziele był Edvardas Gudavičius.

Współczesna polska historiografia daleko wykroczyła poza koncepcje „endeckie”. Mimo to, obecnie nadal pojawiają się koncepcje, które drażnią historyków regionu ULB (odwołuję się tu do określenia J. Giedroycia). Przykładem niech służy spojrzenie na dzieje Wilna przez pryzmat koncepcji „Kresów”, przy jednoczesnym usunięciu w cień dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego w określeniach takich jak „Polska Jagiellonów” czy „Rzeczpospolita Polska”. W ten właśnie sposób Wielkie Księstwo Litewskie przestaje być spostrzegane jako podmiot historii i staje się wyłącznie areną walki między Polską a Rosją, a zarazem celem ich misji cywilizacyjnej. Walka z „trumnami” nie jest więc skończona także w polskiej historiografii.

Jerzy Giedroyc said in his last interview (1999): „Poland is still being ruled by two coffins – those of Piłsudski and Dmowski”. This sentence said so much, that it became possible to speak about the great alternative to the dominant narratives. Now Lithuanian historians also can look differently into Lithuanian history and search for similar “coffins”.

The Lithuanian historiography is still dependent upon the concepts of Lithuanian history formulated by Maironis (1906) and by Adolfa Šapoka (1936). I call these concepts “the great narrative” or “the ghost” of Smetona. According to this narrative Lithuanian history lasted only until the death of Vytautas the Great. Then Lithuania fell asleep. This was the period of the union with Poland as well as Polish domination. Thus, after the death of Vytautas, there came “a night without dawn” and its essence was Polonization.

The Lithuanian historiography only now starts to bid farewell to "the ghost" of Smetona. This process is related with the works of Edvardas Gudavičius.

The contemporary Polish historiography has already gone far away from the concepts of "ghosts". However, even nowadays some ideas stick out and vex the historians of the ULB region (defined by J. Giedroyc). For example, the concept of Vilnius as Polish "kresy", the elimination of the history of the Grand Duchy of Lithuania and naming it "Polska Jagiellonów" or "Rzeczpospolita Polska". In this way Lithuania becomes not the subject of history but only the arena for civilization "missions" and struggle between Poland and Russia. Thus, the "ghosts" are still appearing in the Polish historiography.

DARIUSZ KOŁODZIEJCZYK (Polska), Instytut Historyczny UW / Instytut Historii PAN

RZECZPOSPOLITA – WSPÓLNA CZY POLSKA WERSJA IMPERIUM?

THE COMMONWEALTH OF POLAND AND LITHUANIA – A COMMON STATE OR A POLISH VERSION OF COLONIALISM?

Spojrzenie Polaków na własną historię ma charakter schizofreniczny: Z jednej strony poczucie wyższości wobec sąsiadów na wschodzie i południowym wschodzie, z drugiej rozpamiętywanie wyzysku i krzywd, których Polska doznała ze strony zachodniego sąsiada. Na tę pozorną sprzeczność zwracał uwagę Antoni Mączak zauważając, że zarówno polska ekspansja na wschód, jak i holenderska i angielska ekspansja gospodarcza w dorzeczu Morza Bałtyckiego mają analogie w nowożytnej ekspansji kolonialnej portugalskiej i kastylijskiej szlachty na innych kontynentach. Mączak wiele zaczerpnął z myśli swego mistrza, Mariana Małowista.

Autor ponownie stawia pytanie, czy nowożytna Rzeczpospolita była narzędziem dominacji politycznej i gospodarczej Polaków – a właściwie polskiej szlachty - nad sąsiadami na wschodzie, czy też był to sojusz „wolnych z wolnymi i równych z równymi”, mający wytworzyć między Bałtykiem a Morzem Czarnym przestrzeń gwarantującą poszanowanie swobód obywatelskich i niskie podatki. Warto spytać, który z tych „idealnych obrazów” był bliższy rzeczywistości i czy Polacy równie chętnie utożsamialiby się dziś z dawną Rzeczpospolitą, gdyby siedzibą obrad Sejmu było Grodno, a miejscem pochówku królów Łavra Piecherska?

Współczesna debata kolonialna kładzie nacisk na dominację kulturową, co sprzyja aplikacji jej metod do kwestii postrzeganych dotąd jako „wewnętrznie narodowe”. Wedle opinii Davida Cannadine’a, angielski lord mógł łatwiej znaleźć wspólny język z indyjskim radżą niż z londyńskim proletariuszem. Analogicznie, polskiego szlachcica więcej mogło łączyć z litewskim bojarem, kupcem toruńskim, a nawet z kozakiem rejestrowym, niż z mówiącym po polsku pańszczyźnianym chłopem. Jeśli tak było, to postrzeganie dawnej Rzeczypospolitej jako projektu służącego „polskim interesom narodowym” jest z gruntu anachroniczne.

The Polish view of its own history has to this day been schizophrenic in character. On the one hand, a clear complex of superiority towards their neighbors in the East and the South-East, on the other hand, incessant complaints about exploitation and harm inflicted by the Western neighbor. Following Marian Małowist's views, Antoni Mączak pointed out to that apparent contradiction noting that the Polish expansion to the East as well as Dutch and English economic expansion in the Baltic region area similar to modern colonial expansion by Portuguese and Castilian nobility on other continents.

The author asks a question whether the Old Commonwealth was an instrument of Polish political domination and economic exploitation of the East or an alliance of "free and equal peoples", creating a common space between the Baltic and the Black Seas guaranteeing respect for civic liberties and low taxes. The problem is which of those "ideal types" was closer to reality. One can ask a question whether contemporary Poles would be ready to identify with the Old Commonwealth if Grodno had been a permanent seat of the Sejm and the burial ground of kings – Kiev Pechersk Lavra.

Contemporary debate about colonialism stresses a cultural domination, which enables an application of its methods to problems that had been treated as domestic. According to David Cannadine it was easier for an English lord to find a common language with an Indian radja than with a London proletarian, Similarly, a Polish nobleman could find communication more easily with a Lithuanian boyar, a merchant from Toruń or even a registered Cossack than with a

Polish-speaking villein. If it is true, a view of the Old Commonwealth as a project serving “Polish national interests” seems thoroughly outdated.

ALVYDAS NIKŽENTAITIS (Litwa), Instytut Historii Litwy

PRZESZŁOŚĆ RZECZYPOSPOLITEJ OBOJGA NARODÓW I WIELKIEGO KSIĘSTWA LITEWSKIEGO W PAMIĘCI KULTUROWEJ LITWINÓW, POLAKÓW, BIAŁORUSINÓW I UKRAIŃCÓW PO 1990 R.

THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA AND THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH AS THE FOCAL POINTS OF THE INTERMARIUM IDEOLOGY COMMUNITY

Przedmiotem analizy jest stosunek Ukraińców, Białorusinów, Litwinów i Polaków do Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Autor stwierdza, że dziedzictwo tego państwa we współczesnej kulturze pamięci traktowane jest jako dziedzictwo obce. Zupełnie inaczej postrzegają to Polacy. Odmienny jest pogląd społeczeństw regionu na dziedzictwo Wielkiego Księstwa Litewskiego. Jedynie Ukraińcy pozostają konsekwentni i nie utożsamiają się z tym państwem. Pogląd Litwinów i Białorusinów w tej sprawie jest prawie identyczny. Uważają oni Wielkie Księstwo Litewskie za część własnej historii narodowej. W Polsce również dostrzegalna jest pozytywna więź emocjonalna z Wielkim Księstwem Litewskim, które jednak postrzega się jako rodzaj skutecznie ucywilizowanej kolonii włączonej w skład „Pierwszej Rzeczypospolitej”. Omawiając miejsce historii dawniejszej w dominujących wielkich narracjach naszego regionu trzeba pamiętać, że wiek XX odgrywa znacznie większą rolę w kulturze pamięci i ma większy wpływ na tożsamość społeczeństw niż pamięć o bardziej zamierzchłej przeszłości. Z państw badanego regionu na historii stulecia XX opierają swą tożsamość w największym stopniu Polacy i Ukraińcy. W przypadku tych pierwszych jednak „dawna Rzeczypospolita” odgrywa doniosłą rolę w budowaniu doktryn politycznych, takich jak idee „jagiellońska” i „piastowska” lub koncepcja „Międzymorza”. Koncepcje te wykrystalizowały się w Polsce w okresie międzywojennym i są związane z osobą Józefa Piłsudskiego. Na Litwie wykorzystuje się przykłady z historii Wielkiego Księstwa Litewskiego. Nie zważając na te podobieństwa na Litwie wpływ przeszłości Wielkiego Księstwa Litewskiego w kulturze pamięci jest najmocniejszy przede wszystkim dlatego, iż tematyka ta dominowała w państwie litewskim w okresie międzywojennym.

The paper analyzes the relation of Ukrainian, Belarusian, Lithuanian and Polish societies to the heritage of the Commonwealth Republic of Both Nations. It states that in memory culture of contemporary nations, with the exception of Polish, the heritage of the Commonwealth is not treated as their own. A completely different approach regards the heritage of the Grand Duchy of Lithuania. Only Ukrainians remain consistent on this issue and don't identify themselves with this state. The approach of Lithuanians and Belarusians is almost identical. They consider the Grand Duchy of Lithuania as the part of their national history. In Poland a positive emotional connection with this state is observed, however it is treated as a colony which was successfully integrated into the „First Commonwealth”.

Discussing the role of the old history in the relationship with the dominant narratives of the region's societies, it is obvious that XXth century plays a much more important role in memory culture and it makes much greater impact on the identities of those societies. Lithuania and Ukraine are the most orientated towards the XXth century. In the case of the first country it is noted an importance role of the „Old Rzeczpospolita” for political doctrines such as the ideas of „Jagiellonian and Piast” or conceptions of „Międzymorze” in foreign policy. However the more detailed analysis showed that these concepts were created in interwar Poland and were directly related to Piłsudski. Similarly, the examples of the history of the Grand Duchy of Lithuania have been used in Lithuania. Despite these similarities, the influence of the past of the Grand Duchy of Lithuania in Lithuanian memory culture is the strongest, primarily due to the predominance of these themes in the interwar Lithuania.

HANS-JÜRGEN BÖMELBURG (Niemcy), Justus-Liebig-Universität Gießen, Historisches Institut

OBRAZ DAWNEJ RZECZYPOSPOLITEJ W KRÓLESTWIE PRUS I HISTORIOGRAFII PRUSKIEJ W XVIII I XIX WIEKU.

THE IMAGE OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN THE KINGDOM OF PRUSSIA AND PRUSSIAN HISTORIOGRAPHY IN THE 18TH-19TH CENTURIES

DAWNA RZECZPOSPOLITA W POLITYCE PAMIĘCI LITWY, BIAŁORUSI, UKRAINY, ŁOTWY, ESTONII ORAZ IZRAELA PO 1990 R

THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN THE POLITICAL MEMORY OF LITHUANIA, BELARUS, UKRAINE, LATVIA, ESTONIA AND ISRAEL AFTER 1990

MODERATORZY/CHAIRS: Tomasz Gąsowski, Oleg Łatyszczonok and Jan Malicki

12.10.2017, Sala seminaryjna/Seminary room

ERIKS JEKABSONS (Łotwa),

TERMIN „CZASY POLSKIE” W HISTORIOGRAFII ŁOTEWSKIEJ: JEGO TREŚĆ I ZNACZENIE

THE TERM “POLISH TIMES” IN LATVIAN HISTORIOGRAPHY: ITS DEFINITION AND MEANING

Tradycyjnie istniejący w historiografii łotewskiej termin „czasy polskie” nie jest naukowo ściśle prawidłowy, ponieważ okres panowania i wpływów Pierwszej Rzeczypospolitej lub Rzeczypospolitej „Obojga Narodów” (zresztą także ten termin z kolei historiografii polskiej i litewskiej także budzi pewne zastrzeżenia) można nazwać „polskim” jedynie względnie, i w dniu dzisiejszym z kolei może wywołać pewne nieporozumienia, na przykład w szeregu państw aktualna nadal jest dyskusja, kto wygrał bitwę kircholmską w 1605 roku pod Rygą – Polacy, Litwini czy Białorusini (zresztą, na stroie „polskiej” brały udział także oddział kozacki oraz niemiecko-łotewski Księcia Kurlandii). W kontekście kwestii rozpatrywanej najważniejsze wydarzenia i procesy na ziemiach łotewskich:

- Wojna liwońska
- Działalność Królów polskich
- Dzieje miasta Rygi
- Wojna polsko-szwedzka oraz polsko-rosyjsko-szwedzka
- Kontrereformacja, działalność Jezuitów
- Rozwój polityczny i gospodarczy Inflant Polskich
- Procesy tworzenia późniejszych mniejszości narodowych, osobnie wydzielając działalność polskich rodów ziemiańskich
- dzieje Księstwa Kurlandzkiego, łącznie z pewnym „akordem polskim” w nich – oddzwiekami powstania Kościuszkowskiego w końcu XVIII wieku, i.t.d.

Niezważąc na istniejące badania nowoczesne, są one nieliczne i historiografia łotewska nadal w pewnej mierze pozostaje pod wpływem niektórych konstatacji przedwojennej, łotewskiej na uchodźstwie a nawet radzieckiej historiografii (na przykład prymitywne przeciwstawienie „złych czasów polskich dobrym czasom szwedzkim” lub tak samo prymitywne podkreślanie „feodalnego” charakteru i motywów działalności polskiego ziemiaństwa, pisanie o łotgalii jako „kolonii” i.t.d.

ALEH DZIARNOVICH (Białoruś), Instytut historii Narodowej Akademii Nauk Białorusi

DYSKURS NA TEMAT WIELKIEGO KSIĘSTWA LITEWSKIEGO I RZECZYPOSPOLITEJ WE WSPÓŁCZESNYM SPOŁECZEŃSTWIE BIAŁORUSKIM

THE DISCOURSE ON THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA AND THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN CONTEMPORARY BELARUSIAN SOCIETY

W białoruskim społeczeństwie i pośród tamtejszej klasy politycznej istnieje kilka poziomów odbioru i przekazu informacji na temat dziedzictwa Wielkiego Księstwa Litewskiego i Rzeczypospolitej.

1. Podręczniki i pomoce dydaktyczne

Analiza materiału dydaktycznego oraz jego odniesienie do kontekstu historycznego i społeczno-politycznego czasów wydania poszczególnych podręczników pozwoliły na podzielenie całego kompletu pomocy dydaktycznych na trzy części, które następnie poddano analizie porównawczej:

- Lata 1993–1995 – „antykolonializm” („nacjonalizm”);
- Lata 1996–2001 – dominacja „rewolucyjnej” pansławistycznej/rusycystycznej ideologii z elementami restauracji radzieckiej;
- Lata 2002–2009 – okres budowy ideologii państwa białoruskiego;
- Lata 2010–2015 – „okres stabilizacji”.

W 2010 roku pojawiły się nowe tendencje w kształtowaniu treści podręczników szkolnych. Przykładem podręcznik traktujący o okresie od drugiej połowy XVI do końca XVIII wieku, czyli o czasach Rzeczypospolitej. Wydarzenia związane z Unią Lubelską oceniane są w nim dosyć krytycznie, a za jej główną przyczynę uznaje się trudną sytuację wewnątrzpolityczną Wielkiego Księstwa Litewskiego podczas wojny o Inflanty.

2. Poziom wizualny

Wszystkim białoruskim miastom zakładanym na prawie magdeburskim przywrócono w pierwszej dekadzie XXI wieku na mocy dekretów Prezydenta Republiki Białorusi ich herby historyczne.

3. Badania opinii publicznej

Tablica. Rozkład odpowiedzi na pytanie źródła państwowości białoruskiej (w %; ankieta z 2012 roku)

Księstwo Połockie i Turowskie 25,0

Wielkie Księstwo Litewskie 44,8

Białoruska Socjalistyczna Republika Radziecka 18,2

Białoruska Republika Ludowa 9,9

Nie udzieliło odpowiedzi 14,6

In the Belarusian society and among the local political class, there are several levels of reception and transmission of information on the heritage of the Grand Duchy of Lithuania and the Commonwealth.

1. Textbooks and teaching aids

Analysis of the learning material and its reference to the historical context and socio-political times of the respective textbooks allowed to divide the entire set of teaching aids into three parts, which were then subjected to comparative analysis:

- 1993-1995 – "anticolonialism" ("nationalism");
- 1996-2001 – the dominance of "revolutionary" Pan-Slavism ideology with elements of the Soviet restaurant;
- 2002-2009 – the period of construction of the ideology of the Belarusian state;
- 2010-2015 – "stabilization period".

In 2010, there are new trends in shaping the content of school textbooks. An example of manual which focuses on the period from the second half of the sixteenth to the end of the eighteenth century, or about the time of the Republic. Events connected with the Lublin Union are evaluated quite critically, and for its main cause is considered a difficult domestic political situation of the Grand Duchy of Lithuania during the War of Livonia.

2. The level of visual

All Belarusian cities assumed the Magdeburg law was restored in the first decade of the twenty-first century under the Decrees of the President of the Republic of Belarus of arms of history.

3. Opinion polls

The distribution of answers to the question of the source of the Belarus state (in % of survey 2012)

The Principality of Polotsk and Turov: 25.0

Grand Duchy of Lithuania: 44.8

Belarusian Soviet Socialist Republic: 18.2

Belarusian People Republic: 9.9

Did not answer: 14.6

MARIAN MUDRYJ (Ukraina), Lwowski Narodowy Uniwersytet im. Iwana Franki

OBRAZ PIERWSZEJ RZECZYPOSPOLITEJ WE WSPÓŁCZESNEJ UKRAIŃSKIEJ HISTORIOGRAFII ORAZ TZW. POLITYCE HISTORYCZNEJ

THE PORTRAYAL OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN MODERN UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY AND THE SO-CALLED POLITICS OF MEMORY

Problematyka I RP nie zajmuje wyrazistego miejsca we współczesnej ukraińskiej historiografii oraz tzw. polityce pamięci. Ogólna tendencja rozwoju ukraińskiej historiografii zmierza do uzasadnienia podmiotowości Ukrainy. Ruskie/ukraińskie regiony RP są zatem opisywane jako odrębny obszar społeczny, kulturalny i polityczny, a nie część większej całości.

Akcentowane w czasach sowieckich stwierdzenie, iż Ukraińcy w RP doznawali tylko ucisku, już prawie straciło na sile; interpretacja kozaczyzny też przybiera spokojniejszych tonacji. Z okresem I RP historycy wiążą szereg pozytywnych dla Ukraińców osiągnięć, takich jak: kształtowanie się miejscowego samorządu, rozpowszechnienie europejskich praktyk na polu kultury i edukacji.

Wśród ukraińskich historyków z różnych regionów kraju występują różnice w postrzeganiu I RP: w Kijowie kładzie się nacisk na badanie kulturalno-intelektualnej spuścizny i zwraca się uwagę na kryzysy wewnętrzne państwa, w Czernihowie i Połtawie w centrum uwagi znajdują się wojny kozackie i dzieje Hetmańszczyzny, we Lwowie – życie wspólnot miejskich oraz praktyki sejmowe i administracyjne.

W Ukrainie problematyka I RP nie stanowi ważnego celu dla państwowej polityki pamięci. Na płaszczyznę polityki wkracza ona tylko przez szkolne podręczniki, podtrzymujące koncepcję kozaczyzny jako odpowiedzi na politykę ucisku

Ukraińców przez polską magnaterię i szlachtę. Szkolna dydaktyka historyczna tradycyjnie utożsamia I RP z polskością, rozumianą w kategoriach nowoczesnej tożsamości narodowej.

W ostatnim czasie temat I RP zaczął pojawiać się w ukraińskiej publicystyce politycznej oraz debatach intelektualistów – w kontekście ewentualnego politycznego sojuszu państw Europy Środkowej i Wschodniej, czyli w kontekście odrodzenia koncepcji tzw. Międzymorza.

GÁBOR LAGZI (Węgry), University of Pannonia

OBECNOŚĆ DZIEDZICTWA ŚWIĘTEJ KORONY – HISTORYCZNYCH WĘGIER W PAMIĘCI I TOŻSAMOŚCI JEJ SĄSIADÓW.

THE LEGACY OF THE HOLY CROWN OF SAINT STEPHEN IN THE MEMORY AND IDENTITY OF ITS NEIGHBOURS

Dzieje Rzeczypospolitej można spostrzegać nie tylko oczami „dziejców” polsko-litewskiego państwa (m. in. Polacy, Litwini, Białorusini, Ukraińcy), a warto spojrzeć na to z innej perspektywy – mianowicie na ile można porównać historię Rzeczypospolitej i Krajów Świętej Korony (Królestwa Węgierskiego). Te sąsiadujące zresztą między sobą przez jakiś czas państwa miały jednakowy – wieloetniczny, wieloreligijny, oraz wielokulturowy – charakter, a na ich terytorium obecnie znajduje się kilku nowoczesnych państw. W moim wystąpieniu konferencyjnym chciałbym przybliżyć słuchaczom fenomen państwa Świętej Korony w porównaniu z Rzeczpospolitą, na ile spadkobiercy Królestwa Węgierskiego (przede wszystkim Węgrzy, Słowacy, Rumuni) traktują to państwo jako część własnej tożsamości historycznej, na ile jest ono punktem odniesienia w społeczeństwach po transformacji ustrojowej, gdzie mogą być wspólne punkty w historii polsko-litewskiego i „węgierskiego” państwa. W wystąpieniu najwięcej miejsca trzeba poświęcić węgierskiemu, słowackiemu i rumuńskiemu pojmowaniu tego wspólnego, aczkolwiek różnorodnie interpretowanego dziedzictwa, na ile jest możliwe budowania „wspólnego mianownika” dla sąsiadujących narodów w oparciu o wielusetną historię w jednym państwie.

The history of the Res Publica can be perceived not only through the eyes of „heirs” of Polish-Lithuanian state (Poles, Lithuanians, Belarussians, Ukrainians, Jews), but also from a different perspective – namely, it is worth comparing the history of the Rzeczpospolita and the states of the Holy Crown of St. Stephen (Hungarian Kingdom). These neighboring states besides each other in Central Europe for some period had the same multi-ethnic, multi-religious and multicultural nature, and on their territory presently there are several modern states can be found. In my speech I would like to emphasize the phenomenon of States of the Holy Crown in comparison with the Rzeczpospolita: how the „heirs” of the Kingdom of Hungary (mainly Hungarians, Slovaks, Romanians) treat that country as part of their historical identity, is it a point of reference in their societies after the transformation, where they can be common turning points in the history of Polish-Lithuanian and „Hungarian” state. In his paper must be dealt with the Hungarian, Slovak and Romanian understanding of this common, although variously interpreted heritage, how it is possible to build a „common denominator” for the neighboring nations on the basis of the common history.

WŁADYSŁAW STRUTYŃSKI (Ukraina), Uniwersytet Narodowy im. J.Fedkowicza

ELEMENTY PAMIĘCI O I RZECZYPOSPOLITEJ W POLITYCE PAMIĘCI, JAKO INSTRUMENCIE POLITYKI WEWNĘTRZNEJ W WIELONARODOWOŚCIOWYM REGIONIE BUKOWIŃSKIEGO POGRANICZA

THE ELEMENTS OF MEMORY ABOUT THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN THE POLITICS OF MEMORY AS AN INSTRUMENT OF DOMESTIC POLITICS IN THE MULTINATIONAL REGION OF THE BUKOVINA FRONTIER

„Polityka pamięci”, inaczej „polityka historyczna” to kształtowanie świadomości historycznej oraz wzmocnienie publicznego dyskursu o przeszłości”. Jest ona przeciwieństwem polityki niepamięci, czyli polityki zapomnienia, opartej o wypieranie zbiorowego i indywidualnego doświadczenia ze społecznej świadomości. Rzeczywistość nie znosi próżni. Tam, gdzie nie ma polityki pamięci, tam społeczeństwo staje się obiektem manipulowania dla socjotechniki, manipulacji, polityki historycznych zafałszowań.

Współcześnie ten problem ma duże znaczenie dla regionu Pogranicza Bukowińskiego, który w swoim rozwoju historycznym był w składzie Galicko-Wołyńskiego Księstwa, Gospodarstwa Mołdawskiego. A dalej Austria i Austro-Węgry, Rumunia, po II. wojnie światowej Bukowina była podzielona między Rumunię i ZSRR.

Na tym terenie w średniowieczu toczyła się walka za wpływy na gospodarstwo mołdawskie między Turkami a I RP. Tu rozegrało się ponad 29 bitew. Najbardziej znane są zmagania polskie z naporem Turków i Tatarów w XVII w. W 1620 roku w bitwie pod Cecorą zginął bohaterską śmiercią hetman Stanisław Żółkiewski. Niezwykle ważna była bitwa pod Chocimiem w 1621 roku, kiedy to wojska Rzeczypospolitej, w tym oddziały kozackie atamana P. Sahajdaczego, skutecznie powstrzymały atak armii sułtana Osmana II. Wielki triumf w drugiej bitwie pod Chocimiem w 1673 roku odniósł hetman Jan Sobieski. W składzie wojsk polskich byli także kozacy. Oni wspólnie ponosili klęski i święcili triumfy.

Obecnie jednym z najistotniejszych elementów narodowej pamięci na Ukrainie są kwestie związane z walką narodu ukraińskiego o wolność i obiektywne podanie obecności w niej elementów pamięci o I RP może temu sprzyjać. Wielostronna manipulacja wspomnieniami i pamięcią, jaka się dziś dokonuje na wielu poziomach, staje potężnym narzędziem kierowania społeczną i indywidualną świadomością. Naszym zdaniem polityka pamięci powinna stać nie tylko niezbywalnym zadaniem państwa. To także i obywatelska powinność.

LIUBOV KOZIK (Białoruś), Belarusian State University

RZECZPOSPOLITA OBOJGA NARODÓW W POLITYCE PAMIĘCI REPUBLIKI BIAŁORUSI

THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN THE POLITICS OF MEMORY IN BELARUS

Obwieszczenie niepodległej Republiki Białoruś potrzebowało pewnego ideologicznego uzasadnienia oraz formułowania nowej koncepcji historii narodowej. Jej tworzenie odbywało się w l. 1991-1993. Ta koncepcja otrzymała nazwę „narodowo-państwowa”, bo oddawała priorytet wartościom narodowym i deklarowała deideologizację i depolityzację historii jak nauki.

Zwolennicy narodowej wizji historii zajmowali i zajmują przeważnie antyrosyjskie pozycje, i czasem mają pretensje do Polaków (to związane z polityką, która była prowadzona w czasach Rzeczypospolitej Obojga Narodów w stosunku do mieszkańców Wielkiego Księstwa Litewskiego).

Przemiany polityczne, które odbyły się w połowie lat 1990-ch na Białorusi stały i przełomem w rozwoju polityki pamięci. W znacznym stopniu to było związane z wyraźną prorosyjską pozycją oficjalnego Mińska i odpowiednim formowaniem pamięci kolektywnej. Więc od tego czasu na Białorusi mamy do czynienia z funkcjonowaniem dwóch polityk pamięci.

Wyraźnie taka różnica przejawiała się w napisaniu podręczników dla szkół średnich oraz uczelni wyższych, rozumowaniu i obchodach dat jubileuszowych, wydaniu literatury naukowo-popularnej i encyklopedycznej, wyznaczeniu miejsc pamięci.

Warto podkreślić, że na współczesnym etapie czynniki oficjalne, które mają najwięcej instrumentów do formowania pamięci kolektywnej, nie mają wyraźnie określonej polityki pamięci w stosunku do I RP. Z jednej strony państwo podkreśla historyczne powiązanie Białorusi z Rosją, a z innej – musi reagować na oddolne zainteresowanie historią narodową, które z różnych przyczyn nie może lekceważyć.

RIMANTAS MIKNYS (Litwa), Lithuanian Institute of History

DAWNA RZECZPOSPOLITA W POLITYCE PAMIĘCI LITWY PO 1990 ROKU

THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN THE POLITICS OF MEMORY OF LITHUANIA AFTER 1990

W Europie Środkowo-Wschodniej, zwłaszcza w stosunkach litewsko-polskich, nadal brakuje wzajemnego zrozumienia na płaszczyźnie społecznej świadomości. Dla neutralizacji nacjonalistycznych wyobrażeń o przeszłości, które silnie wpływają na stosunki międzynarodowe w całym regionie, konieczne jest dalsze prowadzenie dialogu kultur pamięci. Nasuwa się zatem ważne pytanie, które warto postawić w trakcie Kongresu. Czy pozytywny na ogół stosunek do integracji europejskiej stwarza szanse na zbliżenie ocen Białorusinów, Litwinów, Polaków i Ukraińców oraz Łotyszy i Estończyków na temat Rzeczypospolitej Wielu Narodów? W moim mniemaniu tak! Dokonująca się integracja musi bowiem przebiegać wielopłaszczyznowo, a więc także pomiędzy nimi. Ułatwi to działania zmierzające do zmniejszenia dystansu cywilizacyjnego dzielącego nasz region od Europy Zachodniej. Widoczne są już pierwsze pozytywne przejawy w postaci państwowych obchodów Konstytucji 3 Maja w Republice Litewskiej czy też odnawianie pamięci o dziewiętnastowiecznych powstaniach jako przejawach walki Litwinów o wolność itp. Popularyzacja w Europie historii Rzeczypospolitej Obojga Narodów obfitującej w bezcenne, choć niekiedy tragiczne doświadczenia, może pogłębić wzajemne zrozumienie między państwami i narodami w regionie ale także między częściami „Starej” i „Nowej” UE.

NATALIA SINDETSKAJA (Estonia), Talliński Uniwersytet

PAMIĘĆ O I RZECZYPOSPOLITEJ NA TERENIE WSPÓŁCZESNEJ ESTONII

THE MEMORY OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN CONTEMPORARY ESTONIA

Bezpośrednia granica pomiędzy Polską a Estonią nie istnieje już ponad dwa stulecia, mimo to wspólna polsko-estońska przeszłość na terenie współczesnej Estonii jest całkiem odczuwalna. Jednak na zaznaczeniu swojej obecności na ziemiach estońskich bardziej zależy samej Polsce niżli Estonii. W estońskiej świadomości zbiorowej do tej pory są żywe wspomnienia o tak zwanych złych polskich oraz dobrych szwedzkich czasach. Podobnego stanowiska też trzyma się zdecydowana większość estońskich historyków, chociaż nawet już przy biegłym porównaniu tych czasów od razu widać, że „polskie zło” na terenie południowej Estonii nie było tym zjawiskiem, co tradycyjnie rozumie się pod danym pojęciem.

W polityce pamięci Estonii po 1990 r. I RP zajmuje swoje godne miejsce raczej dzięki bardzo podobnym przeżyciom historycznym pierwszej połowy XX wieku. Odwoływanie do przyjaznych stosunków pomiędzy II RP oraz I ER jest tym mostem, który buduje rozumienie bardziej odległych wspólnych czasów.

RUNE BRANDT LARSEN (Dania/Szwecja), Lunds Universitet

PREZENTACJA DZIEDZICTWA DAWNEJ RP W PODRĘCZNIKACH SZKOLNYCH CZTERECH PAŃSTW SUKCESYJNYCH (POLSKA, LITWA, BIAŁORUŚ I UKRAINA)

THE PORTRAYAL OF THE LEGACY OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN TEXTBOOKS OF THE FOUR SUCCESSOR STATES (POLAND, LITHUANIA, BELARUS AND UKRAINE)

Zamierzam przedstawić niektóre z wyników mojej trwającej pracy doktorskiej na temat dziedzictwa dawnej Rzeczypospolitej w dzisiejszej Białorusi, Litwie, Polsce i Ukrainie.

Na podstawie analizy podręczników z historii z tych krajów, zrobię porównawczy zarys narracji historycznych we wszystkich tych czterech krajach-spadkobiercach. Będę demonstrował, jak narracje różnią się między krajami, a także jak stopniowo zmieniają się w jednym kraju.

Generalnie, narracje historyczne są w dużej mierze zgodne z obecnymi narodowymi kontekstami. Niektóre kraje próbują, w różnym stopniu, domagać się chwalebnej imperialnej przeszłości jako ich własności, podczas gdy inne raczej przyjmują pozycję uciśnionej peryferii walczącej o wolność. "Mity pochodzenia" i "złote wieki" występują we wszystkich krajach, ale bardzo różnie zdefiniowane. System polityczny w Rzeczypospolitej jest również przedstawiony w różne sposoby, a to samo dotyczy stosunków do sąsiednich państw.

Odmienne historiograficzne tradycje mogą być częścią wyjaśnienia, ale kilka innych czynników też mogą wpłynąć na narracje. Jeden taki czynnik to przedmiot identyfikacji: Czy autor podręcznika identyfikuje się przede wszystkim ze strukturami państwowymi Rzeczypospolitej albo z lokalną (narodową) społecznością? Drugi czynnik to obecne polityczne dyskursy wewnętrznie w kraju. A wreszcie istnieje międzynarodowa perspektywa, zgodnie z którą można łączyć historyczne zjawiska z wartościami propagowanymi przez zewnętrznych aktorów, jak np. UE.

W konsekwencji, postrzeżenia dawnej Rzeczypospolitej wydają się być ściśle związane z tożsamością narodową, a także z orientacją cywilizacyjną.

I will present some of the results of my ongoing PhD project about the legacy of the Commonwealth in present-day Belarus, Lithuania, Poland, and Ukraine.

Based on an analysis of history textbooks from each of these countries, I will make a comparative outline of the historical narratives in the four successor states. I will demonstrate how the narratives differ between the countries, and how they also change over time within the same country.

Generally, the historical narratives are very much in line with the present national contexts. Some of the countries try, to varying degrees, to claim the glorious imperial past as their own, while others rather adopt a position as the oppressed periphery struggling for freedom. "Myths of origin" and "golden ages" are found in all the countries, but defined very differently. The political system in the Commonwealth is also depicted in various ways, and the same is true for the relationship to the neighbouring states.

Different historiographical traditions may be part of the explanation, but several other factors can be argued to influence the narratives. One such factor is the object of identification: Does the textbook author primarily identify with the state structures of the Commonwealth or with the local (national) community? Another one is made up by the current political discourses internally in the country. And additionally there is the international perspective relating the historical phenomena to values propagated by external actors such as the EU.

Consequently, the perceptions of the Commonwealth appear to be closely related to national identity as well as civilizational orientation.

ALIAKSEI LASTOUSKI (Białoruś), Połocki Uniwersytet Państwowy

ZŁOTY WIEK ODBUDOWANY: WIELKIE KSIĘSTWO LITEWSKIE W BIAŁORUSKIEJ PAMIĘCI HISTORYCZNEJ

THE GOLDEN AGE RECONSTRUCTED: THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA IN BELARUSIAN HISTORICAL MEMORY

GDL period occupied a central place in the Belarusian national historical narrative as the "golden age", which determines the European nature of the Belarusian history and identity. In Soviet times, these values have been eliminated, and the GDL was presented as the state of Lithuanian feudal lords, which have enslaved the Belarusian lands. The collapse of the Soviet system was accompanied by a re-creation of national historical narratives. But the dominance of a national approach in public space was short-lived, coming to power of Alexander Lukashenko meant the return of the Soviet approach. However, the GDL period wasn't removed from Belarusian history. We see that the interpretation of GDL as the "golden age" entrenched in the mainstream Belarusian historiography, the need for a national understanding of history is closely intertwined with the need for the country's tourism positioning.

In this report, I would like to introduce intellectual topography of GDL interpretation in today's Belarus - to identify the main approaches, the key actors, the dynamics of symbolic confrontation. I also plan to access the data of sociological surveys that give a picture of changes in the collective memory of the Belarusians.

Okres WXL zajmował centralne miejsce w białoruskiej narodowej narracji historycznej jako "złoty wiek", który określa europejski charakter białoruskiej historii i tożsamości. W czasach sowieckich, wartości te zostały wyeliminowane, a WXL został przedstawiony jako państwo litewskich panów feudalnych, zniewolonych białoruskich ziem. Załamanie się systemu sowieckiego towarzyszyło odtworzenie historycznych narracji. Ale dominacja narodowego podejścia w przestrzeni publicznej była krótkotrwała, dojście do władzy Aleksandra Łukaszenki oznaczało powrót

radzieckiego podejścia. Jednakże okres WXL nie został usunięty z historii Białorusi. Widzimy, że interpretacja WXL jako \\\"złotego wieku\\\" zakorzeniona w powszechnej białoruskiej historiografii, potrzeba narodowej zrozumienia historii jest ściśle spleciona z pozycjonowaniem turystycznym kraju.

W tym sprawozdaniu, chciałbym przedstawić topografię interpretacji WXL w dzisiejszej Białorusi - zidentyfikować główne kierunki, kluczowe podmioty, dynamikę symbolicznej konfrontacji. Zamierzam także dostęp do danych socjologicznych badań, które dają obraz zmian w zbiorowej pamięci Białorusinów.

BRENDAN HUMPHREYS (Finlandia), University of Helsinki

ANTEMURALE AND ITS ABSENCE: MESSIANISM IN THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH

Trwałą wizją Polski, sięgająca czasów Wielkiego Księstwa Litewskiego, było postrzeganie jej jako przedmurza chrześcijaństwa lub bastionu świata chrześcijańskiego, a jej mieszkańców zarówno jako wojowników jak i męczenników, jako Chrystusa wśród narodów (Davies 1982).

Postrzegana czasami dosłownie, a czasami metaforycznie wizja ta będzie odbijać się echem—często w świeckiej mowie—przez cały okres traumatycznych doświadczeń Polski w dwudziestym wieku (Kořakowski, in Tismaneau 1999), a przy tym została nawet specyficznie zniekształcona poprzez tragedię smoleńską w obecnym stuleciu.

Dla kontrastu, druga ważna część rzymskokatolickiej ludności Rzeczpospolitej, Litwini, właściwie nie posiadają tradycji mesjanizmu; z drobnym wyjątkiem odnoszącym się do ich wyolbrzymionego przeświadczenia na temat ich roli—którą faktycznie odegrali—w rozpadzie Związku Sowieckiego, jak i okresowy oraz irredentystyczny kult Wilna (Mačiulis and Staliūnas, 2015).

Jak doszło do tego, że mesjanizm zakorzenił się tak mocno w jednej kulturze, a spotkał się z znikomą afirmacją w drugiej? Rozważania na temat tego jak dwie różne tradycje religijnego nacjonalizmu zrodziły się z tej samej wiary oraz ustroju politycznego, prowadzą do ciekawych pytań do jakiego stopnia Rzeczpospolita była wewnętrznie jednolita, pomimo tego, że integralność —od czasów paradygmatu państwa-narodowego (Snyder, 2003)— wydaje się być najbardziej wyjątkową cechą Rzeczpospolitej.

A durable vision of Poland, dating from the Grand Duchy of Lithuania was the idea of Poland as Antemurale Christianitatis, (przedmurze chrześcijaństwa, bastion świata chrześcijańskiego) rampart of the faith, a people as both warrior but also as a martyr, a Christ among nations (Davies 1982).

Taken at times literally, at other metaphorically, it would resonate – often in secular language – throughout Poland’s traumatic experiences in the Twentieth century (Kořakowski, in Tismaneau 1999), and would even be refracted eerily through the Smolensk tragedy in the present century.

By contrast, the other major constituent Roman Catholic people of the Commonwealth, Lithuanians, have almost no tradition of messianism; with the possible small exception of an exaggerated sense of their role – though real in itself – in the breakup of the USSR, and a periodic irredentist cult of the city of Vilnius (Mačiulis and Staliūnas, 2015).

How then did messianism endure so strongly in one culture, and gain such little traction in the other? Merely to ask how two different traditions of religious nationalism came from the same faith and polity, raises interesting questions about the degree of unity within the Commonwealth, even though unity – seen from the age of the nation-state paradigm (Snyder, 2003) – seems the most remarkable thing about the Commonwealth.

DZIEDZICTWO ARTYSTYCZNE DAWNEJ RZECZYPOSPOLITEJ W MUZEACH I KOLEKCJACH PAŃSTW – JEJ SPADKOBIERCÓW

THE ARTISTIC LEGACY OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN MUSEUMS AND STATE COLLECTIONS OF ITS INHERITORS

13.10.2017, Aula Średnia B/ Medium Hall B

GIEDRE MICKUNAITE (Litwa), Vilnius Academy of Arts

WORDS FOR IMAGES: ON PERCEPTIONS OF 'GREEK MANNER' IN LITHUANIA AND POLAND

Jak wizualnie zróżnicowane doświadczenie zostaje oczyszczone przez język? Jak i dlaczego sztuka regionalna staje się obca? Co jest rozumiane poprzez „styl grecki” w regionach daleko położonych od śródziemnomorskiego świata? Niniejszy referat jest podsumowaniem badań, które zostały zapoczątkowane w związku z odkryciem na Litwie (Wilno, Troki, Miedniki Królewskie i Krewa) bizantyjskich malowideł ściennych. Badania rozwinęły się w studium nad jednolitym postrzeganiem, różnicą oraz odmiennością w odbiorze obrazów. Podchodząc do materiałów ikonograficznych niczym do supła w sieci relacji, celem analizy jest śledzenie oraz tworzenie semantycznych nici na przestrzeni regionów, czasu oraz narracji. Analiza relacji odbiorców z obrazami pozwala na zidentyfikowanie trzech przełomowych stuleci. (1) „Nieme lata XV wieku” odnoszą się do okresu, kiedy w bizantyjskim malarstwie Wielkiego Księstwa Litewskiego panowała wizualna jednolitość. Sztuka była określana jako „grecka” dopiero kiedy pojawiła się w Polsce pod patronatem Władysława Jagiełły. (2) „Wynegocjowane lata XVI wieku” przedstawiają okres kiedy wybieranie ikon było czczone i było werbalnym wyrażeniem ich reputacji. (3) „Lata XVII wieku w tłumaczeniu” są eksploracją tego jak obrazy były przerabiane tak, aby podążać za historiami, a „styl grecki” zaczęto postrzegać jako cenną odmienność.

Śledząc funkcjonowanie i zmiany w postrzeganiu bizantyjskiej oraz pseudo-bizantyjskiej sztuki na Litwie oraz w Polsce w okresie od późnego wieku XIV do wczesnego wieku XVII, w referacie słowa postrzegane są jako filtr dla hybrydyzacji w przekazie wizualnym, a autor wnioskuje, że tradycja jest poszukiwaniem ładu poprzez nicność.

How is visually mixed experience purified by language? How and why does vernacular art become foreign? What does 'Greek manner' mean in regions far beyond the Mediterranean world? This paper summarizes the research, which has been prompted by the newly discovered Byzantine wall paintings in Lithuania (Vilnius, Trakai, Medininkai, Kreva) and developed into a study on sameness, difference and otherness in perception of images. Approaching visual evidence as if a knot in a web of relations the inquiry follows and constructs semantic threads across regions, time and narratives. The analysis of viewers relations to and reflections of images identifies three centenary turns. (1) 'Mute 1400s' denote a period when Byzantine painting was visual uniformity in the Grand Duchy of Lithuania. This art was named 'Greek' only after it entered Poland under the patronage of Władysław Jagiello. (2) 'Negotiated 1500s' consider selecting icons to be venerated and verbal articulation of their reputation. (3) '1600s in translation' explores how images were reworked to follow stories and the 'Greek manner' became valued otherness.

Following the functioning and changes in perception of Byzantine and pseudo-Byzantine art in Lithuania and Poland from the late 14th to the early 17th century, the paper regards words as a filter for visual hybridity and concludes that tradition is a search for order through oblivion.

OKSANA REMENIAKA (Ukraina), Instytut badania sztuki współczesnej

HISTORIA WIZERUNKÓW BOGURODZIC CZĘSTOCHOWSKIEJ I CHEŁMSKIEJ JAKO ŚWIADECTWO WSPÓLNOTY KULTURALNEJ POLSKI I UKRAIN

THE HISTORY OF THE BLACK MADONNA OF CZĘSTOCHOWA AND THE ICON OF THE MOTHER OF GOD OF Kholm AS A TESTAMENT TO SHARED CULTURAL HERITAGE OF POLAND AND UKRAINE

W swoim kazaniu na oktagwę koronacji obrazu Nayswiętszej Maryi Panny Chełmskiej 15 września 1765 r. w Katedrze Chełmskiej Ordynariusz Sokalski Ks. Auxenty Buczynski mówił o dwunastogwiazdowej koronie „...która zaczęła się pełnić symbolicznie najpierw na górze Częstochowskiej, kończy się na Górze Chełmskiej. Zaczęła się na Polskim

Niebie, kończy się na Ruskim ale w Polsce.” W taki sposób określił znaczenie koronowanych wizerunków Panny Maryi dla Rzeczypospolitej II poł. XVIII w.

W referacie zostanie poruszony problem funkcjonowania tych ikon, jako obiektów kultu religijnego i artefaktów kulturowych w życiu społecznym i religijnym ówczesnej Rzeczypospolitej na styku trzech chrześcijańskich wspólnot konfesyjnych: unickiej, łacińskiej i prawosławnej.

Wizerunki Częstochowskiej i Chełmskiej Bogurodzic – nieocenionej wartości zabytki Polski i Ukrainy są dotychczas swoistym skoncentrowanym uosobieniem wartości kulturowych każdego z narodów.

Te bezcenne skarby mają wiele cech wspólnych: pochodzą z bizantyjskiego środowiska kulturowego, są integralną częścią kultury ukraińskiej i polskiej. Ponadto, oba wizerunki typu Hodegetrii na przestrzeni wieków ulegały zniszczeniom, przechodziły proces wyłączenia z zespołu ikon przegrody ołtarzowej i kreowania do roli odrębnego sacrum.

Każde z wymienionych dzieł jest rodzajem ekranu, na którym dokonuje się projekcja bytów indywidualnych i zbiorowych, każde niesie w sobie wiele historycznych doświadczeń, bagaż narodowych dramatów. W oparciu o te wybitne dzieła może być prowadzona bardzo skuteczna edukacja historyczna dla generacji młodej.

In his speech in honour of coronation of the famous icon of the Virgin Mary of Kholm at the 15th of September 1765 in the Cathedral Church in Kholm, the priest from Sokal Auxenty Buczynsky spoke about a crown with twelve stars “... which was firstly symbolically realized on the mount of Chenstohov and then completed on the mount of Kholm. It started under Polish Sky and completed under Rus’ Sky, but in Poland”. In such way he fixed the importance of the icons of the crowned Virgin Mary for Polish-Lithuanian Commonwealth in the II-d half of XVIII c.

In paper will be raised a question of existence of these icons as a phenomena of great worship and as a cultural assets in public and religious life of that time Polish-Lithuanian Commonwealth on the point of intersection of three confessional associations: Catholic, Orthodox and Byzantine-rite Catholic Churches.

Both the icon of the Virgin Mary of Chenstohov and the icon of the Virgin Mary of Kholm are invaluable monuments of Poland and Ukraine. They have a lot of common features: both came from Byzantine cultural environment, both were integral parts of Ukrainian and Polish cultures, both were damaged.

Every of these icons were a kind of a screen on which the projection of private and public existence took place. The history of these icons could serve as a significant material for historical education of young generation.

SABINE JAGODZINSKI (Niemcy/Polska), Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie

TROFEUM WOJENNE I SYMBOL NARODOWY – PREZENTACJA TURCICÓW I SOBIESCIANÓW OD XVII DO XIX WIEKU

WAR TROPHY AND NATIONAL SYMBOL. PRESENTATIONS OF TURCICA AND SOBIESCIANA FROM THE 17TH TILL THE 19TH CENTURY

W wyniku zwycięstw Jana III Sobieskiego nad Imperium Osmańskim, wiele świadectw kultury osmańskiej przeszło w posiadanie rodziny królewskiej. Powstała wtedy także znaczna ilość dzieł sztuki, której centralnym motywem były wydarzenia wojenne. Sobieski gromadził je i wykorzystywał w celach reprezentacyjnych w swojej posiadłości w Żółkwi. Niektóre z obiektów prezentowano także w sanktuariach. Z biegiem lat, spadkobiercy Sobieskiego – Radziwiłłowie, zaprezentowali część odziedziczonych eksponatów na wystawie w Nieświeżu z okazji setnej rocznicy odsieczy wiedeńskiej. W XIX w. w społeczeństwie polskim nasiliły się nastroje narodowe, co poniekąd wynikało z trudnej sytuacji politycznej po rozbiorach Polski. Wiele memorabillii po Sobieskim uległo w owym okresie rozproszaniu. Część z nich znalazło się w posiadaniu Izabeli Czartoryskiej, stając się z czasem elementem zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie i zbiorów Królewskich na Wawelu. Obiekty te zaprezentowano na wystawie w Sukiennicach z okazji dwusetnego jubileuszu odsieczy wiedeńskiej. Od XX w. stały się natomiast składową ekspozycji muzealnych.

Celem referatu jest rekonstrukcja dróg, jakie przebyły wybrane eksponaty, opracowana na podstawie analizy obrazów i źródeł pisanych. Poszczególne obiekty zostaną także omówione, pod kątem ich zawartości artystycznej, celu

wystawienia oraz ich odbioru społecznego. Ukazany zostanie transfer kulturowy oraz sposób zawłaszczania kulturowego eksponatów osadzonych w odmiennej tradycji artystycznej przez środowiska polskie.

Ramy czasowe będą się zamykać w okresie od XVII do XIX względnie XX w. Pozwoli to na ukazanie procesu zmian przynależności przestrzennej obiektów, ich wykorzystania, przebytych przez nie dróg oraz transferu kulturowego, jaki dokonał się w omawianych wiekach.

EVGENII SHINAKOV (Rosja), Bryansk State University

MARTIAL CULTURE ARTIFACTS (THE SPECIFIC TYPE OF AXES) FROM THE MUSEUMS ON THE DIFFERENT DIRECTIONS OF MILITARY ACTIVITY OF POLISH-LITHUANIAN STATE OF THE MIDDLE OF 15TH AND IN THE BEGINNING OF 16TH CENTURIES

Kultura materialna stanowi ważną część kultury państwowej, a przy tym odzwierciedla jej techniczny poziom, jak i mentalność.

Typologicznie podobne a nawet identyczne ciężkie topory bitewne o charakterystycznej formie i funkcjach (typu XIII wg M. Głoska) zostały odnalezione w zbiorach polskich, rosyjskich oraz bułgarskich muzeów, które historycznie były położone na północno-zachodnich (Poznań, Wrocław i Gdańsk), wschodnich (Briańsk, Nowozybkow i Trubchewsk) obrzeżach Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XV wieku (okresie panowania Kazimierza IV) i w późniejszym okresie. Ten sam typ toporów znajduje się na wystawie w muzeum w Warnie, a podobny w Narodowym Muzeum Historii Militarnej w Sofii (Bułgaria).

Wszystkie z tych przykładów mogą należeć do tego samego typu, co sugeruje analiza typologiczna, której użył autor wykorzystując współczynnik korelacji $Q=----$, który jest powszechnie stosowany przez archeologów (w tym autora) od dłuższego czasu.

Tylko jeden z rzetelnych badaczy polskich tego typu egzemplarzy (typ XIII), M. Głosek wskazuje na szwedzkie oraz czeskie („Gusit”) pochodzenie tego typu i datuje go na środek drugiej połowy XV wieku.

Znalezienie podobnych a nawet identycznych elementów kultury militarnej na przeciwnych granicach polsko-litewskiego terenu aktywności wojskowej stanowi dobitny dowód na ujednolicenie tej kultury od połowy XV wieku. Artefakty te znajdujące się w różnych muzeach mogą być związane z wojnami polsko-krzyżackimi w połowie XV wieku oraz w latach 1519-1521, konfliktami litewsko-moskiewskimi pod koniec XV oraz na początku XVI wieku, włączając w to bitwę pod Warną w 1444 roku, która wskazuje na użycie wcześniejszego wariantu toporów typu XII (Shinakov, Popov, 2012).

Korelacja pomiędzy odkryciem broni i miejscami aktywności wojskowej jest typowa nie tylko dla tego okresu. Wcześniejsze charakterystyczne typy tatarskich toporów bitewnych („chzurdzensky”/Jurchen według A. Artemieva) były typowe dla tych regionów polsko-litewsko-rosyjskiego obszaru w pierwszej połowie XIII i na początku XV wieku, gdzie według źródeł pisanych miały miejsce inwazje Tatarów oraz obecność wojsk (Tierskij, 2005; Kotowicz, 2006; Kusnierz, 2009; Shinakov i inni, 2013, 2016).

Niemniej jednak, nowe badania i kwerendy zbiorów muzealnych na Litwie i w innych krajach bałtyckich oraz na Białorusi, Ukrainie, w Mołdawii i Transylwanii mogą wyklarować lub zmienić te wnioski.

Martial culture is an important part of state culture, reflecting its technical level as well as mentality.

Typologically similar or even identical heavy battle axes of specific form and functions (type XII under M. Glosek, 1996) were found in the collections of Polish, Russian, Bulgarian museums, historically situated in the North –Western (Poznan, Wrocław, Gdańsk), Eastern (Bryansk, Nowozybkow, Trubchewsk) outskirts of Polish – Lithuanian state of the XVth century (the epoch of Kazimir IV(I)) and a bit later period. The same type of axes is exhibited in Varna museum, a similar one – in Sofia Military museum (Bulgaria).

All of these examples may be united in one type as became clear because of typological analysis made by the author with employing the correlation coefficient $Q=----$, which was widely used by archaeologists (including the author) for a long time.

Only one real investigator of the Polish examples of this type (XII) M.Glosek point at Sweden and Czech ("Gusit") origin of this type and dated it back to the middle – second half of the 15-th century.

The findings of the similar or even identical elements of martial culture on the opposite borders of Polish – Lithuanian military activity area are the clear evidence of this culture unification since the middle of 15-th century. These artifacts in different museums may be connected with the Polish- Teutonic wars in the middle of the 15-th century and 1519 - 1521yy., Lithuanian – Moscow conflicts of the end of the 15-th – the beginning of 16-th century, also - with the battle of Varna in 1444, documented by the earlier variant of type XII axe (Shinakov, Popov,2012).

The correlation of the findings of weapons with the areas of military activity is natural feature not only for this period. Earlier the specific form of Tatar battle axes("chzurdzensky"/ Jurchen according to A. Artemiev) were fixed in these regions of Polish – Lithuanian –Russian area of the second part of 13-th – the beginning of 15-th centuries, where, according to the writing sources, Tatars' invasions or military presence were marked (Tierskij,2005;Kotowicz,2006;Kusnierz,2009; Shinakov and Others, 2013,2016).

Nevertheless, new investigations with concrete aim at museum collections of Lithuania and other countries of the Baltic region, Byelorussia, Ukraine, Moldavia, Transylvania may do these conclusions more clear or transform them.

OLENA KOZAKEVYCH (Ukraina), Instytut Etnologii (Ludoznawstwa) Narodowej Akademii Nauk Ukrainy

DZIAŁALNOŚĆ WYSTAWIENNICZA I MUZEALNA LIGI POMOCY PRZEMYSŁOWEJ W GALICJI (1903-1913)

THE LEAGUE OF INDUSTRIAL AID AND ITS ACTIVITY REGARDING EXHIBITIONS AND MUSEUMS IN GALICIA (1903-1913)

Na pocz. XX w. istotną rolę w rozwoju i promocji miejscowego przemysłu w Galicji odgrywała polska Liga Pomocy Przemysłowej. Podczas Jarmarku Wyróbów Krajowych we Lwowie (2–4 VII 1904 r.) na Zjeździe Towarzystw LPP z całego kraju zatwierdzono statut. Cel działalności — popierać przemysły miejscowe oraz bronić produkcję krajową przed zagraniczną, rozwijać różne gałęzi przemysłu (fabrycznego, domowego), prowadzić wykształcenie zawodowo-artystyczne, a zwłaszcza propagować to poprzez wystawy wyróbów krajowych i wystawy w całym kraju. Siedziba Głównego Zarządu Ligi znajdowała się we Lwowie, a jej filia w Krakowie.

Liga miała wielkie zasługi w zakresie organizowania wystaw (stałych i wędrownych) wyróbów krajowych, podczas których prezentowano kolekcje wzorów, próbki, a także pokazy produkcji krajowej. Organizacja wędrownych wystaw była jednym z głównych zadań Biura Reklamy Ligi. Uroczyste otwarcie pierwszej Wystawy ruchomej odbyło się 18 IX 1904 r. we Lwowie w sali Miejskiego Muzeum Przemysłowego. Pokazano kilkanaście próbek kolekcji wzorów towarów krajowych, wożonych w 18 wielkich kufrach transportowych. Podczas objazdów prowadzono wykłady teoretyczne w miastach i miasteczkach. Organizowano wystawy na terenie całej Galicji: okręgowe przemysłowe, przemysłu kobiecego domowego, zawodowe oraz szkolne.

Bardzo ważne i ciekawe były wystawy specjalne: wystawę przemysłu kościelnego (liturgiczna) we Lwowie, zainicjowaną i zrealizowaną przez LPP w 1909 r. można zaliczyć do najlepiej zorganizowanych. Wśród innych wystaw były również: Wystawa Przemysłowa i Rolnicza, Krajowa Wystawa Kilimów Dawnych i Współczesnych, prac wykonanych na warsztatach studenckich, karnawałowa, polskiego zabawkarstwa etc.

Do stałych instytucji wystawowych LPP należało Muzeum Eksportowe, założone we Lwowie w listopadzie 1911 r., w którym prezentowano wyroby produkcji rzemieślniczej i przemysłowo-domowej. Wkrótce nawiązano umowy eksportowe z Niemcami, Australią, Grecją, Turcją, Włochami, Bałkanami, Ameryką, Brazylią, Szwajcarią itd. Wśród eksportowanych towarów na szczególną uwagę zasługiwały wyroby koronarskie (ponad 20) – wyroby te wyróżniały się delikatnym wykonaniem, różnorodnością wzorów i na początku XX w. stanowiły ważną częścią eksportu do Ameryki.

Lidze patronowało wiele czołowych osobistości ze świata arystokratycznego, gospodarczego i samorządowego: kś. Andrzej Lubomirski (prezes Ligi), śp. Józef Olszewski (dyrektor), oraz Stanisław Sokołowski, kierownik ruchomych wystaw, Kazimierz i Stanisław Badeniowie, Rogger Battaglia, Leon Bieliński, Andrzej Potocki, Karol Rolle, Juliusz Starkel, Wenanty Szydłowski, Władysław Terenkoszy i inni.

Obecnie część wyrobów rozproszona jest w muzeach, np. Muzeum Historycznym we Lwowie, Muzeum Narodowym w Krakowie. Wymagają one szczególnych badań w przyszłości.

In the early XXth century the League of Industrial Aid played major role in development and promotion of Galician local industry. At the convention of members of League which took place during the Market of National Wares in Lviv (2-4 VII 1904) the statute was approved. The aim was to support local industries, save the national industry from being dominated by the foreign industry, develop various industrial branches (factory, domestic), support vocational-artistic education and propagate it via various exhibitions of local goods and branches spread all over the country. The Management of the League had its seat in Lviv and its branch in Cracow.

The League had a significant share in the attainment of organizing various stationary and touring exhibitions of domestic goods, which presented collections of designs, samples and exhibits of local production. The organization of touring exhibitions was one of the major aims of League's Publicity Department. Opening ceremony of the first touring exhibition took place on 18 IX 1904 in Lviv, in the Town Industrial Museum. A dozen or so samples of domestic designs were shown and they were transported in 18 large trunks. Academic lectures were given in towns and cities. Exhibitions were held all over Galicia: industrial, handicraft, vocational.

Very important and interesting were special exhibitions: the Liturgical Exhibition in Lviv, initiated and carried out by the League of Industrial Aid in 1909. Among others there were also: Industrial and Agricultural Exhibition, the National Exhibition of Old and Modern Kilims, the Carnival Exhibition, the Exhibition of Polish Puppetry etc.

One of the venues in which the League organized its exhibitions was the Museum of Export founded in Lviv in November 1911, where various crafts and handmade products were shown. Export contracts were signed with Germany, Australia, Greece, Turkey, Italy, the Balkans, America, Brazil, Switzerland etc. At the beginning of XXth one of the goods most often exported to America were lace products (more than 20) of various designs and unique delicacy.

The League was under the patronage of many leading upper-class personages: the Reverend Andrzej Lubomirski (chairman of the League), the late Józef Olszewski (manager), Stanisław Sokołowski (director of touring exhibitions), Kazimierz and Stanisław Badeń, Rogger Battaglia, Leon Bieliński, Andrzej Potocki, Karol Rolle, Juliusz Starkel, Wenanty Szydłowski, Władysław Terenkoszy and others.

At present some of these goods can be found in various museums, for instance Historical Museum in Lviv, National Museum in Cracow, and they need further research in the future.

SIARHEJ VECHAR (Białoruś), Narodowe Muzeum Sztuki Republiki Białorusi

PORTRETY DAWNEJ RZECZYPOSPOLITEJ ZE ZBIORÓW NARODOWEGO MUZEUM SZTUKI BIAŁORUSI W MIŃSKU (HISTORIA KOLEKCJI)

PORTRAITS FROM THE EPOCH OF POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH FROM NATIONAL ART MUSEUM OF THE REPUBLIC OF BELARUS (HISTORY OF COLLECTION)

Национальный художественный музей Республики Беларусь, ул.Ленина, 20, Минск, Беларусь, nmmrb@artmuseum.by

Historia muzeum rozpoczęła się w styczniu 1939 roku, kiedy powstała Narodowa Galeria w Mińsku. Po przyłączeniu regionów Zachodniej Białorusi do ZSSR, do galerii sztuki zostały przywiezione dzieła sztuki ze znacjonalizowanych majątków i zamków, łącznie ze zbiorów pałacu Radziwiłłów w Nieświeżu.

W czasie II Wojny Światowej, kolekcja została podzielona, i w częściach została eksportowana do Niemiec. Tylko niewielka część z nią później wróciła do Mińska.

W okresie powojennym został rozpoczęty proces przywrócenia kolekcji do Galerii Sztuki, która w 1957 roku stała się znana jako Narodowe Muzeum Sztuki. Aż do 1991 roku, koncentrowała się na tworzeniu kolekcji z klasycznych dzieł malarstwa rosyjskiego i współczesnych białoruskich artystów.

Po uzyskaniu Białorusi niepodległości państwowej została zintensyfikowana praca pracowników muzeum do identyfikacji, badania, przywrócenia i wprowadzenia do obiegu naukowego zabytków artystycznych, łącznie z czasów istnienia wspólnej przestrzeni kulturowej Rzeczypospolitej. Wynikiem tego są ciekawe projekty ekspozycyjne, również międzynarodowe, naukowe i popularne publikacji. Od 1993 roku muzeum nazywa się Narodowe Muzeum Sztuki Republiki Białorusi.

The history of the museum begins in January 1939 when the State Picture Gallery was opened in Minsk. When the state territory was enlarged due to the join of West Belarusian region the gallery received the artworks from the nationalized manors and castles, including the Radziwills' palace in Nesvizh.

During the WWII the collection was separated into parts and taken away to Germany. Only minor part of it successfully returned to Minsk.

The post-war period saw the process of painstaking restitution and the attempts to create the collection anew. In 1957 the gallery was renamed into the State Art Museum and the entire period until 1991 the museum work was mainly focused on the acquisition of classical Russian painting and the works of modern Belarusian artists.

When the state got sovereignty the museum scientific focus moved onto the search, study, restoration and scientific description of the cultural heritage dating back to the time of multinational cultural space of the Polish-Lithuanian Commonwealth. That work resulted into interesting exhibition projects, science and popular publications of the museum which has been known as the National Art Museum of the Republic of Belarus since 1993.

IRYNA HORBAN (Ukraina), Muzeum Etnografii i Przemysłu Artystycznego Instytutu Narodoznawstwa Narodowej Akademii Nauk Ukrainy

UPORZĄDKOWANIE PRZESZŁOŚCI. POLITYKA WŁADZ RADZIECKICH WOBEC MUZEÓW LWOWA W LATACH 1939-1941

ORGANISING THE PAST: THE POLICY OF THE SOVIET AUTHORITIES TOWARDS THE MUSEUMS IN LVIV, 1939-1941

Przed II Wojną Światową we Lwowie ukształtowała się sieć muzeów, które z uwagi na liczbę i wartość zbiorów nie ustępowały analogicznym instytucjom w innych miastach Europy Środkowej. Muzea te różniły się między sobą nie tylko formą własności, tematyką i wielkością zbiorów, ale również przynależnością narodową i religijną. W swoich zasobach miały różnorodne narodowe pamiątki polskie, ukraińskie, ormiańskie oraz żydowskie, jak również dzieła sztuki zachodnioeuropejskiej i wschodniej. Godnymi uwagi w muzealnym środowisku Lwowa w tym okresie były muzea szkół wyższych, a także liczne kolekcje prywatne.

Po wkroczeniu wojsk radzieckich we wrześniu 1939 r. rozpoczął się skomplikowany proces, restrukturyzacji muzealnictwa, który dokonywał się w trudnej sytuacji społeczno-politycznej. Proces ten miał niejednoznaczny skutek. Umożliwił on co prawda stworzenie muzeów profilowanych, jednakże doprowadził do zniszczenia zbiorów prywatnych oraz parcelacji historycznych zbiorów muzealnych. Przy tym większość muzeów, które do 1939 r. rozwijały się jako ośrodki badawcze lokalnej historii i kultury, po nacjonalizacji przestała funkcjonować, ekspozycje zamknięto, a zbiory rozproszono między inne muzea. Te instytucje, które zachowała władza radziecka, działały pod ideologiczną presją i musiały z reguły, zajmować się propagowaniem "zalet socjalistycznego trybu życia".

Tak więc w ciągu niecałych dwóch lat (wrzesień 1939 – czerwiec 1941) w wyniku przeprowadzonej przez władzę radziecką reorganizacji i nacjonalizacji zbiorów we Lwowie, zniszczono kolekcje i definitywnie zmieniono muzealną strukturę. Przy tym nowo utworzone muzea nie otrzymały dostosowanych do ich potrzeb pomieszczeń, a kolekcjom nie zapewniono odpowiednich warunków przechowywania.

Skutki tej reorganizacji są odczuwalne do dziś.

ALEKSANDR MUSIN (Rosja), Instytut Historii Kultury Materialnej

DZIEDZICTWO KULTUROWE RZECZYPOSPOLITEJ W DZIAŁALNOŚCI I ARCHIWUM CESARSKIEJ KOMISJI ARCHEOLOGICZNEJ W SANKT PETERSBURGU

CULTURAL LEGACY OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN THE ACTIVITY AND ARCHIVES OF THE IMPERIAL ARCHAEOLOGICAL COMMISSION IN SAINT-PETERSBURG

Archiwum Cesarskiej Komisji Archeologicznej (CKA) w Petersburgu (1859–1917), obecnie w Instytucie Historii Kultury Materialnej w Sankt Petersburgu, jest bardzo rzadko analizowany z punktu widzenia jego znaczenia dla dziedzictwa kulturowego Polski, Litwy, Białorusi i Ukrainy. CKA była jedyna w Rosyjskim imperium państwową instytucją zajmującym się badaniami archeologicznymi i ochroną zabytków. Od 1889 roku pełniła ona nadzór nad renowacją zabytków architektury i polichromii. Jednym z delikatnych tematów jest uczestnictwo Komisji w ochronie dziedzictwa kulturowego narodów, które kiedyś wchodziły w skład Rosyjskiego Imperium. W polskiej historiografii dominuje neutralna, albo negatywna ocena działalności CKA, jednak analiza prac dowodzi, że w Europie brak jest szerszej wiedzy na temat prac Komisji i jej archiwum. Między tamtym, brała ona udział w pracach konserwatorskich i wykopaliskach w kaplicy Świętej Trójcy na zamku w Lublinie, Świątyni Zwiastowania NMP w Supraślu, zamku na wyspie w Trokach, w Łucku, Ostrogu, Kamieńcu Podolskim, wieżach w Kamieńcu Litewskim i w Stołpiu, Baszty Giedymina w Wilnie i innych zabytków. Całościowo, rolę CKA w ochronie dziedzictwa kulturowego Centralnych i Wschodnich Europejskich państw nie należy przeceniać. Jednak zapoznanie się z historią prac i konkretnymi przykładami działań realizowanymi przez CKA w XIX-XX ww. na historycznych ziemiach Rzeczypospolitej świadczy, że materiały zgromadzone w archiwum CKA (fotografie, plany, pomiary, opisy) są ważnym źródłem dla badań historii i kultury Europy Środkowo-Wschodniej. Mogą się one także okazać pomocne we współczesnym procesie ochrony i restauracji zabytków. Archiwum CKA można dzisiaj określić mianem zapomnianego skarbcza kultury Rzeczypospolitej.

The archives of the Imperial Archaeological Commission (later - IAC, 1859-1917), hold in the Institute of the History of the Material Culture, has been scarcely ever used in studies on the cultural heritage of Poland, Lithuania, Belarus and Ukraine. From 1889 the IAC had rights to supervise the restoration of architectural and frescoes monuments. A delicate question is the participation of the Commission in protection of cultural heritage of the nations that had been in the past parts of the Russian Empire. Today, in Polish historiography one can observe a neutral estimation of the activity of IAC. However in European humanities has not any special knowledge on the subject of the history of the IAC and its archive. It should be noted that the IAC actively participated in the restoration works and investigations in the chapel of Trinity in Lublin Castle, the church of Mather of God in Supraśl, in the castles in Trakai, Lutsk, Ostrog and Kamenets Podolski, towers in Lithuanian Kamenets and in Stołpie, Tower of Giedymina in Vilnius and other monuments and sites. Certainly, the role of the IAC in the protection of cultural heritage of the Central and Eastern European states should not be overestimated. However, the study of the history of actions, realized by the IAC in the 19th-early 20th centuries on the historical lands of the Commonwealth shows that the materials collected in the archive of the IAC (photos, plans, measuring, descriptions) could play an important role in studying the history and culture of the Central-Eastern Europe and can be useful in the modern restoration works on monuments and sites. Today the archive of IAC can be named a "forgotten treasure of the culture of the Polish-Lithuanian Commonwealth".

HISTORIA I DZIEDZICTWO DAWNEJ RZECZYPOSPOLITEJ W ZAGRANICZNYCH PODRĘCZNIKACH AKADEMICKICH PANEL STUDENCKO-DOKTORANCKI

HISTORY AND LEGACY OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN FOREIGN ACADEMIC TEXTBOOKS SESSION FOR STUDENTS AND PHD CANDIDATES

MODERATORZY/CHAIRS: Anna Penkała i Jarema Słowiak

14.10.2017, Sala konferencyjna/Conference room

MARIANNA BAIDAK (Ukraina), Lwowski Narodowy Uniwersytet im. Iwana Franki

THE IMAGE OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN UKRAINIAN HISTORY TEXTBOOKS

Historia Rzeczypospolitej Obojga Narodów jest przedstawiana w programie szkolnym jako „Historia Ukrainy” w ósmej klasie. Autorzy podręczników szkolnych nie zmieniają swojego podejścia pomimo zmian, które zaszły w tworzeniu podręcznika na przestrzeni dwudziestu pięciu lat od odzyskania niepodległości przez Ukrainę. W przeanalizowanych podręcznikach wizerunek Rzeczypospolitej Obojga Narodów pojawia się w następujących kontekstach:

Jako państwo szlachty i magnatów—głównie te grupy społeczne reprezentowały państwo, a władza króla była często przedstawiana jako uzależniona od priorytetów środowiska.

Jako państwo-najeźdźca—tutaj główny nacisk kładziony jest na społeczno-ekonomiczną politykę (wprowadzenie gospodarki folwarczno-pańszczyźnianej, co było związane ze zniewoleniem ukraińskich chłopów) oraz na działania podejmowane w sferze religii.

Jako państwo, które popełniło strategiczne błędy w relacjach z Kozakami—Kozacy są uwzględnieni w warstwie społecznej, w związku na sytuację polityczną zagranicą rząd dał i odebrał prawa Kozakom. To podejście państwa pozwala wyjaśnić kontekst w który funkcjonowali Kozacy oraz wojen z Kozakami od końca XVI wieku do koliszczyzny.

Jako państwo z europejskim wzorcem kulturowym, które służyło jako kanał komunikacyjny pomiędzy ukraińskimi ziemiami a Europą Zachodnią. Ta interpretacja Rzeczypospolitej Obojga Narodów jest najbardziej istotną zmianą jaka zaszła we współczesnych podręcznikach szkolnych na Ukrainie, w porównaniu do publikacji tego typu z lat 90. XX wieku.

Rozbiory Polski i zniknięcie potężnego państwa z historycznych map pod koniec XVIII wieku tłumaczy się „anarchią szlachty” i głębokim kryzysem politycznym i społeczno-ekonomicznym.

The history of the Polish-Lithuanian Commonwealth is presented in the school course of the “History of Ukraine” in the 8th grade. The authors of textbooks remain unchanged despite the change in approaches of the creation of textbooks in over 25 years of Ukrainian Independence. In the analysed textbooks the image of the Polish-Lithuanian Commonwealth arises in the following contexts:

As the state of the gentry and magnates – mainly these social groups represented the state, the power of the king was often presented as dependent on the priorities of the environment.

As a state-invader – here focuses on the socio-economic policy (the introduction of folwark-corvee economy, associated with the process of the enslavement of the Ukrainian peasants), and policies in the area of religion.

As a state of the strategic mistakes in the relations with the Cossacks – the Cossacks are issued in the social layer, the government gave and cut the Cossack rights, following the foreign political conjuncture. This attitude of the state explained the background of the Cossack appear and wars with the Cossacks from the late 16th century to the Koliyivshchyna.

As the state of the European cultural patterns that served as a communicator between the Ukrainian lands and Western Europe. This interpretation of the Polish-Lithuanian Commonwealth is the most significant change that has occurred in the modern Ukrainian textbooks in comparison with similar literature of the 90-ies of the XX century.

The Partitions of Poland and the disappearance of the mighty state from the historical maps in the late 18th century are explained by the «anarchy of gentry», the deep political and socio-economic crisis.

ANGEL LOPEZ PEIRO (Hiszpania), Uniwersytet Pedagogiczne w Krakowie

RZECZPOSPOLITA OBOJGA NARODÓW W PRACACH HISZPAŃSKICH HISTORYKÓW XX I XXI WIEKU

THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN SPANISH HISTORIANS' WORKS OF THE 20TH AND 21ST CENTURIES

Historia Polski, jak i historia Europy środkowo-wschodniej, jest ogólnie mało znana – nawet wśród większości historyków – oraz rzadko badana w Hiszpanii. To wynika z odległości między dwoma krajami, leżącymi na przeciwległych końcach Europy, jak i braku intensywnych stosunków między nimi przez większośći okresów historycznych. W tamtym śródziemnomorskim kraju historia Rzeczypospolitej Obojga Narodów Polski i Litwy jest nawet mniej znana i analizowana niż historia ziem polskich pod zaborami i niż historia Polski poczynając od międzywojennej, przez wojnę i na PRL-u skończywszy.

Natomiast, istnieją prace dotyczące nowożytnej europejskiej historii opublikowane po hiszpańsku, które odnoszą się do historii Rzeczypospolitej Obojga Narodów. W niniejszym artykule na podstawie tych prac, będzie dokonana próba analizy głównych sposobów postrzegania Rzeczypospolitej Obojga Narodów w pracach hiszpańskich historyków przez ostatnie setki lat. Po drugie zostanie podjęta próba porównania poglądów, opisów i analiz historiografii hiszpańskiej wobec konkretnych aspektów władz, praw, społeczeństwa (np. wielonarodowość i wielokulturowość) i gospodarki Rzeczypospolitej Obojga Narodów z naciskiem na te główne w nowożytnej polskiej historiografii prowadzonej przez XX i XXI wieki. Po trzecie zostanie dokonane podsumowanie znalezionych różnic między polską i hiszpańską historiografią oraz wyjaśnienie ich przyczyn przez zrozumienie wyróżnianych kontekstów historycznych i społeczno-politycznych tych dwóch krajów.

Polish history, and the history of Central and Eastern Europe, is generally not well known - even among most historians - and rarely studied in Spain. This is due to the distance between the two countries, laying on opposite ends of Europe, and the lack of intensive relations between them throughout history. In the Mediterranean country, history the of Polish-Lithuanian Commonwealth is even less known and analyzed than the history of the Polish lands under the Partitions and Polish history during the interwar period, WW2 and PRL (Communist Poland).

On the other hand, there are works on Early Modern European history published in Spanish, which relate to the history of the Polish-Lithuanian Commonwealth. using these works as sources, this article will make an attempt to analyze the main ways of perceiving Polish-Lithuanian Commonwealth in the work of the Spanish historians over the past hundreds of years. Secondly, the article will attempt to make a comparison of views, descriptions and analyzes by the Spanish historiography on specific aspects of government, laws, society (eg. Multiethnicism and multiculturalism) and the economy in the so-called Republic of Two Nations with those in Polish historiography of the early modern period conducted during the XX and XXI centuries. Thirdly and finally, this work summarizes the differences found between the Polish and Spanish historiography and to explain their causes by looking at the different historical and sociopolitical contexts in each of these two countries.

CHIHO FUKUSHIMA (Japonia), Tokyo University of Foreign Studies

OBRAZ DAWNEJ RZECZYPOSPOLITEJ W EDUKACJI HISTORYCZNEJ NA WYŻSZYCH UCZELNIACH W JAPONII

THE IMAGE OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN HISTORY EDUCATION AT HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN JAPAN

Chcemy pokazać jak obraz wczesnonowoczesnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów był i jest przedstawiany, odbierany i rozwijany w edukacji historycznej w szkołach wyższych w Japonii.

Po pierwsze, należy zaznaczyć, że nie ma żadnego obowiązkowego podręcznika do historii na poziomie szkoły wyższej w Japonii. Tym samym, wykładowcy mają dużą swobodę w przygotowywaniu własnych sylabusów, nie tylko w przypadku wykładów fakultatywnych, ale nawet w przypadku wykładów będących wprowadzeniem do lub zarysem europejskiej historii. Również wybór literatury obowiązkowej lub uzupełniającej pozostaje w gestii każdego wykładowcy.

W referacie przeprowadzimy analizę składającą się z dwóch części. W pierwszej części zajmiemy się kilkoma przykładami ogólnych książek do historii, które są często wykorzystywane jako literatura obowiązkowa przez wykładowców akademickich, a przy tym wydobędziemy z nich opisy wczesnonowożytnej Rzeczypospolitej po to by wysnuć konkluzje: jakie wydarzenia i etapy w historii Rzeczypospolitej były i są uważane jako ważne i wybierane przez

autorów—doświadczonych i cenionych specjalistów z zakresu europejskiej historii. W drugiej części, przyjrzymy się wykładom fakultatywnym, które są prowadzone w uczelniach w Japonii przez japońskich historyków, którzy są przy tym polonistami. W tej części zestawiamy dane z ankiet na temat ich wykładów, które mają wskazać jakie szczególne tendencje można zaobserwować w wykładach na temat historii Rzeczypospolitej w japońskich uczelniach.

We would like to make a report on how the image of the early modern Polish-Lithuanian Commonwealth has been presented, accepted and developed in the history education at higher education institutions in Japan.

First, we have to notify that there is no prescribed textbook of history in higher education in Japan. Therefore, lecturers have full discretion to design their own syllabi by themselves, not only in cases of their special lectures but also lectures on an introduction or outline of European history. The selection of books to use as teaching materials or to recommend students is also left in each lecturer's choice.

In this panel we will make analyses in two parts. In the first part, we take several general history books, that are often endorsed as reference books by university lecturers, as examples, and extract the descriptions on the Early Modern Commonwealth from them to draw a conclusion: what events or phases of the history of the Commonwealth have been considered as important and chosen by the authors -experienced and highly evaluated specialists in European history. In the second part, we turn the attention to special lectures given by Japanese historians-polonists at universities/colleges in Japan. In this part we collate data based on the inquiries we make about their lectures, which are expected to indicate, what peculiarities/tendencies can be found in the lectures on the history of the Commonwealth in Japanese universities/colleges.

BHARATI JAGANNATHAN (Indie), University of Delhi

POLAND IN INDIAN TEXTBOOKS

Studenci studiów licencjackich, którzy specjalizują się w historii, na większości indyjskich uniwersytetów muszą napisać referat na temat europejskiej historii okresu nowożytnego, obejmującą okres od rewolucji francuskiej do II wojny światowej. Praktycznie w żadnym programie nauczania w uczelniach w Indiach nie wymaga się napisania referatu w którym student miałby się skupić na jakimś konkretnym kraju europejskim, z wyjątkiem Rosji/Związku Sowieckiego. Biorąc pod uwagę historię kolonialną Indii jeszcze kilka dekad temu uniwersyteckie programy nauczania zawierały kurs na temat historii brytyjskiej, dziś jest to jednak rzadkością.

Tym samym, większość studentów jest w niewielkim stopniu zaznajomiona z historią Polski, a Polska przeważnie pojawia się praktycznie jedynie w kontekście stosunków międzynarodowych—od trzeciego rozbioru Polski w 1795 roku do inwazji Polski przez nazistowską armię w 1939 roku.

Z drugiej strony, w związku z ciągłym zainteresowaniem Holokaustem wielu studentów czyta publikacje na temat obozów koncentracyjnych. Niestety większość studentów w Indiach nie zdaje sobie sprawy z tego, że większość nazistowskich obozów koncentracyjnych znajdowała się Polsce i z tego, że mieszkańcy Polski byli skłonni do wielu poświęceń w trakcie wojny.

W referacie przedstawię wszechstronny przegląd informacji na temat historii Polski, która pojawia się w akademickich kontekstach w Indiach. Co więcej, postaram się pokazać jak w kreatywny sposób zainteresować młodych ludzi w Indiach historią Polski. Kiedy ciężko wprowadzić zmiany w oficjalnych programach nauczania szkół i uczelni, można rozważyć sposoby, które można wykorzystać, aby ułatwić poznanie Polski i jej bogatej historii, co może zostać osiągnięte poprzez naukę poza szkołą.

Undergraduates specialising in History at most Indian universities do a paper on modern European History, covering the time span between the French Revolution and the Second World War. Almost no university curriculum in India would have a paper with a focus on any specific country of Europe, with the exception of Russia/ USSR. University curricula till some decades ago did include a course on British History, owing to India's colonial past, but that is rare today.

Most students would thus have only basic familiarity with Polish History, specifically in the contexts it appears in international affairs—from the III partition of Poland in 1795 to the invasion of Poland in 1939 by the Nazi army.

On the other hand, continuing interest in the Holocaust leads to a number of students reading about the concentration camps. Unfortunately, most students in India do not know that the majority of Nazi concentration camps were located in Poland, and that the people of Poland made immense sacrifices during the course of the war.

My paper will provide a comprehensive survey of the information on Polish history as available in academic contexts in India. Further, I will try and view the ways in which a more creative engagement can be made with Polish History in ways that can interest young audiences in India. While it is difficult to make an intervention in formal school or university curricula, it is possible to explore the ways in which a more fruitful understanding of Poland and its rich history can be achieved through learning outside of the classroom.

JAN ČERMIN (Czechy), Masarykova Univerzita

CZESKA PERCEPCJA PIERWSZEJ RZECZYPOSPOLITEJ

THE CZECH PERCEPTION OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH

Celem mojego wystąpienia będzie przedstawienie współczesnych czeskich poglądów na Pierwszą Rzeczpospolitą. Przewodnim wątkiem będzie problem kooperacji i zmagania z tego państwa z krajami czeskimi. Swój referat opieram głównie na naukowych tekstach akademickich, ale sięgam także do podręczników. Efektem mojej pracy ma być przedstawienie analizy czeskich poglądów i percepcji Pierwszej Rzeczypospolitej.

The goal of my speech is to outline current Czech view on Polish-Lithuanian Commonwealth. My main topic would be a problem of cooperation and struggle of that country with Czech lands. Firstly I worked with scholarly texts and secondly I also analyzed learning textbooks and schoolbooks.

Results of my work should be discourse analysis of Czech perception of Polish-Lithuanian Commonwealth.

INSTYTUCJE WSPIERAJĄCE, PROMUJĄCE I UPOWSZECHNIAJĄCE BADANIA NAD HISTORIĄ I DZIEDZICTWEM KULTUROWYM POLSKI

INSTITUTIONS SUPPORTING, PROMOTING AND DISSEMINATING RESEARCH ON THE HISTORY AND CULTURAL HERITAGE OF POLAND

MODERATOR/CHAIR: **Marek Wilczyński**

KSENIA STANICKA-BRZEZICKA, Instytut im. Herdera

INSTYTUT IM. HERDERA DO BADAŃ HISTORYCZNYCH NAŚRODKOWO – WSCHODNIA

HERDER-INSTITUTE FOR HISTORICAL RESEARCH ON EAST CENTRAL EUROPE

Prezentacja poświęcona będzie przedstawieniu działalności jednej z najważniejszych instytucji zajmujących się badaniami i popularyzacją historii Polski. Instytut jest pozauniwersytecką placówką Stowarzyszenia im. Leibniza. Dysponuje bogatą biblioteką, zbiorami archiwalnymi, zbiorami rycin, obrazów i fotografii. Posiada infrastrukturę umożliwiającą organizowanie konferencji, publikowanie oraz oferuje programy stypendialne mające na celu wspieranie młodych naukowców.

The talk will present the Herder-Institute for Historical Research on East Central Europe as one of the most important institutes working on Polish history: library, archival collections (images/fotographs), maps and its social

infrastructures like publishing house, fellowship programs and conferences, support for young scholars. The Herder-Institute is extra-university institute of the Leibniz-Association.

IRENA ŁAWROWSKA, Fundacja European Urban Institute

URBANISTYCZNA PRZESTRZEŃ JAKO KONTEKST: BADANIA NA RZEC OCHRONY ZABYTKÓW DAWNEJ RZECZYPOSPOLITEJ

URBAN SPACE AS A CONTEXT: RESEARCH FOR THE PROTECTION OF MONUMENTS OF THE FORMER RZECZYPOSPOLITA

Historyczna przestrzeń dawnej Rzeczypospolitej obejmuje tereny współczesnych państw niepodległych: Białorusi, Litwy, Ukrainy, Polski. W każdym z tych krajów spuścizna historyczna traktowana jest jako własne dziedzictwo i rozwijają się różne metody i systemy badań, konserwacji, dokumentacji i digitalizacji zabytków. W Białorusi wiele obiektów architektonicznych pozostaje poza sferą zainteresowania instytucji badawczych czy to z powodów ideologicznych, czy też jako przynależne do obcej kultury. Stan badań i dokumentacji zabytków należących do dziedzictwa historycznego Białorusi zaniepokoił badaczy zespołów miejskich. Fundacja European Urban Institute w latach 2015 – 2016 skupiła się na digitalizacji informacji o zabytkach z czasów dawnej Rzeczypospolitej, które pozostają poza sferą zainteresowania władz Białorusi. Tak powstała Platforma Publicznej Bazy Danych Zabytków. Przeprowadzone zostały prace nad interaktywnymi mapami historycznymi miast i miasteczek. Między innymi zinventaryzowano cyfrowo istniejące obecnie, jak i znane tylko z przekazów synagogi i domy modlitwy na obszarze Brześcia nad Bugiem. Trwa wymiana fachowych doświadczeń oraz wypracowywanie metod współpracy z obywatelami.

BOGUSŁAW DYBAŚ, Stacja Naukowa Polskiej Akademii Nauk w Wiedniu

Stacja naukowa w Wiedniu jest jednym z 7 zagranicznych przedstawicielstw Polskiej Akademii Nauk. Została założona w 1986 roku, a jej siedzibą jest dawny Dom Polski. Swoją działalność Stacja rozpoczęła w 1991 roku. Jej zadaniem jest promocja polskiej nauki na terenie Austrii, wspieranie badań prowadzonych przez polskich uczonych w naddunajskiej stolicy, merytorycznie (organizacja wykładów) i logistycznie (pokoje gościnne), a także realizowanie lub współrealizowanie projektów naukowych i dokumentacyjnych, wśród nich udział w projekcie edycji tzw. Mapy Miega oraz samodzielnie przeprowadzony projekt poświęcony spuściznie Karola Lanckorońskiego. Stacja dysponuje biblioteką o profilu humanistycznym i historycznym, liczącą obecnie ponad 17 tys. Woluminów, której ozdobą jest cenny księgozbiór Ottona Forsta de Battaglii. Od niema dziesięciu lat stałym elementem działalności Stacji są coroczne konferencje, organizowane wspólnie z wiedeńskim Heeresgeschichtliches Museum, a także – od 2010 roku w cyklu dwuletnim – polsko-austriackie konferencje poświęcone historii i pamięci o nazistowskich obozach koncentracyjnych.

JULIA RÖTTJER, Deutsches Polen Institut Darmstadt (Niemiecki Instytut Kultury Polskiej)

Jest tyle spraw, które łączą Polskę z Niemcami: Historia, migracje, wspólne interesy polityczne, wyzwania przyszłości, ale jest tylko jeden instytut, który na wielu płaszczyznach stara się o poprawę łączności między obydwojoma państwami, narodami, społecznościami. Założonemu w 1980 roku Deutsches Polen-Institut przyświeca ten cel od początku – otwierać okna Niemiec do sąsiada, nieznanego poniekąd, gdyż tradycyjna perspektywa intelektualna Niemiec kazała patrzeć na Zachód. To, że Wschód, a w przypadku Polski nawet „bliski” Wschód posiada swoją własną, nader ciekawą kulturę, trzeba było i nadal trzeba Niemcom wbijać nieustannie do głów. Kilkuśletnie przyzwyczajenia myślowe trudno diametralnie zmienić. Deutsches Polen-Institut wpływa na opinię publiczną poprzez projekty naukowe, polityczne, kulturalne, publicystyczne oraz szkolne. W swoim wystąpieniu przedstawiam wybrane inicjatywy Instytutu ostatnich lat z dziedziny historii i kultury historycznej.

JAN RYDEL, Polsko Niemiecka Fundacja na Rzecz Nauki (Deutsch Polnische Wissenschaftsstiftung)

Polsko-Niemiecka Fundacja na rzecz Nauki powstała w oparciu o chęć pogłębienia współpracy pomiędzy Polską i Niemcami w dziedzinie nauki. Życzeniem fundatorów - rządu federalnego reprezentowanego przez Federalne Ministerstwo Oświaty i Badań Naukowych (BMBF), kraju związkowego Brandenburgii reprezentowanego przez Kancelarię Stanu, a w przyszłości także Polski - jest popieranie porozumienia między narodami i europejskiej integracji w oparciu o współpracę pomiędzy studentami, naukowcami i badaczami obydwu krajów.

Fundacja wspiera projekty i zamierzenia w dziedzinie nauki i badań naukowych, które przyczyniają się do porozumienia między narodami, a tym samym do integracji europejskiej. W ramach tego ogólnopaństwowego zadania szczególne znaczenie przypada projektom wywodzącym się z polsko-niemieckiego pogranicza.

Zasadą jest, że projekty i zamierzenia powinny być realizowane w ramach polsko-niemieckiej współpracy przez studentów, naukowców i badaczy obu krajów. Kooperację tę można rozszerzyć, dobierając także partnerów z innych krajów.

EWA BABIARZ, Józef Pilsudski Institute of America

Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce jest jedną z najważniejszych placówek polskich poza granicami kraju. Pozycję swoją zawdzięcza w równej mierze zgromadzonemu zbiorom, jak i pozanaukowemu dorobkowi. Jest więc depozytariuszem cennych archiwaliów, ale też placówką, która ma znaczący wkład w obronie prawdy historycznej o Polsce wobec kolejnych przeciwników: niemieckiego okupanta w czasie II wojny światowej (1939-1945), a następnie w ciągu prawie pięćdziesięciu lat rządów komunistycznych narzuconych przez ZSRR (1945-1989). Odtworzony w Nowym Jorku w 1943 roku z potrzeby krzewienia myśli politycznej patrona, w proteście przeciwko polityce mocarstw i rządu polskiego w Londynie, od zarania nosił znamię misji i gromadził wokół siebie aktywny zespół ludzi.

The Pilsudski Institute of America is one of the most outstanding Polish institutions outside of Poland. It has earned that designation through its invaluable collection of documents on the modern history of Poland, and its distinguished record of defending historical truth about Poland against successive adversaries: German occupiers during World War II (1939-1945) and subsequently during almost fifty years of communist rule imposed by the Soviet Union (1945-1989). This mission was undertaken in 1943 by a group of Polish diplomats, politicians, veterans of Polish Legions from World War I and associates of Marshal Jozef Pilsudski, himself a symbol of Polish independence since 1914.

HUBERT CHUDZIO, Centrum Dokumentacji Zsyłek, Wypędzeń i Przesiedleń UP

Centrum Dokumentacji Zsyłek, Wypędzeń i Przesiedleń to instytucja, która powstała w 2011 roku. Składa się z jednostki badawczej, archiwum i muzeum. Ma ona na celu ochronę przed zapomnieniem losów mieszkańców Rzeczypospolitej (w jej obecnych i byłych granicach) poddanych przymusowym migracjom. Zadaniem Centrum jest zebranie jak największej liczby relacji wspomnieniowych od świadków historii, a także dokumentów (szczególnie z archiwów domowych) oraz artefaktów. Cele te są realizowane głównie poprzez projekty naukowe w Polsce i za granicą. Do dziś oprócz działań w kraju, Centrum prowadziło badania w Wielkiej Brytanii (wielokrotnie), USA, Kanadzie, Australii, RPA, Izraelu i innych. Wynikiem tych prac jest zbiór około 700 relacji (audio i video) świadków historii - obywateli polskich (byłych i obecnych) poddanych przymusowym migracjom oraz tysięcy dokumentów. Skompletowane materiały dotyczą dziejów Polski, ale także zbiorowości polskiej w wymienionych powyżej krajach. Efekt działań Centrum jest przedstawiany poprzez wydawnictwo książek naukowych, wystawy i filmy dokumentalne.

PRZEMYSŁAW ROGUSKI, Duetscher Akademischer Austauschdienst. (Niemiecka Centrala Wymiany Akademickiej)

Niemiecka Centrala Wymiany Akademickiej utrzymuje bliskie stosunki z Polską od 1958 roku. Warszawskie Przedstawicielstwo DAAD powstało w roku 1997. Jego nadrzędnym celem jest wspieranie współpracy akademickiej pomiędzy Polską i Niemcami. Obok Przedstawicielstwa DAAD w Polsce działa również sieć siedemnastu lektorek i lektorów DAAD zatrudnionych przede wszystkim w instytutach germanistyki polskich uniwersytetów. Główne pola działania DAAD w Polsce to:

Udzielanie informacji o niemieckim szkolnictwie wyższym oraz badaniach naukowych w Niemczech

Wspieranie współpracy polskich i niemieckich uczelni, naukowców i studentów

Przyznawanie stypendiów polskim studentom, absolwentom i naukowcom na wyjazdy do Niemiec

Współpraca z siecią byłych stypendystów DAAD w Polsce

Opieka nad niemieckimi stypendystami w Polsce

PIOTR SETKIEWICZ, Muzeum Auschwitz – Birkenau. Międzynarodowe Centrum Edukacji o Auschwitz i Holokauście

Międzynarodowe Centrum Edukacji o Auschwitz i Holokauście powstało w 2005 roku i jest integralną częścią Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau. Zajmuje się nauczaniem o historii Holokaustu i niemieckiego nazistowskiego obozu koncentracyjnego i zagłady Auschwitz-Birkenau. Naucza o tragicznych losach Żydów, Polaków, Romów, sowieckich jeńców wojennych i losach wszystkich innych grup Ofiar przetrzymywanych i zamordowanych w Auschwitz.

Centrum Edukacji prowadzi działania skierowane zarówno do młodzieży szkolnej, jak i do nauczycieli i pedagogów, dla różnych grup zawodowych, w tym także dla grup „wykluczonych” społecznie. Organizuje m.in. pobyty studyjne dla młodzieży, konferencje, projekty edukacyjne, szkolenia, studia, wystawy, a także udostępnia materiały do samodzielnej edukacji przez Internet.

The International Centre for Education about Auschwitz and the Holocaust was established in 2005 and constitutes an integral part of the Auschwitz-Birkenau State Museum. Its activities include educating about the history of the Holocaust and the Auschwitz-Birkenau German Nazi concentration and extermination camp. It teaches about the tragic fate of Jews, Poles, Roma, Soviet prisoners of war as well as about the fate of all other groups of Victims incarcerated and murdered in Auschwitz.

The activities carried out by the Centre for Education are aimed at pupils and students as well as teachers and pedagogues and representatives of different professions, including also the groups of people “excluded” from the society. The Centre organizes among others study stays for the young, conferences, educational projects, trainings, courses, exhibitions as well as provides the access to self-education materials on the Internet.

ANNA ZIEMLEWSKA, Instytucja: Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie.

MUZEUM PAŁACU KRÓLA JANA III W WILANOWIE. HISTORIA-PAMIĘĆ-DZIEDZICTWO

Tytuł jest nawiązaniem do hasła Kongresu, ale także lakonicznym określeniem ważnych obszarów, które od lat bada i upowszechnia Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie. Centrum tych badań stanowią: wilanowska rezydencja, będąca ważnym elementem polskiego dziedzictwa kulturowego, jej twórca – Jan III Sobieski a także późniejsi właściciele: Sieniawscy, Czartoryscy i Potoccy, którzy kultywowali pamięć o królu i podtrzymywali genius loci Wilanowa. Wiedza zdobywana dzięki inicjowanym i prowadzonym przez Muzeum pracom konserwatorskim i archeologicznym oraz badaniom archiwalnym w kraju i za granicą m.in. w Mińsku, Moskwie i Dreźnie upowszechniana jest w formie wystaw (w 2 połowie 2017 roku prezentowana będzie w Pałacu Zimowym księcia Eugeniusza Sabaudzkiego w Wiedniu wystawa o Janie III Sobieskim) oraz publikacji naukowych i popularnonaukowych, podczas międzynarodowych konferencji, na seminariach, zajęciach edukacyjnych w Muzeum oraz na muzealnym wortalu, w pasażu wiedzy o historii i kulturze Rzeczypospolitej polsko-litewskiej (www.wilanow-palac.pl/pasaz).

COBUS RADEMEYER, Sol Plaatje University, Kimberley.

HOME AWAY FROM HOME: DISSEMINATING POLISH HISTORY, CULTURE AND HERITAGE IN A SOUTH AFRICAN PERSPECTIVE

Polscy migranci i ich potomkowie w Południowej Afryce reprezentują obecnie jedyne stałe i znaczące skupisko polskiej diaspory w Afryce. Polskie społeczności w Południowej Afryce, tak zwana „Polonia” jest największą grupą wśród innych diaspor z Europy Centralnej i Wschodniej—szacuje się, że jej rozmiar, w zależności od źródeł, wynosi od 10 000 do 30 000 osób. Tym samym, oczywistym jest, że historia południowoafrykańska związana jest z polskimi wpływami w Południowej Afryce. To z kolei, powinno prowadzić to do tego, że historycy południowoafrykańscy winni interesować się historią Polski. Historią Polski zaczęto się jednak interesować dopiero w 2012 roku, co było związane z wyjazdem konferencyjnym do Polski w tym roku. Wywiad z badaczem z Instytutu Pamięci Narodowej (IPN) w Warszawie zapoczątkował dyskusje na temat wysiedlenia tysięcy polskich dzieci, tak zwanych Sybiraków, do różnych części świata podczas II wojny światowej. Kulminacją tego były rozmowy na temat 500 polskich sierot, które przybyły do Południowej Afryki przez Syberię i Persję w 1943 roku.

Co z początku było tylko małym projektem na temat mikroskopijnej części polskiej historii, przerodziło się w rozległy projekt w Uniwersytecie Sol Plaatje (SPU) w Kimberley w Południowej Afryce. Wstępnym celem projektu było zbadanie mało znanej historii polskich sierot z Oudtshoorn. Następnie zaowocowało to pomysłem na temat pracy doktorskiej dla jednego z drugiej generacji potomków „polskich dzieci z Oudtshoorn”. Początkowy temat badawczy rozrósł się do projektu badawczego, który przez okres trzech lat zaprocentował różnymi partnerstwami, gdzie polska historia była głównym tematem. Uniwersytet Sol Plaatje stał się opiekunem Południowoafrykańskiego Projektu nad Historią Polski, a przy tym nawiązał współpracę z Uniwersytetem Wolnego Państwa, ze Stowarzyszeniem Polskich Sybiraków w Południowej Afryce oraz Ambasadą Polski w Południowej Afryce.

Obecnie projekt został poszerzony i zawiera następujące tematy:

- Polskie dzieci z Oudtshoorn w Południowej Afryce. Jak zostało to wspomniane powyżej do tej pory nie zbadano dogłębnie bardzo ważnego aspektu w historii tworzenia się więzi pomiędzy Polską a Południową Afryką.
- Polska diaspora w Afryce. Poza Południową Afryką istniało osiemnaście innych obozów rozmieszczonych po całej Afryce. W sumie około 18 000 polskich uchodźców, głównie kobiet i dzieci, udało się do brytyjskich kolonii: Ugandy, Kenii, Tanganiki, Rodezji Północnej i Południowej oraz do Południowej Afryki. Obecnie głównym celem jest zapewnienie dygitalizacji materiałów archiwalnych z innych afrykańskich obozów.
- Muzyka i wojna. Studium porównawcze pomiędzy Południową Afryką a Polską.
- Warszawskie loty. Bohaterskie wydarzenie zarówno w historii Południowej Afryki jak i Polski—heroiczne loty nad Warszawą południowoafrykańskich wojsk powietrznych (South African Air Force) oraz alianckich lotników, którzy zginęli podczas operacji, której celem było wsparcie Powstania Warszawskiego;
- Południowoafrykański udział w początkowym śledztwie masakry katyńskiej. W ramach niemieckich prób mających zapewnić opinię światową, że NKWD, a nie Niemcy były odpowiedzialne za okrucieństwo w Katyniu, ośmiu anglojęzycznych jeńców wojennych zostało wysłanych do Katynia, aby zbadać miejsce zbrodni w maju 1943 roku. Podpułkownik Frank Parker Stevenson z południowoafrykańskiej armii został wyznaczony na wysokiej rangi oficera zespołu śledczego. Pomimo tego, że przeprowadzono dużo badań na tematy Katynia, bardzo mało zostało napisane na temat roli Stevensona podczas początkowego śledztwa oraz Raportu Maddena.

Poza nieformalnymi rozmowami z Południowoafrykańskim Centrum Holokaustu i Ludobójstwa oraz różnymi uczelniami w Polsce, w oparciu o szeroki zakres tematów obejmujących projekt, zespołowi badawczemu udało się nawiązać trwałą współpracę z innymi zainteresowanymi organizacjami historycznymi w Polsce—archiwami, muzeami, grupami badawczymi oraz indywidualnymi osobami, które są zainteresowane tym tematem.

Projekt koordynowany przez SPU posiada podstawową grupę organizacyjną składającą się z czterech historyków: dwóch z nich pracuje w Południowej Afryce, jeden w Polsce i jeszcze jeden w Stanach Zjednoczonych. Wśród materiałów archiwalnych związanych z projektem, które są zdeponowane w SPU, znajdują się rzadkie materiały źródłowe zdobyte od niektórych „dzieci z Oudtshoorn”, członków rodzin pilotów wojskowych, którzy wzięli udział w lotach nad Warszawą i innych znaczących osób. Na początku większość materiałów archiwalnych pozyskano od Instytutu Harvarda, do których dodano później materiały archiwalne z różnych archiwów z Ameryki, Zjednoczonego Królestwa oraz Polski. W oparciu o historię polskich dzieci z Oudtshoorn, projekt był nadzorowany z powodzeniem i dzięki niemu można uzyskać kwalifikacje podyplomowe z historii. Kolejnym założeniem projektu jest to, że wkrótce więcej osób będzie miało możliwość kwalifikacje podyplomowe z historii Polski.

Częścią projektu jest również krzewienie wiedzy na temat współczesnej polskiej diaspory w Południowej Afryce. Polska tożsamość nie tylko jest wciąż silna wśród migrantów pierwszej, drugiej oraz trzeciej generacji, ale obecnie przeżywa nawet renesans, który sam w sobie wydaje się być ciekawym fenomenem. Wiedza na temat Polski nie ogranicza się jedynie do wątków związanych z Południową Afryką, ale jest poszerzona o wszystkie pozostałe państwa w Afryce, w których znalazły się polskie sieroty w obozach podczas II wojny światowej.

W celu zrozumienia dynamiki polskiej diaspory w Południowej Afryce i całej Afryce, należy posiadać wiedzę na temat historii Polski. W szerszym rozumieniu w projekcie zakłada się skupienie na polskiej historii, sięgającej dużo wcześniej niż współczesne sprawy związane z kwestiami II wojny światowej. Poprzez rozwinięcie każdego z nowych filarów projektu zespół Projektu Południowoafrykańsko-Polskiego Dziedzictwa jest bardziej świadomy potrzeby pogłębionej wiedzy oraz badań nad historią Polski. Interakcje pomiędzy grupami badawczymi, wpływowymi osobami oraz wybitnymi historykami badającymi historię Polski pomogły rozwinąć solidną podstawę badawczą nad polską historią. W związku z tym, ostatnio Norman Davies odwiedził Południową Afrykę i prowadząc badania nad swoją najnowszą książką *Trail of Hope* przeprowadził bardzo wnikliwe rozmowy między innymi z pierwszej, drugiej oraz trzeciej generacji Południowoafrykańczykami polskiego pochodzenia oraz członkami zespołu badawczego.

Polish migrants and their descendants in South Africa currently represent the only permanent and substantial cluster of the Polish Diaspora in Africa. The Polish South African community, the so-called "Polonia" is the largest group among other diasporas from Central and Eastern Europe - its size, depending on the source, is estimated to be 10 000-30 000 people. It is therefore apparent that South African history would be linked to Polish influence in South Africa. This would on the other hand also lead to a South African interest in the history of Poland and Polish history among historians in South Africa.

In this case, the interest in the history of Poland started with a conference visit to Poland in 2012. An interview with a researcher at the Institute for Public Remembrance (IPN) in Warsaw led to the discussion on the displacement of thousands of Polish children, the so-called Siberian deportees, to many part of the world during the Second World War. This culminated in talks about the 500 Polish orphans that came to South Africa via Siberia and Persia in 1943.

What started out as a small project on a microscopic portion of Polish history has since grown into a fully-fledged project at Sol Plaatje University (SPU) in Kimberley, South Africa. Initially the project focused on the relatively unknown story of the Polish orphans of Oudtshoorn. This resulted in an idea for a PhD topic for one of the second-generation descendant of the "Polish children of Oudtshoorn". The initial research topic expanded into a research project that over three years has developed into various partnerships, with Polish History as principal focus. Sol Plaatje University became the custodian of the South African Polish History Project, forming partnerships with the University of the Free State, the Polish Association of Siberian Deportees in South Africa and the Polish Embassy in South Africa. Currently the project has expanded to include the following topics:

Polish children of Oudtshoorn in South Africa. As mentioned very little in depth research has been done until now on a very prominent part of history in the formation of ties between Poland and South Africa;

Polish diaspora into Africa. Apart from South Africa there were eighteen other camps spread over the width of Africa. In total about 18 000 Polish refugees, mostly women and children went to British colonies of Uganda, Kenya and Tanganyika, North and South Rhodesia, and also to South Africa. The main aim at present is to ensure the digitalisation of archival material from the other African camps;

Music and War: Comparative study between South Africa and Poland;

The Warsaw Flights. A courageous event in both South African and Polish history – the relieve flights of South African Air Force and Allied airmen who lost their lives during the operation aimed at supporting the Warsaw Uprising; and

South African involvement in the initial investigation to the Katyn massacre. As part of German attempts to ensure the outside world understands that the NKVD, and not the Germans, were responsible for the atrocity at Katyn, eight English speaking prisoners of war were accompanied to Katyn to examine the massacre site in May 1943. Lt. Col. Frank Parker Stevenson, of the South African Army, was appointed as the Senior Officer of the investigation group. Although a lot of research has been done on Katyn, very little has been published on the role played by Stevenson during this initial investigation and reporting to the Madden Commission.

Apart from informal discussions with the South African Holocaust and Genocide Centre and different universities in Poland, the project team has also developed durable working relationships with other interested history organisations in Poland – archives, museums, research groups and interested individuals, based on an array of topics within the scope of the project.

The SPU based project has a core organisational group of four historians, of which two are based in South Africa, one in Poland and one in the United States of America. The archival material on the project housed at SPU includes rare primary research material attained from some of the “Oudtshoorn children”, family members of military pilots involved in the Warsaw Flights and from other influential individuals. The initial bulk of archival material was received from the Harvard Institute, which was later complimented with archival material obtained from various archives in America, the United Kingdom and Poland. The project has successfully supervised and sponsored a post-graduate qualification in History, based on the Polish children of Oudtshoorn. As part of the project plan, more post-graduate qualifications on Polish history, will follow soon.

Part of the project is the expansion of knowledge about the contemporary Polish diaspora in South Africa. Polish identity among the first, second and third generation migrants not only endures, but also currently experiencing a renaissance, which also seems to be an interesting phenomenon. The knowledge base is not limited to the experience in South Africa, but is also expanded to all the different countries in Africa that housed Polish orphans in camps during the Second World War.

In order to understand the dynamics of Polish diaspora in South Africa and Africa at large, one has to have a good understanding about the history of Poland. The broader background of the project is thus a focus on Polish history, dating back to long before the contemporary issues of the Second World War. The South Africa-Poland Heritage Project team has, through the development of each new research pillar of the project, become more aware of the need for more in-depth knowledge and research on the history of Poland and Polish history. The interaction with research groups, influential individuals and prominent historians working on the history of Poland has helped to develop a sound research base in working on Polish history. In this regard Norman Davies visited South Africa recently and had very insightful discussions with first, second and third generation Polish South Africans and members of the research group on, amongst others, research on one of his latest books Trail of Hope.

KATARZYNA JEŻ, Zentrum für Interdisziplinäre Polenstudien (ZIP)/ Center for Interdisciplinary Polish Studies

NAUKOWA PLATFORMA INTERNETOWA „POL-INT” – HISTORIA W KOMPAKTOWYM FORMACIE CYFROWYM

Studia-o-Polsce. Interdyscyplinarnie (Pol-Int) to internetowa platforma wymiany informacji naukowych i międzynarodowej komunikacji w dziedzinie badań nad Polską. Od 2014 Pol-Int udostępnia informacje na zasadzie otwartego dostępu: najnowsze publikacje, recenzje, oferty pracy naukowej, stypendia, granty, informacje o konferencjach, sprawozdania i calls for papers. Pol-Int umożliwia przedstawianie bieżących projektów oraz wyszukiwanie partnerów do projektów naukowych. Pol-Int jest trójjęzyczną i interdyscyplinarną platformą, która jest otwarta również na tematykę środkowo- i wschodnioeuropejską. Poprzez budowanie mostów między różnymi językami, kulturami, tradycjami naukowymi i dyscyplinami Pol-Int przyczynia się do wzmocnienia europejskiej i światowej naukowej opinii publicznej. Pol-Int prowadzi również tzw. „Salon” – rodzaj blogu naukowego, w którym naświetlane są aktualne zagadnienia, dyskutowane podczas spotkań i publikowane w formie artykułów i recenzji. Tym całościowym podejściem Pol-Int umożliwia zbudowanie pomostu między cyfrowym i analogowym wymiarem nauki i wnosi znaczący wkład w dziedzinę humanistyki cyfrowej.

POLSKI ROK 1918

POLAND 1918

MODERATORZY/CHAIRS: Mariusz Wołos and Włodzimierz Suleja

13.10.2017, Aula Duża A/Large Lecture Hall A

ĒRIKS JĒKABSONS (Łotwa), University of Latvia

HISTORYCZNE RELACJE ŁOTYSZY I POLAKÓW A LATA 1918-1919

HISTORICAL RELATIONS BETWEEN LATVIANS AND POLES AND THE PERIOD OF 1918-1919

Referat dotyczy historycznych relacji łączących Łotyszy i Polaków od XVI-XVII wieków ze szczególnym uwzględnieniem drugiej połowy XIX stulecia, kiedy to terytorium Łotwy stało się obiektem polskich dążeń niepodległościowych. Istotną rolę odgrywały takie czynniki jak pozycja polskiego ziemianstwa z byłych Inflant Polskich, stosunek Polaków do łotewskiego odrodzenia narodowego, wreszcie wzajemne powiązania łotewskiego i polskiego ruchu narodowego. Autor zamierza przedstawić sytuację ziem łotewskich podczas pierwszej wojny światowej, koncentrując się na analizie sytuacji w decydującym także dla Łotwy roku 1918. 18 listopada 1918 roku w Rydze została proklamowana niepodległość Republiki Łotewskiej i rozpoczęła się wojna o własne państwo trwająca do sierpnia 1920 roku. W trakcie działań wojennych czynnik polski odgrywał pewną rolę. Jesienią 1919 roku zostały ustanowione stosunki dyplomatyczne, rozpoczęto bezpośrednią współpracę wojskową obydwu krajów, w efekcie której z byłych Inflant Polskich (Łatgalia) usunięto bolszewików. W niemałym stopniu był to rezultat historycznych relacji łączących oba narody, co skutkowało zarówno współpracą jak i jej brakiem. Z jednej bowiem strony Polacy byli dla Łotyszy godnym naśladowania przykładem narodu walczącego w XIX wieku o własną wolność, z drugiej zaś część ziemianstwa polskiego z Łatgalii nie cieszyła się sympatią ludności łotewskiej, patrzącej na tę grupę nie bez obaw. Autor pragnie ukazać również miejsca Łotwy w skomplikowanych kontaktach polsko-łotewskich w regionie nadbałtyckim jako przykład wpływu historycznych powiązań oraz zaszłości na sąsiedzkie stosunki trzech wymienionych narodów.

JOSHUA ZIMMERMAN (USA),

JÓZEF PIŁSUDSKI AND THE INDEPENDENCE OF POLAND, NOVEMBER 1918. THE AMERICAN VIEW

Kiedy podczas I wojny światowej szala zwycięstwa przechyliła się na korzyść aliantów i było już jasne, że państwa centralne upadną, polscy dyplomaci zdołali przekonać Stany Zjednoczone, aby te wsparły dążenia Polski do niepodległości. Kulminacją polskich wysiłków dyplomatycznych było wygłoszenie 8 stycznia 1918 roku przez prezydenta Woodrowa Wilsona przemówienia przed członkami amerykańskiego kongresu, w którym ten przedstawił w zarysie swój plan na powojenny pokój w Europie. W niniejszym referacie zostanie omówione zdarzenie Stanów Zjednoczonych z Piłsudskim, który 11 listopada 1918 roku ogłosił się głową odrodzonego polskiego państwa. Piłsudski został zwolniony z więzienia w Magdeburgu zaledwie 10 listopada i natychmiast wysłany pociągiem do Warszawy. Kiedy przebywał w więzieniu od sierpnia 1917 roku, Amerykanie nie znali go tak dobrze jak Paderewskiego oraz Dmowskiego, przywódców utworzonego w sierpniu 1917 roku paryskiego Komitetu Narodowego Polski, którzy byli postrzegani przez Amerykanów jako przedstawiciele polskiego rządu. Piłsudski był znany w Ameryce jako twórca i lider utworzonych w 1914 roku Legionów Polskich, a przy tym zdawano sobie dobrze sprawę z jego rangi i roli przywódczej. Piłsudski mówił po angielsku, ale nigdy nie był w Stanach Zjednoczonych i w związku z tym, że wywodził się z podziemia i zasłużył się tylko w działalności konspiracyjnej oraz jako przywódca wojskowy, nie miał żadnego doświadczenia w rządzie. Był tym samym typem przywódcy który był mało znany w Stanach Zjednoczonych. Celem niniejszego referatu jest ukazanie jak amerykańska prasa ukazywała Piłsudskiego w listopadzie 1918 roku i w okresie, który nastąpił później. Przyjrzy się również temu jak amerykańscy dyplomaci postrzegali nową głowę państwa polskiego i zwierzchnika sił zbrojnych. Wspomnę między innymi o Hugh Gibsonie, który w kwietniu 1919 roku został wybrany pierwszym ambasadorem w odrodzonej Polsce oraz o Herbercie Hooverze, przyszłym prezydencie Stanów Zjednoczonych, którego Amerykańska Administracja Pomocy zapewniła ogromną pomoc Polsce, zaraz po tym jak ta odzyskała niepodległość.

As the tide of the First World War turned inexorably in favor of the Western Alliance, and it became clear that the Central Powers would collapse, Polish diplomats persuaded the United States to advocate for the independence of Poland. Polish diplomatic efforts culminated in President Woodrow Wilson's address to the United States Congress on January 8, 1918, outlining his plan for a postwar peace in Europe. This paper will examine the United States' encounter with the Piłsudski, who was declared head of the reborn Polish state on November 11, 1918, the day that World War I ended. Piłsudski had been freed from a German military prison in Magdeburg only on November 10, when he was placed on a train to Warsaw. In prison since July 1917, the United States was not as familiar with him as they were with Paderewski and Dmowski, leaders of the Paris-based Polish National Committee that had formed in

August 1917 and which the United States had recognized as Poland's national representatives. The US knew Piłsudski as creator and leader of the Polish Legions in 1914 and it was well aware of Piłsudski's stature and leadership role. But Piłsudski did not speak English, he had never visited the United States, and had no direct experience in government, having emerged from an underground, conspiratorial career and military commander. He was therefore not the type of state leader the United States was used to. This paper will examine how Piłsudski was characterized in the American press in November 1918 and its immediate aftermath. I will also look at how American diplomats viewed the new Polish head of state and commander-in-chief, including Hugh Gibson, appointed first American Minister to Poland in April 1919, and Herbert Hoover, the future American president whose American Relief Administration provided massive aid to Poland immediately after independence.

NASIMAN YAGUBLU (Azerbejdżan), Baku State University

DZIAŁALNOŚĆ POLAKÓW I POLSKICH TATARÓW W AZERBEJDŻANIE W 1918 ROKU

THE ACTIVITIES OF THE POLISH PEOPLE AND POLISH TATARS IN AZERBAIJAN IN 1918

Na początku XX wieku więcej niż tysiąc Polaków żyło w Azerbejdżanie. Polacy, którzy mieszkali w Baku posiadali naukowo-kulturowy miesięcznik „Faris”, którego nakład wynosił 200 kopii. Należy zaznaczyć, że w latach 1918-1920 polscy Tatarzy odegrali istotną rolę w budowie i wzmacnianiu pierwszego państwa Azerów. Byli wśród nich: generał Maciej Sulkiewicz (1865-1920), który do czasu okupacji Bolszewików w marcu 1919 roku był szefem sztabu azerskiej armii, szef kancelarii premiera rządu krymskiego, publicysta i historyk, Leon Kryczyński (1887-1939) oraz jego brat, wiceminister sprawiedliwości, Olgierd Kryczyński (1885-1939), jak i inni Polacy, których aktywna działalność jest godna uwagi. Generał Maciej Sulkiewicz odznaczył się nieocenionym wkładem w proces tworzenia silnej armii w Azerbejdżanie. Sulkiewicz, który w marcu 1919 roku został wyznaczony na szefa sztabu azerskiej armii z rozkazu ministra obrony Samada bej Mehmandarowa, wykazał się prawdziwą bezinteresownością w budowaniu narodowej armii Azerbejdżanu. Inny z polskich Tatarów, Olgierd Kryczyński, pełnił funkcję prokuratora Sądu Okręgowego, a później wiceministra sprawiedliwości. Jego brat Leon Kryczyński był szefem kancelarii premiera rządu krymskiego oraz dyrektorem kancelarii rządu. Jeszcze jeden Polak piastował funkcję szefa biura ministerstwa spraw zagranicznych.

In the early 20th century more than thousand Poles lived in Azerbaijan. The Poles who were living in Baku had own monthly scientific and cultural Faris newspaper in an edition of 200 copies. It should be noted that in 1918-1920, Polish Tatars also played a great role in the first Azerbaijan state building and strengthening. Among them there were general-lieutenant Maciej Sulkiewicz (1865-1920), who was the Chief of Staff of the Azerbaijan Army till the Bolshevik occupation in March 1919, Head of the Office of the Council of Ministers, publicist and historian Leon Kryczyński (1887-1939), his brother, Deputy Minister of Justice Olgierd Kryczyński (1885-1939) and other Poles whose active participation is noteworthy. General-lieutenant Maciej Sulkiewicz had made an invaluable contribution to the process of a strong army formation in Azerbaijan. Sulkiewicz, who was appointed the Chief of Staff of the Azerbaijan Army by order of Military Minister Samad bey Mehmandarov on March 1919, showed genuine selflessness in the work on forming the Azerbaijan National Army. Another representative of Polish Tatars, Olgierd Kryczyński, held the position of prosecutor in the Court of Appeal and later the position of the Deputy Minister of Justice. His brother, Leon Kryczyński, was the director of the Office of the Council of Ministers and the editor of the government official agency. Another Pole also held the position of the director of the Office of the Ministry of Foreign Affairs.

ALEKSIEJ WASILIEW (Rosja), Rosyjska Szkoła Antropologiczna w Rosyjskim Państwowym Uniwersytecie Humanistycznym w Moskwie,

OSKAR HALECKI W OKRESIE ODRODZENIA PAŃSTWA POLSKIEGO: „RAMY HABSBURSKIE” POLSKIEJ PAMIĘCI

OSKAR HALECKI AT THE TIME OF THE REBIRTH OF THE POLISH NATION: THE “HABSBURG FRAMEWORK” OF POLISH MEMORY

Autor koncentruje się na naukowej i społecznej działalności Oskara Haleckiego w okresie odrodzenia niepodległego państwa polskiego. Ramy chronologicznie obejmują okres od ukończenia przez Haleckiego studiów po publikację jego dwutomowej książki pt. *Dzieje Unii Jagiellońskiej*. Głównym celem wystąpienia będzie analiza działalności Haleckiego w kontekście badań pamięci zbiorowej, naukowego paradygmatu, który bierze swoje początki z idei pamięci zbiorowej oraz tożsamości zbiorowej. Procesy rozpadu kilku imperiów w wyniku pierwszej wojny światowej i tworzenia na ich gruzach nowych państw narodowych uczyniły aktualnymi problemy wyznaczenia nowych granic państwowych, ale i narodowych tożsamości, a to z kolei spowodowało swoisty „memory boom”, wyrażający się m.in. w dążeniu do znalezienia w historii uzasadnienia dla nowoczesnych programów czy wyzwań politycznych. Nowopowstałe państwa Europy Środkowej i Wschodniej nie chciały bynajmniej być „nowymi”. Program budowy tych państw z reguły zawierał uzasadnienie swojej „starożytności”, „historycznego prawa” do określonego terytorium, „podstaw historycznych” organizacji życia politycznego itp. W zaistniałej sytuacji istniało wręcz zapotrzebowanie na typ intelektualisty reprezentowany właśnie przez Haleckiego, zawodowego historyka, który łączył działalność naukową ze społeczną, polityczną i dziennikarską w jedną całość, mającą na celu odbudowę państwa polskiego oraz utworzenie regionalnej wspólnoty Europy Środkowej i Wschodniej. Odrodzenie państwa polskiego winno bazować na konkretnym modelu polskiej pamięci historycznej. Halecki był zwolennikiem „jagiellońskiego” modelu federacyjnej Rzeczypospolitej, której najbardziej zbliżonym odpowiednikiem w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku była w jego opinii monarchia Habsburgów.

Доклад подготовлен при поддержке РГНФ в рамках проекта № 16-01-00386 "Средневековые стратегии Sinnproduktion в польской историографии периода разделов (роль «мест памяти» в процессе формирования польской национальной идентичности)".

JENS BOYSEN (Niemcy), Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie

ZIMNA WOJNA NA POGRANICZU: O (PRAWIE) NIEMOŻLIWEJ PACYFIKACJI NOWEJ GRANICY POLSKO-NIEMIECKIEJ

A COLD WAR IN THE BORDERLANDS: ON THE (ALMOST) IMPOSSIBLE PACIFICATION OF THE NEW GERMAN-POLISH BORDER

Zmiany geopolityczne, które nastąpiły w Europie Centralnej po zakończeniu I wojny światowej znacząco popsuły relacje pomiędzy Polakami a Niemcami. Powrót do granic sprzed roku 1772 w Prusach Zachodnich/Królewskich i stworzenie tym samym „korytarza” doprowadziło po roku 1919 nie tylko do stopniowego usuwania setek tysięcy Niemców z ich rodzinnych miast, ale również do całkowitej zmiany w międzynarodowym układzie sił, co można powiedzieć, że okazało się szkodliwe na poziomie psychologicznym dla obu stron. W pewnym sensie polska scena polityczna zaadoptowała szereg mało korzystnych „niemieckich” cech. Po stronie polskiej kilka czynników doprowadziło do pojawienia się sposobu prowadzenia polityki w oparciu o siłę, który często był militarystyczny: natychmiastowe rozpoczęcie wojen o granice oraz wpływ Dmowskiego i Piłsudskiego na równie imperialistyczne zamiary; „pobłogosławienie” przez zachodnie mocarstwa polskiego natarcia na sowiecką Rosję. W rezultacie, nawet przed rokiem 1926 na politykę wewnętrzną miał wpływ militarizm oraz unilateralizm. Z drugiej strony, w wyniku zapisów traktatu wersalskiego, Niemcy nie tylko otrzymały trudną do obrony wschodnią granicę, ale dodatkowo zostały praktycznie pozbawione militarnych możliwości jej bronięcia. Armia licząca zaledwie 100 000 żołnierzy nie była w stanie nikogo zaatakować oraz nie mogła właściwie liczyć na to, że będzie w stanie obronić kraj przed tym co w całym okresie weimarskim postrzegano jako stałe francuskie i/lub polskie zagrożenie. W rzeczywistości do początków lat 30. XX wieku to Polska zagrażała Niemcom, a nie na odwrót, a przy tym starała się wykorzystać swoją przewagę. Tym samym, kiedy zwykli ludzie po obu stronach granicy starali się znaleźć praktyczne sposoby na międzygraniczną współpracę, polityczni i wojskowi przywódcy w Warszawie i Berlinie nie widzieli możliwości, aby pogodzić ich odmienne geopolityczne cele. W rezultacie, tereny przygraniczne wraz z Gdańskiem były w okresie międzywojennym właściwie obszarem zimnej wojny.

The geopolitical changes in Central Europe following the end of the First World War radically upset the relations between Poles and Germans. The return of the pre-1772 border in West/Royal Prussia and thus creation of the “corridor” not only led after 1919 to the gradual ousting of hundreds of thousands of Germans from their ancient home towns, but also to a complete switch of international power relations that can be said to have been harmful for both sides’ psychological disposition. In a way, Polish politics assumed a number of less favourable “German” features.

On the Polish side several factors contributed to the emergence of a power-focused and often militarist policies: the immediate start of border wars and the influence of Dmowski's and Piłsudski's equally imperialist designs; the 'blessing' by the Western Powers for Poland's advance against Soviet Russia. As a result, even before 1926 domestic politics were impacted by militarism and unilateralism. On the other side, due to the stipulations of the Versailles Treaty, Germany not only received a difficult to defend eastern border but moreover was practically deprived of the military means to do so. The mere 100,000 men strong army could not attack anyone and hardly hope to defend the country against what during the whole Weimar period was perceived as a permanent French and/or Polish threat. Indeed, until the early 1930s, Poland threatened Germany, not vice versa, and sought to exploit maximally its erstwhile advantageous position. Therefore, while ordinary people on both sides of the border sought pragmatic ways of cross-border cooperation, the political and military leaders in Warsaw and Berlin saw no way to ever reconcile their rivaling geopolitical interests. As an effect, the borderlands including Danzig/Gdansk remained during the interwar period a zone of technical Cold War.

DETELINA DINEVA (Bułgaria), Institute for Historical Studies, Bulgarian Academy of Sciences

THE INDEPENDENT POLISH STATE: A CUMULATION OF FACTORS RATHER THAN JUST A HAPPY COINCIDENCE?

Zamiast patrzeć na to jak Polska uzyskała niepodległość przez pryzmat przypadku, chciałbym zaproponować, aby spojrzeć na to wydarzenie jako rezultat kulminacji kilku czynników. Byłoby błędem nie docenić roli sprzeczności pomiędzy państwami zaborczymi a podziałem wielkich mocarstw na dwa przeciwne obozy, które odegrały rolę w przywróceniu państwa polskiego. Powinniśmy wziąć jednak pod uwagę jeszcze dwa inne czynniki, które pojawiły się w tym procesie. Jeden z nich był związany z działalnością Polaków w podzielonych częściach ich ojczyzny, głównie na ziemiach po panowaniu austro-węgierskim i rosyjskim. Kolejny czynnik odnosił się do prób Polaków z obozów anty-rosyjskiego i pro-rosyjskiego (anty-niemieckiego), aby zdobyć wsparcie zachodnich mocarstw—Wielkiej Brytanii, Francji oraz Stanów Zjednoczonych. Przykładem tego są kroki podjęte przez przedstawicieli obu obozów, by zdobyć poparcie rządzących elit oraz opinii publicznej w Wielkiej Brytanii. Zarówno Polski Komitet Informacyjny na czele z Augustem Zaleskim, a później Polski Komitet Narodowy z Romanem Dmowskim wraz z jego współpracownikami uczynili, co w ich mocy, aby przekonać brytyjski establishment o potrzebie przywrócenie polskiego państwa. Podczas późniejszych etapów tego procesu, kiedy granice Polski były ustalane podczas konferencji pokojowej w Paryżu, przedstawiciele obu obozów współpracowali ze sobą w imię jednego celu. Wszystkie te elementy—międzynarodowe środowisko, polskie działania na ziemiach pod rozbiorami oraz działania na rzecz uzyskania wsparcia z Zachodu powinny być wzięte pod uwagę jako źródła polskiej niepodległości.

Rather than looking at the way Polish independence was restored through the prism of coincidence, I would suggest viewing it as the result of the cumulative effect of several factors. It would be wrong to underrate the part the insurmountable contradictions between Poland's partitioners and the division of the Great Powers into two opposing camps played in the restoration of the Polish state. We should also take into account, however, two more factors that had their place in that process. One of them was related to the activities of the Poles in the divided parts of their fatherland, most notable in the lands under Austro-Hungarian and Russian rule. The other factor concerned the efforts of the Poles from both the anti-Russian and pro-Russian (anti-German) orientations for winning for the Polish cause the support of the Western powers - Great Britain, France, and the United States. An example in this regard presented the steps taken by representatives of the two orientations for winning the support of the ruling elite and the public opinion in Great Britain. Both the Polish Information Committee with August Zaleski in the lead, and later the Polish National Committee with Roman Dmowski and his associates did their best to convince the British decision-making circles of the necessity of restoring the Polish state. During the later stages of the process when the boundaries of Poland were being defined at the Paris Peace Conference, representatives of the two orientations collaborated with each other in the name of the common goal. All these elements - the international environment, Polish activities in the partitioned lands, and the activities for ensuring Western support should be taken into consideration when examining the roots of Polish independence.

LUBOŠ ŠVEC (Czechy), Institut mezinárodních studií, Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova

MIĘDZY WARSZAWĄ A KOWNEM. KONFLIKT POLSKO-LITEWSKI I JEGO ODBICIE W POLITYCE CZECHOSŁOWACJI W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

BETWEEN WARSAW AND KAUNAS: THE POLISH-LITHUANIAN CONFLICT AND ITS REFLECTION IN CZECHOSLOVAKIA'S INTERWAR POLICY

Ustanowienie państw narodowych w Europie Centralnej i Wschodniej pod koniec I wojny światowej wskrzesiło idee unii i kooperacji, ale co ważniejsze przyczyniło się do konfliktów i sporów terytorialnych. Kwestia Wilna oraz polsko-litewska dysputa terytorialna miała fatalny wpływ na sytuację w Europie Wschodniej i Centralnej. Konflikt ten miał nie tylko wpływ na stosunki bilateralne, ale także uniemożliwił szerzej zakrojoną współpracę w regionie. Nawet państwa, które nie były bezpośrednio zaangażowane w regionie musiały zająć pozycję w konflikcie, który zdestabilizował region w okresie międzywojennym. W referacie zostanie omówione to, jak polsko-litewskie relacje oraz spór terytorialny o Wilno były postrzegane w polityce zagranicznej Czechosłowacji w latach 20. XX wieku. Przy tym, celem referatu będzie ukazanie jaki wpływ ten konflikt miał na bilateralne stosunki Czechosłowacji z Polską i Litwą. W oparciu o dokumenty z czechosłowackich archiwów dyplomatycznych, w referacie zostanie przeanalizowana pozycja polityki zagranicznej Czechosłowackiej pomiędzy tymi krajami. Relacje te nie miały statycznego charakteru, ale były uzależnione od celów politycznych oraz ekonomicznych oraz instrumentów tych trzech aktorów. Relacje Czechosłowacji z Polską i Litwą zmieniały się i postaram się zdefiniować poszczególne etapy i czynniki, które wpłynęły na ich dynamizm.

The establishment of national states in Central and Eastern Europe at the end of First World War revived ideas of unions and cooperation but, more significantly, brought conflicts and territorial disputes. The Vilna question and Polish-Lithuanian territorial dispute had fatal destabilization effect on the situation in Eastern and Central Europe. The conflict influenced not only bilateral relations but also made impossible wider regional cooperation. Even not directly involved states of the region had to take position towards the conflict which destabilised the region in the inter-war period. The paper will be focused on the reflection of Polish-Lithuanian relations and Vilna territorial dispute in Czechoslovak foreign policy in the 1920's with the aim to explain the perception and impact of the conflict on Czechoslovak bilateral relations with Poland and Lithuania. Based on documents of Czechoslovak diplomatic archives, the paper analyses position of Czechoslovak foreign policy between both states. The relations had no static character but depended on political and economic aims and instruments those three actors. The relations of Czechoslovakia with Poland and Lithuania were changing and the author will define particular stages and the factors which determined its dynamism.

FRÉDÉRIC DESSBERG (Francja), University Paris 1/Saint-Cyr Academy

FRANCE FACING THE INDEPENDENCE OF POLAND : NEW HISTORIOGRAPHICAL APPROACHES

Francuscy historycy stosunków międzynarodowych, pracujący w duchu Pierre'a Renouvina oraz Jean-Baptiste'a Duroselle'a, opisali i wyjaśnili francusko-polską więź od wielkiej wojny do II wojny światowej. Od początku lat 80. XX wieku między innymi Georges-Henri Soutou był na czele nowej generacji badaczy, którzy zajmowali się polityką Francji w Europie Centralnej i Wschodniej. Prowadzenie badań w francuskich archiwach militarnych oraz dyplomatycznych pozostaje najlepszym sposobem na zrozumienie tego skomplikowanego związku. Tym samym, nowe dokumenty (lub ponownie opracowane dokumenty) pozwalają na podkreślenie złożoności francusko-polskich relacji w latach 1917-1921. Sprzeczność pomiędzy pojawieniem się kwestii narodowości (w tym samym czasie co wpływ Wilsona) oraz priorytetem Francji, którym była walka przeciwko Niemcom, zostały zaznaczone. Ruch ten zaczynając od bilateralnego a przechodząc do kompleksowego podejścia pozwolił na zrozumienie francuskich obaw odnośnie odrodzenia Polski. W pewnym sensie niejednoznaczność francusko-polskiej relacji wydaje się bardziej oczywista niż wcześniej, szczególnie w odniesieniu do ciężaru przymierza z Rosją w okresie wojny lub kosztownej potrzeby utworzenia „silnej Polski” za granicami Niemiec. Niemniej jednak, z francuskiego punktu widzenia kwestia niepodległości Polski pozostaje głównie historią dyplomacji i wojskowości. Nie brana jest pod uwagę rola polityczna francuskiej opinii publicznej.

The French historians of international relations, working inside the stream of Pierre Renouvin and Jean-Baptiste Duroselle, have described and explained the Franco-Polish bond from the Great War until the Second World War. Since the beginning of the 1980's Georges-Henri Soutou, among others, has led a new generation of scholars who have worked on the French policy in Central and Eastern Europe. The consulting of the French military and diplomatic archives has remained the best way to understand this complex relationship. Thus, new documents (or re-read documents) have permitted to emphasize the complexity of the French-Polish relation from 1917 to 1921. The contradiction between the emergence of the nationalities issue (in the same time as the Wilsonian influence) and the priority given by France to the struggle against Germany have been pointed out. This movement has permitted to start from a bilateral approach to a comprehensive approach in order to understand the French concerns toward the rebirth of Poland. In a way, the ambiguity of the French-Polish relation appears more clearly than before, regarding the weight of the wartime Russian alliance, or the expensive necessity to create a "strong Poland" behind Germany. However the issue of the independence of Poland, from the French point of view, remains above all a diplomatic and military history. It does not yet take into account the political role of the French public opinion.

ISABELLE DAVION (Francja), Paris-Sorbonne

THE FRENCH POSITION ON THE POLISH CAUSE IN 1918

Wśród francuskich elit rządzących w 1918 roku nie było jednomyślności co do obrony innych narodowości, z jednym wyjątkiem: kwestią Polski. Nawet jeśli był to jeden z narodów w Europie Środkowo-Wschodniej, który wzbudził prawdziwą i powszechną sympatię we Francji, wsparcie wyrażano z powściągliwością. Mamy zamiar zbadać jak francuska pozycja została skonstruowana i jakie były jej główne cechy tuż przed rozpoczęciem się konferencji pokojowej w Paryżu. Na bardziej wątpliwej podstawie od 1917 roku, kwestia Polski stała się z jednym z pryncypiów, które stały się podstawowym celem wojennym wśród państw Ententy, jak i przewijającym się wątkiem we wstępnych rozmowach pokojowych: samostanowienie. Niemniej jednak, jeśli zasadność odrodzenia państwa polskiego nie była już kwestionowana, niektóre ograniczenia w poparciu Francji mogły spowolnić sprawę Polski: żądania terytorialne kolidowały z pozycją Francji, nawet w większym stopniu niż kwestia reprezentacji rządowej w Polskim Komitecie Narodowym. Aby pogodzić te sprzeczności pomiędzy różnymi kwestiami, które były zagrożone pod koniec wojny — terytorialnymi, ideologicznymi, militarnymi itd. — pewnego rodzaju tajne komitety zostały zorganizowane już w 1917 roku: we Francji komitetowi Charlesa-Besnoita powierzono rozważenie celów wojennych oraz głównych problemów, które mogły się pojawić podczas negocjacji terytorialnych. Mieli oni za zadanie je przewidzieć, a następnie załagodzić. Kwerenda archiwów francuskiego komitetu pozwoli nam zaobserwować stanowiska wobec kwestii Polski wśród elit akademickich i intelektualnych Trzeciej Republiki Francuskiej.

Within French ruling elites, the defence of the nationalities is not unanimous in 1918, with one exception : the Polish case. But even if it is the only one in East-Central Europe to arouse a genuine and widespread sympathy in France, this support remains a cautious one. We intend here to analyse how the French position was constructed and what its main features are, just before the opening of the Paris Peace Conference. On a more unquestionable base since 1917, the Polish question happens to join a principle which has become the leading war aim among the Entente Powers as much as the common thread of the exploratory talks to peace : self-determination. Nevertheless, if the legitimacy of Poland's state rebirth has been established for good, some limitations in the French support can slow the progression of the Polish question : the territorial claims interfere with France's position, in an even more significant way than does the question of the governmental representation within the Polish National Committee. In order to resolve these contradictions between the different issues at stakes at the end of the war – territorial, ideological, military etc. - , more or less secret committees are organised as soon as 1917 : in France, the Charles-Besnoit committee is charged with reflecting on the war aims and on the main problems which are likely to show up during the territorial negotiations. They are asked to anticipate then defuse them. The study of the French committee's archives will allow us to observe the attitudes among the Third Republic's scholar and intellectual elites towards the Polish case.

ALEKSANDER LIPATOW (Rosja), Instytut Słowianoznawstwa RAN

POLSKA W PROPAGANDZIE RADZIECKIEJ

POLAND IN THE SOVIET PROPAGANDA

Zmiany polityki partyjnej wyznaczyły trzy okresy naświetlania „kwestii polskiej”. Okres rewolucyjno-internacjonalistyczny (do końca lat 20-tych): idee patriotyczne i narodowe zamieniono na klasowe. „Ludzie pracy” w Rosji i Polsce mają wspólne interesy i wspólnych wrogów. Okres wielkomocarstwowo-patriotyczny jako skutek wykruszenia się planów rewolucji światowej. Reanimuje się mocarstwowy stereotyp ojczyzny i władzy, a w jego ramach wątek „intrygi polskiej” i obraz „wrogiego Polaka”. Powojenny okres montowania „obozu socjalistycznego” stanowi swoistą aktualizację pierwszego okresu na nowej podstawie ideologicznej (realny socjalizm na czele z ZSRR). W czasach „odwilży” polskość w odbiorze masowym „wymknęła się” z oficjalnie wyznaczonych ram wykładni ideologicznej odgrywając wyjątkową rolę w kulturowej westernizacji. W czasach otwarcia granic Rosyjskiej Federacji wysoka kultura polska w odbiorze rosyjskim utraciła swoją rolę wyjątkową będąc uświadamiana jako samoistna część składowa europeizmu a jednocześnie stanowiąc swoisty równoważnik sensu stricte wykładni propagandowej.

JOSÉ LUIS ORELLA (Hiszpania), CEU Saint Paul University

PROMETEJCZYK. WIZJA JÓZEFA ŁOBODOWSKIEGO W CZASOPIŚMIE „EUROPA WSCHODNIA”

PROMETEJCZYK. JÓZEF ŁOBODOWSKI’S VISION IN THE „EUROPA WSCHODNIA” (“EASTERN EUROPE”) MAGAZINE

Józef Łobodowski był wybitnym polskim intelektualistą, który pozostał na wygnaniu w Hiszpanii. Jego twórczość literacka jest dobrze znana za sprawą rozlicznych publikacji emigracyjnych. Z kolei praca polityczna pozostaje wciąż jedynie częściowo znana. Jedną z kluczowych idei występujących w jego pracach było współistnienie Polaków, Ukraińców, Żydów i Litwinów w obszarze patriotycznej wizji wielkiej Polski. W swoich artykułach i książkach Łobodowski stworzył znamieny obraz społeczności polsko-litewskiej w Europie Zachodniej w XX wieku. Istotny wątek, jaki pojawiał się w jego pracach stanowiła współpraca kulturalna z Hiszpanią, Francją i Wielką Brytanią. Praca tego polskiego intelektualisty przyczyniła się do upowszechnienia jego koncepcji wśród osób utrzymujących kontakty z Polonią. Na płaszczyźnie osobistej Hiszpania była dla niego ważnym państwem umożliwiającym inicjowanie relacji między wygnańcami z różnych środowisk, które posiadały wspólny komponent historyczny.

Józef Łobodowski is the main Polish intellectual exile in Spain. His literary work is well-known for its numerous collaborations in Polish exile publications. His political work is partially known. One of the key ideas of his thought was the coexistence of Poles, Ukrainians, Jews and Lithuanians in their patriotic vision of the great Poland. Through his articles and books, we can see the influence of the plural image of the Polish-Lithuanian community in Western Europe in the twentieth century. Their cultural collaborations were numerous in Spain, France and Britain, and helped spread that image in households receiving the Polish diaspora (Polonia). On a personal level, Spain was an important factor in the good relationship between the exiles from different communities, which had a common historical element.

ROZPROSZONE ŹRÓDŁA DO DZIEJÓW DAWNEJ RZECZYPOSPOLITEJ W ZBIORACH EUROPEJSKICH ARCHIWÓW I BIBLIOTEK

DISTRIBUTION OF HISTORICAL SOURCES OF THE POLISH--LITHUANIAN COMMONWEALTH IN EUROPEAN ARCHIVAL AND LIBRARY COLLECTIONS

MODERATORZY/CHAIRS: Adam Górski and Andrzej Biernat

14.10.2017, Sala seminaryjna/Seminary room

FERENC SEBŐK (Węgry), University of Szeged, Hungary, Institute of History

BADANIA NAD HISTORYCZNYMI PRZODKAMI RZECZYPOSPOLITEJ OBOJGA NARODÓW

RESEARCH INTO THE HISTORICAL ANTECEDENTS OF POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH

W swoim wystąpieniu pragnę dostarczyć badaczom informacji na temat postępu jednego z najważniejszych projektów odnoszących się do publikacji źródłowej na temat Średniowiecza na Węgrzech, który zatytułowany jest „Anjou-kori oklevéltár” (Statuty epoki andegaweńskiej). W okresie tym (1301-1387), relacje polsko-węgierskie stały się bliższe oraz przyjaźniejsze, co ostatecznie doprowadziło do węgiersko-polskiej unii personalnej pod panowaniem Ludwika I Węgierskiego (króla Polski od 1370 do 1382 roku), którego młodsza córka Jadwiga została królową Polski po śmierci jej ojca i później poślubiła Jagiełłę, wielkiego księcia litewskiego, co utorowało drogę dla Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Badania prowadzące do opublikowania wszystkich zachowanych źródeł archiwalnych odnoszących się do historii Węgier w epoce andegaweńskiej w postaci długich fragmentów w języku węgierskim (regesta) rozpoczęły się w 1990 roku i do dzisiaj opublikowano ponad 30 tomów obejmujących okres od panowania Karola I Roberta (1301—1342), który został opracowany w pełni, do Ludwika I Węgierskiego (1342—1382), który też już został prawie w całości opracowany. Badania nad i publikowanie kolejnych tomów są kontynuowane dzięki temu, że do projektu dołączyli nowi badacze. Przedsięwzięcie to powinno również zainteresować polskich naukowców, gdyż od czasu do czasu nowe światło jest rzucone na historię stosunków polsko-węgierskich i może dostarczyć nowych informacji na temat polskiej historii, jak również historycznych przodków Rzeczypospolitej Obojga Narodów.

My lecture seeks to provide researchers with information on the progress of one of the most important source publication project on the Middle Ages in Hungary titled 'Anjou-kori oklevéltár' (Charters of the Angevin Age). During this period (1301—1387) Polish—Hungarian relations became closer and friendlier, which finally led to the creation of the Hungarian—Polish personal union under the rule of Louis, the Great (King of Poland from 1370 till 1382), whose younger daughter, Jadwiga became Queen of Poland after her father's death in 1382, and later married Jogaila, Grand Prince of Lithuania paving the way for the Polish—Lithuanian Commonwealth. Research aimed at publishing all surviving archival documents relating to the history of Hungary in the Angevin age in the form of Hungarian language excerpts (regesta) began in 1990 and by now more than 30 volumes have been published covering the period of Charles Robert (1301—1342) fully and that of Louis I (1342—1382) for a great part. Research and publication of new volumes is continuous as young scholars managed to be involved in the project. The effort is worth for the attention of Polish scholars as our research time to time sheds new light on the history of Polish—Hungarian relations and may provide new information on Polish history as well by scrutinising the historical antecedents of the Polish-Lithuanian Commonwealth.

GRAŻYNA SZELAĞOWSKA (Polska), Instytut Historyczny, Uniwersytet Warszawski

DUŃSKA KORESPONDENCJA DYPLMATYCZNA DOBY ROZBIORÓW RZECZYPOSPOLITEJ 1771-1795 W ZASOBACH ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO W KOPENHADZE

THE DANISH DIPLOMATIC CORRESPONDENCE REGARDING THE PARTITIONS OF POLAND (1771-1795) IN THE COLLECTIONS OF THE DANISH NATIONAL ARCHIVES IN COPENHAGEN

Historycy badający dzieje Polski są od dawna świadomi istnienia w obcych archiwach cennych i nieznanych dokumentów rękopiśmiennych, które mogłyby przyczynić się do poszerzenia naszej wiedzy na temat upadku Rzeczypospolitej pod koniec XVIII wieku. Od połowy lat 80. XX wieku badane były polonica, znajdujące się w archiwach niemieckich - Merseburg, Drezno - oraz w Wiedniu. Ukazało się także kilka edycji korespondencji dyplomatycznej postów Szwecji oraz monarchii Habsburgów w Warszawie w okresie od 1772 do 1795. Współcześnie prowadzone są prace nad polonikami dyplomatycznymi znajdującymi się w zbiorach archiwalnych francuskiego MSZ oraz Rosji.

Korespondencja dyplomatyczna ze zbiorów Archiwum Państwowego w Kopenhadze, a w związku z tym także polityka tego państwa wobec Polski, pozostaje tymczasem niemal nieznaną. Częstkowe informacje co do celowości prowadzenia w tych zbiorach kwerendy znaleźć można w fundamentalnej pracy W. Konopczyńskiego nt. konfederacji barskiej. Ważnym argumentem jest także ciągłość duńskiej placówki dyplomatycznej w Warszawie w wybranym dla projektu okresie 1771-1795.

Przedmiotem mojego zainteresowania są zbiory w Archiwum Państwowym (Rigsarkivet) w Kopenhadze; znajdujące się tam polonica doby rozbiorów to przede wszystkim korespondencja dyplomatyczna postów duńskich w Warszawie, dokumenty duńskiego MSZ (Tyske Kancelli, Departement for Udenrigske Anliggender) oraz zespoły archiwaliów osobowych czołowych duńskich polityków oraz dyplomatów tego okresu (jak np. A.P. Bernstorff).

Poznanie duńskiej korespondencji dyplomatycznej z lat 1771 - 1795 to nie tylko przybliżenie kierunków i różnych aspektów duńskiej polityki zagranicznej wobec rozbiorów; jest także istotne dla rozpoznania zjawisk politycznych, społecznych a także kulturalnych w Rzeczypospolitej w okresie dogłębnych i zasadniczych przemian w wielu aspektach tych trzech obszarów życia publicznego.

Historians researching Polish history during the period of partitions had been for a long time aware of many valuable and yet unknown sources hidden in foreign archives. Since the 80s there had been made serious enquiries in such archives like Dresden, Merseburg and Vienna. Valuable editions of diplomatic correspondence of Swedish and Austrian envoys had been already published. Historians are working actually with diplomatic archives concerning history of Poland in French or Russian archives.

The diplomatic sources concerning history of Poland from the State Archives in Copenhagen remain however still almost unknown. One can hardly understand this situation as Denmark was an important factor of the politics of Sweden and Russia during the partitions. It had already been pointed in the mid war era by Władysław Konopczyński. The continuity of the Danish envoy in Warsaw may also be counted as an important argument in the analysis.

The most important sources in Rigsarkivet are mostly the diplomatic correspondence of the Danish envoys to Warsaw, documents of the Danish foreign office, and personal documents of the diplomats as well.

JADVYGA MISIŪNIENĖ (Litwa), Biblioteka Narodowa Litwy im. M. Mažvydasa)

KSIĘGOZBIORY KSIĄŻĄT OGIŃSKICH W BIBLIOTEKACH PAŃSTWOWYCH LITWY: ZALESIE – RETÓW – PŁUNGIANY

THE OGIŃSKI PRINCES' BOOK COLLECTIONS IN THE NATIONAL LIBRARIES IN LITHUANIA: ZALESIE-RIETAVAS-PLUNGĖ

Badania proveniencyjne, prowadzone w Bibliotece Narodowej Litwy im. M. Mažvydasa w latach 2014–2015 wykazały mniejsze lub większe zespoły książkowe pochodzące z bibliotek dworskich hrabiów Kossakowskich w Wojtkuszkach i Nidokach, Platerów w Szwekszniach, Tyszkiewiczów w Birżach, Kretyndze i Połędzie, Hutten-Czapskich w Berżanach, Kończów w Łukiniach, Dowgiałłów w Siesikach, Naryszkinów w Żagarach, von Keyserlingków w Małgurzynie, baronów Rönne w Rennowie, von Roppów w Pokroju, fragmenty bibliotek Choiseul Gouffier, Górskich, Grabowskich, Gruzewskich, Sobolewskich, Zabiełłów, Tyzenhauzów. Stanowią one podstawę do głębszych badań nad poszczególnymi księgozbiorami, co w rezultacie umożliwiłoby przygotowanie studium naukowego o księgozbiorach dworów litewskich.

Tematem niniejszej rozprawy jest biblioteka słynnego kompozytora polskiego, działacza politycznego i państwowego, senatora, księcia Michała Kleofasa Ogińskiego (1765–1833) w Zalesiu, a także biblioteka jego syna Ireneusza (1808–1863) i wnuka Bogdana Michała (1848–1909) Ogińskich w Retowie oraz biblioteka Michała Mikołaja Ogińskiego (1849–1902), młodszego syna Ireneusza, w Pługianach. Ogółem w Bibliotece Narodowej Litwy im. M. Mažvydasa zarejestrowano z autopsji 566 voluminów pochodzących z księgozbiorów Ogińskich w Zalesiu, Retowie i Pługianach. Z katalogów dostępnych elektronicznie i innych źródeł bibliograficznych udało się także zarejestrować 53 voluminy znajdujące się w bibliotekach Uniwersytetu Wileńskiego i Akademii Nauk Litwy im. Wróblewskich, a także Biblioteki Uniwersytetu Technologicznego i Powiatowej Biblioteki Publicznej w Kownie – w sumie 619 voluminów XV–XX wieków (3 inkunabuły (jeden wątpliwy), 4 druki XVI w., 33 XVII w., 144 XVIII w., 430 XIX w. i 5 XX w.)

HACER TOPAKTAS (Turcja),

PANORAMA DZIEJÓW POLSKI W TURECKICH I OSMAŃSKICH ARCHIWALIACH

POLAND IN TURKISH AND OTTOMAN ARCHIVES: A HISTORICAL PANORAMA

Dzieje stosunków polsko-tureckich rozciągają się na przestrzeni ponad sześciuset lat. Kilka stuleci wzajemnych kontaktów przeplatanych ważnymi wydarzeniami historycznymi znalazło swoje odzwierciedlenie w bogatych zbiorach tureckich i osmańskich archiwów (Archiwum Osmańskie przy Urzędzie Premiera, Archiwum Muzeum Pałacu Topkapı oraz Archiwum Republiki Turcji).

O ile dokonano wielu już badań historycznych w oparciu o tureckie zbiory archiwalne, to dotychczas nie powstało jeszcze kompletne ich opracowanie. Brak opisu chociażby stosunków Polski z Litwą czy też ogólnie zawartości poszczególnych zbiorów oraz ich klasyfikacji.

Stąd celem niniejszego wystąpienia jest opis tureckich zbiorów archiwalnych, w tym znanych i nieznanymi dotąd tureckich (w głównej mierze osmańskich) dokumentów o tematyce polskiej oraz stosunków Turcji z Polską.

Opracowanie klasyfikuje zbiory pod względem ich zawartości ze wskazaniem które informacje na temat Polski mogą zostać w nich znalezione. Stanowi to przyczynek do pozyskania nowych informacji przez historyków. Archiwalia obejmują bowiem tematykę wojny polsko-tureckiej, polską i turecką dyplomację, sprawy handlowe, rozbiory Polski, polską emigrację, odzyskanie niepodległości przez Polskę, a także stosunki Polski z Litwą i Imperium Osmańskim.

Ponadto, celem pracy jest zapoznanie szerszego grona zagranicznych badaczy z tureckimi zbiorami archiwalnymi oraz zachęta do nawiązania współpracy naukowej.

The relations between Turkey and Poland have started over 600 years ago. Throughout six centuries of this exchange many important events took place finding their reflection in very rich archival collections of the Turkish and Ottoman archives (The Prime Ministry's Ottoman Archives, Topkapı Palace Museum Archive, The Turkish Republican Archive).

Until today many academic works have been made based on the Turkish archival sources by historians, but there has not been done any properly examination about the documents on Polish-Lithuanian history in Turkish archives or there has not been written any article on which documents exactly can be found there.

Hence, this paper aims to present the Turkish archival collections as well as the used and unused Turkish (mainly Ottoman) documents related to Poland and Turkish-Polish relations. It is also significant to show in which collections a researcher can find these documents and on which topics the records on Poland can be found there, so that historians can reach new information on Polish history in these documents. Turkish-Polish wars, Polish and Turkish diplomacy and commercial matters, partitions of Poland, Polish Émigré, regaining of the independency of Poland as well as relations of Poland with Lithuania and the Ottoman Empire can be shown among these topics.

Moreover, the intention of this paper is to acquaint Turkish archives and catch opportunities to make some cooperation between Polish and foreign researchers as well.

RAINER SACHS (Niemcy), Konsulat Generalny Republiki Federalnej Niemiec

ARTYŚCI ZAMIESZKALI DO ROKU 1945 NA TERENIE OBECNEJ RZECZYPOSPOLITEJ Z WYJĄTKIEM HISTORYCZNEGO OBSZARU ŚLĄSKA W ŚLĄSKICH ŹRÓDŁACH I DRUKACH NIEFACHOWYCH

THE ARTISTS LIVING IN THE REPUBLIC OF POLAND TILL 1945, EXCEPT THE HISTORICAL TERRITORY OF SILESIA, IN SILESIAN SOURCES AND NON-ACADEMIC PUBLICATIONS

Dotychczasowe publikacje na temat kontaktów artystów zamieszkałych na ziemiach obecnej Rzeczypospolitej z obszarem historycznym Śląska miały charakter incydentalny i opierały się zawsze na pojedynczych zjawiskach oraz na małej ilości danych, co uniemożliwiało zarówno stosowanie metod statystycznych, jak i wysnuwanie wniosków geograficznych.

Podczas 40 lat badań źródłowych autor przeanalizował pod kątem historii sztuki ponad 22.000 jednostek archiwalnych, przede wszystkim źródła metrykalne i miejskie oraz ogromny zasób najważniejszych gazet i czasopism śląskich, dzięki czemu po raz pierwszy możliwe jest przeprowadzenie takiej analizy interakcji zachodzących w obrębie sztuk przedstawiających i rzemiosła artystycznego na w/w obszarze badawczym, która oparta jest na wystarczającej bazie danych faktograficznych, co niekiedy przynosi zupełnie nowe ustalenia nawet dla zabytków o podstawowym znaczeniu dla historii kultury polskiej (choćby dla panoramy Warszawy Sacchettiiego).

TERESA MACKEVIČ (Litwa), Litewska Biblioteka Narodowa

ZBIÓR RĘKOPISÓW KAPITUŁY WILEŃSKIEJ W LITEWSKIEJ BIBLIOTECIE NARODOWEJ IM. M. MAŽVYDASA

THE COLLECTION OF MANUSCRIPTS OF THE VILNIUS CHAPTER IN THE MARTYNAS MAŽVYDAS NATIONAL LIBRARY OF LITHUANIA.

W 1388 roku, dzięki staraniom oraz fundacji Władysława Jagiełły, na zlecenie papieża Urbana VI została ustanowiona katedra wileńska oraz biskupstwo podlegające Gnieźnie. Utworzenie nowej diecezji wileńskiej potwierdził w 1421 roku papież Marcin V.

Pozostała duża spuścizna dokumentalna Kapituły Wileńskiej jest przechowywana obecnie w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego, Litewskiej Bibliotece Akademii Nauk im. Wróblewskich oraz w Litewskiej Bibliotece Narodowej im. M. Mažvydasa.

Zasoby pierwszych dwóch instytucji są ilościowo większe oraz posiadają bardziej znaczącą zawartość treściową. Tym niemniej część dokumentów, która trafiła do Litewskiej Biblioteki Narodowej może odegrać ważną rolę wypełniając lukę w badaniach naukowych. Do Działu Starodruków i Rękopisów dostarczono archiwalia w 1997 r. z przechowalni byłego Pałacu Książki (Knygų rūmai), mieszczącej się wówczas w gmachu kościoła Św. Jerzego w Wilnie. Możliwe, że manuskrypty przydzielono tu w 1956 r. podczas remontu Katedry Wileńskiej z Wileńskich Państwowych Pracowni Restauracyjnych. Wcześniejszy los rękopisów nie jest znany.

Obecnie archiwalia są udostępniane czytelnikom. Chociaż proces katalogowania manuskryptów nie jest jeszcze zakończony, tym niemniej osoby zainteresowane mogą korzystać z katalogu kartkowego (pisany ręcznie). Zbiór liczy 2932 j.a. pochodzących z XVI–XIX w. (oryginały, ekstrakty, odpisy, autografy...) w jęz. polskim, łacińskim, ruskim, rosyjskim, francuskim (i in.). Są to rękopisy dotyczące Kapituły jako właściciela zbioru oraz manuskrypty o znaczeniu osobistym, ogólnopństwowym, historycznym, finansowym, niedotyczące konkretnych miejscowości czy osób oraz wpływające do zbioru po sporządzeniu katalogu.

Nie ulega wątpliwości, że reprezentowany zbiór uzupełnia istniejącą i szeroko wykorzystywaną ogólną bazę źródłową, którą tworzą niewyczerpane zasoby wielu bibliotek i archiwów.

HISTORIA DAWNEJ RZECZYPOSPOLITEJ W PODRĘCZNIKACH I PRAKTYCE SZKOLNEJ

THE HISTORY OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN TEXTBOOKS AND SCHOOL PRACTICES

MODERATORZY/CHAIRS: Agnieszka Chłosta-Sikorska, Joanna Wojdon and Grzegorz Urbanek

13.10.2017, Aula Średnia A/ Medium Hall A

POLINA VERBYTSKA (Ukraina), Lviv Polytechnic National University

THE TRANSFORMATION OF THE IMAGE OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN UKRAINIAN HISTORY TEXTBOOKS AND TEACHING

W chwili kiedy Ukraina uzyskała niepodległość rozpoczęły się procesy prowadzące do utworzenia nowej tożsamości narodowej, a historyczna i kolektywna pamięć narodu zostały poddane rewizji. Generalnie ukraińska historiografia, a w szczególności edukacja historyczna zostały postawione przed trudnym zadaniem opracowania koncepcji historii Ukrainy, która mogła spotkać się z narodowym konsensusem. Poszukiwanie tożsamości narodowej oraz kolektywnego zrozumienia wspólnej przeszłości, co jest odzwierciedlone w edukacji historycznej na Ukrainie, zapoczątkowało szereg problemów i wyzwań, z którymi Ukraina się obecnie zmagają. W niniejszym referacie zostanie omówiony wizerunek Rzeczypospolitej Obojga Narodów w podręcznikach do historii w kontekście zmian w edukacji historycznej prowadzącej do uporania się ze sprzeczną pamięcią oraz obrazem „historycznej wroga”.

The moment at which Ukraine gained independence saw the initiation of processes in which a new national identity began to emerge and the nation's historical and collective memory became subject to the procedure of reconstruction. Ukrainian historiography in general and history education in particular found themselves presented with the difficult task of working out a concept of Ukraine's history with the potential to become a national consensus. The search for national identity and collective understanding of the common past that is reflected in history education in Ukraine has given rise to a number of problems and challenges which Ukraine is facing at present. The paper will consider the issues of image of Polish-Lithuanian Commonwealth in history textbooks in the context of developments and changes in history education towards overcoming conflicting memory and image of "historical enemy".

KAREL VAN NIEUWENHUYSE (Belgia), University of Leuven

THE 'FIRST POLAND' (10TH – 18TH CENTURY) IN CURRENT FLEMISH HISTORY TEXTBOOKS FOR SECONDARY EDUCATION: INCLUSION OR EXCLUSION IN A EUROCENTRIC CURRICULUM?

Kiedy w wielu krajach oczekuje się, że edukacja historyczna będzie odgrywać znaczącą rolę w kreowaniu tożsamości narodowej, inaczej ma się to w Flandrii (Belgia). Historia narodowa (lub regionalna) nie jest prawie uwzględniona w kryteriach, które określają minimalne założenia edukacji historycznej. W kryteriach odnoszących się do historii nie ma uwzględnionej wiedzy faktograficznej, która musi być nauczana, a głównym celem jest rozwijanie umiejętności krytycznego myślenia oraz nawyków i podane są kryteria brane pod uwagę w wybieraniu tematyki. W rezultacie w kryteriach odnoszących się do historii nie kładzie się nacisku na historię narodową lecz historię zachodnią. To nakierowanie na Zachód wydaje się sugerować, że najważniejszą część historii można odnaleźć w historycznej trajektorii Europy i zachodniego świata. Wraz z koncentrowaniem się na demokracji i prawach człowieka, ukryty przekaz historii jako przedmiotu szkolnego można odczytać jako hołd dla powolnej ale ciągłej drogi Europy i świata Zachodu do demokracji i wolności. Pytanie, które należy postawić to jak „Europa” i „Zachód” są definiowane. Czy jest to Europa jako całość, czy szczególnie Europa Zachodnia? Czy Europa Wschodnia, która oczywiście od zawsze była częścią Europy i jest częścią Unii Europejskiej od 2002 roku, jest uwzględniana w historii, czy jest jednak zaniedbywana? Aby to zbadać, posłużymy się polską historią jako studium przypadku. Konkretnie, przebadamy w jaki sposób historia dawnej Rzeczypospolitej jest przedstawiana w edukacji historycznej na poziomie szkoły średniej w Flandrii. Do tego celu zostaną wykorzystane analiza narracji oraz analiza dyskursy kryteriów historycznych, programów nauczania odnoszących się do historii oraz zestawu sześciu podręczników do historii, które obecnie są używane w Flandrii. Wraz z analizą rozważymy skutki eurocentrycznej edukacji historycznej na postrzeganie historii i nie tylko przez młodych ludzi.

Whereas in many countries, history education is expected to play a vital role in the formation of a national identity, in Flanders (Belgium) this is not the case. (Sub)national history is hardly addressed in the standards, delineating the minimum targets that history education should meet. The history standards do not enumerate factual knowledge that must be taught, but primarily aim at critical-thinking skills and attitudes and offer criteria to select subject matter. In doing the latter, the history standards, while not nationally oriented, are very Western oriented. The focus on the West seems to suggest that the most important part of history is to be found in the historical trajectory of Europe and the Western World. Combined with its focus on democracy and human rights, the implicit message of history as a school subject might be read as a tribute to Europe's and the Western World's slow but steady rise towards democracy and freedom. The question then is how 'Europe' and 'the West' are defined. Is that Europe as a whole, or especially Western Europe? Is Eastern Europe, that of course always has been Europe, and has been incorporated in the EU since 2002, part of the (hi)story, or is it neglected? In order to examine this, we will use Polish history as a case study. More specifically, we will analyze the way the history of the late Polish Republic is represented in secondary

school history education in Flanders. Both a narrative content analysis and a discourse analysis will be conducted on the history standards, on the history curricula, and on a set of six history textbook series currently used in Flanders. From the analysis, we will reflect on the implications of the Eurocentric history education on young people's representations of history and the other.

MARKUS FURRER (Szwajcaria), University of Teacher Education Lucerne

THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN SWISS HISTORY TEXTBOOKS: CONCEPTS, TEMPLATES AND OMISSIONS

W referacie postaramy się odpowiedzieć na pytanie czy i jak dawna Rzeczpospolita jest przedstawiana w szwajcarskich podręcznikach do historii. Po pierwszym rozbiórze Polski w 1772 roku w Starej Konfederacji Szwajcarskiej istniały duże obawy, że kraj ten zostanie potraktowany w podobny sposób przez sąsiednie państwa, a mianowicie przez Austrię. Polski szlachcic Jan Potocki napisał w 1788 roku na temat słabości małych państw i wspominał o tym, że są one uzależnione od życzeń mocarstw. Ten przykład pokazuje wczesne podobieństwa w strukturze obu państwa.

Istnieje nawet więcej wspólnych wątków oraz podobieństw pomiędzy Polską a Szwajcarią w ostatnich dwóch stuleciach; w szwajcarskich podręcznikach historia Polski nie jest prawie w ogóle wspominana. W podręcznikach z końca XX wieku oraz w innych publikacjach wykorzystywanych na lekcjach historia Polski sprowadza się bardzo często do krótkiej wzmianki. Jedną z głównych przyczyn tej nieobecności w podręcznikach jest tworzenie szwajcarskiej narracji narodowej, zawierającej jedynie wybrane aspekty historii europejskiej. Istnieje silna tendencja skupiania się na Zachodzie, głównie Francji oraz zawsze pojawiają się odniesienia do Cesarstwa Niemieckiego. Również kiedy nastąpiło odejście od historii politycznej na rzecz socjalnej w latach 70. XX wieku w książkach nie poświęcano uwagi polskiej historii.

Postaram się odpowiedzieć w referacie na następujące pytania: W których podręcznikach historia dawnej Rzeczpospolitej jest uwzględniana? Jakie są historyczne i geograficzne odniesienia do Polski i Europy Centralnej? Poza tym, postaramy się odpowiedzieć jak szwajcarska narracja narodowa jest związana z historią innych państw europejskich i jak wpisuje się w to Polska. Precyzujemy badania i otrzymujemy odpowiedzi na temat roli i sposobu przedstawiania polskiej historii w szwajcarskich podręcznikach poprzez wyjaśnianie tych zagadnień przy uwzględnieniu kategorii koncepcji, modelu oraz pominięcia.

In this contribution we ask if and how the Late Polish Republic is presented in Swiss history textbooks. After the first Polish partition in 1772 there was a great fear in Old Switzerland of being treated in the same manner by the neighboring states, namely Austria. Jan Potocki, a Polish noble, wrote in 1788 about the vulnerability of small states and mentioned that they are all subjects of strong desires of mighty powers. This example demonstrates an early structural commonality between the two countries.

Even, there are many further relations and commonalities between Poland and Switzerland during the last two centuries; in Swiss textbooks the history of Poland is rarely mentioned. In textbooks of the late 20th century and also in actual publications used in the class rooms, the history of Poland is very often only a footnote.

One of the main reasons for that void in textbooks lies in the construction of the Swiss master-narrative, including only selected European history aspects. There is a strong Western orientation to France and permanent references to the German Empire. Also the change from the political history to the social history in the 1970th has lacked the attention of Polish history in the books.

In this contribution the main question is: In which textbooks is the history of the Late Polish Republic presented? Which are the historical and geographical references to Poland and Central Europe? We further ask how a Swiss national narrative is linked to the history of other European countries and how Poland is included. Clarifying these questions with the categories of concept, template and omission we structure the research and get answers about the role and function of the presentation of Polish history in Swiss textbooks since the last decades.

THE IMAGE OF THE WESTERN NEIGHBOR: THE HISTORY OF THE POLAND IN 10TH-18TH CENTURY IN RUSSIAN HISTORY TEXTBOOKS

Marc Ferro podkreślił to, że obraz ojczyzny lub wizerunków historii innych ludzi jest z nami w naszych sercach od dzieciństwa, a innymi słowy obrazy te są często odcisnięte na całe życie. Historia Polski zajmuje istotne miejsce w rosyjskich podręcznikach szkolnych zarówno do zajęć z historii Rosji jak i historii powszechnej.

Wszystkie rosyjskie podręczniki szkolne zawierają dość szczegółowe informacje na temat wczesnej historii polskiego państwa w wiekach X-XIV: główne osiągnięcia pierwszych władców Polski i zmagania w samorozwoju. Na przykład, podręczniki zawierają szczegółowe opisy bitwy pod Grunwaldem, w której uczestniczyli Polacy, Czesi oraz przedstawiciele księstw zachodniorosyjskich.

Niemniej jednak można zaobserwować zdumiewające cechy przedstawiania historii Polski:

1. Historia Polski jest uważana jako część procesu związanego z tworzeniem się państwa rosyjskiego.
2. Mniej uwagi poświęca się historii zachodnich Słowian aniżeli południowych (państwo bułgarskie).
3. W podręcznikach podkreślone jest to, że rozwój Europy Wschodniej doprowadził do rywalizacji pomiędzy zachodnim a wschodnim chrześcijaństwem.
4. Metody nauczania w częściach poświęconych historii Polski można zakwestionować z dydaktycznego punktu widzenia, w szczególności zadania i pytania dla uczniów.
5. W kursach na temat historii powszechnej w okresie nowożytnym wyraźnie więcej uwagi poświęca się historii krajów Europy Zachodniej.
6. Historia Polski w wiekach XVI-XVIII pojawia się w podręcznikach jedynie w kontekście wydarzeń związanych z polityką zagraniczną, która uwzględniała Rosję.

Marc Ferro stressed that the image of the own country or images of other people's history live in our hearts since childhood, in other words, these images are often imprinted for the whole life. The history of Poland has an important place in Russian school textbooks in both the course of the History of Russia and the one of the World History.

All Russian school textbooks contain quite detailed information about the early history of the Polish state in the 10th-14th century: the main achievements of the first rulers of Poland and the struggle for self-development. For example, the textbooks have detailed descriptions of the Battle of Grunwald that was attended by Poles, Czechs and representatives of the West Russian principalities.

However, the striking features of representation on the Polish history can be noticed:

1. The history of Poland is regarded as a process associated with the formation of the Russian state.
2. Presentation of the history of the western branch of the Slavs enjoys clearly less attention than Southern Slavs (Bulgarian state).
3. The text of the textbooks emphasizes that the development of the peoples of Eastern Europe led to a rivalry between Western and Eastern Christianity.
4. The methods of teaching the parts of textbooks containing Poland's history can be questioned from the didactical point of view: in particular, in tasks and questions for students.
5. In the course of the World History in modern times there is a clear bias towards the history of nations of Western Europe.

6. The History of Poland in the 16-18th centuries appears in the textbooks only in connection with foreign policy events, which involved Russia.

BLAŽENA GRACOVÁ (Czechy), Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická Fakulta, Katedra historie

OBRAZ I RZECZYPOSPOLITEJ NA KARTACH CZESKICH PODRĘCZNIKÓW DO HISTORII

THE IMAGE OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN CZECH HISTORY TEXTBOOKS

Celem pracy jest pokazanie obrazu I Rzeczypospolitej, czyli okresu od połowy XV wieku do roku 1795, w czeskich podręcznikach do historii wydanych po 1990 roku. Odniesienie się do starszych podręczników umożliwi porównanie interpretacji historycznych, na które miała wpływ ideologia komunistyczna, z ujęciem tej samej problematyki, ale w czasach demokratycznych. Przedmiotem analiz będą przede wszystkim treści podręczników do szkół średnich, gdzie znajdziemy większy zasób informacji (łącznie z refleksjami oceniającymi) niż w podręcznikach przeznaczonych do szkół podstawowych w Republice Czeskiej. Okresowi I RP autorzy poświęcają mniej uwagi niż początkom państwa polskiego, ale jeszcze mniej niż w podręcznikach starszych. Unia polsko-litewska jest przedstawiona jako rodzące się mocarstwo skierowane na wschód i północ Europy, usiłujące również współdecydować o losach Europy Środkowej. Pozytywna ocena polskich panujących dotyczy zakończonych sukcesem walk z zakonem rycerzy niemieckich, jak również pełnego poświęcenia boju przeciw rozprzestrzenianiu się Turków. W charakterystyce polskiego społeczeństwa nowożytnego dominuje pozycja szlachty polskiej, jej „złota wolność”, czasami też „orientacja polityczna”, podkreślone są konsekwencje egoizmu szlachty widocznego szczególnie w rozwoju ekonomicznym i w obronie kraju, wyniosłość ponad inne grupy społeczeństwa. Zwrócono także uwagę na pozytywną ocenę polskiej tolerancji religijnej w odniesieniu do czeskich niekatolików. Walki Polaków o niepodległość opisane są raczej bez emocji, podkreśla się wysiłek o uratowanie kraju po pierwszym rozbiórce poprzez reorganizację państwa, a po drugim rozbiórce – poprzez powstanie.

ADAM SUCHOŃSKI (Polska),

HISTORIA I RZECZYPOSPOLITEJ W WYBRANYCH ZAGRANICZNYCH PODRĘCZNIKACH DO NAUCZANIA

HISTORII

THE HISTORY OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN SELECTED FOREIGN HISTORY TEXTBOOKS

Przedmiotem rozważań będzie odniesienie się do analizy podręczników do nauczania historii zaprezentowanej przez referentów biorących udział w tym panelu.

Polscy dydaktycy zaangażowani są w prace różnych dwustronnych komisji podręcznikowych (autor jest członkiem Polsko-Litewskiej Dwustronnej Komisji Ekspertów do badania problemów nauczania historii i geografii), gdzie zajmują się m.in. wyjaśnianiem spornych kwestii, które widoczne są na kartach podręczników szkolnych i w programach nauczania. Tematyka związana z I Rzeczpospolitą jest obecna w wielu zagranicznych podręcznikach przeznaczonych do nauczania historii. Część z nich zawiera pewnego rodzaju uproszczenia czy nawet błędne interpretacje. Wynikać to może z dążenia do akcentowania racji swojego państwa i narodu w dziejach powszechnych, ale także z trudności związanych z poprawnym kształtowaniem związków przyczynowo-skutkowych dających możliwość obiektywnego zrozumienia relacji, które łączyły Polskę z tymi krajami. Stąd też tak ważna jest ciągła dyskusja na ten temat i wypracowywanie pożądaných wniosków, które znajdą swoje przełożenie w podręcznikowej narracji oraz w zapisach programów nauczania oraz pozwolą lepiej zrozumieć wielowymiarowość wzajemnych relacji.

AKVILĖ NAUDŽIŪNIENĖ (Litwa), Vilnius University, Faculty of History,)

THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH AND THE POLISH NATION AS A CONTRADICTIONARY SUBJECT IN LITHUANIAN HISTORY TEXTBOOKS AFTER REGAINING INDEPENDENCE IN 1990

After regaining independence in 1990 Lithuanian history textbooks were rewritten several times in order to correspond with the new major Lithuanian historical narrative. This paper will analyze the causes and consequences of representation of common Polish-Lithuanian Commonwealth history and of presenting the Polish nation as an ethnic minority in the independent Lithuania at the turn of the 21st century in Lithuania. It is based on interdisciplinary research of school curricula, history, geography and Lithuanian literature textbooks; in addition, original interviews on this topic with history teachers and survey of schoolchildren in Lithuania will be taken into consideration. The paper aims at testing the hypothesis, that the discourse of both Polish ethnic minority and the Polish heritage in the context of common PLC history does not receive adequate representation, because of nationalistic view of history, which was entrenched by Lithuanian intellectuals at the beginning of the 20th c. In order to understand the context of multicultural Lithuanian history and problems of its (mis)representation, the representation of other historical ethnic minorities and their heritage in Lithuania (Jews, Karaites, Tartars, Russians) will be placed into comparison as well. The research aims at presenting the origins of certain stereotypes and clichés, which are now visible in the representation of Poles and their heritage in Lithuania (including the perception of Vilnius issue), and also, to suggest alternative ways of representing unique heritage and culture of PLC. This is particularly important in the post-Soviet countries, where new national identities are being formed, while searching for the ethnic roots in the historical space.

THOMAS STROBEL (Niemcy), Instytut im. Georga Eckerta

OBRAZ I RZECZYPOSPOLITEJ W NIEMIECKICH PODRĘCZNIKACH DO HISTORII

Referat analizuje sposób, w jaki niemieckie podręczniki do historii przedstawiają I Rzeczpospolitą. Po pierwsze, pyta o ustrój i struktury - o to, czy podręczniki opisują rzetelnie jej funkcjonowanie, a szczególnie rolę władców i sejmu. Podkreśla braki i błędy w prezentacji. Po drugie, porównuje wybrane losowo podręczniki współczesne oraz te z lat 70tych, 50tych z RFN i NRD jak również podręczniki z czasu narodowego socjalizmu i okresu międzywojennego. Wskazuje na różnice ilościowe między reprezentacją historii I RP a innych krajów europejskich, jak np. Francji. Po trzecie, zwraca uwagę na to, kogo podręczniki czynią odpowiedzialnym za bieg historii. Czy jest to król, szlachta, kościół czy kraje sąsiedzkie? Czy koncentrują się na aspektach społeczno-gospodarczych, militarnych czy politycznych? Po czwarte, referat analizuje podręczniki pod kątem tego, jak oceniają I Rzeczpospolitą, i pyta, kogo czynią odpowiedzialnym za rozbiory.